

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ПАЗЮК АНДРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 341.23:004.735.5

МІЖНАРОДНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Монографія

**«Середняк Т. К.»
Дніпропетровськ – 2015**

УДК 341.23:004.735.5
ББК Х 916.42я73
П 12

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Протокол № 7 від 31 березня 2015 р.)*

Рецензенти:

Бабін Б. В., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор, завідувач кафедри адміністративного і кримінального права Одеської національної морської академії

Гриненко О. О., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор, завідувач відділу міжнародного права і європейської інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України

Олійник О. В., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри правознавства Київського національного торговельно-економічного університету

Пазюк А. В.

П 12 **Міжнародне інформаційне право: теорія і практика. Монографія /** Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – Дніпропетровськ. : «Середняк Т. К.», 2015. – 447 с. – (Бібліотека кафедри міжнародного права).

ISBN 978-617-7257-46-1

В монографії розглядаються питання становлення та прогресивного розвитку міжнародного інформаційного права. Аналізується вплив Інтернету на міжнародне право і роль останнього у забезпеченні еволюції та функціонування Інтернету, сприянні та захисту прав і свобод людини в кіберпросторі. Також приділяється увага питанням міжнародного співробітництва у сфері управління Інтернетом. Для викладачів, студентів і фахівців у галузі міжнародного права та міжнародних відносин, усіх небайдужих до питань розвитку Інтернету.

УДК 341.23:004.735.5
ББК Х 916.42я73

ISBN 978-617-7257-46-1

© А. В. Пазюк, 2015

ЗМІСТ

<i>Список умовних скорочень</i>	4
Вступ	6
Розділ 1. Міжнародне право та інформаційна сфера	10
1.1. Інформаційна сфера як об'єкт міжнародного права: теоретичні підходи	10
1.2. Становлення та розвиток міжнародного інформаційного права	26
1.3. Міжнародне інформаційне право як галузь сучасного міжнародного права	52
Розділ 2. Свобода та контроль інфокомунікації: міжнародно-правові рамки	83
2.1. Свобода інформації в міжнародному праві: прогресивний розвиток доктрини та практики	85
2.2. Інфокомунікаційна свобода: міжнародно-правові перспективи	103
2.3. Обмеження свободи інформації в міжнародно-правових документах і судовій практиці	139
2.4. Зобов'язання <i>erga omnes</i> стосовно інформації забороненої міжнародним правом	163
2.5. Державний суверенітет і контроль інформації	180
Розділ 3. Міжнародне право та Інтернет	205
3.1. Поняття та сутнісна характеристика Інтернету	205
3.2. Зародження міжнародного (транснаціонального) кіберправа	229
3.3. Роль міжнародного права в забезпеченні розвитку Інтернету	246
3.4. Міжнародне співробітництво у сфері управління Інтернетом	281
Висновки	311
Додаток 1	324
Список використаної літератури (за авторами)	329
Список використаних міжнародних правових і політичних документів, актів національного законодавства	358
Список використаних рішень судових установ	413
Іменний покажчик	422
Покажчик міжнародно-правових і політичних документів, актів національного законодавства	428
Предметний покажчик	445

Список умовних скорочень

АСТА	Торговельна угода щодо протидії контрафакту
АКПЛ	Американська конвенція про права людини
АХПЛ	Африканська хартія прав людини і народів
ВАСТ	Всесвітня асамблея з стандартизації телекомунікацій
ВКРЕ	Всесвітня конференція з розвитку електров'язку
ВМО	Всесвітня метрологічна організація
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВПС	Всесвітній поштовий союз
ВРК	Всесвітня радіо-конференція
ВСІС	Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства
ВСІТ	Всесвітній конгрес інформаційних технологій
ГА	Генеральна Асамблея ООН
Габігат	Програма ООН з населених пунктів
ГАК	Урядовий дорадчий комітет, підрозділ ІКАНН
ГАТС	Генеральна угода про торгівлю послугами
ГП	Глобальна інформаційна інфраструктура
ГУЕ	Група урядових експертів
ДНС	Система доменних імен
ЕКОСОП	Економічна і Соціальна Рада ООН
ЗДПЛ	Загальна декларація прав людини
ЄвроДІГ	Європейський регіональний форум з управління Інтернетом
ЄЕК ООН	Європейська економічна комісія ООН
ЄКомПЛ	Європейська комісія з прав людини
ЄКПЛ	Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗДК	Запит для коментарів
ІАНА	Функція адміністрування адресного простору в Інтернеті, підрозділ ІКАНН
ІБСА	Група країн: Індія, Бразилія та Південноафриканська республіка
ІДН	Інтернаціоналізована назва домену
ІЕЕЕ	Інститут інженерів з електротехніки та електроніки
ІКАНН	Інтернет корпорація з асигнації номерів та найменувань
ІКАО	Міжнародна організація цивільної авіації
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні засоби і технології
ІСОК	Товариство Інтернету
КВМ	Консорціум всесвітньої мережі
КОМЕСА	Спільний ринок східної і південної Африки
КПД	Конвенція ООН про права дитини
КПЛ	Комітет ООН з прав людини
ЛАД	Ліга арабських держав

МАСПЛ	Міжамериканський суд з прав людини
МЕФ	Міжнародний економічний форум
МКЛРД	Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації
МОС	Міжнародна організація стандартизації
МПГПП	Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
МПЕСКП	Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права
МКС	Міжнародний кримінальний суд
МОП	Міжнародна організація праці
МСЕ	Міжнародний союз електрозв'язку
НАЗІ	Національна адміністрація зв'язку та інформатизації
НБСЕ	Нарада з безпеки і співробітництва в Європі
НУО	Неурядова організація
ОАД	Організація Американських Держав
ОАЄ	Організація африканської єдності
ОБСЕ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ОІК	Організація ісламської конференції
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПАРЄ	Парламентська Асамблея Ради Європи
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
РАІ	Рада з архітектури Інтернету
РГУІ	Робоча група з управління Інтернетом
РЄ	Рада Європи
РНБО	Рада національної безпеки і оборони України
СЕРТ	Команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події
СНД	Співдружність незалежних держав
СОТ	Світова організація торгівлі
ТТІП	Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство
ТТПУ	Транс-тихоокеанська партнерська угода
ФАО	Продовольча та сільськогосподарська організація ООН
ФКК	Федеральна комісія з комунікацій США
ФУІ	Форум з управління Інтернетом
ХОП	Хартія основоположних прав Європейського Союзу
ЦГДІ	Цільова група з дослідження Інтернету
ЦГПІ	Цільова група з проектування Інтернету
ШОС	Шанхайська організація співробітництва
ЮНЕЙДС	Програма допомоги ООН
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань науки, культури і освіти
ЮНІДО	Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку
ЮНІСЕФ	Дитячий фонд ООН
ЮНКТАД	Конференція ООН з торгівлі і розвитку
ЮНЕП	Програма ООН з навколишнього середовища
ЮНОДК	Підрозділ з питань наркотиків та злочинності ООН

ВСТУП

Цифрова революція впливає на всі сфери публічного та приватного життя і приносить із собою безпрецедентні можливості і завдання, пов'язані з доступом до інформації і знань, участь у політичному житті, громадянську активність, свободу слова і вільний потік інформації, а також соціально-економічні права і можливості. З цієї точки зору подальший розвиток Інтернету і кіберпростору викликає низку питань, що підлягають дослідженню (ЮНЕСКО, 2013)¹.

Розвиток інформаційно-комунікаційних засобів і технологій (ІКТ) та їхній глобальний транскордонний вплив на суспільне життя всього людства спричинився до появи новітньої планетарної соціальної інформаційної сфери – кіберпростору, що є свідченням переходу людства у своєму розвитку до фази так званого «інформаційного суспільства». Наднаціональний характер суспільних відносин, опосередкованих використанням ІКТ і, насамперед Інтернету, зумовив потребу міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин на глобальному рівні. Роль міжнародного права у забезпеченні соціального прогресу шляхом вироблення загальнолюдських правових норм для всіх суб'єктів правових відносин в кіберпросторі є ключовою.

Визнання та закріплення свобод і рамок контролю потоків інфокомунікації в Інтернеті у міжнародному праві є пріоритетним завданням у порядку денному міжнародної спільноти, міжурядових організацій на універсальному та регіональному рівнях тощо, про що свідчить тематика міжнародних конференцій. Зусилля міжнародного співтовариства наразі спрямованні на поширення використання новітніх міжнародно-правових інструментів регулювання правил поведінки та їх узвичаєння на засадах демократичної

---

¹ UNESCO (2013d), Resolution on 'Internet Related Issues: Including Access to Information and Knowledge, Freedom of Expression, Privacy and Ethical Dimensions of the Information Society'. Paris: UNESCO General Conference, 37-th session, 7 November 2013 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/internet_draft_study.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.03.2015 р.

участі на широкій репрезентативній основі («багатостороння участь усіх заінтересованих сторін»), що випробувані упродовж останнього десятиліття в міжнародно-правовому забезпеченні процесів управління Інтернетом. Концепція свобод в Інтернеті, що засвідчує ліберальний підхід до встановлення міжнародно-правового режиму кіберпростору, включаючи управління Інтернетом, визначає прогресивний напрям розвитку міжнародного інформаційного права через визнання фундаментальних свобод та принципів для всіх зацікавлених у розвитку Інтернету сторін – урядів, приватного сектора та громадянського суспільства. Проте, нормативне закріплення свобод та правових рамок їхнього унормування в міжнародному праві ще й досі знаходиться на незавершеній стадії, що свідчить на користь ґрунтового наукового забезпечення означених процесів.

Отже, необхідність розвитку на теоретичному рівні положень, що зможуть сприяти практичному вирішенню правових проблем у досі невнормованих міжнародно-правових відносинах у кіберпросторі, виявлення переваг та недоліків різних міжнародно-правових інструментів забезпечення свободи та контролю інфокомунікації в кіберпросторі, встановлення міжнародно-правових рамок здійснення прав і свобод людини в Інтернеті і, нарешті, з'ясування шляхів утвердження прав і свобод людини в кіберпросторі для нашої держави, з урахуванням досвіду інших держав, – все це й зумовлює актуальність дослідження.

Стан наукової розробки теми дослідження в міжнародно-правовій доктрині є недостатнім, швидше дорівнює початковій стадії, що вимагає глибокого аналізу окреслених проблем. Крім того, актуальність обраної теми зумовлюється також відсутністю в Україні ґрунтовних і системних наукових праць із зазначеної тематики, що є однією з причин незадовільного науково-аналітичного забезпечення участі нашої держави у міжнародному співробітництві у сфері управління Інтернетом та недосконалої національної нормативно-правової бази з регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Отже, вибір теми роботи зумовлений низкою факторів: по-перше, відсутністю в українській науці міжнародного права всебічного дослідження актуальних проблем міжнародно-правового забезпечення прав і свобод людини в Інтернеті; по-друге, потребою в аналізі сучасних тенденцій розвитку міжнародного інформаційного (кібер) права; по-третє, необхідністю розробки національних нормативно-правових актів у цій сфері, що відповідатимуть міжнародно-правовим зобов'язанням нашої держави та враховуватимуть національні інтереси; по-четверте, необхідністю підготовки та підвищення рівня компетентності юристів-міжнародників, що представлятимуть національні інтереси України в ході міжнародного співробітництва у сфері управління розвитком Інтернету та захисту прав і свобод громадян України в кіберпросторі.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних учених, які вивчали структуру сучасного міжнародного права, механізм міжнародно-правового регулювання, а також проблеми співвідношення міжнародного та національного права. Мова йде про праці таких вчених, як М. О. Баймуратов, І. П. Бліщенко, Я. Броунлі, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, А. С. Гавердовський, В. Н. Денисов, А. І. Дмитрієв, В. І. Євінтов, О. В. Задорожній, Г. В. Ігнатенко, П. Є. Казанський, Г. Кельзен, Ю. М. Колосов, Е. С. Кривчикова, В. М. Корецький, М. Б. Крилов, Д. Б. Левін, І. І. Лукашук, В. Ф. Мартенс, В. В. Мицик, Т. М. Нешатаєва, Л. Оппенгейм, Б. І. Осьмінін, В. Я. Суворова, А. М. Талалаєв, Л. Д. Тимченко, О. І. Тіунов, Г. І. Тункін, М. О. Ушаков, Д. І. Фельдман, С. В. Черніченко, О. О. Шibaєва.

Окремі питання формування міжнародного інформаційного права та регулювання транскордонних інформаційних відносин розглядалися в зарубіжній доктрині міжнародного права, представленій такими іменами: П. Ш. Берман, Ш. К. Блек, Н. Н. Вейнсток, П. Келлер, Л. Дж. Кемп, Ч. Х. Кеннеді, М. С. Кіттіманн, Б. Крейг, Дж. Курбалія, Л. Лессіг, Е. Меррей,

Е. Пакард, М. В. Пестор, М. Рандл, Дж. Рейденберг, А. Сегуро-Серано, С. Сими, Л. Б. Солам, М. Д. Таунс, Р. Уерпман-Вітцак, Дж. А. Харт, М. Чанг.

З метою порівняльного аналізу окремих міжнародно-правових режимів та застосування їх за аналогією до кіберпростору, а також вивчення впливу Інтернету на міжнародне право, залучалися також напрацювання таких учених, як Р. Ведгвуд, Дж. Л. Голдсміс, Дж. В. Деллапінна, Дж. І. Кастенберг, Дж. Куліша, Х. Макгрегор, Х. Х. Піррітт, Дж. М. Роджерс, П. В. Френзісі, В. Хейнтшел фон Хейнегг.

Загальнотеоретичні проблеми міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері, зокрема ті, що пов'язані з Інтернетом, розглядали у своїх працях такі вчені: О. А. Баранов, П. Д. Барановський, І. Л. Бачило, Ю. В. Волков, О. А. Городов, Л. В. Горшкова, К. В. Григор'єва, А. Н. Гулемін, М. С. Дашян, О. В. Єрмічова, І. М. Забара, А. В. Зажигалкін, Т. В. Закупень, І. І. Зенкін, А. Климчик, В. А. Копилов, А. В. Кубишкін, А. С. Мальцев, А. І. Марущак, Н. В. Міненкова, О. В. Мозоліна, В. Б. Наумов, К. В. Прокоф'єв, І. М. Рассолов, А. А. Робинов, Д. А. Савельєв, В. І. Федулов, К. С. Шахбазян, А. А. Шишлов. Перелік праць зазначених авторів наведений у списку використаної літератури.

Монографія складається з трьох розділів, висновків, списків використаної літератури, міжнародних правових і політичних документів, актів національного законодавства, рішень судових установ. Для зручності користування, наприкінці видання розташований іменний покажчик, покажчик міжнародно-правових і політичних документів, актів національного законодавства і предметний покажчик.

РОЗДІЛ I. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА

У першому розділі аналізується розвиток інформаційної сфери, викликаний застосуванням ІКТ, її міжнародно-правове регулювання в історичному контексті, виявляються особливості й закономірності; подається характеристика сучасного стану врегулювання інформаційних відносин на міжнародному рівні, їх галузевої сформованості та структурованості в рамках міжнародного інформаційного права; визначаються основні його галузеві принципи, що сформувалися на міжнародному універсальному та регіональному рівнях на сучасному етапі розвитку інформаційної сфери.

1.1. Інформаційна сфера як об'єкт міжнародного права: теоретичні підходи

Еволюція людства супроводжується розвитком інформаційної сфери, а стан її розвитку визначає рівень розвиненості цивілізації, всього світового співтовариства, континентів, регіонів чи окремо взятих країн. Інформаційна сфера робить значний вплив на життєдіяльність як людей, так і всієї біосфери нашої планети.

Спілкування є однією з форм взаємозв'язку і взаємодії між людьми. Вербальне спілкування, що відбувається безпосередньо під час розмови між людьми, які знаходяться поблизу один одного, не вимагає застосування технічних засобів. Таким було спілкування між людьми протягом багатьох тисячоліть. Розвиток людства супроводжувався розвитком засобів спілкування, які вперше після появи людської мови зазнали кардинального прогресу внаслідок створення писемності. Найдавніші пам'ятки писемності – записи віком близько 8 тис. років, виявлені на кістках тварин і панцирах черепах у Китаї у неолітичному поселенні.

З розвитком науково-технічного прогресу стало можливим невербальне, віддалене спілкування за допомогою передачі інформації комунікаційними засобами. Поряд з цим розвивалися і засоби фіксації інформації, що було

необхідним для її передачі та зберігання. Сучасний процес спілкування, опосередкований засобами зв'язку, змістом якого є впорядкована певним чином інформація, є інформаційною комунікацією – інфокомунікацією, в ході якої відбувається передача інформаційних повідомлень.

Згідно з ученням всесвітньо відомого українського вченого В. І. Вернадського (1863 – 1945) про ноосферу («ноос» грецькою означає «розум», «дух»), відбувається поетапний перехід «біосфери» в «ноосферу». Учений виділяє техносферу, енергосферу та «інфосферу, в останній з яких головну роль відіграють інформація та інформаційні технології¹. «Цей процес – повного заселення біосфери людиною – зумовлений ходом історії наукової думки, нерозривно зв'язаний зі швидкістю зносин, з успіхами техніки пересування, з можливістю миттєвої передачі думки, її одночасного обговорення усюди на планеті»².

Питання про виникнення нової галузі міжнародного права в інформаційній сфері розглядав видатний український юрист-міжнародник В.М. Корецький у 20-х роках ХХ століття, відзначаючи, що активний розвиток засобів зв'язку неминуче призведе до появи «електричного права»³.

Слова обох учених, що пролунали століття тому, наразі справдилися. Користувачами Інтернету наприкінці 2014 р. стало 3 млрд. індивідів⁴, а його сучасні можливості дозволяють створювати, обробляти, зберігати і передавати інформацію незалежно від кордонів та відстані. Створене приєднаними мультимедійними засобами та комунікаційними мережами «цифрове» інформаційне середовище отримало назву «кіберпростір» (англ. *Cyberspace*). Уперше цей термін з'явився у науковій фантастиці у 80-х роках минулого століття і поширився спочатку у межах технічної спільноти, згодом ставши

---

¹ Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский ; отв. ред. А. Л. Яншин ; предисл.: А. Л. Яншина, Ф. Т. Яншиной ; Акад. наук СССР. – М. : Наука, 1991. – 270 с.

² Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста : сборник : к 125-летию со дня рожд. / В. И. Вернадский ; предисл.: А. Л. Яншина [и др.] ; примеч.: И. И. Мочалова, К. П. Флоренского ; Акад. наук СССР. – М. : Наука, 1988. – с. 321.

³ Корецкий В. М. Избранные труды. В 2 кн. Кн. 1 / В. М. Корецкий ; Акад. наук Укр. ССР, Ин-т государства и права ; редкол.: В. Н. Денисов (гл. ред.) [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1989. – 340 с.

⁴ The World in 2014: ICT Facts and Figures [Electronic source] // ITU : website. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/material/FactsFigures2014.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

загальноживаним¹. Кіберпростір становить суттєву частину всієї інформаційної сфери (інфосфери) людства, є, так би мовити, віртуальним віддзеркаленням реальних інфокомунікацій.

Сучасне розуміння інфосфери та кіберпростору як її частини пов'язують з концепцією інформаційного суспільства – «постіндустріального суспільства як історичної фази розвитку цивілізації, в якій інформація і знання множаться в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства стають інформація і знання»².

Своєю назвою термін «інформаційне суспільство» зобов'язаний професорові Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші. Теорія інформаційного суспільства була розвинена такими відомими дослідниками, як М. Порат, Й. Массуда, Т. Стоунер, Р. Карцев та іншими³.

Як слушно відзначає В. П. Талімончик, «в системі міжнародних інформаційних відносин процес глобалізації призвів до їх якісного перетворення і формування нової структури міжнародних інформаційних відносин – інформаційного суспільства на універсальному і регіональному рівнях. Глобалізація в інформаційній сфері знайшла свій прояв, насамперед, у формуванні глобального інформаційного суспільства»⁴.

Як визнання досягнень інформаційно-комунікаційних технологій та їх впливу на розвиток людства, міжнародних відносинах, Генеральна Асамблея ООН проголосила 17 травня Міжнародним днем інформаційного суспільства⁵.

Нерівномірність розвитку інформаційної сфери впродовж історії людства була причиною і наслідком відставання одних націй і цілих континентів або

---

¹ *Strate, L.* The varieties of cyberspace: Problems in definition and delimitation / Lance Strate // *Western J. of Communication.* – 1999. – No. 63. – P. 382–383.

² Информационное общество [Електронний ресурс] // Wikipedia : the free encyclopedia. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Информационное_общество/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ *Варакин Л. Е.* Глобальное информационное общество: Критерии развития и социально-экономические аспекты / Л. Е. Варакин. – М. : Междунар. акад. связи, 2001. – 43 с. : ил.

⁴ *Талімончик В. П.* Международно-правовое регулирование отношений в сфере информации : автореф. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / Талімончик Валентина Петровна ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб., 2013. – С. 3.

⁵ Resolution 60/252 World Summit on the Information Society, UNGA, 2006 [Електронний ресурс] // Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/wtisd/Pages/res60-252.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

лідерства інших. Подолання так званого «цифрового розриву» (англ. *Digital divide*), під яким розуміються інформаційно-технологічний розрив між розвиненими («інформаційно-багатими») і тими, що розвиваються («інформаційно-бідними») континентами, регіонами, державами, групами та окремими індивідами, є одним з ключових питань сучасної міжнародної політики, про що зазначено в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, прийнятій на межі тисячоліть¹.

Важливим показником в оцінці цифрового розриву є доступ до Інтернету, що надає можливість користування кіберпростором. Доступ до Інтернету є однією з тем, які щорічно включаються до порядку денного Форуму з управління Інтернетом (англ. *Internet Governance Forum*). На конференції в 2009 р. в Єгипті головуєчий резюмував обговорення теми доступу до Інтернету таким чином: «... доступ включає фінансовий доступ, достатність грамотності для доступу, політичний доступ, який дає голос мовному доступу та доступ для інвалідів... Питання, пов'язані з інфраструктурою, стали наразі другорядними, завдяки досягнутому прогресу, особливо з покриттям мобільним зв'язком та Інтернетом більшості частин світу. Справжній доступ не може бути досягнутий без впровадження відповідних регуляторних режимів»². Остання теза вимагає осмислення з точки зору теорії правової науки й вжиття реальних кроків у сфері законотворчості.

Зазначеній проблематиці приділяється суттєва увага у стратегії побудови інформаційного суспільства в Україні: «Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині

---

¹ Okinawa Charter on Global Information Society, Kyushu-Okinawa Summit, July 22, 2000 [Електронний ресурс] // G8 Okinawa Summit : Documents. – Електрон. дані. – Okinawa, Japan, July 21-23, 2000. – Режим доступу: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2000okinawa/gis.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Chairman's Summary [Електронний ресурс] // Internet Governance Forum : web-site. – Електрон. дані. – Sharm el Sheikh, 2009. – Режим доступу: http://www.intgovforum.org/cms/2009/sharm_el_Sheikh/Chairman%27s%20Summary.Completed.04.12.2009.doc. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя»¹.

Наукове забезпечення процесів інформатизації та розвитку законодавства, спрямованого на побудову інформаційного суспільства, є вкрай важливим. Дослідженням інформаційної сфери переважно займається інформатика – наука про закономірності інформаційних процесів: «Вихідним об'єктом дослідження інформатики є інформаційна сфера, утворена інформаційними процесами людини і розглянута як єдина соціально-інформаційна система, обумовлена закономірними цілями розвитку суспільства і способами їх досягнення»².

Правова наука, на відміну від інформатики, вивчає суспільні відносини, які мають місце в інформаційній сфері, і головним чином, з точки зору їх нормативно-правового регулювання. Визначення поняття інформаційної сфери є важливим не тільки з гносеологічної точки зору, а й для визначення особливостей суспільних відносин, здійснюваних в ній, що необхідно для нормативно-правового наповнення його змісту як на національному, так і міжнародному рівнях.

Важливо з правової точки зору дати визначення та охарактеризувати особливості інформаційної сфери як предмету національного та міжнародно-правового регулювання, що дозволить на базовому рівні усунути неоднозначність і в подальшому створювати моделі для унормування новітніх суспільних відносин, що реалізуються в цій сфері.

Російський теоретик інформаційного права В. А. Копилов визначає інформаційну сферу як «системоутворююче середовище, в рамках якого виникає і реалізується вся сукупність суспільних відносин, названих інформаційними»³. Самі інформаційні відносини він визначає як «виокремлену, однорідну групу суспільних відносин, що виникають при обігу інформації в

---

¹ Закон України від 9.01.2007 № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» // Голос України. – 2007. – 6 лют.

² *Коротенков Ю. Р.* Информационные процессы и технологии как объекты информатики и обучения информатике [Электронный ресурс] / Ю. Р. Коротенков. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.ict.edu.ru/ft/004336/22.pdf>. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 06.02.2015г.

³ *Копылов В. А.* Информационное право : учебник / В. А. Копылов ; М-во образования Рос. Федерации, Моск. гос. юрид. акад. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юристь, 2005. – С. 85–86.

інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів у ході реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також при виконанні обов'язків органами державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод»¹.

Визначення поняття «інформаційна сфера» не надається в сучасних міжнародно-правових документах. Українському законодавству також бракує цього терміна. Натомість його визначення можна знайти в законодавстві Російської Федерації, де його подають, як «сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, розповсюдження і використання інформації, а також системи регулювання виникаючих при цьому суспільних відносин»². Нормативно-правове визначення цього терміна зумовлене, серед іншого, науковими доробками російських вчених. Інформаційна сфера як об'єкт національного правового регулювання інформаційного права розглядається в роботах вчених І. Л. Бачило, В. Н. Лопатіна, М. А. Федотова³, О. А. Городова⁴, М. М. Рассолова⁵.

Вартим уваги з наукової точки зору є дослідження, проведене науковцями Національного інституту стратегічних досліджень Д. В. Дубовим та М. А. Ожеваном, в якому проведено аналіз міжнародних ініціатив у сфері міжнародно-правового регулювання кіберпростору на відповідність їхніх окремих положень національним інтересам та законодавству України. Його автори дійшли, зокрема, висновку, що «створення реального міжнародного консенсусу з проблем кіберпростору між основними геополітичними гравцями є об'єктивною необхідністю, що унеможливить подальше стрімке зростання

---

¹ Там само. – С. 99.

² Доктрина информационной безопасности РФ, утв. Указом Президентом РФ от 09.09.2000 № Пр-1895 // Российская газета. – 2000. – 28 сент.

³ *Бачило И. Л.* Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. Б. Н. Топорина ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. прав. ун-т. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 789 с.

⁴ *Городов О. А.* Основы информационного права России = Fundamentals of information law of Russia : учеб. пособие / О. А. Городов ; Акад. наук РАН, Ассоц. юрид. центр, С.-Петербур. гос. ун-т, Юрид. фак. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 305 с. – (Учебники и учебные пособия).

⁵ *Рассолов М. М.* Информационное право: анализ и решение практических задач / М. М. Рассолов. – М. : [Юристь], 1998. – 400 с.

кіберзагроз як на національному, так і міжнародному рівнях»¹. Тобто, йдеться про доцільність застосування міжнародно-правових інструментів для формалізації консенсусу стосовно розвитку кіберпростору та забезпечення міжнародної безпеки в інформаційній сфері.

Проте зазначена тематика не достатньо досліджена в сучасній науці міжнародного права. В українській школі можна навести лічені наукові праці, присвячені міжнародно-правовому регулюванню відносин інформаційного обміну, не кажучи вже про відносини в кіберпросторі. Міжнародно-правове регулювання захисту приватності та безперешкодності транскордонної передачі персональних даних розглядалося в нашому дослідженні². Слід відзначити дисертаційне дослідження К. С. Шахбазян, в якому викладена загальна характеристика стану міжнародно-правового регулювання відносин, пов'язаних з діяльністю в Інтернеті³. Питання міжнародно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації досліджувала З. О. Кукіна⁴. Окремі питання, пов'язані з міжнародно-правовим регулюванням міжнародних інформаційних відносин, зокрема з позицій формування і розвитку міжнародно-правових основ обміну інформацією та сучасного бачення розвитку їх міжнародно-правового регулювання, розглядаються в наукових статтях І. М. Забари⁵.

---

¹ Дубов Д. В. Майбутнє кіберпростору та національні інтереси України: нові міжнародні ініціативи провідних геополітичних гравців : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2012. – С. 30.

² Пазюк А. В. Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Пазюк Андрій Валерійович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2004. – 205 арк.

³ Шахбазян К. С. Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Шахбазян Карина Суренівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 219 арк.

⁴ Кукіна З. О. Правові стандарти і практика регулювання діяльності засобів масової інформації в міжнародному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Кукіна Зінаїда Олександрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 18 с.

⁵ Забара І. М. Правове регулювання міждержавного обміну інформацією у багатосторонніх договорах / І. М. Забара // Інформація і право. – 2013. – № 1(7). – С. 50–56; Міжнародно-правове регулювання обміну інформацією / І. М. Забара // Інформація і право. – 2013. – № 2(8). – С. 56–62; Правове регулювання обміну інформацією в діяльності міжнародних організацій системи ООН // І. М. Забара // Український часопис міжнародного права. – 2012. – №1. – С. 113–120; Міжнародно-правове регулювання поширення інформації : теоретичні і практичні аспекти / І. М. Забара // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 362–366.

До появи і поширення Інтернету, ще в радянській період, дослідженнями питань міжнародного інформаційного обміну займалася низка вчених, що зосереджувалися на обґрунтуванні міжнародно-правових засад, так званого «нового міжнародного інформаційного порядку» (англ. *New World Information and Communication Order / NWICO*) у 70-80-х роках минулого століття. Це монографії таких авторів, як Г. Н. Вачнадзе¹, С.-М. Грохальській², А. Г. Дніпровський³, О. В. Єрмішина⁴, О. І. Зябкин⁵, Ю. М. Колосов⁶, І. І. Мисик⁷, Б. А. Цепов⁸, С. О. Шевцова⁹.

Спеціальні питання міжнародно-правового співробітництва в інформаційній сфері розглядалися російськими вченими на початку цього століття. Слід, зокрема, відзначити роботи П. Д. Барановського – щодо міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності в Інтернеті¹⁰, Л. В. Горшкової – стосовно регулювання приватноправових питань в Інтернеті¹¹, К. В. Григор'євої – з питань удосконалення правового регулювання міжнародної торгівлі

---

¹ Вачнадзе Р. Н., Кашлев Ю. Б. Международный обмен информацией. Его сторонники и противники / Р. Н. Вачнадзе, Ю. Б. Кашлев / Изд. 2-е, доп. – Тбилиси : Сабчота Сакартвело, 1980. – 390 с.

² Грохальский С.-М. Свободное движение информации и международное право : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Грохальский Стефан-Марек ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Юрид. фак. – М., 1984. – 20 с.

³ Днепроvский А. Г. Правовые проблемы нового международного информационного порядка / А. Г. Днепроvский. – М. : Наука, 1989. – 140 с.

⁴ Ермишина Е. В. Международный обмен информацией. Правовые аспекты / Е. В. Ермишина. – М. : Международные отношения, 1988. – 141 с.

⁵ Зябкин А. И. Несанкционированное вещание из открытого моря и международно-правовые средства его пресечения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Зябкин Алексей Иванович ; Ленинград. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Ленинград, 1985. – 24 с.

⁶ Колосов Ю. М. Международно-правовые проблемы использования космической техники для осуществления массовой информации : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / Колосов Юрий Михайлович ; Акад. наук СССР, Ин-т государства и права. – М., 1974. – 29 с.; Массовая информация и международное право / Ю. М. Колосов. – М. : Междунар. отношения, 1974. – 166 с., Новый международный информационный порядок и проблемы поддержания мира / Ю. М. Колосов, Б. А. Цепов. – М. : Наука, 1983. – 72 с.

⁷ Мысык И. И. Международно-правовое регулирование отношений информационного обмена СССР с зарубежными странами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Мысык Игорь Иванович ; Акад. наук Укр. ССР, Ин-т государства и права. – Киев, 1987. – 19 с.

⁸ Цепов Б. А. Правовые аспекты нового международного порядка в деле использования средств массовой информации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Цепов Борис Анатольевич ; Дипломат. акад. МИД СССР. – М., 1983. – 17 с.

⁹ Шевцова С. О. Использование средств массовой информации в свете принципа государственного суверенитета : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шевцова Светлана Орестовна ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений МИД СССР. – М., 1981. – 24 с.

¹⁰ Барановский П. Д. Международно-правовые проблемы охраны интеллектуальной собственности в сети Интернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Барановский Петр Дмитриевич. – М., 2005. – 32 с.

¹¹ Горшкова Л. В. Правовые проблемы регулирования частноправовых отношений международного характера в сети Интернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Горшкова Людмила Вячеславовна ; Моск. гос. юрид. акад. – М., 2005. – 30 с.

телекомунікаційними послугами¹, А. М. Гулеміна – щодо інтеграції інформаційного законодавства в умовах глобалізації², М. С. Дашян – в контексті загальної теорії права та у взаємодії з такими явищами, як правосвідомість, правова культура, законність, правомірна поведінка тощо³, О. В. Єрмічевої – стосовно діяльності засобів масової інформації в Інтернеті⁴, О. В. Зажигалкіна – з питань міжнародно-правового регулювання електронної комерції⁵, Т. В. Закупень – щодо організаційно-правових аспектів інформаційного забезпечення міждержавної інтеграції СНД⁶, І. І. Зенкіна – стосовно регулювання телекомунікаційних послуг в рамках інституцій міжнародного економічного права⁷, А. Климчика – стосовно міжнародно-правових гарантій свободи інформації та захисту приватного життя⁸, О. В. Кубишкіна – з питань міжнародно-правового забезпечення інформаційної безпеки держав⁹, А. В. Мальцева – щодо колізійно-правових питань у транскордонних відносинах електронної взаємодії¹⁰, Н. В. Мінєнкової – щодо

---

¹ Григорьева К. В. Пути совершенствования правового регулирования международной торговли телекоммуникационными услугами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Григорьева Ксения Валерьевна ; Рос. гос. ин-т интеллектуал. собственности Роспатента. – М., 2005. – 27 с.

² Гулемин А. Н. Интеграция информационного законодательства в условиях глобализации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Гулемин Артем Николаевич ; Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2008. – 25 с.

³ Дашян М. С. Право информационных магистралей (Law of information highways): вопросы правового регулирования в сфере Интернет / М. С. Дашян. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 248 с.

⁴ Ермичева Е. В. Международно-правовые аспекты деятельности средств массовой информации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Ермичева Елена Викторовна ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М., 2003. – 177 с.

⁵ Зажигалкин А. В. Международно-правовое регулирование электронной коммерции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Зажигалкин Александр Владимирович ; С.-Петерб. гос. ун-т. – СПб., 2005. – 29 с.

⁶ Закупень Т. В. Информационное обеспечение межгосударственной интеграции Содружества Независимых Государств (правовые и организационные аспекты) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.13 / Закупень Татьяна Васильевна ; Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации. – М., 1999. – 50 с.

⁷ Зенкин И. И. Международно-правовое регулирование телекоммуникационных услуг в рамках ВТО / И. И. Зенкин. – М., 2010. – 24 с.

⁸ Климчик А. Свобода информации и право на частную жизнь в международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Климчик Анжей ; Дипломат. акад. МИД России. – М., 2003. – 26 с.

⁹ Кубышкин А. В. Международно-правовые проблемы обеспечения информационной безопасности государства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Кубышкин Алексей Викторович. – М., 2002. – 32 с.

¹⁰ Мальцев А. С. Коллизионно-правовое регулирование трансграничных гражданско-правовых отношений, возникающих в процессе электронного взаимодействия : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мальцев Антон Сергеевич ; Москов. гос. юрид. акад. – М., 2006. – 175 с.

регулювання електронної комерції¹, О. В. Мозоліної – з питань публічно-правових аспектів міжнародного регулювання відносин в Інтернеті², В. Б. Наумова – з проблем юрисдикції в мережі, правосуб'єктності учасників інформаційного обміну³, І. М. Рассолова – із загальнотеоретичних правових питань, пов'язаних з Інтернетом⁴, О. О. Робінова – щодо обмеження свободи засобів масової інформації в ході боротьби з тероризмом⁵, Д. О. Савельєва – у сфері прав людини в Інтернеті⁶, К. В. Прокоф'єва – щодо міжнародно-правових проблем інформаційної безпеки в Інтернеті⁷, В. І. Федулова – з питань захисту комп'ютерної інформації на міжнародно-правовому рівні⁸, О. О. Шишлова – з питань регулювання електрозв'язку в Європейському Союзі⁹.

Комплексне дослідження сучасних актуальних питань міжнародно-правового регулювання відносин транснаціонального інформаційного обміну здійснює російський вчений В. П. Талимончик¹⁰. У її науковому доробку на спеціальну увагу заслуговують висновки, що стосуються безпосередньо нашої теми дослідження, аналіз яких доцільніше зробити за ходом викладення основного матеріалу.

---

¹ *Миненкова Н. В.* Международно-правовое и национально-правовое регулирование электронной торговли : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Миненкова Наталья Владимировна ; Рос. гос. соц. ун-т. – М., 2008. – 26 с.

² *Мозолина О. В.* Публично-правовые аспекты международного регулирования отношений в Интернете : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Мозолина Ольга Владимировна ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М., 2008. – 26 с.

³ *Наумов В. Б.* Право и Интернет : очерки теории и практики / В. Б. Наумов ; Рос. фонд прав. Реформ. – М. : Книж. дом «Университет», 2002. – 430 с. : ил., табл.

⁴ *Рассолов И. М.* Право и Интернет: теоретические проблемы / И. М. Рассолов. – 2-е изд., доп. – М. : Норма, 2009. – 383 с. : ил.

⁵ *Робинев А. А.* Ограничение свободы средств массовой информации в интересах борьбы с терроризмом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Робинев Алексей Александрович ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (Ун-т) МИД России. – М., 2003. – 32 с.

⁶ *Савельев Д. А.* Права человека в области информации: Международно-правовые аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Савельев Денис Александрович ; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2002. – 22 с.

⁷ *Прокофьев К. В.* Международно-правовые проблемы обеспечения информационной безопасности в сети Интернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Прокофьев Константин Викторович ; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2009. – 22 с.

⁸ *Федулов В. И.* Международно-правовые аспекты защиты компьютерной информации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Федюлов Вячеслав Ильич ; Моск. ун-т МВД Рос. Федерации. – М., 2006. – 25 с.

⁹ *Шишлов А. А.* Международно-правовое регулирование электронной связи в Европейском Союзе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шишлов Александр Александрович ; Всерос. акад. внешней торговли. – М., 2011. – 26 с.

¹⁰ *Талимончик В. П.* Международно-правовое регулирование отношений в сфере информации : автореф. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / Талимончик Валентина Петровна ; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 2013. – 53 с.

Слід зазначити, що інформаційна сфера як система суспільних інформаційних відносин, які здійснюються суб'єктами права незалежно від відстаней між ними і національних кордонів за допомогою глобальної інформаційної інфраструктури, історично сформувалася і продовжує розвиватися на відкритій екстериторіальній основі. Саме завдяки цим властивостям не може регулюватися виключно внутрішньодержавним правом однієї або декількох країн.

В одній з небагатьох наукових робіт радянського періоду з питань міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин, ще у 1974 р. Ю. М. Колосов зазначає: «навіть інформація, яка поширюється державою серед свого населення, іноді може впливати на міжнародні відносини і внаслідок цього не завжди є суто внутрішньою справою цієї держави. Оскільки за своєю природою масова інформація неминуче втручається у сферу міждержавних відносин, було б виправдано закріпити в міжнародному праві принцип, згідно з яким міжнародну відповідальність за всю національну діяльність у галузі масової інформації ... несуть держави»¹.

У цьому зв'язку виникає протиріччя між інтересами держави здійснювати суверенне право на регулювання суспільних інформаційних відносин в рамках внутрішньодержавної інформаційної інфраструктури та інтересами решти світової спільноти у розвитку інформаційної сфери на підставі глобальної інформаційної інфраструктури. Саме цей фактор, на нашу думку, є одним з визначальних у розвитку міжнародно-правового регулювання інформаційної сфери.

Не припиняючи ролі міжнародного права у формуванні світової громадської думки, на наш погляд, важливо не забувати про його основні функції: *координуючу (інтернаціоналізації, інтеграції)* – щодо вироблення єдиних правил поведінки в інформаційній сфері на міждержавному рівні; *регуляторну* – спрямовану на упорядкування міжнародних інформаційних обмінів між

---

¹ Колосов Ю. М. Массовая информация и международное право / Ю. М. Колосов. – М. : Междунар. отношения, 1974. – с. 154.

недержавними акторами транснаціональних інформаційних відносин; *забезпечувальну* – щодо дотримання державами правил поведінки в інформаційній сфері в цілому та в кіберпросторі зокрема; *охоронну* – з підтримання міжнародного правопорядку в інформаційній сфері та покарання його порушників. Слід погодитися із думкою І. І. Лукашук, що «по мірі прискорення прогресу все більш важливою стає функція сприяння соціальному прогресу»¹. Особливо це помітно в інформаційній сфері, адже соціальний прогрес значною мірою зумовлений розвитком саме цієї сфери, що вимагає відповідного розвитку міжнародно-правового регулювання.

Повертаючись до питання про роль міжнародного права в регулюванні інформаційних відносин, слід відзначити всеохоплюючий, але децентралізований характер інформаційних процесів всередині інформаційної сфери. Сформульована Ю. М. Колосовим думка про наявність двох основних предметів міжнародно-правового регулювання в цій галузі – поширення інформації, а також діяльності засобів масової інформації, на наш погляд, вимагає актуалізації.

Сучасну складну систему інформаційних відносин, які виникають і реалізуються в глобальній інформаційній сфері, неможливо обмежувати виключно відносинами, пов'язаними з діяльністю засобів масової інформації. Адже засоби масової інформації в традиційному їх розумінні є лише одним із суб'єктів інформаційної діяльності, учасником т. зв. «медійної екосистеми» (англ. *Media ecosystem*). Таке, «екосистемне» розуміння взаємозв'язку між учасниками інформаційних процесів ще дужче підкреслює наднаціональний характер сучасної інформаційної сфери та необхідність її міжнародно-правового регулювання.

Досліджуючи особливості сучасних інформаційних відносин, В. П. Талімончик аналізує критерії, застосовні для визначення міжнародного характеру інформаційних відносин. Для міжнародних інформаційних відносин

---

¹ Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учебник для студентов юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. прав. ун-т. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – С. 54

невладного характеру вона пропонує три альтернативні критерії визначення міжнародного характеру відносин: наявність іноземного суб'єкта; здійснення транскордонної передачі інформації, наявність засобу вираження інформації в іншій державі¹.

На думку іншого російського вченого Д. А. Савельєва, «глобальний інформаційний простір є результатом здійснення мільйонами людей в усьому світі свого міжнародно-визнаного права на інформацію. І в цьому сенсі глобальний інформаційний простір є об'єктом міжнародного правового регулювання»².

Особливості міжнародно-правового регулювання інформаційно-інфраструктурних відносин зумовлюються властивостями глобальної інформаційної інфраструктури (ГІ). Концепція ГІ отримала свій розвиток в США за часів президентства Клінтона, при створенні в 1993 р. спеціалізованого координаційного державного органу – Цільової групи з питань інформаційної інфраструктури (англ. *ITF*). Група під головуванням міністра торгівлі Сполучених Штатів Рональда Брауна розробила «План дій з побудови ГІ» і «Порядок денний для міжнародної співпраці». «Давайте побудуємо глобальне співтовариство, в якому люди з сусідніх країн ставляться один до одного не як до потенційних ворогів, а як до потенційних партнерів, як членів однієї родини, величезної, все більш взаємозалежної людської родини», – таким закликком віце-президент Альберт Гор представив бачення США глобальної інформаційної інфраструктури на першій Всесвітній конференції з розвитку електров'язку в березні 1994 р. в Буенос-Айресі, в Аргентині³.

Конференція поклала початок новому напрямку в діяльності Міжнародного союзу електров'язку – глобального розвитку електров'язку (англ. *ITU-D*). Віце-президент Гор закликав кожен народ створити амбіційний порядок денний для створення ГІ, поклавши в основу наступні п'ять принципів як основу:

¹ Талимончик В. П., 2013. – С. 22.

² Савельєв Д. А., 2002. – С. 22.

³ The Global Information Infrastructure: Agenda for Cooperation [Електронний ресурс] // Broadband USA : Connecting America's Community. – Електрон. дані. – 1995. – Режим доступу: <http://www.ntia.doc.gov/report/1995/global-information-infrastructure-agenda-cooperation>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

заохочення інвестицій приватного сектора, заохочення конкуренції, забезпечення відкритого доступу до мережі для всіх постачальників інформації і користувачів; створення гнучкої нормативно-правової бази, яка може йти в ногу зі швидкими технологічними і ринковими змінами, а також забезпечення загальнодоступних послуг.

Лідери світового телекомунікаційного співтовариства включили ці п'ять принципів до тексту Декларації МСЕ з глобального розвитку електровз'язку в XXI столітті¹. Зазначені принципи склали підвалини Меморандуму про взаєморозуміння відносно співпраці у сфері телекомунікацій та розвитку Всесвітньої інформаційної інфраструктури між Урядом України та Урядом США, підписаного у Вашингтоні 9 січня 1995 р.²

Глобальна інформаційна інфраструктура є предметом правового регулювання в контексті тих суспільних інформаційних відносин, організаційно-технічним базисом яких вона виступає. Технічною базою ГІ є глобальна (всесвітня) мережа зв'язку. Глобальна мережа зв'язку представляє собою сукупність трансконтинентальних і міжконтинентальних ліній зв'язку. Поряд з поняттям ГІ використовується також термін «критична (найважливіша) інформаційна інфраструктура» (англ. *Critical Information Infrastructure*). Комітет Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність послуговується, зокрема, таким визначенням: «Критичну інфраструктуру можна визначити як системи та активи, будь то фізичні або віртуальні, настільки життєво важливі для країни, що їх неправильне функціонування, недієздатність або знищення завдали б руйнівного впливу на національну безпеку і оборону, економічну безпеку, громадське здоров'я чи безпеку, або на

---

¹ Buenos Aires Declaration on Global Telecommunication Development for the 21st Century [Електронний ресурс] // WTDC-94, International Telecommunication Union. – Електрон. дані. – Buenos Aires, 1994. – 21–29 March. – Режим доступу: <http://habitat.igc.org/ics/gii-itu/wtdc-bad.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері телекомунікацій та розвитку Всесвітньої інформаційної інфраструктури між Урядом України та Урядом США, підписаний у Вашингтоні 9 січня 1995 р. // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 19. – Ст. 781. – С. 74.

будь-яку комбінацію цих питань»¹. Ця назва підкреслює, з одного боку, життєво важливу функцію інформаційної інфраструктури для націй, народів, континентів і всієї інформаційної сфери планети, а з іншого – вразливість до ризиків і погроз.

На нашу думку, існуюча на глобальному рівні інформаційна інфраструктура не може обмежуватися будь-якими територіальними кордонами суверенних держав, бо складається із взаємопов'язаних інфраструктурних елементів на наднаціональному рівні. Виходячи з цього, використання цієї глобальної інфраструктури кожним індивідом однозначно має транснаціональний характер відповідних суспільних відносин, що вимагає застосування міжнародно-правових засобів його впорядкування. Отже, виникає потреба міжнародно-правового забезпечення цих відносин.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сформулювати наступне визначення інфосфери: інформаційна сфера – система суспільних інформаційних відносин, які здійснюються суб'єктами права з використанням існуючої на національному та глобальному рівнях інформаційної інфраструктури як сукупності організаційно-правових, технічних, програмно-апаратних засобів, що забезпечують виробництво, накопичення, зберігання, комунікацію і використання інформації.

На сьогоднішньому етапі взаємопроникнення комунікаційних засобів і технологій у повсякденне соціальне, економічне і політичне життя доля людства знаходиться в залежності від функціонування інформаційної сфери. При цьому самі інформаційні ресурси набувають нового порівняно з попередніми періодами історії людства статусу загальнолюдської цінності. В основі цього лежить розуміння обмеженості і вразливості цього життєво важливого ресурсу.

---

¹ Guidance Note No. 6, adopted by the 9th Plenary of the T-CY (4-5 June 2013). Critical information infrastructure attacks [Електронний ресурс] // Council of Europe Cybercrime Convention Committee (T-Y) – Електрон. дані. – Strasbourg, 2013. – 5 June – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/Source/Cybercrime/TCY/TCY%202013/T-CY%282013%2911Rev_GN6_CCIP_V7adopted.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Враховуючи транскордонний характер інформаційних відносин в цій глобальній інформаційній сфері, значною мірою збільшується необхідність їх упорядкування шляхом обрання на глобальному рівні єдиних технічних, технологічних і нормативних підходів та застосування спільних узгоджених заходів. Досягнення цих цілей здійснюється, серед іншого, шляхом міжнародного співробітництва та прийняття міжнародно-правових актів з урахуванням наявного досвіду регулювання транскордонних інфокомунікаційних відносин надбаного упродовж історії розвитку міжнародного права.

Результатом цієї еволюції є формування нової галузі міжнародного права – міжнародного інформаційного права, про що йдеться у наступному підрозділі.

1.2. Становлення та розвиток міжнародного інформаційного права.

У науці міжнародного права існує кілька підходів до періодизації розвитку міжнародного права, що досить ґрунтовно досліджено київською школою міжнародного права¹. Найбільш обґрунтованим, на нашу думку, є поділ історії міжнародного права на два основних періоди: докласичний (регіональне міжнародне право стародавньої та середньовічної епохи) і класичний період (універсальне міжнародне право від Вестфальського миру до наших днів). Цей підхід може бути цілком застосований до періодизації розвитку міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин. Одним з можливих додаткових критеріїв для періодизації історії міжнародного права може служити поява тих чи інших принципів міжнародно-правової практики². Зазначений критерій нами буде використаний при дослідженні появи і розвитку окремих методів і галузевих принципів міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин у класичний період розвитку міжнародного інформаційного права.

Нами пропонується періодизація етапів розвитку міжнародного інформаційного права, яка відображає появу «нових» у той чи інший час засобів інфокомунікації, що згодом сформували сучасну глобальну інформаційну інфраструктуру. Такий підхід до періодизації розвитку суспільних інформаційних відносин застосовується більшістю дослідників у цій галузі.

Український вчений В. М. Корецький у своєму нарисі про міжнародне радіо-право у 1928 р. зазначав: «Вельми повчально простежити за тим, як складається

---

¹ *Дмитрієв А. І.* Історія міжнародного права : монографія / А. І. Дмитрієв, Ю. А. Дмитрієва, О. В. Задорожній ; гол. ред. Л. В. Губерський ; Укр. асоц. міжнар. права ; Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка ; Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі. – Київ : Вид. дім «Промінь», 2008. – С. 18–20.

² *Буткевич О. В.* Теорії історичної періодизації міжнародного права / О. В. Буткевич // Олександр Задорожньому – 50 : ст. та есе учнів і колег. – Одеса, 2010. – С. 57.

правове нормування світогосподарських відносин, породжуваних новими об'єктами господарської діяльності»¹.

Російський вчений В. А. Копилов відзначає: «В історії суспільного розвитку можна виділити кілька інформаційних революцій, пов'язаних з кардинальними змінами у сфері виробництва, обробки та обігу інформації, що призвели до радикальних перетворень суспільних відносин. У результаті таких перетворень суспільство набувало в певному сенсі нову якість»².

Розвиток міжнародно-правового регулювання транскордонних інформаційних відносин відбиває домінуючі технологічні засоби комунікацій в різні періоди часу історії людства, використання яких знаходило своє правове закріплення в тих чи інших міжнародно-правових актах з певною специфікою. Нами пропонується наступна періодизація етапів розвитку міжнародного інформаційного права, що відображають домінуючі технічні (технологічні) засоби комунікації: писемність (з VIII тисячоліття до нашої ери), друковане видавництво і преса (з XVI століття), телеграф, телефон і радіо (з початку XIX століття), супутникове радіомовлення (з 70-х років XX століття), супутникове телебачення, комп'ютеризація і телекомунікації (з 90-х років XX століття), мультимедійні засоби (з початку XXI століття).

Поява писемності дозволила людству фіксувати і зберігати в рукотворній формі інформацію, а разом з цим забезпечила передачу знань наступним поколінням. Без появи писемності важко було б уявити розвиток права, міжнародного права в тому числі. Правове вирішення питань, пов'язаних з поширенням інформації через кордони, зокрема релігійних учень у період від античності до середньовіччя, не знаходить закріплення у відомих на сьогоднішній день джерелах міжнародного права в сучасному їх розумінні. Історії відомі правові акти (едикти), які приймалися римськими і

---

¹ Международное радиоправо / Корецкий В. М. Избранные труды. В 2 кн. Кн. 1 / В. М. Корецкий ; Акад. наук Укр. ССР, Ин-т государства и права ; редкол.: В. Н. Денисов (гл. ред.) [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1989. – С. 104.

² Копылов В. А. Информационное право : учебник / В. А. Копылов ; М-во образования Рос. Федерации, Моск. гос. юрид. акад. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005. – С. 19.

константинопольськими імператорами спочатку з метою протидії поширенню християнства, а потім його сприянню.

У 312 р. імператор Костянтин видає едикт про віротерпимість, який припиняє гоніння на християн, а в 325 р. визнає християнство однією з офіційних релігій Римської імперії. У зв'язку з розколом церкви в 1054 р. з обох сторін (візантійської і римської) приймалися акти, що оголошували обряди протилежного боку єретичними, якими церковні діячі оголошували один одному анафему. Під впливом поширення ісламу відбувалися і об'єднавчі заходи, неодноразово візантійськими імператорами династії Палеологів укладалися церковні унії з Римом (1274, Ліон; 1439, Флоренція).

У так званий «іспанський період» (1493 – 1648), за періодизацією В. Грєве, розвивалася теологічна доктрина права на комунікацію, що переважно мала на меті продовження експансії християнського вчення на території Нового Світу. А. Маттеларт вказує, що для обґрунтування правомірності колонізації Нового світу Іспанською імперією теологом Франческо де Віторія (1492 – 1546), якого вважають одним з прабатьків міжнародного публічного права та філософії глобальної політики, використовувалася концепція двох фундаментальних прав, що є спільною спадщиною людства: *jus communicationis* та *jus comercii*. Перше, що є правом на комунікацію, виправдовувало присутність колонізаторів на чужих землях, під титулом т.зв. «природного суспільства і природного спілкування», що давало можливість пересуватися і селитися. Друге, що є правом комерції, давало право на обмін з аборигенами не тільки товарами, але й ідеями, у чому реалізовувалося право «проповідувати і звіщати Євангеліє»¹.

Наступний період розвитку міжнародних інформаційних обмінів пов'язаний з винаходом книгодрукування, поширенням видавничої справи і появою друкованої преси.

---

¹ *Constantinou, C. M.* Communications/excommunications: an interview with Armand Mattelart [Електронний ресурс] / С. М. Constantinou. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.fifth-estate-online.co.uk/comment/Mattelart-intervie%5B1%5D.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.02.2015р.

У XVI столітті винахід друкарства забезпечив тиражування та розповсюдження, в тому числі на великі відстані і серед більшої кількості одержувачів надрукованої в книгах та періодичних виданнях інформації. Питання запобігання та перешкоджання поширенню інформації, загрозової для панівних владних інституцій та осіб, – політичної цензури, протягом багатьох століть були предметом внутрішньодержавної політики та інструментом переслідувань інакомислення.

Особливо нищівного впливу на інтелектуальний розвиток в Європі було завдано інквізицією в XVI столітті, коли разом з єзуїтським орденом вона займалася цензурою книг. У 1600 р. в Римі був спалений Джордано Бруно, а в 1633 р. Галілео Галілей відрікся від вчення Коперника.

Неконтрольоване поширення політично спрямованої друкованої преси через кордони в Європі на початку XIX століття німецькими університетами викликало реакційні заходи по відношенню до університетських видавництв. «Калсбадські Декрети», що отримали схвалення сейму Німецького Союзу в 1819 р., встановлювали «вищий контроль» (попередню цензуру) над періодичною пресою та її поширенням між учасниками Союзу з боку цензурної колегії. Слід відзначити таку особливість методу міжнародно-правового регулювання передачі через кордони забороненої інформації в цей період як покладання відповідальності на державу за вчинення «порушення» з її території, «шкоду» від якого зазнає інша держава. У Декреті, зокрема, вказувалося, що кожна держава Союзу є відповідальною не тільки перед державою, проти якої вчинено порушення, й перед усією Конфедерацією, за кожну публікацію, яка з'явиться під її юрисдикцією, в якій «честь і безпека іншої держави порушені або їх устрій чи влада піддані нападу»¹.

У класичний період історії розвитку міжнародного права раніше сформульовані в доктрині і ранніх правових джерелах принципи суверенітету держав в інформаційній сфері, невтручання у внутрішні справи інших держав

---

¹ Итория Германии: учебное пособие: в 3-х тт. / Под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю. В. Галактионова. – М. : КДУ, 2008, – Т. 3: Документы и материалы / отв. ред. С. А. Васютин, Ю. В. Галактионов, Л. Н. Корнева. – С. 223–224.

шляхом поширення інформації та відповідальності за шкоду, заподіяну поширенням незаконної інформації, одержують загальне визнання і закріплення в універсальних міжнародних конвенціях.

Міжнародно-правові обмеження на поширення пресою інформації незаконного або аморального змісту знайшло подальше відображення в Угоді про припинення обігу порнографічних видань, укладеній в 1910 р.¹ У 1923 р. під егідою Ліги Націй зазначену Угоду було замінено Міжнародною конвенцією про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними².

Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р.³ передбачає криміналізацію публічного підбурювання до вчинення геноциду. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1965 р.⁴, а також Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду і покарання за нього, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1973 р.⁵, зобов'язують держави вживати негайних і ефективних заходів для викорінення будь-яких актів расової дискримінації. Держави зобов'язалися припинити будь-яке сприяння здійсненню злочину апартеїду, а також схожу з ним сегрегаційну політику чи її прояви.

Поряд з міжнародно-правовими актами, що регулюють питання транскордонної передачі забороненої інформації, свій розвиток отримав такий

---

¹ Agreement for the Suppression of the Circulation of Obscene Publications, Paris, 1910 [Електронний ресурс] // Wikipedia : the free encyclopedia. – Електрон. дані. – 1910. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Agreement_for_the_Suppression_of_the_Circulation_of_Obscene_Publications. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Convention for the Suppression of the Circulation of and Traffic in Obscene Publications Geneva, 1923 [Електронний ресурс] // Wikipedia : the free encyclopedia. – Електрон. дані. – 1923. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_for_the_Suppression_of_the_Circulation_of_and_Traffic_in_Obscene_Publications. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948, United Nations, Treaty Series, vol. 78, p. 277 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1948. – 9 Dec. – Режим доступу: <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁴ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 21 December 1965, United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1965. – 21 Dec. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁵ International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid New York, 30 November 1973 United Nations, Treaty Series, vol. 1015, p. 243 [Електронний ресурс] // United Nations Audiovisual Library. – Електрон. дані. – 1973. – 30 Nov. – Режим доступу: <http://legal.un.org/avl/ha/cspca/cspca.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

напрямок міжнародного співробітництва, як передача друкованих наукових, освітніх і культурних матеріалів.

Значний внесок у цю справу зробила ЮНЕСКО, під егідою якої були укладені: Угода про сприяння міжнародному обміну візуальними та аудіо матеріалами освітнього, наукового та культурного характеру (1948)¹, Конвенція про міжнародний обмін виданнями (1958)². Положеннями зазначених міжнародних договорів передбачаються зобов'язання сторін сприяти всебічному вільному поширенню матеріалів наукового, освітнього та культурного характеру, скасувати обмеження і заборони на вільне поширення, спростити адміністративні та митні процедури для їх ввезення.

Винахід електрики в ХІХ столітті, а пізніше завдяки їй телеграфу, телефону та радіо сприяв черговій інформаційній революції, яка характеризується стрімким розширенням аудиторії і збільшенням відстаней для передачі і отримання інформації. Зазначені засоби зв'язку дозволили зробити комунікацію масовою та більш оперативною, в режимі, наближеному до змін у суспільному житті. Це мало величезне значення для розвитку індустрії новин, поширення інформації через національні кордони та посилення впливу засобів масової інформації на розвиток людства.

З 1849 р. телеграфний зв'язок став міжнародним, і це вимагало досягнення домовленості з технічної сумісності обладнання, технічних параметрів сигналів і широкого кола питань співробітництва держав з використання комунікаційних ресурсів. Після того, як у 1876 р. був запатентований телефон, телефонний зв'язок почав стрімко поширюватися. Телеграфний союз прийняв рішення про доповнення Телеграфного регламенту положеннями регламенту «міжнародної

---

¹ Agreement for Facilitating the International Circulation of Visual and Auditory Materials of an Educational, Scientific and Cultural character with Protocol of Signature and model form of certificate provided for in Article IV of the above-mentioned Agreement, Beirut, 10 December 1948 [Електронний ресурс] // UNESCO, Legal instruments : portal. – Електрон. дані. – 1948. – 10 Dec. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12064&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Convention concerning the International Exchange of Publications, Paris, 3 December 1958 [Електронний ресурс] // UNESCO, Legal instruments : portal. – Електрон. дані. – 1958. – 3 Dec. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15395&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

телефонної служби». Телеграфна конференція у 1885 р., що відбулася в Берліні, започаткувала міжнародне регулювання телефонії.

Конференція в Мадриді в 1932 р. ознаменувала новий позитивний крок на шляху міжнародного регулювання зв'язку. Найбільш значущим рішенням, прийнятим на цій конференції, було об'єднання Міжнародного телеграфного союзу і Міжнародного радіотелеграфного союзу в єдину організацію – Міжнародний союз електрозв'язку. Крім того, була створена нова конвенція внаслідок об'єднання Міжнародної телеграфної конвенції (1865)¹ і Міжнародної радіотелеграфної конвенції (1927)².

Міжнародна конвенція електрозв'язку включила в себе принципи, що є спільними для телеграфного, телефонного та радіозв'язку. Було дано нове визначення «телекомунікації» як «будь-якого телеграфного або телефонного повідомлення знаків, сигналів, записів, зображень та звуків будь-якого характеру, проводами, радіо або іншими системами або процесами, електричної або візуальної (семафорної) сигналізації»³.

У 1947 р. МСЄ став спеціалізованою організацією ООН в 1947 р., після чого перевів свою штаб-квартиру з Берна до Женеви. Наступні зміни до Конвенції вносилися в містах Буенос-Айресі (1952), Женеві (1959), Мотря (1965), Малага-Торремолінос (1973), Найробі (1982), Мельбурні (1988).

У грудні 2012 р. в Женеві відбулася Всесвітня конференція електрозв'язку МСЄ, на якій була ухвалена нова редакція Регламенту міжнародного електрозв'язку, зміни до якого не вносилися двадцять чотири роки. Нова редакція Регламенту передбачає положення щодо прозорості ціноутворення, безпеки електрозв'язку, обмеження спаму, сприяння розвитку пунктів обміну трафіком, заохочення конкуренції, покращення

---

¹ International Telegraph Conference, Paris, 1 March – 17 May, 1865 [Електронний ресурс] // ITU, plenipotentiary conferences : portal. – Електрон. дані. – 1865. – 17 May. – Режим доступу: <http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/4.1>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² International Radiotelegraph Conference, Washington, 4 October – 25 November, 1927 [Електронний ресурс] // ITU, plenipotentiary conferences : portal. – Електрон. дані. – 1927. – 26 Nov. – Режим доступу: <http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/4.39> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ International Telecommunication Convention, Madrid, 1932 [Електронний ресурс] // ITU, plenipotentiary conferences : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/oth/02/01/S02010000294003PDFE.pdf – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

енергозбереження і зменшення шкідливих випромінювань, а також створення додаткових можливостей для осіб з обмеженими можливостями. Регламент містить застереження, що його дія жодним чином не поширюється на регулювання змісту інформації (контенту). Ухвалення цієї редакції Регламенту вперше відбувалось не на консенсусній основі, а на тлі жорсткого політичного протистояння, з однієї сторони, прибічників посилення регуляторного впливу МСЕ на Інтернет (Російська Федерація, країни, що розвиваються), і противників розширення повноважень на регулювання питань адміністрування адресного простору в Інтернеті цього технічного адміністративного союзу, яким був і залишається МСЕ упродовж майже двох століть. На іншій стороні опинилися розвинуті країни, серед яких: Сполучені Штати, Японія, Канада, держави-члени Європейського Союзу тощо, які обстоювали принципи багатосторонньої участі усіх зацікавлених сторін (держав, громадянського суспільства і бізнесу) у процесі управління Інтернетом. Про цей аспект докладніше йдеться у третьому розділі цієї роботи, присвяченому управлінню Інтернетом тощо.

Продовжуючи дослідження розвитку міжнародно-правового регулювання використання інфокомунікаційних засобів, слід констатувати, що вплив масової комунікації на суспільство ще більш посилюється з поширенням пристроїв для створення, передачі та відтворення візуалізованої інформації за допомогою телебачення, починаючи з 30-х років ХХ століття.

Після запуску першого штучного супутника «Супутник-1» Радянським Союзом в 1957 р. почалася нова космічна ера, а в 1962 р. з запуском супутника «Telsar» – нова ера супутникового мовлення. Враховуючи подальшу комерціалізацію космічної діяльності, у тому числі приватизацію основних операторів супутникового мовлення (INTELSAT, INMARSAT, EUTELSAT) в 90 -х роках, регуляторна активність МСЕ була переміщена в інші сфери.

Комп'ютерна революція, що почалася в 60-х роках ХХ століття, була пов'язана з винаходом і широким упровадженням на комерційній основі персональних комп'ютерів з системами швидкої автоматизованої обробки

даних, багатофункціональністю пристосувань і передачі даних мережами електрозв'язку.

Писемність, друкована преса, телеграф, телефон і радіо, телебачення, комп'ютери та інформаційні мережі як засоби комунікації не заміщувалися в ході розвитку цивілізації, доповнювалися і трансформувалися, виходячи з комунікаційних потреб і можливостей, які розширювалися з новими досягненнями науково-технічного прогресу.

Наприкінці 80-х років минулого століття активно розвиваються технології, що використовують цифровий формат представлення інформації. Процес переходу з аналогового формату в цифровий відбувається в різних сферах інформаційної індустрії. Під «дигіталізацією» або «оцифровуванням» розуміють перетворення аналогового формату в цифровий¹. Крім систем телевізійного мовлення, методи і засоби цифрового телебачення лежать в основі сучасних систем відеозв'язку, до яких належать відеоконференції та відеотелефонія.

До понять, які характеризують технологічні зміни та нові можливості, створені науково-технічним прогресом в інформаційній сфері, зокрема пов'язаних з дигіталізацією, належить термін «цифровий дивіденд». Цифровий дивіденд – це спектр, який виділяється в процесі переходу з аналогового на цифрове телебачення. При цьому частину електромагнітного спектра, необхідного для трансляції, буде вивільнено, бо цифрове телебачення вимагає менше спектра, ніж аналогове телебачення, завдяки можливостям його стиснення. Нові цифрові технології стиснення дозволяють передавати вісім цифрових телеканалів з використанням того ж спектра, який необхідний для передачі одного аналогового телеканалу.

Основні застосування вивільненого спектра включають послуги радіохвильового та проводового зв'язку, а також поєднання цих послуг на мобільних платформах: цифрове наземне телебачення; мобільне телебачення;

---

¹ *Flew, T. New Media: An Introduction / Terry Flew. – Fourth ed. – South Melbourne, Vic. Oxford Univ. Press, 2014. – P. 22.*

комерційний безпроводовий широкосмуговий зв'язок та забезпечення громадської безпеки і надання допомоги при лихах.

Відповідність спектра цифрового дивіденду кожному з цих застосувань у державах різниться залежно від географічного положення країни, її розміру, топографії, ступеня проникнення супутникових та кабельних послуг і використання спектра в сусідніх країнах. Зазначені особливості зумовлюють необхідність врегулювання технічних питань на міжнародному рівні, незамінну роль у вирішенні цього завдання виконує Міжнародний союз електрозв'язку. У лютому 2012 р. в Женеві відбулася Всесвітня радіоконференція (ВРК-12), на якій були остаточно визначені рамки й умови використання спектра, а також терміни переходу на цифрове мовлення¹.

Нерівномірність розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури має своїм наслідком недоступність універсальних комунікаційних послуг у віддалених районах («цифровий розрив» і проблема «останньої милі»), а також нерівномірність контентного ресурсу. Це викликає недоступність локальних культурних ресурсів у глобальній інформаційній сфері, що перешкоджає культурній різноманітності і збереженню культурної спадщини.

Зазначений напрям міжнародного співробітництва є пріоритетним в діяльності Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Слід згадати прийнятий на 25-й сесії Генеральної конференції цієї міжнародної організації 15 листопада 1989 р. (через тиждень після падіння «Берлінської стіни») програмний документ під назвою «Нова комунікаційна стратегія», основними завданнями якої є:

- 1) заохочувати вільний потік інформації як на міжнародному, так і національному рівнях;
- 2) сприяти широкому і більш збалансованому поширенню інформації без будь-яких перешкод для свободи вираження думок;

---

¹ Final Acts, World Radiocommunication Conference 2012 (WRC-12), Geneva, Switzerland, 23 January-17 February 2012 [Електронний ресурс] // ITU, Radiocommunication Sector (ITU-R) : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.itu.int/pub/R-ACT-WRC.9-2012/en>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

3) зміцнювати комунікаційний потенціал у країнах, що розвиваються, з метою підвищення їх участі в процесі комунікації.

У 1993 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила 3 травня Всесвітнім днем свободи преси за пропозицією Генеральної конференції ЮНЕСКО в ознаменування Віндгукської декларації зі сприяння забезпеченню незалежності та плюралізму африканської преси, прийнятої 3 травня 1991 р. на семінарі, організованому ЮНЕСКО та ООН (Віндгук, Намібія)¹.

У резолюції 4.6 «Сприяння незалежним і плюралістичним засобам інформації», прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 28-й сесії в 1995 р., а також у резолюціях 34 і 35, прийнятих Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 29-й сесії в 1997 р., підкреслюється «найважливіше значення» і виражається схвалення декларацій, прийнятих регіональними семінарами в цілях зміцнення свободи преси, незалежних і плюралістичних засобів масової інформації (Віндгук, 1991²; Алмати, 1993³; Сант-Яго, 1994⁴; Сана, 1996⁵; і Софія, 1997⁶).

Міжнародна програма розвитку комунікації ЮНЕСКО є інституційним механізмом здійснення нової стратегії в сфері комунікації шляхом підтримки проектів у країнах, що розвиваються. Основною метою програми є розвиток потенціалу в царині комунікації, підготовка кадрів і підвищення технологічного

---

¹ Declaration of Windhoek on Promoting Independent and Pluralistic Media, Windhoek, 3 May 1991, endorsed by the General Conference at its twenty-sixth session in 1991 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/windhoek.htm – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² *Ibid.*

³ Declaration of Alma Ata on Promoting Independent and Pluralistic Media, 9 October 1992 endorsed by the General Conference at its twenty-eighth session in 1995 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/almaty.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Declaration of Santiago 6 May 1994, endorsed by the General Conference at its twenty-eighth session in 1995 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/santiago.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁵ Declaration of Sana'a, 11 January 1996, Resolution 34 adopted by the General Conference at its twenty-ninth session in 1997 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/sanaa.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁶ Declaration of Sofia, 13 September 1997, Resolution 35 adopted by the General Conference at its twenty-ninth session in 1997 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/sofia_de.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

рівня інформаційної інфраструктури цих країн¹. Слід згадати й про інші програми ЮНЕСКО: «Інформаційне суспільство для всіх» (1996), «На шляху до комунікаційного та інформаційного суспільства» (2000–2001), «Інформація для всіх» – з 2000 р.

2003-й рік ознаменувався ухваленням двох фундаментальних документів ЮНЕСКО, що зробили вагомий внесок у вдосконалення міжнародного співробітництва у сфері використання ІКТ в інтересах розвитку людства.

Рекомендація ЮНЕСКО «Про розвиток та використання багатомовності та загальний доступ до кіберпростору» (2003)² закликає держави сприяти створенню та обробці освітнього, культурного та наукового контенту в цифровому форматі, а також доступу до цього контенту з тим, щоб усі культури мали можливість для самовираження та доступу до кіберпростору усіма мовами; розвивати бази інформації та знань, що становлять суспільне надбання, та забезпечувати їх загальнодоступність.

«Хартія про збереження цифрового надбання», прийнята разом із вищезазначеною Рекомендацією у 2003 р. на 32-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у Парижі, визначає цифрове надбання як «унікальні ресурси людських знань та форм вираження»³. Основними принципами, закріпленими в Хартії, є: доступність цифрового надбання для населення; вжиття необхідних заходів правового, економічного та технічного характеру для усунення загроз втрати цифрового надбання; збереження культурного надбання усіх регіонів, країн та націй.

---

¹ International Programme for the Development of Communication: Collection of Basic Texts // UNESCO. – Paris: UNESCO, 2009. – 58 p.

² Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – P. 70–74. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Charter on the Preservation of Digital Heritage / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – P. 74–77. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Розвиток технологій відкриває нові можливості для використання обмежених телекомунікаційних ресурсів і розширює сфери та напрямки для їх раціонального, рівноправного, ефективного та економічного використання, а також подолання нерівномірності і відставання окремих регіонів, країн, націй, груп та окремих індивідів у розвитку інформаційного суспільства та користуванні його благами.

Вирішенню зазначених завдань була присвячена проведена під егідою МСЕ в два етапи, у Женеві в 2003 р. і в Тунісі в 2005 р., Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства, ВСІС (англ. *WSIS / World Summit on Information Society*). Прийняті на ній підсумкові документи – Женевська декларація принципів і План дій, а також Туніське зобов'язання та Програма для інформаційного суспільства хоча і не є міжнародно-правовим зобов'язанням, але мають незаперечну легітимність через авторитетність та загальне визнання, що знаменує собою новий етап розвитку міжнародного інформаційного права.

У них були визначені спеціальні принципи та пріоритетні напрямки розвитку міжнародного співробітництва в інформаційній сфері та регулювання інформаційних відносин, виходячи з цілей розвитку людства: 1) принцип інклюзивного, загального і недискримінаційного доступу до ІКТ і благ інформаційного суспільства – інформації, ідей і знань; 2) принцип справедливого розподілу благ, привнесених ІКТ, між розвиненими країнами і тими, що розвиваються, а також всередині країн; 3) принцип збереження цифрової спадщини і культурного надбання; 4) принцип «цифрової» солідарності, партнерства і співробітництва між органами державного управління, приватним сектором, громадянським суспільством та міжнародними організаціями; 5) принцип багатостороннього співробітництва в управлінні розвитком глобальної інформаційної інфраструктури¹.

---

¹ Женевська Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті», ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. / Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ: МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 9–21.

У Женевській декларації принципів розбудови інформаційного суспільства визнається нерівномірність розподілу переваг революції в галузі інформаційних технологій між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, а також всередині країн (п.10); а також ставиться масштабне завдання – подолання розриву в цифрових технологіях та забезпечення гармонійного, справедливого і рівноправного розвитку для всіх (п. 17). Далі в цьому ж пункті міститься заклик до «цифрової солідарності як на національному, так і на міжнародному рівнях»¹. Отже світова спільнота розглядає права на подолання розриву в цифрових технологіях та забезпечення гармонійного, справедливого і рівноправного розвитку для всіх як *права цифрової солідарності*. Про це, зокрема, свідчать і наступні документи ВСІС.

У Плані дій, схваленому під час першого етапу ВСІС, наведений так званий «Порядок денний цифрової солідарності». Метою цього документа є «створення умов для мобілізації людських, фінансових і технологічних ресурсів, необхідних для включення всіх чоловіків і жінок у формування інформаційного суспільства» (п. 27)².

Схвалена на другому етапі ВСІС у 2005 р. «Туніська програма для інформаційного суспільства» позитивно відзначила створення в Женеві Фонду цифрової солідарності як інноваційного фінансового механізму, створеного для «перетворення «цифрового розриву» в цифрові можливості для країн, що розвиваються» (п. 28)³.

У Туніському зобов'язанні учасники ВСІС наголосили на необхідності «сприяння забезпеченню універсального, повсюдного, рівноправного і прийняттого за ціною доступу до ІКТ, включаючи універсальні концепції та допоміжні технології, для людей в усьому світі, особливо для осіб з фізичними та розумовими вадами, забезпеченні того, щоб переваги ІКТ розподілялися більш рівномірно між країнами і всередині них, а також подолання «цифрового

---

¹ Там само.

² Там само.

³ Туніська програма для інформаційного суспільства, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 50–75.

розриву», з тим щоб створити цифрові можливості для всіх і використовувати можливості, надані ІКТ, в цілях розвитку» (п. 18)¹.

Наступний етап розвитку міжнародного співробітництва з питань побудови інформаційного суспільства відбудеться під час підготовки та проведення заходів за порядком денним на наступний період. Відповідно до поставлених у Туніській програмі для інформаційного суспільства (2005 р.) завдань, спрямовують свою діяльність інституції системи Організації Об'єднаних Націй. У Додатку до Програми для інформаційного суспільства передбачаються основні напрями використання ІКТ як інструмента інформаційного суспільства, за які є відповідальними міжнародні організації і програми в системі ООН: електронний уряд (ПРООН / МСЕ); електронний бізнес (ВТО / ЮНКТАД / МСЕ / ВПС); електронне навчання (ЮНЕСКО / МСЕ / ЮНІДО); електронна охорона здоров'я (ВООЗ / МСЕ); електронна зайнятість (СОП, МСЕ); електронна охорона довкілля (ВООЗ / ВМО / ЮНЕП / ООН – Габітат / МСЕ / ІКАО).

Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ) здійснює практичні кроки для забезпечення універсального доступу до комунікацій та їхнього використання в цілях розвитку. Здійснення планів дій Буенос-Айреса (1994), Валлетти (1998), Стамбульського плану дій (2002) і Дохінського плану дій (2006) дозволило МСЕ спільно з партнерами в галузі розвитку та іншими зацікавленими сторонами домогтися значних успіхів у вдосконаленні універсального доступу та визначенні структури формування глобального інформаційного суспільства. Адже саме за МСЕ у Туніській програмі закріплені напрямки: «С2. Інформаційна і комунікаційна інфраструктура: необхідний фундамент інформаційного суспільства» та «С5. Зміцнення довіри і безпеки при використанні ІКТ».

Всесвітня конференція з розвитку електрозв'язку в Гайдарабаді в 2010 р. (ВКРЕ-10) затвердила Гайдарабадський план дій на 2011–2014 роки, який дозволив країнам, що розвиваються, активізувати справедливий і сталий

---

¹ Там само.

розвиток мереж та послуг на базі ІКТ¹. Завдання цієї Програми полягає в тому, щоб допомогти державам-учасникам з максимальною ефективністю використовувати відповідні нові технології для розвитку їх інформаційно-комунікаційних інфраструктур і служб шляхом приділення належної уваги питанням:

- впровадження широкосмугового зв'язку;
- переходу від аналогового до цифрового радіомовлення;
- прогнозування трафіку і попиту;
- управління використанням спектра і радіоконтролю;
- можливостям приєднання і функціональної сумісності;
- управління мережами, безпекою і стандартам якості обслуговування для провідних і безпроводових мереж, включаючи рухомий електрозв'язок;
- мереж наступних поколінь;
- електрозв'язку в сільських районах і супутникового електрозв'язку;
- прискореній конвергенції мереж і послуг електрозв'язку.

Повноважна конференція в Пусані у 2014 р. (ПК-14) посилила мандат МСЕ з усіх існуючих напрямків діяльності, зокрема щодо подолання цифрового розриву, прискорення розгортання широкосмугового зв'язку, використання «зелених» ІКТ для боротьби із зміною клімату, ролі ІКТ в реагуванні на природні лиха та використанні ІКТ в цілях покращення доступності послуг для осіб з обмеженими можливостями.

На конференції був затверджений Порядок денний «З'єднаємо до 2020 р.», в якому викладена глобальна концепція розвитку ІКТ та окреслені чотири стратегічні мети, яких мають досягти члени МСЕ до 2020 р. у співпраці з усіма заінтересованими сторонами в екосистемі ІКТ². МСЕ зробить внесок в

---

¹ Hyderabad Action Plan, World Telecommunication Development Conference (WTDC-10), Annex C, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.itu.int/ITU-D/pdf/op/HAP.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Resolution WG-PL/9 'Connect 2020 Agenda for Global Telecommunication/ICT Development', ITU Plenipotentiary Conference (PP-14), Busan, 6 November 2014 [Електронний ресурс] // ITU : Connect 2020 Agenda : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/connect2020/Pages/default.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Порядок денний за допомогою свого Стратегічного плану на 2016 – 2019 роки, який також був прийнятий на ПК-14.

Перша ціль «Зростання – надати доступ до електрозв’язку / ІКТ, розширити його та збільшити використання електрозв’язку / ІКТ» включає зобов’язання з підключення до 2020 р. до Інтернету додатково 1,5 млрд. користувачів із зосередження уваги на покращенні інфраструктури електрозв’язку та розширенні доступу, зростанні використання і цінової доступності ІКТ. Друга ціль «Відкритість – скорочення цифрового розриву та забезпечення широкопasmового зв’язку для всіх» спрямована скорочення розривів у доступі, використанні і цінової доступності з одночасним розширенням охоплення широкопasmовим зв’язком, забезпеченні гендерної рівності у сфері Інтернету і доступності ІКТ.

Для досягнення третьої цілі «Стійкість – вирішувати проблеми, пов’язані з розвитком електрозв’язку / ІКТ» держави-члени МСЕ зобов’язалися мінімізувати потенційно негативний вплив ІКТ, такий як кіберзагроз і негативний вплив на довкілля.

Четверта ціль «Інновації і партнерство – управляти мінливим середовищем електрозв’язку / ІКТ, удосконалювати його та адаптуватися до нього» спрямована на забезпечення прогресу в нових технологіях і стратегічне партнерство як рушійні сили при виконанні Порядку денного в сфері розвитку на період після 2015 р.

Паралельно з діяльністю МСЕ, спрямованою на розвиток інформаційної інфраструктури, свій внесок у розбудову інформаційного суспільства продовжують робити ЮНЕСКО та інші організації в системі ООН, об’єднані ідеєю суспільного розвитку завдяки ефективним комунікаціям.

Комунікації в цілях розвитку (англ. *Communication for Development / C4D*), за визначенням, наведеним у Резолюції ГА ООН 51/172 (п. 6) – «процес, що дозволяє спільнотам висловлюватися, виражати свої сподівання й проблеми і брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їх розвитку. Концепція не обмежується традиційним уявленням про право на комунікацію, але й включає

участь держав у власному розвитку, у соціальному процесі не тільки як одержувачів повідомлень, споживачів інформації, але й рушіїв розвитку»¹.

Це визначення було доповнено у 2006 р. у Римському консенсусі за результатами Всесвітнього конгресу з комунікації в цілях розвитку і відображає більш глибоке його розуміння:

«... соціальний процес на основі діалогу з використанням широкого спектра інструментів і методів. Ідеться також про зміни, що відбуваються на різних рівнях, зокрема вислуховування, зміцнення довіри, обмін знаннями та навичками, розбудова політики, обговорення та навчання для стійких і значимих змін...»².

Наступним етапом розвитку цього напрямку стала програма «Інфокомунікаційні технології в цілях розвитку» (англ. *ICT4D*). Ця програма складається із зусиль у рамках семи програм і фондів Об'єднаних Націй: ФАО, МОП, ЮНЕЙДС, ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ВООЗ³.

ІКТ в цілях розвитку використовують усю загальносуспільну інфокомунікаційну систему, включаючи міжособистісні, соціальні, суспільні, організаційні мережі, а також традиційні та електронні засоби масової інформації, в інфокомунікаційному середовищі, що закладає основу для доступу до інформації та знань, різноманітності контенту і ефективного управління. Це середовище включає в себе: 1) вільні, незалежні та плюралістичні засоби масової інформації, відповідальні перед своїми аудиторіями, за допомогою яких відбувається відкритий діалог і дискусія; 2) відкриті, прозорі та підзвітні уряди, які заохочують громадські дебати, дискусії і вплив громадськості; 3) широкий доступ громадськості до різних

---

¹ Resolution 51/172. Communication for development programmes in the United Nations system, UN GA, 1996 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу:

<http://www.un.org/documents/ga/res/51/ares51-172.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² World Congress on Communication for Development: Lessons, Challenges and the Way Forward and the World Bank [Електронний ресурс] // World Congress on Communication for Development. – Електрон. дані. – Washington DC, 2007. – Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/010/ai143e/ai143e00.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ Communication for Development. Strengthening the effectiveness of the United Nations [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Oslo, 2011. – Режим доступу: http://www.c4d.undg.org/system/files/Oslo%20C4D-PDA_web_0.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

комунікаційних засобів і каналів, а також нормативно-правове середовище, що сприяє ліцензуванню на користь місцевого радіомовлення і недорогого універсального доступу до Інтернету і телефонних послуг; 4) відкрите суспільство, в якому всі групи і сектори здатні повною мірою брати участь у обговоренні розвитку, дебатах і процесі прийняття рішень¹.

У Резолюції «Використання інформаційно-комунікаційних технологій в цілях розвитку», прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 2011 р., також наголошується на залежності розвитку від доступу до комунікацій (на основі ширококутового зв'язку) і контенту (в Інтернеті), та визнається, що «свобода вираження думок та вільний потік інформації, ідей та знань має суттєве значення і сприяють розвитку»². Отже, на універсальному рівні процес вироблення принципів інформаційного права набирає обертів, його рушієм виступає розвиток глобального інформаційного суспільства.

Розвиток міжнародно-правового регулювання інформаційної сфери відбувається й на регіональному рівні, що нами демонструється нижче на прикладі міжнародної нормотворчості Ради Європи. Діяльність цієї поважної міжнародної організації, членом якої Україна стала після приєднання до Статуту РЄ з листопада 1995 р., має на меті досягнення більшої єдності між її членами для захисту та впровадження ідеалів і принципів, які є їх спільною спадщиною, і сприяння їх економічному та соціальному прогресу (Пункт 1(а) Статуту РЄ)³.

Україна бере активну участь у діяльності Ради Європи, а Рада Європи активно впливає на політико-правові реформи в Україні, сприяє розвитку національного законодавства, у тому числі в інформаційній сфері. Дослідження права РЄ в інформаційній сфері (панєвропейського інформаційного права) має важливе значення як з теоретичної точки зору, – для виявлення особливостей та

---

¹ Ibid.

² Resolution 66/184. Information and communications technologies for development, UN GA, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/184. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Статут Ради Європи, Лондон, 1949 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 2006. – № 5. – Книга 2. – С. 435. – Ст. 1270.

закономірностей розвитку міжнародного інформаційного права на регіональному (європейському) рівні, так і з практичної, – для ефективного виконання нашою державою міжнародно-правових зобов'язань, зокрема тих, що містяться у Плані дій РЄ для України на 2011–2014 роки, і вдосконалення національного законодавства в інформаційній сфері.

Як далі нами демонструється, Рада Європи фактично випереджала своїми міжнародними договірними інструментами розвиток міжнародного загального права у відповідних сферах, створювала «модель» міжнародного договору, яка потім втілювалася на універсальному рівні.

Варто згадати Європейську культурну конвенцію (1954), спрямовану на поширення загальноєвропейської культури серед країн шляхом сприяння вивченню громадянами країн-учасниць мов, історії та культури (стаття 2), проведення спільних культурних заходів, що представляють інтерес для Європи (стаття 3), а також сприяння пересуванню та обміну особами, а також предметами, що мають культурну цінність (стаття 4)¹.

Відповідні положення, що були апробовані на панєвропейському рівні, з'явилися згодом на універсальному рівні – в Рекомендаціях ЮНЕСКО про міжнародний обмін культурними цінностями (Найробі, 1976)², Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 р.³

У 50-ті роки ХХ ст. відбувається потужний розвиток та поширення звуко- і відеозаписувальної техніки та пристроїв для передачі на далекі відстані звуків і зображень. Реагуючи на потреби ринку аудіо - і відеопродукції, у 1958 р. в Парижі укладено Європейську угоду про обмін програмами телевізійних

---

¹ European Cultural Convention, CETS No. 018, Paris, 1954 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1954. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Рекомендації ЮНЕСКО про міжнародний обмін культурними цінностями, Найробі, 1976 р. [Електронний ресурс] // ВРУ : веб-сайт. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_725. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 20 October 2005 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

фільмів¹, що мала за мету сприяти обміну телевізійними фільмами між європейськими країнами. Сторони угоди домовилися використовувати та демонструвати фільми, виготовлені телерадіомовними організаціями іншої сторони за її дозволом при наявності відповідних положень у контрактах між виробниками фільмів, акторами та іншими особами, що брали участь в їхньому виробництві.

З метою захисту прав при ретрансляції телевізійних передач у 1960 р. Радою Європи ухвалюється текст Європейської угоди про захист телевізійних передач². Фактично ці дві угоди виступили провісницями Римської конвенції (1961). Додатковими протоколами до цієї Угоди, що були укладені пізніше, визначено умовою участі в ній обов'язковість участі в Міжнародній конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, підписаній у Римі 26 жовтня 1961 р.³

У 1963 р. укладено Європейську угоду про запобігання радіомовлення зі станцій, що знаходяться за межами національної території⁴. Угода забороняє організацію на суднах, літаках та інших транспортних засобах радіомовлення на територію однієї із держав-учасниць з-поза меж її національної території.

У 1981 р. в рамках Ради Європи схвалюється Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, яка запроваджує міжнародно-правовий режим захисту персональних даних та гарантування їх

---

¹ European Agreement concerning Programme Exchanges by means of Television Films, CETS No.: 027, Paris, 1958 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1958. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&C=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² European Agreement on the Protection of Television Broadcasts, CETS No. 034, Strasbourg, 1960 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1960. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations Rome, 26 October 1961 United Nations, Treaty Series , vol. 496, p. 43 [Електронний ресурс] // WIPO: World Intellectual Property Organization. – Електрон. дані. – 1961. – 26 Oct. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=289757. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁴ European Agreement for the Prevention of Broadcasts transmitted from Stations outside National Territories, CETS No. 053, Strasbourg, 1965 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1965. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

безперешкодної транскордонної передачі¹. Через 20 років Конвенція доповнюється Додатковим протоколом, що стосується державного органу контролю та додаткових гарантій при передачі персональних даних через кордони держав-учасниць Конвенції та до третіх держав².

Конвенція Ради Європи про транскордонне телебачення (1989) визначає основні засади такого виду інформаційної діяльності, як телерадіомовлення незалежно від того як передається сигнал: кабельним телебаченням, наземним передавачем чи супутником (стаття 3)³.

Серед основних принципів діяльності у сфері телерадіомовлення визначається свобода слова та інформації відповідно до статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що розуміється як свобода приймання та необмеженості ретрансляції на своїй території програм (стаття 4), а також плюралізм та невторчання у діяльність засобів масової інформації (стаття 10 bis).

До основних обов'язків телерадіомовників стосовно програм за змістом, формою та способом подання відноситься повага до людської гідності та основних прав людини, що передбачає вимоги стосовно пристойності, не поширення порнографії, насилля та расової ненависті, запобігання заподіяння шкоди розвиткові дітей та підлітків, неупереджене подання фактів та подій, сприяння вільному формуванню думок тощо (стаття 7). Подальшого закріплення набули права фізичних та юридичних осіб на відповідь та правовий захист (стаття 8).

Конвенція гарантує доступ населення до інформації, зокрема до телевізійної трансляції суспільно важливих подій, що не повинно обмежуватися

---

¹ Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, CETS No. 108, Strasbourg, 28.01.1981 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/108.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Additional Protocol to the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, regarding supervisory authorities and transborder data flows, CETS No. 181, Strasbourg, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ European Convention on Transfrontier Television, CETS No. 132, Strasbourg, 1989 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1989. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

телерадіомовниками. Держави зобов'язані забезпечувати можливості для населення слідкувати за подіями у прямому ефірі або в режимі запису на безкоштовному телебаченні (статті 9 та 9bis). Конвенція зобов'язує сприяти виділенню більшої частини телевізійного часу для європейських програм, включаючи час для нових, спортивних подій, гри, реклами та передачі телетексту.

Європейська конвенція з питань авторського та суміжних прав у рамках транскордонного супутникового мовлення 1994 р. захищає права та інтереси авторів стосовно їхніх творів, що передаються супутниками¹.

В цілях захисту європейської культурної спадщини у формі аудіо та відеотворів, підвищення їх цінності як художньої форми, так й історичної, шляхом накопичення, збереження та надання широкого доступу до культурної спадщини Рада Європи приймає Конвенцію про захист європейської культурної спадщини у формі аудіо та відеотворів у 2001 р. у Страсбурзі².

У 2001 р. Радою Європи, крім вищезгаданої конвенції приймаються ще три конвенції в інформаційній сфері. Європейська конвенція про правовий захист послуг, що базуються на або складаються з умовного доступу, має на меті криміналізувати на територіях держав-учасниць діяльність із надання несанкціонованого доступу в сфері мовлення та інформаційних послуг³.

Конвенція про інформаційне та правове співробітництво стосовно «Інформаційних суспільних послуг» має за мету створення юридичної інформаційної системи співробітництва в сфері нових комунікаційних служб шляхом поширення застосування Директиви 98/48/ЕС за межами

---

¹ European Convention relating to questions on Copyright Law and Neighbouring Rights in the Framework of Transfrontier Broadcasting by Satellite, CETS N 153, Strasbourg, 1994 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1994. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/153.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² European Convention for the Protection of the Audiovisual Heritage, CETS No. 183 Strasbourg, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ European Convention on the Legal Protection of Services based on, or consisting of, Conditional Access, CETS No.: 178 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Європейського Союзу¹. Це дозволило Раді Європи виконувати функцію координаційного центру з розробки законодавства у сфері «інформаційних суспільних послуг» на загальноєвропейському рівні.

В цілях покращення міжнародного співробітництва з питань боротьби із злочинами у сфері ІКТ Рада Європи у 2001 р. в Будапешті приймає Конвенцію про кіберзлочинність². У ній приділяється увага чотирьом видам злочинів, що вчиняються у кіберпросторі та з використанням ІКТ: правопорушенням проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; правопорушенням, пов'язаним з комп'ютерами; правопорушенням, пов'язаним зі змістом; правопорушенням, пов'язаним з порушенням авторських та суміжних прав.

Конвенція передбачає надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби із зазначеними кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва.

Додатковий протокол до Конвенції (Страсбург, 2003) розширює перелік кіберзлочинів за рахунок таких протиправних діянь: поширення расистського та ксенофобного матеріалу через комп'ютерні системи, погроза та образа з расистських та ксенофобних мотивів через комп'ютерну систему³. Також, криміналізуються: розповсюдження або іншим чином надання громадськості доступу через комп'ютерні системи до матеріалу, який заперечує, значно мінімізує, схвалює або виправдовує дії, які є геноцидом або злочинами проти

---

¹ Convention on Information and Legal Co-operation concerning «Information Society Services», 2001, CETS № 180 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&CM=0&NT=180>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Convention on Cybercrime, CETS No. 185, Budapest, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, CETS No. 189 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

людства відповідно до міжнародного права. Конвенція передбачає надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби із зазначеними кримінальними правопорушеннями, шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню на внутрішньодержавному і на міжнародному рівнях, укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва.

Радою Європи також було вжито заходів для посилення гарантій свободи доступу до інформації. Комітет Міністрів уперше в 1981 р. прийняв Рекомендацію (81)19 державам-членам Ради Європи про доступ до інформації, що знаходиться в органах публічної влади, яка була актуалізована в 2002 р. в Рекомендації (2002)2 про доступ до офіційних документів¹. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів 2009 р. визначає основний принцип доступу до офіційних документів – гарантувати право на доступ до запитуваних офіційних документів, що є у розпорядженні публічної влади². Останні із зазначених міжнародних договорів значно випереджають розвиток міжнародного права на універсальному рівні, що досягається завдяки високому рівню узгодженості в підходах та уніфікації законодавства в країнах ЄС.

Окрім договірних норм, право Ради Європи насичене нормативно-правовими положеннями в інформаційній сфері, що містяться у «м'якому» праві – рекомендаціях і деклараціях Комітету Міністрів, резолюціях ПАРЄ. Кількість таких документів на порядок перевищує договірні джерела. Зазначені інституційні інструменти сприяють прогресивному розвитку міжнародного права, оскільки в них «зароджуються» правові норми у формі спільних позицій у поглядах держав на ті чи інші проблеми, що потребують свого врегулювання. Упродовж більш ніж півстоліття Рада Європи фактично виступає «локомотивом» міжнародної правотворчості, зокрема у сфері регулювання

---

¹ Recommendation CM/Rec(81)19 of the Committee of Ministers to member States on access to information held by public authorities [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(1981\)019_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(1981)019_EN.asp). – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Convention on Access to Documents, CETS No. 205, Tromso, 2009 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/205.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

міжнародно-правових інформаційних відносин на європейському континенті. «М'яке» право відіграє важливу роль у розвитку панєвропейського інформаційного права. Спільною рисою розвитку міжнародного інформаційного права на універсальному та панєвропейському рівнях є детермінованість розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та постійним розширенням предметної сфери регулювання.

Крім внутрішньогалузевого інституційного розвитку, що відображає адаптацію міжнародно-правового регулювання до змін у суспільному житті, викликаних розвитком науки і техніки, зокрема інформаційних технологій, відзначається значний вплив міжнародного права захисту прав людини на розвиток міжнародного інформаційного права, і зокрема на ту його частину, яка пов'язана з регулюванням інформаційного змісту (контенту), про що піде мова в наступних розділах.

1.3. Міжнародне інформаційне право – галузь сучасного міжнародного права

Проведений в попередньому підрозділі огляд міжнародно-правових джерел на універсальному і регіональному рівнях в динаміці їх прийняття характеризує розвиток та становлення міжнародного інформаційного права як сучасної комплексної галузі міжнародного права. Проте у науковій літературі немає єдиного погляду на предмет міжнародного інформаційного права. Однак це жодним чином не зменшує важливість його теоретичного осмислення, а практичне значення дискусії з цього питання визначається, серед іншого, потребами його викладання як навчальної дисципліни. Меншою мірою можна говорити про кодифікацію міжнародного інформаційного права, що в принципі видається малоімовірним у найближчій перспективі, з огляду на специфіку цієї галузі міжнародного права.

Питання про наявність достатніх властивостей для визнання за сукупністю міжнародно-правових норм у цій сфері статусу галузі, має скоріше загальнотеоретичне, аніж практичне значення.

До недавнього часу інформаційне право не визнавалося вченими-правознавцями самостійною галуззю права в рамках системи внутрішньодержавного права. Історія питання сягає своїм корінням у дискусію про систематизацію права і так званої «комплексної галузі» права, яка досить активно велася ще в радянській правовій науці. Вперше запропонована в роботах В. К. Райхер¹ концепція поділу галузей права на основні та комплексні була в цілому позитивно сприйнята радянською правовою наукою, незважаючи на критику прихильників протилежного підходу, які вказували, що такий шлях призведе до появи «трамвайно-тролейбусного, банно-прального і бакалейно-гастрономічного» права².

---

¹ Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер ; Акад. наук СССР, Ин-т права. – М. ; Ленинград : Изд. и 1-я тип. Изд-ва Акад. наук СССР в Л., 1947. – С. 189–190.

² Галесник Л. С. О проблемах систематизации права / Л. С. Галесник // Сов. государство и право. – 1957. – № 2. – С. 112.

Подальший розвиток ця теорія отримала в роботах А. А. Красавчикова¹, С. С. Алексєєва². Алексєєв запропонував розглядати систему права як утворену трьома типами галузей – профілюючими, спеціальними і комплексними галузями. Визначаючи особливості «конструювання» комплексної галузі, вчений зауважує, що «юридичні норми, які входять до комплексного утворення, залишаються за своїми вихідними моментами у головній структурі, в основних галузях, і на них поширюються загальні положення відповідних основних галузей. У вторинну структуру вони входять, водночас будучи нормами, наприклад, цивільного, кримінального, адміністративного, трудового права»³. Із зазначеним твердженням С. С. Алексєєва ми повністю погоджуємось і використовуватиме цей підхід для обґрунтування сформованості міжнародного інформаційного права як галузі сучасного міжнародного права.

На думку О. А. Городова, «інформаційне право як комплексна галузь, що поєднує в предметній сфері регулювання однорідну групу суспільних відносин, тісно взаємодіє з профілюючими галузями права, і насамперед, конституційним, цивільним і адміністративним правом»⁴. При цьому, зазначений автор вказує, що «однорідність груп суспільних відносин, що утворюють предметну сферу інформаційного права, дуже відносна. Їх об'єднує лише те, що об'єктом цих відносин виступає інформація та / або похідні від неї продукти, наприклад, інформаційні ресурси»⁵.

Аналогічну думку поділяє А. І. Марущак: «комплексний характер цієї галузі обумовлюється, насамперед, законодавчою практикою, згідно з якою інформаційні норми включаються до традиційних галузей права, в першу чергу, конституційного, адміністративного і цивільного»⁶.

---

¹ Красавчиков А. А. Система права и система законодательства (гражданско-правовой аспект) / А. А. Красавчиков // Правоведение. – 1975. – № 2. – С. 64–65.

² Алексєєв С. С. Право. Азбука. Теорія. Філософія: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексєєв. – М. : Статут, 1999. – С. 44–46.

³ Алексєєв С. С. Теорія права / С. С. Алексєєв. – М. : Бек, 1993. – С. 110.

⁴ Городов О. А. Основы информационного права России = Fundamentals of information law of Russia : учеб. пособие / О. А. Городов ; Акад. наук РАН, Асоц. юрид. центр, С.-Петербур. гос. ун-т, Юрид. фак. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 41.

⁵ Там само. – С. 31.

⁶ Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посіб. для студ. ВНЗ / А. І. Марущак. – Київ : КНТ, 2007. – С. 88.

Іншу точку зору має колектив українських авторів підручника з інформаційного права у складі В. С. Цимбалюка, В. Д. Павловського, В. В. Грищенка. Розглядаючи концептуальні підходи до формування змісту інформаційного права, вони вказують, що інформаційного право є не галуззю, а міжгалузевим комплексним інститутом: «У кожній провідній галузі права є умовно визначений галузевий інститут, який на міжгалузовому рівні створює нове явище – міжгалузевий комплексний інститут права»; і далі: «інформаційне право тісно переплітається з іншими міжгалузевими комплексними інститутами: правом власності та його складовою – правом інтелектуальної власності; патентним правом на інтелектуальну промислову власність; авторським правом, зокрема»¹.

У зазначеному підручнику не вказується, яка ж галузь права, на думку його авторів, є для інформаційного права провідною. Дозволимо собі припустити, що провідною галуззю для регулювання інформаційних відносин є саме інформаційне право, пов'язане в рамках системи права з іншими його галузями, бо без таких міжгалузевих зв'язків будь-яка система права не могла б виконувати свою регуляторну функцію і відповідати потребам розвитку суспільних відносин, особливо в інформаційній сфері.

На сьогоднішньому етапі дискусія про визнання за інформаційним правом галузевого статусу в рамках внутрішньодержавної системи права можна вважати вичерпаною. Про це, зокрема, свідчить включення інформаційного права до номенклатури наукових спеціальностей в Україні під шифром «12.00.07 Теорія управління; адміністративне право і процес, фінансове право; інформаційне право».

Доктрина міжнародного права, що має своє історичне коріння в радянській теорії держави та права, передбачає, щонайменше, два підходи до визначення необхідності системного погляду на міжнародне право як до окремої системи права та її поділу на структурні елементи. Більш вузьке розуміння,

---

¹ *Основи інформаційного права України* : навч. посіб. / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Грищенко [та ін.] ; ред.: М. Я. Швець [та ін.]. – Київ : Знання, 2004. – С. 31–56.

представлене у працях В. Г. Буткевича, В. А. Василенка, В. В. Гаврилова, О. В. Задорожнього, В. І. Кузнєцова, І. І. Лукашука, В. В. Мицика, С. В. Черниченка, полягає у структуруванні системи права на такі елементи, як норми, інститути (підгалузі) та галузі. Дещо по-іншому уявляють систему міжнародного права вчені Ю. А. Баскін, П. Казанський, М. Ю. Колосов, Д. Б. Левін, Ф. Ф. Мартенс, Г. І. Тункін, Д. І. Фельдман, які схиляються до формування структури здебільшого на функціональних засадах – джерела, принципи, суб'єкти.

На думку Д. І. Фельдмана, «галуззю міжнародного права можна було б вважати сукупність узгоджених юридичних норм, що регулюють більш-менш автономно міжнародні відносини певного виду; сукупність, що характеризується відповідним предметом правового регулювання, якісною своєрідністю, існування якої викликається інтересами міжнародного спілкування»¹.

Д. Б. Левін зазначає, що розглядаючи будову системи міжнародного права, «необхідно враховувати розвиток міжнародного права, зміну питомої ваги і значення раніше сформованих норм та інститутів і прояв нових»².

На переконання В. А. Василенка, «система міжнародного права історично розвивалася по горизонталі, тобто від окремих регіональних систем до єдиної універсальної системи загального міжнародного права, і по вертикалі, тобто від нижчих в якісному і кількісному відношенні систем до вищих»³. Серед основних елементів системи міжнародного права він виділяє: поняття міжнародного права, міжнародно-правові норми, принципи, інститути й галузі.

Погляди В. І. Кузнєцова та І. І. Лукашука майже тотожні. Зокрема, В. І. Кузнєцов вказує на розгалуженість внутрішньої будови міжнародного

---

¹ Фельдман Д. И. Система международного права / Д. И. Фельдман. – Казань : Изд-во Казан. ун-та. – 1983. – С. 47.

² Левин Д. Б. Актуальные проблемы теории международного права / Д. Б. Левин ; Акад. наук СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1974. – С. 79.

³ Василенко В. А. Основы теории международного права / В. А. Василенко. – Киев, 1988. – С. 208.

права на підставі поділу на інститути, підгалузі та галузі, що зумовлюється взаємним зв'язком та єдиною основою міжнародного права¹.

І. І. Лукашук сформував комплексний підхід до розуміння системи міжнародного права, що виявляється у «принциповій єдності та одночасній упорядкованості розподілу на відносно самостійні частини (галузі, підгалузі, інститути)»².

С. В. Черниченко розглядає систему міжнародного права з точки зору теорії права як системи дозволів, приписів і заборон, що виражають волю учасників міждержавних відносин, створеної для врегулювання цих відносин³.

Д. І. Фельдман у своїх дослідженнях вибудовує систему міжнародного права, ґрунтуючись на понятті такого її структурного елемента, як галузь: «якщо галузю в системі міжнародного права вважати сукупність узгоджених юридичних норм, що регулюють більш-менш автономно міжнародні відносини певного виду, сукупність, що характеризується відповідним предметом правового регулювання, якісною своєрідністю, існування якої викликається інтересами міжнародної взаємодії, то можна було б побудувати таку систему сучасного міжнародного права»⁴.

На думку В. Г. Буткевича, О. В. Задорожнього, В. В. Мицика характерною ознакою комплексних галузей міжнародного права є «міжгалузеве» регулювання складноструктурованих міжнародних відносин⁵.

У той же час обговорення галузевого статусу міжнародного інформаційного права в середовищі як вітчизняного, так і зарубіжного наукового співтовариства, ще перебуває на початковому рівні, що певним чином відображає історично сформоване «запізнювання» міжнародно-правового

---

¹ *Международное право* : учебник для студентов вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / В. И. Андрианов, Б. М. Ашавский, В. Д. Бордунов [и др.] ; отв. ред. В. И. Кузнецов ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М. : Юристъ, 2001. – С. 35.

² *Лукашук И. И.* Международное право. Особенная часть : учебник для студентов юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. прав. ун-т. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – С. 134.

³ *Черниченко С. В.* Международное право: современные теоретические проблемы / С. В. Черниченко ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М. : Междунар. отношения, 1993. – С. 205.

⁴ Система международного права / Фельдман Д. И., Лазарев В. В. – Казань : Изд-во Казан. Ун-та, 1983. – С. 59.

⁵ Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права / О. В. Задорожній, В. Г. Буткевич, В. В. Мицик. – К. : Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – С. 18.

регулювання порівняно з внутрішньодержавним правом. Відсутність єдиних підходів визначається також неоднорідністю структури міжнародного інформаційного права, фрагментарністю правового регулювання та браком уніфікованої термінології. Серед безлічі назв, поряд з «міжнародним інформаційним правом»¹, можна також зустріти вже згадане «міжнародне право масової інформації»², «цифрове медіа-право»³, «міжнародне право Інтернету» (англ. – *International Internet Law*)⁴ або «кіберправо»⁵, «міжнародне телекомунікаційне право» (англ. – *International Telecommunications Law*)⁶; «міжнародне медійне право» (англ. – *International Media Law*)⁷; «право інформаційних технологій»⁸, а також «міжнародні режими інформаційно-комунікаційних технологій» (англ. – *International Regimes for Information and Communication Technologies*)⁹, а також «міжнародні режими інформаційної інфраструктури» (англ. – *International Regimes and Information Infrastructure*)¹⁰ тощо.

Як бачимо, наведені терміни є семантично близькими, спрямовані на визначення ролі тих чи інших суб'єктів, об'єктів і ресурсів, які входять до інформаційної сфери, як-от: засоби масової інформації, телекомунікаційні мережі, віртуальний простір на основі Інтернету або якісь інші елементи сучасної інформаційної інфраструктури.

---

¹ *Смыслова Т. М.* Международное информационное право : метод. материалы междисциплинар. спецкурса / Т. М. Смыслова ; отв. ред. А. К. Симонов. – М. : СТЭНСИ, 2002. – 192 с.

² *Международное право : учебник для студентов вузов, обучающихся по спец.: «Юриспруденция», «Междунар. отношения», «Мировая экономика» / Л. Н. Анисимов, К. Г. Борисов, Д. В. Иванов [и др.] ; отв. ред.: Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД Рос. Федерации. – М. : Междунар. отношения, 2001. – С. 488–489.*

³ *Packard, A.* Digital media law / Ashley Packard. – Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2013. – 404 p.

⁴ *Kulesza, J.* International Internet Law / Joanna Kulesza. – New York, NY : Routledge, 2012. – 160 p.

⁵ *Craig, B.* Cyberlaw: the law of the Internet and information technology / Brian Craig. – 1st ed. – Upper Saddle River, N.J. : Pearson Education / Prentice Hall, 2013. – XVII, 262 p. : ill

⁶ *International telecommunications law / D. Campbell, general ed. – J. Huntington, NY : Juris, 2011. – 1982 p.*

⁷ *Keller, P.* European and international media law : liberal democracy, trade, and the new media / Perry Keller. – Oxford ; New York, NY : Oxford Univ. Press, 2011. – XXXV, 495 p.

⁸ *Murray, A.* Information technology law: the law and society / Andrew Murray. – Oxford ; New York : Oxford Univ. Press, 2010. – XXVII, 596 p.

⁹ *Hart, J. A.* International Regimes for Information and Communication Technologies: Towards a New Research Agenda [Електронний ресурс] / J. A. Hart. – Електрон. дані. – Indiana Univ., Int. Studies Association, San Diego, 2006. – Режим доступу: <http://www.indiana.edu/~globalm/pdf/isa06.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

¹⁰ *Townes, M. D.* International Regimes and Information Infrastructure [Електронний ресурс] / M. D. Townes // Stanford J. of Int. Relations. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: http://www.stanford.edu/group/sjir/1.2.07_townes.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

Можна погодитися з думкою В. А. Копилова, який акцентує увагу на необхідності комплексного вивчення інформаційної сфери: «Якщо предметом правового регулювання цієї галузі права вважати не тільки відносини з приводу окремих перерахованих вище об'єктів, а всю сукупність відносин в інформаційній сфері, що охоплюють увесь цикл обігу інформації (створення інформації, перетворення інформації, передача і поширення інформації, в тому числі й засобами зв'язку та телекомунікацій, споживання інформації та, замикаючи цикл, знову створення інформації), то, ймовірно, правильно було б назвати цю народжувану галузь права саме «інформаційним правом», а зазначені вище терміни розглядати як терміни, що позначають складові або забезпечують частини (підгалузі, інститути) інформаційного права»¹.

Натомість, В. П. Талимончик вважає, що «на даному етапі розвитку міжнародне інформаційне право не може бути виділене в самостійний інститут, зважаючи на недостатній обсяг нормативного матеріалу, незавершеність процесу формування спеціальних принципів, ... а також недоцільність штучного виділення норм, що регулюють інформаційний обмін, зі структури існуючих інститутів. Однак з розвитком спеціального регулювання ІКТ міжнародне інформаційне право може виділитися в самостійний інститут»².

Дозволимо собі не погодитися з цією думкою. По-перше, лише кількість міжнародних нормативних документів не характеризує якісні властивості суспільних відносин, на регулювання яких вони спрямовуються. Тобто, цей критерій не може виступати об'єктивним показником сформованості галузі. По-друге, існує значний обсяг міжнародно-правових актів на універсальному та регіональному рівні, присвячених однорідним інформаційним відносинам, але у різних сферах суспільного життя, що дозволяє говорити про структурованість галузі та доцільність її поділу на підгалузі та інститути.

---

¹ Копылов В. А. Информационное право : учебник / В. А. Копылов ; М-во образования Рос. Федерации, Моск. гос. юрид. акад. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005. – С. 85–86

² Талимончик В. П. Международно-правовое регулирование отношений в сфере информации : автореф. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / Талимончик Валентина Петровна ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб., 2013. – С. 28.

Інший російський вчений з цієї ж кафедри міжнародного права Санкт-Петербурзького державного університету А. В. Зажигалкін впевнений, що в міжнародному праві поступово формується нова галузь – міжнародне право телекомунікацій. Для чого, на його думку, існують об'єктивні підстави: «технічні (єдність видів зв'язку, зумовлена функцією інформаційного обміну, загальними технічними основами, інтеграцією зв'язку в єдину систему комунікацій, стиранням відмінностей між масовою та персональною комунікацією), економічні (єдина економічна сутність і формування подібних економічних механізмів у різних галузях зв'язку), правові (основні принципи міжнародного права і спеціальні принципи міжнародної комунікації, спеціальні акти в цій сфері), інституційні (діяльність міжнародних організацій, що здійснюють упорядкування комунікацій)»¹.

У правовій науці існує думка, що для формування галузі необхідно наявність основного галузевого принципу і специфічного методу регулювання². Однак, перш ніж розглядати питання про галузеві принципи варто проаналізувати застосовуваність до міжнародно-правових інформаційних відносин універсальних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., а також Заключному акті НБСЄ 1975 р.

Принцип незастосування сили і погрози силою. Згідно з пунктом 4 статті 2 Статуту ООН, «всі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і яким-небудь іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй». На 29-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974, в якій дається визначення агресії: «Агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної

---

¹ *Зажигалкин А. В.* Международно-правовое регулирование электронной коммерции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Зажигалкин Александр Владимирович ; С.-Петерб. гос. ун-т. – СПб., 2005. – С. 13–14.

² *Основи інформаційного права України* : навч. посіб. / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко [та ін.] ; ред.: М. Я. Швець [та ін.]. – Київ : Знання, 2004. – С. 31–56.

недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним із Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це зазначено в цьому визначенні»¹. При цьому перелік актів, які являють собою агресію, не є вичерпним, і Рада Безпеки може визначити, що інші акти являють собою агресію згідно з положеннями Статуту (п. 3 Резолюції).

У міжнародному інформаційному праві принцип незастосування сили та загрози силою реалізується у вигляді заборони пропаганди війни, який міститься у статті 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права². У Зауваженнях загального порядку № 11, прийнятих Комітетом з прав людини в 1983 р., наголошується, що заборона, згадувана в пункті 1 статті 20 Пакту, «поширюється на всі види пропаганди, здійснюваної з метою погрози або акту агресії або порушення миру всупереч Статуту організації Об'єднаних Націй»³.

Врегулювання на міжнародно-правовому рівні питань свободи інформації в радянській доктрині міжнародного права розглядалося як викликане «безпосереднім, органічним зв'язком з головною проблемою сучасності – завданням підтримки миру і безпеки народів»⁴. Ця теза знайшла своє втілення в ініційованих СРСР Резолюції 110 (II) другої сесії Генеральної Асамблеї ООН «Заходи, що мають вживатися проти пропаганди та розпалювачів нової війни» від 3.11.1947⁵ та Резолюції 127 (II) «Сфальшовані та перекручені

---

¹ Resolution 3314 (XXIX) Definition of Aggression, UN GA, 1974 [Електронний ресурс] // University of Minnesota. Human Rights Library. – Електрон. дані. – 1974. – Режим доступу: <https://www1.umn.edu/humanrts/instate/GAres3314.html/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, *Treaty Series*, vol. 999, No. 14668 p. 171 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1966. – 19 Dec. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ General Comment No. 11: Prohibition of propaganda for war and inciting national, racial or religious hatred (Art. 20), UN Human Rights Committee, 1983 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights : website. – Електрон. дані. – 1983. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/CCPRGeneralCommentNo11.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Колосов Ю. М. Массовая информация и международное право / Ю. М. Колосов. – М. : Междунар. отношения, 1974. – С. 135.

⁵ Resolution 110 (II). Measures to be taken against propaganda and the inciters of a new war, UN GA, 3 November 1947, A/RES/110 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1947. – 3 Nov. – Режим доступу: <http://www.un-documents.net/a2r110.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

повідомлення» від 15.11.1947¹. У Декларації про посилення ефективності принципу відмови від загрози силою або її застосування в міжнародних відносинах, прийнятої Резолюцією 42/22 Генеральної Асамблеї від 18 листопада 1987 р., вказується, що з метою дотримання принципу незастосування сили та загрози силою «у відповідності з цілями і принципами Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані утримуватися від пропаганди агресивних війн»².

Крім пропаганди війни, інші акти інформаційної агресії можуть бути віднесені до розряду заборонених і підпадати під дію принципу незастосування сили та загрози силою або іншого універсального принципу міжнародного права – *принципу невтручання в справи, що входять у внутрішню компетенцію держав*.

У загальній формі принцип зафіксований у п. 7 ст. 2 Статуту ООН, у статутах Організації Американських Держав (ОАД), Ліги Арабських Держав (ЛАД) і Організації Африканської Єдності (ОАЄ). Свою конкретизацію цей принцип отримав у Декларації про принципи міжнародного права 1970 р.³, Заключному акті НБСЄ⁴, Декларації ООН про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності і суверенітету від 21 грудня 1965 р.⁵

Міжнародне право не регулює питання внутрішньополітичної організації держав, тому втручанням вважаються будь-які вжиті іншою державою або

---

¹ Resolution 127 (II). False and distorted reports, UN GA, 15 November 1947, A/RES/127 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1947. – 15 Nov. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/2/ares2.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Resolution 42/22 Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations, UN GA, 1987 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/42/a42r022.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Resolution 25/2625 (XXV). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, UN GA, 1970 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/25/ares25.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Final Act of Helsinki, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE), 1 August 1975 [Електронний ресурс] // RefWorld : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3dde4f9b4.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

⁵ Resolution 21/31 Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty, UN GA, 1965 [Електронний ресурс] // United Nations Audiovisual Library of International Law. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx_e.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

міжнародною організацією заходи, за допомогою яких вони намагаються або перешкоджають державі вирішувати справи, що входять до її внутрішньої компетенції, в тому числі використовуючи ЗМІ та інші інформаційні засоби. Зокрема, в Декларації 1965 р. вказується, що «пряме втручання, підривні дії і всі форми непрямого втручання суперечать цим принципам і представляють, отже, порушення Статуту Організації Об'єднаних Націй»¹. Зазначений принцип реалізується в міжнародному інформаційному праві, серед іншого, в положеннях Конвенції про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 р., відносно заборони і негайного припинення «передачі програм, які, на шкоду доброму міжнародному взаєморозумінню, за своїм характером спрямовані на підбурювання населення будь-якої території до дій, несумісних із внутрішнім порядком або безпекою території будь-якої з Високих Договірних Сторін» (ст. 1)².

У Конвенції ООН про міжнародне право спростування, прийнятій Резолюцією 630 (VII) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1952 р., зокрема, вказується серед цілей її прийняття бажання «боротися зі всякою пропагандою, яка має на меті або може викликати загрозу миру, порушення миру або акт агресії, чи сприяти їм»³; а також відзначається «небезпека для підтримки дружніх відносин між народами і для збереження миру, яка викликається опублікуванням неправдивих відомостей» і необхідність «вжити заходів, спрямованих на боротьбу проти поширення неправдивих або перекручених відомостей, які можуть завдати шкоди дружнім взаєминам між державами»⁴.

А відповідно до статті 2 Конвенції: « у тих випадках, коли одна з договірних держав стверджує, що інформаційні повідомлення, що можуть заподіяти шкоду її відносинам з іншими державами або її національному престижу та гідності,

---

¹ *Ibid.*

² International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace / League of Nations, Treaty Series, Vol. CLXXXVI, 1936 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1936. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=509&chapter=30&lang=en> – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ Convention on the International Right of Correction, 16 December 1952, A/RES/630(VII) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1952. – 16 Dec. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/7/ares7.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁴ *Ibid.*

передані з однієї країни в іншу кореспондентами або інформаційними агентствами іншої Договірної держави або держави, яка не є учасником цієї Конвенції, та опубліковані або поширені поза його межами, є помилковими або спотвореними, вона має право подати свою версію фактів (далі «комюніке») договірним державам, на території яких такі повідомлення були опубліковані або поширені»¹.

Принцип вирішення міжнародних суперечок мирними засобами безпосередньо пов'язаний з вищевказаними принципами. Згідно п. 3 ст. 2 Статуту ООН «Усі Члени Організації Об'єднаних Націй розв'язують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість»².

Процедури мирного вирішення спорів передбачаються, для прикладу, в Конвенції про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 р. (ст. 7)³, главі IX Європейської конвенції про транскордонне телебачення 1989 р. (в ред. 2002 р.)⁴, Конвенції про надання телекомунікаційних ресурсів для пом'якшення наслідків лих та здійснення операцій з надання допомоги 1998 р. (ст. 11)⁵.

Відповідно до Статуту ООН держави зобов'язані «здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру», а також зобов'язані «підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів».

---

¹ *Ibid.*

² Charter of the United Nations, San Francisco, 1945, 1 UNTS XVI [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1945. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р. – Article 2. – Para 3.

³ International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace / League of Nations, Treaty Series, Vol. CLXXXVI, 1936 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1936. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=509&chapter=30&lang=en> – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁴ European Convention on Transfrontier Television, CETS No. 132, Strasbourg, 1989 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1989. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.aspx?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁵ Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations, Tampere, 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2296, p. 5 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXV-4&chapter=25&lang=en. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Принцип обов'язку держав співпрацювати одна з одною зафіксований у статутах багатьох міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, МСЕ), у міжнародних договорах, численних резолюціях і деклараціях з питань міжнародного обміну матеріалами освітнього, наукового та культурного характеру, збереження цифрової спадщини та побудови інформаційного суспільства.

Принцип рівноправності і самовизначення народів, закріплений у п. 2 ст. 1 Статуту ООН як одна з найважливіших цілей ООН: «розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру»¹. У Декларації принципів Заключного акта НБСЄ особливо підкреслено право народів розпоряджатися своєю долею². Зазначений принцип в міжнародному інформаційному праві реалізується в праві народів вільно, без стороннього втручання розпоряджатися своїми телекомунікаційними ресурсами, користуватися засобами суспільного мовлення та електронних комунікацій, а також розвивати національну культурно-інформаційну сферу.

Принцип суверенної рівності держав, зафіксований у п. 1 ст. 2 Статуту ООН, який говорить: «Організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її Членів»³. Призначення принципу суверенної рівності полягає у забезпеченні рівної участі в міжнародних відносинах усіх держав, незалежно від відмінностей політичного, соціально-економічного, культурного, релігійного або іншого характеру. Участь держав у міжнародних договорах у сфері інформаційного обміну ґрунтується на рівності прав та обов'язків.

---

¹ Charter of the United Nations, San Francisco, 1945, 1 UNTS XVI [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1945. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Final Act of Helsinki, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE), 1 August 1975 [Електронний ресурс] // RefWorld : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3dde4f9b4.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ Charter of the United Nations, San Francisco, 1945, 1 UNTS XVI [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1945. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р. – Article 2. – Para 1.

Принцип сумлінного виконання зобов'язань, що розвився з міжнародно-правового звичаю *pacta sunt servand*, знаходить відображення в сучасному міжнародному інформаційному праві – в численних двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угодах в галузі інформаційного обміну.

Принцип непорушності державних кордонів і територіальної цілісності держав хоча явно і не відображається в джерелах міжнародного інформаційного права, проте має фундаментальне значення для поширення державного суверенітету на національну інформаційну інфраструктуру, що знаходиться під юрисдикцією держави. Крім того, зазначений принцип виконує інструментальну роль для поширення територіальної юрисдикції держави на інформаційні відносини і їх суб'єктів, що перебувають на території тієї чи іншої держави. Зокрема, відповідно до п. 3 ст. 38 Статуту МСЕ держави – члени забезпечують захист каналів і обладнання електрозв'язку в межах своєї юрисдикції, а також визнають необхідність прийняття практичних заходів щодо запобігання таких дій електричних приладів та електричного обладнання будь-якого призначення, які порушують роботу обладнання електрозв'язку, що знаходиться під юрисдикцією інших держав-членів (п. 5 ст. 38)¹.

Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність в статті 22 під назвою «Юрисдикція» передбачає прийняття державами-учасницями законодавчих та інших заходів, необхідних для встановлення юрисдикції стосовно будь-якого правопорушення, яке вчинено: а) на її території; б) на борту судна , що плаває під прапором цієї держави; с) на борту літака, зареєстрованого відповідно до законодавства цієї держави; d) одним з її громадян, якщо це правопорушення є кримінально караним в місці його вчинення або якщо це правопорушення вчинено за межами територіальної юрисдикції будь-якої держави².

---

¹ Constitution, ITU, Geneva, 1992 (rev. Kyoto, 1994; Minneapolis, 1998 and Marrakesh, 2002 / Collection of the Basic Texts of the International Telecommunication Union adopted by the Plenipotentiary Conference. – ITU, 2011.

² Convention on Cybercrime, CETS No. 185, Budapest, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Принцип поваги прав людини та основних свобод. У преамбулі Статуту ООН говориться, що держави підтверджують «віру в основні права людини ... в рівноправність чоловіків і жінок ...», а в статті 1 у формулюванні мети Організації – про співпрацю між ними «в заохоченні та розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії»¹. Зазначений принцип є одним з основних і найбільш часто згадуваних принципів у джерелах міжнародного інформаційного права, що вимагає від держави не тільки утримання від порушень прав людини, але й покладає позитивні зобов'язання щодо їх забезпечення і ефективного захисту.

У Зауваженнях загального порядку «Характер загального юридичного зобов'язання, що накладається на держави-учасниці Пакту (МПГПП)», прийнятих Комітетом ООН з прав людини в 2004 р., наголошується: «якщо навіть стаття 2 сформульована у виразах, що припускають наявність зобов'язань держав-учасниць перед окремими особами як правовласниками за цим Пактом, правильно і те, що кожна держава-учасниця з юридичної точки зору зацікавлена у виконанні всіма іншими державами-учасницями своїх зобов'язань»². Це впливає з того факту, що «норми, які стосуються основних прав людської особистості, є зобов'язаннями *erga omnes* і що, як вказується в четвертому пункті преамбули Пакту, за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальну повагу і додержання прав і свобод людини» (п. 2)³.

Таким чином, до міжнародно-правових інформаційних відносин можуть бути застосовані всі універсальні принципи міжнародного права. Комплексність міжнародного інформаційного права як галузі сучасного міжнародного права і пов'язана з цим насиченість його структури

---

¹ Charter of the United Nations, San Francisco, 1945, 1 UNTS XVI [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1945. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² General Comment No. 31 Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, UN Human Rights Committee, 26 May 2004 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2004. – 26 May. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ *Ibid.*

різноманітними правовими нормами, які входять у нього з інших галузей міжнародного права, викликає поява певного «набору» галузевих принципів.

В ідеалі, кодифікація таких принципів могла б логічно призвести до «конституціоналізації» міжнародного інформаційного права, хоча більш реальний погляд на цю проблему в історичному ракурсі вказує проблематичність будь-якої уніфікації в найближчій перспективі¹.

Серед нечисленних публікацій, присвячених загальнотеоретичних питань міжнародного інформаційного права і, зокрема його принципам, слід виділити монографію російського вченого О.В. Єрмічевої, в якій пропонується поширювати на міжнародно-правові інформаційні відносини дію всіх загальних імперативних принципів міжнародного права, а також ряду спеціальних принципів. До спеціальних принципів згаданий дослідник відносить: 1) право держав на здійснення чи санкціонування радіо і телевізійного транскордонного мовлення; 2) обов'язок держав запобігати або припиняти поширення ідей, засуджених світовою спільнотою; 3) обов'язок держав забезпечувати вільний доступ населення до джерел інформації; 4) право держав на протидію поширенню на своїй території ідей, які заборонені міжнародним співтовариством і несуть загрозу державній безпеці, громадському порядку, здоров'ю та моралі населення; 5) право держав розвивати свої інформаційні інфраструктури для досягнення своїх політичних, економічних і культурних цілей; 6) обов'язок запобігати та припиняти використання національних засобів масової інформації для пропаганди та втручання у внутрішні справи інших держав².

Вищевказані принципи були позитивно сприйняті правовою наукою і отримують подальше поширення, зокрема в російській навчальній літературі з міжнародного права. Так у підручнику за редакцією А.Н. Вилегжаніна зазначається, що в рамках галузі сформувалися такі спеціальні принципи, як:

---

¹ Пазюк А. В. Прогрессивное развитие и кодификация свободы информации в международном праве: исторический обзор и современные реалии / А. В. Пазюк // Український часопис міжнародного права. – 2012. – № 4. – С. 62–69.

² Ермичева Е. В. Международно-правовые аспекты деятельности средств массовой информации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Ермичева Елена Викторовна ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М., 2003. – С. 4–5.

1) право держав на здійснення та (або) санкціонування транскордонного телерадіомовлення; 2) обов'язок держав забезпечити вільний доступ населення до джерел інформації; 3) стриманість і припинення поширення низку антидемократичних, реакційних ідей, таких як пропаганда війни, расова дискримінація, апартеїд тощо; 4) право держав розвивати свої засоби масової інформації і використовувати їх у транскордонному масштабі; 5) обов'язок держав здійснювати контроль за діяльністю національних органів масової інформації, що поширюють ідеї та відомості за кордоном¹.

Запропонований перелік принципів є дискусійним. Як видно з основних формулювань, мова в них іде лише про засоби масової інформації, хоча ЗМІ не єдині учасники міжнародних інформаційних обмінів.

Питання про принципи міжнародного інформаційного права, на нашу думку, маємо розглядати в нерозривному зв'язку зі специфічними предметами міжнародно-правового регулювання, але при цьому в рамках єдиного об'єкта – міжнародно-правових інформаційних відносин. Нами подається формулювання галузевих принципів міжнародного інформаційного права, виходячи з розуміння інформаційної сфери як неоднорідного середовища, до складу якого входять як інформаційні, так і інформаційно-інфраструктурні відносини.

Основними *напрямами* міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері є: а) міжнародно-правове регулювання змісту поширюваної інформації (інформаційний контент), б) міжнародно-правове регулювання інформаційної і комунікаційної діяльності; в) міжнародно-правове регулювання використання обмежених інформаційних ресурсів як-от: позиція на геостаціонарній орбіті, радіочастотний спектр, телефонний номерний ресурс, номери та назви (доменні імена) в Інтернеті; г) міжнародно-правове співробітництво з питань інформаційної безпеки; д) міжнародно-правове регулювання використання інформаційно-комунікаційних технологій в інтересах людства, запобігання та подолання наслідків стихійних явищ тощо. У

---

¹ Международное право: учебник для бакалавров / Ю. М. Колосов, Ю. Н. Малеев, К. Р. Геворгян; под ред. А. Н. Вылегжанина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2012. – С. 715–716.

кожному з цих напрямів є свої «дороговкази» – принципи, що спрямовують міжнародно-правове регулювання на відповідні політичні, економічні та інші пріоритети розвитку.

До першого напрямку належать норми, спрямовані на регулювання інформаційного контенту незалежно від застосовуваних комунікаційних засобів його передачі. Ці норми, зокрема, стосуються: 1) забезпечення свободи інформації як фундаментальної основи демократичного суспільства і обмеження розповсюдження незаконної інформації, 2) правового режиму (захисту) персональних даних та їх транскордонної передачі, 3) забезпечення культурного розмаїття, інформаційного обміну між народами та збереження культурної спадщини.

Більшого визнання в цьому напрямку міжнародно-правового регулювання набули принципи вільного (безперешкодного) поширення законної інформації через кордони (ст. 19 МПГПП, 1966¹; ст. 10 ЄКПЛ, 1950²); контролю держав над інформаційним змістом (контентом) та обмеження поширення забороненої в міжнародному праві інформації, такої як пропаганда війни (п.1 ст. 20 МПГПП, 1966³); підбурювання до геноциду (ст. 3 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 1948⁴) або вчинення інших злочинів проти людяності (Додатковий протокол до Європейської Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, 2003⁵); виступ

---

¹ International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, Treaty Series, vol. 999, No. 14668 p. 171 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1966. – 19 Dec. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, CETS No. 005, Rome, 1950 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1950. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.

³ International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, Treaty Series, vol. 999, No. 14668 p. 171 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1966. – 19 Dec. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁴ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948, United Nations, Treaty Series, vol. 78, p. 277 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1948. – 9 Dec. – Режим доступу: <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁵ Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, CETS No. 189 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу:

на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства (п. 2 ст. 20 МПГПП, 1966); дитяча порнографія (Факультативний протокол до КПД, 2000¹; ст. 9 Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, 2001²; ст. ст. 20, 21 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насилля³); підбурювання до вчинення терористичного злочину (ст. 5 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, 2005⁴) тощо.

До зазначених основних інститутів, що входять до підгалузі міжнародно-правового регулювання контенту, можна також додати окремі норми, які регулюють інформаційні обміни між державами в рамках реалізації інших міжнародних відносин. Наприклад, мова може йти про передачу інформації між державами в рамках надання правової допомоги у цивільних та інших справах, а також в ході міжнародної боротьби зі злочинністю.

У свою чергу, норми, що визначають і регулюють транскордонну комунікацію інформації (інфокомунікацію), технічні засоби і параметри, безпеку і в цілому використання та підтримання функціонування глобальної інформаційної інфраструктури, належать до специфічного предмета правового регулювання в рамках окремої підгалузі міжнародного інформаційного права. До цієї підгалузі можна віднести норми, що визначають інституційний механізм регулювання електрозв'язку. Сюди ж відносяться норми, що визначають

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

¹ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, New York, 25 May 2000, United Nations, Treaty Series, vol. 2171, p. 227 [Електронний ресурс] // United Nations : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-11-c.en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Convention on Cybercrime, CETS No. 185, Budapest, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, CETS No. 201, Lanzarote, 2007 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=201>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ Convention on the Prevention of Terrorism, CETS No. 196, Warsaw, 2005 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/196.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

розвиток транскордонного цифрового телерадіомовлення. Одним з основоположних принципів у цьому напрямку є санкціонування державами інформаційної діяльності за допомогою регулювання електрозв'язку (Преамбула Статуту Міжнародного союзу електрозв'язку, 1992¹), телерадіомовлення (Конвенція Ради Європи про транскордонне телебачення, 1989²) тощо.

Міжнародно-правові режими використання обмежених інформаційно-комунікаційних ресурсів, таких як частотний спектр, геостаціонарна орбіта, номерний ресурс, адресний простір в Інтернеті можна також звести до підгалузі, в якій застосовуються принципи раціонального, рівноправного, ефективного та економічного використання обмежених інформаційних ресурсів (Ст. 44 п. 196-2 Статуту МСЕ, 1992).

Питання розвитку людства за допомогою ІКТ становлять окрему сферу міжнародного співробітництва, спрямованого на подолання відставання окремих регіонів, країн та груп населення в розвитку інформаційного суспільства (подолання цифрового розриву) (п. 10 Женевської декларації принципів ВСІС, 2003³; Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства, 2000⁴), економічний і соціальний розвиток народів за допомогою ефективно діючого електрозв'язку (Преамбула Статуту МСЕ, 1992) міжнародну взаємодопомогу, зокрема у випадках використання ІКТ для подолання наслідків стихійних лих (Конвенція Тампере про надання телекомунікаційних

---

¹ Convention, ITU, Geneva, 1992 (rev. Kyoto, 1994; Minneapolis, 1998 and Marrakesh, 2002 / Collection of the Basic Texts of the International Telecommunication Union adopted by the Plenipotentiary Conference. – ITU, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/oth/02/09/S02090000105201PDFE.PDF. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² European Convention on Transfrontier Television, CETS No. 132, Strasbourg, 1989 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1989. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Женевська декларація принципів ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 9–21.

⁴ Okinawa Charter on Global Information Society, Kyushu-Okinawa Summit, July 22, 2000 [Електронний ресурс] // G8 Okinawa Summit : Documents. – Електрон. дані. – Okinawa, Japan, July 21-23, 2000. – Режим доступу: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2000okinawa/gis.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

ресурсів для полегшення наслідків стихійних лих та здійснення операцій з надання допомоги, 1998 р.).

Особливу групу норм міжнародного інформаційного права складають охоронні та забезпечувальні норми, покликані підтримати інформаційну безпеку. Цьому завданню міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері кореспондують відповідні приписи, що містяться в Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність (2001)¹, Резолюціях ГА ООН «Створення глобальної культури кібербезпеки і захист найважливіших інформаційних структур» №57/239 (2002)², № 58/199 (2003)³, № 64/211 (2009)⁴, Глобальній програмі кібербезпеки МСЕ (2007)⁵ тощо.

Спеціальні принципи, які в рекомендаційних документах хоч і отримали всесвітнє визнання, але поки що не набули імперативного характеру, що не дозволяє віднести їх до правових принципів, залишаючи за ними статус політико-правових. Останнє твердження стосується, зокрема, принципів побудови інформаційного суспільства, що містяться у Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті», прийнятій під час проведення першого етапу ВСІС в Женеві в 2003 р.⁶

---

¹ Convention on Cybercrime, CETS No. 185, Budapest, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Resolution 57/239 Creation of a global culture of cybersecurity, UN GA, 2002 [Електронний ресурс] // ITU : portal. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_57_239.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Resolution 58/199 Creation of a global culture of cybersecurity and the protection of critical information infrastructures, UNGA, 23 December 2003 [Електронний ресурс] // Wiley Online Library. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470087923.hhs567/abstract/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Resolution 64/211 Creation of a global culture of cybersecurity and taking stock of national efforts to protect critical information infrastructures, UN GA, 21 December 2009 [Електронний ресурс] // Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/action/cybersecurity/Pages/un-resolutions.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁵ ITU Global Cybersecurity Agenda (GCA). A Framework for International Cooperation in Cybersecurity, Geneva, 2007 [Електронний ресурс] // ITU GCA : portal. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: http://www.intgovforum.org/Substantive_2nd_IGF/ITU_GCA_E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁶ Женевська декларація принципів ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 9–21.

У зазначеному документі вперше були об'єднані в єдиному нормативному комплексі політико-правові принципи, що стосуються регулювання інформаційного контенту і питань розвитку інформаційної інфраструктури, які об'єднані спільною метою людського розвитку:

- принцип інклюзивного, загального і недискримінаційного доступу до ІКТ і благ інформаційного суспільства – інформації, ідей і знань;
- принцип справедливого розподілу благ, привнесених ІКТ, між розвиненими і країнами, що розвиваються, а також всередині країн;
- принцип збереження спадщини і культурного надбання;
- принцип (цифрової) солідарності, партнерства і співробітництва між органами державного управління, приватним сектором, громадянським суспільством та міжнародними організаціями;
- принцип багатостороннього співробітництва в управлінні розвитком глобальної інформаційної інфраструктури.

Станом на сьогоднішній момент, зазначені принципи хоча й були прийняті на найвищому представницькому рівні і як наслідок мають високу міжнародну легітимність, ще не набули статусу імперативних норм, але значною мірою визначили напрямки подальшого розвитку міжнародного інформаційного права на теоретичному та правозастосовному рівнях.

Повернемося до критичного аналізу тез В. П. Талимончик щодо не сформованості галузі міжнародного інформаційного права та недоцільність штучного виділення норм, регулюючих інформаційний обмін, зі структури існуючих інститутів¹.

Насамперед це питання пов'язане з теоретичною проблемою «комплексності» міжнародного інформаційного права. Поняття комплексності галузі означає, що її норми залишаються у головній структурі, в базових галузях, і на них поширюються загальні положення відповідних базових галузей. У структуру міжнародного інформаційного права вони входять, весь

---

¹ Талимончик В. П. Международно-правовое регулирование отношений в сфере информации : автореф. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / Талимончик Валентина Петровна ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб., 2013. – С. 28.

час, будучи нормами, наприклад, міжнародного права захисту прав людини або міжнародного права охорони довкілля. А отже, виділення цих норм має за мету продемонструвати міжгалузеві зв'язки, притаманні сучасному міжнародному праву в цілому.

Існує неоднозначне розуміння та декілька підходів до визначення *комплексного* правового регулювання транскордонних правових відносин, реалізація яких опосередковується застосуванням норм міжнародного публічного права, внутрішньодержавного права, міжнародного приватного права як частини внутрішньодержавного права, «обтяженого» іноземними елементами, а також «суб'єктивного» права – договірних та позадоговірних правових відносин між приватними суб'єктами.

Цікаво, що питання співвідношення правових систем в транснаціональному контексті має давню історію. Ще у 20-х роках минулого століття В. М. Корецький приділив увагу такому явищу, яке сьогодні називають транснаціональним економічним правом. У своїй праці він обґрунтував позицію, що міжнародне господарське право є комплексною міжгалузєвою дисципліною, що покликана регулювати міжнародні публічно-правові та цивільно-правові відносини¹.

У 1956 р. американський професор Франклін запропонував концепцію транснаціонального права, предметом регулювання якого є відносини, що виходять за межі державних кордонів. На думку А. В. Фікентшера, в систему міжнародного економічного права слід включати і норми внутрішнього права, які регулюють міжнародну господарську діяльність².

Ю. М. Колосов під «комплексністю» розуміє поєднання правових норм різного рівня в рамках одного предмета регулювання. На його думку, право Європейського Союзу є комплексною галуззю загального міжнародного права та частиною європейського (регіонального) міжнародного права. При цьому його комплексність полягає у тому, що воно складається з норм міжнародного

---

¹ *Корецький В. М.* Избранные труды. В 2 кн. Кн. 1 / В. М. Корецкий ; Акад. наук Укр. ССР, Ин-т государства и права ; редкол.: В. Н. Денисов (гл. ред.) [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1989. – 340 с.

² *Опришко В. Ф.* Міжнародне економічне право : підручник / В. Ф. Опришко ; Київ. нац. екон. н-т. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Київ : КНЕУ, 2003. – С. 23–25.

(публічного) права, норм міжнародного приватного права та норм внутрішньодержавного права¹.

Раніше Ю. М. Малеев розглядав міжнародне повітряне право як комплексну галузь, що включає правові норми міжнародного публічного права, міжнародного приватного права та національних правових систем, об'єднаних спільним предметом правового регулювання – міжнародними повітряними перевезеннями². Такий підхід до визначення комплексної галузі набув поширення після того, як побачила світ книга англійських юристів К. Шоукросса та К. Б'юмонта, в якій стверджувалося, що міжнародне повітряне право є поєднанням публічного та приватного міжнародного права³.

Однак цей підхід, на нашу думку, не враховує, що відповідні норми не можуть об'єктивно входити в єдину правову систему, бо знаходяться на різних рівнях правового регулювання – міжнародному та національному. Як справедливо відзначає А. П. Мовчан, «неможливо поєднати норми або окремі групи міжнародного та національного права в будь-яку галузь загального міжнародного права або ж у галузь національного права, а отже й у «єдину комплексну галузь»⁴.

Дозволимо собі запропонувати власне бачення комплексного правового регулювання транскордонних інформаційних відносин та міжнародного інформаційного права як комплексної галузі міжнародного (публічного) права та навчальної дисципліни.

Виходячи із транснаціонального характеру правових відносин, що виникають в інформаційній сфері, для якої національні кордони не є перешкодою на сучасному рівні розвитку ІКТ, роль міжнародного інформаційного права полягає також у встановленні для суб'єктів

---

¹ Колосов Ю. М. О понятии европейского международного права / Ю. М. Колосов // Рос. ежегодник междунар. права. / Урал. гос. юрид. акад., С.-Петербур. гос. ун-т, Евразийский науч.-исследоват. центр сравнительного и междунар. фин. права. – 2006. – СПб., 2007. – С. 194–198.

² Малеев Ю. Н. Международное воздушное право. В 2 кн. Кн. 1 / Ю. Н. Малеев. – М. : Наука, 1980. – С. 13–27.

³ *Воздушное право* : сокр. пер. со 2 англ. изд. 1951 г. (с доп. авт. на 1 нояб. 1955 г.) / Х. Н. Шоукросс, К. М. Бьюмонт ; пер. с англ.: С. И. Волка [и др.] ; под ред. и с предисл.: С. Б. Крылова, А. К. Кислова. – М. : Изд-во иностр. лит., 1957. – 400 с.

⁴ Мовчан А. П. Международный порядок / А. П. Мовчан ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. – М. : ИГПАН, 1996. – С. 56–57.

міжнародного права правових рамок у внутрішньодержавному регулюванні інформаційних відносин, тобто виступає «рамковим» правом.

Аналогічної думку дотримується В. М. Шумілов стосовно міжнародного економічного права, який розглядає внутрішні правові режими як предмет регулювання МЕРП¹.

Повертаючись до міжнародного інформаційного права, наведемо такий приклад як транскордонна передача персональних даних. В міжнародному праві існують обов'язкові міжнародно-правові норми, а також рекомендаційні правила та процедури, що регулюють поведження з персональними даними та їх безперешкодну транскордонну передачу. Йдеться, насамперед, про Конвенцію Ради Європи № 108 про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних (1981)² та Керівні принципи ОЕСР, що регулюють захист приватності і транскордонні потоки персональних даних (1980; перегл. ред. 2013)³.

У зазначених джерелах міжнародного інформаційного права визначається правовий режим, який має бути запроваджений у національному (внутрішньодержавному) праві до правових відносин, пов'язаних з використанням та транскордонною передачею персональних даних. Отже, йдеться про запровадження єдиного світового правового режиму поведження з персональними даними, проте це не призводить до створення «комплексної» галузі міжнародного права, а скоріше маємо справу з різнорівневим (яке характеризує краще за «комплексне») правовим регулюванням. На міжнародному рівні регулюються відносини між публічними суб'єктами

---

¹ Шумілов В. М. Международное экономическое право : учебник / В. М. Шумілов. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Дону : Феникс, 2003. – С. 48–63.

² Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, CETS No. 108, Strasbourg, 28.01.1981 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/108.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Recommendation of the Council concerning Guidelines Governing the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, 23 September 1980 [Електронний ресурс] // International organisation helping governments tackle the economic, social and governance challenges of a globalised economy (OECD). – Електрон. дані. – 1980. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/oecdguidelinesonthe protectionofprivacyandtransborderflowsofpersonaldata.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

стосовно запровадження єдиних правил, що мають бути ними застосовані у правотворчій діяльності на національному рівні.

Комплексність міжнародного інформаційного права у цьому секторі проявляється в тому, що досягається дві цілі правового регулювання, які належать до інших галузей міжнародного права – захист прав людини стосовно обробки персональних даних (що належить до міжнародного права захисту прав людини), а також забезпечення безперешкодних транскордонних потоків даних, необхідних для співробітництва економічних суб'єктів (що стосується сфери міжнародного економічного права).

Іншим прикладом можуть служити норми міжнародного інформаційного права, що забезпечують свободу інформації, а також норми, які передбачають кримінальну відповідальність за поширення забороненої інформації – підбурювання до вчинення геноциду; пропаганда війни, тероризму, дитяча порнографія тощо. Цими прикладами доводиться, що *комплексність* міжнародного інформаційного права полягає саме у входженні до його структури норм з інших базових галузей міжнародного публічного права.

Під комплексною галуззю міжнародного права слід розуміти систему міжнародно-правових норм, що входять до неї з різних базових галузей міжнародного (публічного) права, які об'єднані єдиним предметом регулювання. Міжнародне інформаційне право як комплексна галузь міжнародного права включає в себе норми таких базових галузей, як право міжнародних договорів, міжнародне право захисту прав людини, міжнародне економічне право, міжнародне кримінальне право тощо, які стосуються питань створення, використання, поширення (передачі) інформації через кордони, та виконує при цьому «рамкову» роль.

Для визначення особливостей міжнародного інформаційного права доцільно розглянути його співвідношення та взаємозв'язок з іншими галузями міжнародного права. Зокрема, міжгалузеві зв'язки міжнародного інформаційного права явно простежуються з міжнародним правом прав людини.

Інформаційні права і свободи людини становлять фундаментальні основи міжнародного правопорядку. Міжнародне право захисту прав людини несе в собі антропоцентриську основу, концентрує регуляторний вплив на людину, її правах і свободах. При цьому інформаційні права і свободи проголошуються в документах з прав людини в загальному декларативному вигляді. Міжнародне інформаційне право спрямоване на практичну реалізацію людиною інформаційних прав, і воно, в цьому сенсі, є інструментом конкретизації та реалізації інформаційних відносин на міжнародному рівні. Практика застосування та захисту інформаційних прав людини на універсальному рівні (Комітетом ООН з прав людини) та регіональному рівні (Міжамериканським та Європейським судами з прав людини тощо), значною мірою впливає на розвиток міжнародного інформаційного права, його доктрини і практики.

Спостерігається також зворотний вплив: розвиток міжнародного інформаційного права як наслідок розвитку інформаційної сфери (глобального інформаційного суспільства), супроводжується формуванням «нових» інформаційних прав людини, які доповнюють існуючу систему загальноновизнаних прав і свобод людини, тим самим розвиваючи міжнародне право захисту прав людини. Яскравим прикладом є право на захист персональних даних, яке традиційно сприймалося як елемент права на повагу до приватного життя, але набуло самостійного значення і визнання як фундаментальне інформаційне право людини в ході його інституційного розвитку.

Серед відносно «нових» прав людини в розвинених країнах світу отримало своє визнання право на доступ в Інтернет. Наприклад, парламент Естонії в законодавстві, прийнятому в 2000 р., проголосив доступ в Інтернет як право людини¹. Конституційна рада Франції визнала доступ в Інтернет як

---

¹ Woodard, C. Estonia, where being wired is a human right [Електронний ресурс] / Colin Woodard // Christian Science Monitor. – Електрон. дані. – 2003. – 1 July. – Режим доступу: <http://www.csmonitor.com/2003/0701/p07s01-woeu.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

фундаментальне право людини в 2009 р., а Конституційний суд Коста-Ріки дійшов такого ж висновку в 2010 р.¹

Досить цікавим є порівняльний аналіз і встановлення міжгалузевих зв'язків із ще однієї комплексною і динамічною в своєму розвитку галуззю – міжнародним правом охорони довкілля. Сучасний підхід до регулювання міжнародних інформаційних відносин заснований на розумінні наднаціонального характеру інформаційної сфери, виходу її за територіальні рамки державних кордонів, що викликає правовий конфлікт з суверенним правом держав регулювати суспільні відносини в рамках національної інформаційної інфраструктури.

Питання охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування також мають аналогічну проблематику: «Екологічні проблеми кидають виклики традиційному міжнародному правопорядку ... вступають у протиріччя принцип невід'ємного державного суверенітету над природними ресурсами (включаючи право держави визначати основи природоохоронної політики) і принцип взаємозалежності компонентів довкілля, яке не визнає державних кордонів і державного суверенітету»².

Право на доступ до інформації розглядається як одне з процесуальних екологічних прав в Орхуській конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (1998)³. Прийнята в рамках Європейської Економічної комісії (ЄЕК) ООН, Конвенція визначає не тільки права і обов'язки держав – учасниць угоди, а й накладає позитивні обов'язки на

---

¹ Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue, Human Rights Council Seventeenth session, 16 May 2011 [Електронний ресурс]. // The UN Human Rights Council : web-site of/ – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² *Задорожній О. В.* Міжнародне право навколишнього середовища : підручник / О. В. Задорожній, М. О. Медведева. – Київ : Промен, 2010. –С. 10.

³ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters Aarhus, Denmark, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1998. – 25 June. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxviii-13&chapter=27&lang=en/ – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

держави по відношенню до суб'єктів національного права. Зокрема, гарантіями доступу до інформації є такі принципи:

- свобода доступу (обов'язкове надання необхідної інформації за запитом не вимагає обґрунтування);
- активне інформування громадськості за допомогою Інтернету, публікацій звітів про стан навколишнього середовища;
- перед відмовою в наданні інформації необхідно врахувати ступінь інтересу до неї громадськості;
- за відсутності інформації в розпорядженні органів, до яких за неї звертаються, суб'єкт інформаційного запиту відсилає до органів, що мають можливість задовольнити запит;
- негайне інформування громадськості у разі виникнення загрози здоров'ю людини та / або навколишньому середовищу.

Ці положення беруть свій початок у Декларації з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992)¹. Принцип № 10 стверджує право кожної людини на доступ до інформації відносно навколишнього середовища, яка є в розпорядженні державних органів.

У Рекомендаціях щодо підвищення ефективності використання електронних засобів інформації для забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації, прийнятих на другій нараді сторін Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, що відбувся в Алмати, в Казахстані, в травні 2005 р., було визначено як завдання загальної політики – «формулювати і здійснювати національні стратегії електронного урядування щодо застосування електронних засобів з метою спрощення адміністративних процесів і послуг, надання більшої транспарентності процесу державного управління та підвищення його ефективності в плані розповсюдження наявної

---

¹ Rio Declaration on Environment and Development, UN Doc. A/CONF.151/26 (vol. I); 31 ILM 874, 1992 [Електронний ресурс] // United Nations Environment Programme. – Електрон. дані. – 1992. – Режим доступу: <http://www.unep.org/Documents/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

екологічної інформації та розгляду запитів громадськості про надання такої інформації»¹.

Також був запропонований так званий «інформаційно-координаційний механізм», який включає в себе:

– підтримку національного веб-сайту, що містить інформацію, яка стосується здійснення Конвенції на національному рівні, який буде виконувати функцію національного вузла інформаційно-координаційного механізму Конвенції (п. 19);

– призначення контактних пунктів, відповідальних за збір, обробку та оновлення інформації, що міститься в національному вузлі, і за надання необхідної інформації в центральний вузол інформаційно-координаційного механізму Конвенції, а також узяття зобов'язання щодо поширення інформації про інформаційно-координаційний механізм серед громадськості (п. 20) ;

– розширення можливості державних посадових осіб, які займаються обробкою та оновленням інформації, що надходить в національний вузол, і нарощування потенціалу в галузі надання необхідної інформації в центральний вузол інформаційно-координаційного механізму (п. 21)².

Як видно із зазначених документів, норми, що регламентують міжнародні інформаційні відносини, інкорпоровані в їх структуру і виконують інструментальну роль, забезпечуючи міжнародне співробітництво та реалізацію міжнародного права охорони довкілля.

Отже, галузева комплексність міжнародного інформаційного права не потребує «висмикування» тих чи інших міжнародно-правових інформаційних норм з інших галузей міжнародного права, в яких вони виконують свою інструментальну роль.

Проте розвиток цієї сфери міжнародно-правового регулювання відбувається не лише як збільшення інформаційних міжнародно-правових норм у

---

¹ Almaty Guidelines On Promoting The Application Of The Principles Of The Aarhus Convention In International Forums, ECE/MP.PP/2005/2/Add.5, Annex [Електронний ресурс] // UNECE. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://www.unecese.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/pp/ece/ece.mp.pp.2005.2.add.5.e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Там само.

кількісному вимірі. Новітні технології, і насамперед Інтернет, привнесли нову якість, що полягає у трансформації міжнародних інформаційних відносин внаслідок їхньої транснаціоналізації.

Розділ 2. Свобода та контроль інфокомунікації: міжнародно-правові рамки

Хоча цю думку навряд чи оспорюватимуть в цілому, однак на практиці ще не з'ясовано, як співвідносяться індивідуальна незалежність і громадський контроль. Отже, потрібно встановити правила поведінки: спочатку закони, потім – погляди на те, що не потрапляє під їх дію. Немає двох поколінь, та й двох народів, де б погляди на ці правила збігалися, і рішення одних є вражаючими для інших. (Джон Стюарт Міль. «Про свободу», 1859)¹

Свобода інформації є цінністю, яка безпосередньо пов'язана зі свободою особистості. Без свободи особистості неможливо говорити про будь-яку свободу слова. У той же час особистість не може бути вільною, не маючи свободи слова.

Свобода інформації має як об'єктивну, так і суб'єктивну складові. Об'єктивна сторона цієї свободи вимагає існування вільного і відкритого демократичного суспільства, в якому права людини поважатимуть і створені умови для їх реалізації, в тому числі шляхом вільного вираження своїх поглядів і переконань. Суб'єктивна сторона свободи інформації має відношення до двох суб'єктів – джерела інформації й одержувача. Перший – має право реалізувати своє вираження поглядів і думок, а одержувач – отримати необхідну для нього інформацію, що також є необхідним для реалізації людиною своєї свободи.

При цьому, об'єктивна складова свободи інформації, в основі якої знаходиться суспільний інтерес, такий як відкритість суспільства, має домінуюче значення при прийнятті рішення у випадку конкуренції між колективними інтересами та інтересами окремої особи, такими як захист приватного життя, честі та гідності. Суб'єктивна сторона свободи інформації у вигляді інформаційних прав людини включає всі права і свободи людини, що забезпечують участь людини як суб'єкта права в інформаційних відносинах.

Свобода і контроль інформації не є антиподами. Свобода особи розпоряджатися своїми персональними даними зникає одночасно із втратою

---

¹ Милль Дж. О свободе / Джон Стюарт Милль / пер. с англ. А. Фридмана // Наука и жизнь. – 1993. – № 11. – С. 11.

контролю за їх використанням. Контроль за міжперсональними інфокомунікаціями поза законними рамками, будь-то державою або приватними компаніями, порушує свободу особи. Спільними ознаками свободи і контролю інформації є детермінованість правом. Міжнародне право виконує рамкову функцію, встановлює нормативний простір для інформаційної свободи та контролю.

У цьому розділі розглядаються питання закріплення правових рамок інформаційної свободи та контролю в міжнародному праві в аспекті дотримання громадянських і політичних прав і свобод людини, міжнародно-правових зобов'язань держав щодо протидії обігу забороненої інформації, трансформації концепції державного суверенітету в інформаційній сфері та його реалізації в контексті доктрини «відповідальність за захист».

2.1. Свобода інформації в міжнародному праві: прогресивний розвиток доктрини та практики

У класичний період історії розвитку міжнародного права, сформульовані в доктрині і ранніх правових джерелах принципи суверенітету держав в інформаційній сфері, невтручання у внутрішні справи інших держав шляхом поширення інформації та відповідальності за шкоду, заподіяну поширенням неправдивої або протизаконної інформації, отримують визнання і закріплення в міжнародному праві.

Одну з перших спроб розглянути проблему зі свободою інформації в контексті її транскордонної передачі зробили професійні журналістські організації. Перший міжнародний конгрес газетної преси, що відбувся в Антверпені в 1894 р., увінчався створенням Міжнародного Союзу асоціацій преси. Статутною метою Союзу було визначено «організацію співробітництва і спільні дії між асоціаціями друкованої преси всіх країн з професійних питань спільного інтересу, незалежно від відмінностей щодо релігії, політики, раси і національності». На першому конгресі обговорювалося питання про обов'язок газет запобігати антагонізму між народами і роль «міжнародного миролюбного висвітлення новин» як засобу запобігання поширенню суперечливих, помилкових і неправдивих новин. На наступному конгресі було прийнято звернення до Ліги Націй з пропозицією про прийняття універсальної конвенції, яка встановлювала б однакові міжнародні правила спростування недостовірних повідомлень.

Світовий конгрес преси, скликаний в 1915 р. в Сан-Франциско, зібрав представників адміністрацій видавництв. На його конференціях приймалися резолюції, що закликали серед іншого до зменшення тарифів на телеграфний зв'язок, поліпшення якості зв'язку та забезпечення більш вільного доступу до урядових джерел новин.

У 1927 р. в Парижі була заснована Міжнародна федерація журналістів як професійна організація, що представляє інтереси працівників галузі. Серед

переважно соціально-трудоу питань, що стояли на порядку денному її роботи, були й професійні журналістські стандарти як інструмент саморегулювання.

У 1933 р. була заснована Міжнародна федерація директорів та редакторів преси. На своїх конгресах ця організація неодноразово підтверджувала принципи негайного спростування неправдивих новин і навіть підготувала проекти відповідних статей для конвенції.

Зазначені міжнародні професійні організації створювали правовий ґрунт для конкретних дій на міжнародно-правовому рівні, просували інтереси преси та розробляли професійні стандарти як інструмент саморегулювання.

Значні зусилля для постановки питання про свободу інформації в порядку денному Паризької мирної конференції 1919–1920 рр. здійснили Сполучені Штати, які надали на розгляд учасників меморандум, який пропонував «у спільних державних інтересах усунути перепони передачі новин від нації до нації через відсутні комунікаційні можливості, обтяжливі збори, преференційні або дискримінаційні послугу, тарифи, приватні чи державні заборони, спрямовані на «управління» характером новин». Меморандум містив пропозиції щодо включення конкретних правових питань до програми діяльності Ліги Націй. З боку американської «Ассошіейтед Прес» у тому ж 1919 р. надійшла пропозиція про включення до Паризької мирної угоди гарантій свободи преси. У відповідь на зазначені пропозиції Ліга Націй включила зазначене питання в свою програму конференції.

Конференція експертів преси була організована Радою Ліги в Женеві в 1927 р. У ній взяло участь більше 60 представників телеграфних агентств, газет і міжнародних професійних організацій, а також офіційних представників урядових друкованих підрозділів. У ході роботи конференції були підготовлені резолюції, що містять законодавчі формулювання для закріплення свободи преси, які були спрямовані до Ради та Асамблеї Ліги Націй.

У 1932 р. Асамблея прийняла резолюцію, що закликала вивчити можливі правові засоби для сприяння вільній пресі, зокрема «шляхи вирішення складних

питань стосовно поширення неправдивої інформації, здатної зашкодити миру і доброму взаєморозумінню між націями». На цей заклик були отримані відповіді від професійних організацій з 16 країн, а також від Міжнародної Асоціації журналістів, акредитованої при Лізі Націй. Зазначені організації представили на розгляд великий документ з пропозиціями про превентивні та компенсаційні заходи для вирішення проблеми неправдивих повідомлень. Основний акцент у пропозиціях становили гарантії фінансової та редакційної незалежності преси, розширення доступу до інформації.

Міжнародна федерація журналістів виступила з пропозицією, що містила сім ключових пунктів, зокрема вказавши, що відповідальність журналістів жодного разу не повинна обмежувати свободу преси, і що журналісти відкидають одноголосно будь-яку ідею обмежень незалежно від будь-яких аргументів щодо цензури міжнародних новин.

Під час конференцій урядових друкованих підрозділів (бюро) і представників преси, що відбулися під егідою Ліги Націй в 1932 р. в Копенгагені і в 1933 р. в Мадриді, проблема міжнародного поширення неправдивих новин, шляхів і способів їх припинення була основним питанням обговорення.

Ліга Націй, визнаючи цінність фільмів і потенціал радіомовлення, організувала конференції, на яких були прийняті Конвенція про сприяння міжнародному обміну фільмами освітнього характеру (1933)¹ і Конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру (1936)². Остання із згаданих конвенцій набула чинності в 1938 р. Сторони Конвенції висловили бажання

---

¹ Convention for Facilitating the International Circulation of Films of an Educational Character adopted by the League of Nations in Geneva 1933 / International Legislation. A collection of the texts of multipartite international instruments of general interest / Ed. Manley O. Hudson, Ruth E. Bacon. – Vol. VI (1932-1934). – Washington : Carnegie Endowment for International Peace, 1937 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу:

http://www.archive.org/stream/internationalleg012476mbp/internationalleg012476mbp_djvu.txt. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace / League of Nations, Treaty Series, Vol. CLXXXVI, 1936 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1936. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=509&chapter=30&lang=en> – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

«запобігати використанню мовлення способом, несумісним з ідеалами миру і взаєморозуміння між націями».

Подальші зусилля для вирішення питань свободи інформації на міжнародному рівні були зроблені вже після закінчення Другої світової війни.

На першій сесії Генеральної Асамблеї в 1946 р. була прийнята Резолюція про проведення всесвітньої конференції з питань свободи інформації та висловлено заклик до ЕКОСОП організувати зазначену конференцію з метою сформулювати свою думку щодо «прав і обов'язків, а також застосовуваної практики, які повинні бути включені в концепцію свободи інформації»¹. На своїй другій сесії в червні 1946 р. ЕКОСОП уповноважила Комісію з прав людини створити підкомісію зі свободи інформації та преси з метою вивчення прав, обов'язків і практики для включення в концепцію свободи інформації та подання відповідної доповіді Комісії.

На своїй першій сесії в травні–червні 1947 р. підкомісія обговорила свій порядок денний на 3-річний період роботи, а на другій, у січні 1947 р. – лютому 1948 р., підкомісія вирішила підготувати проект статей для включення в Декларацію прав людини і Пакт про права людини. У березні – квітні 1948 р. в Женеві відбулася перша конференція ООН з питання свободи інформації. Конференцію відвідало більше 300 делегатів і спостерігачів з 56 країн. Головними результатами конференції стало прийняття проектів трьох конвенцій: 1) про збір та міжнародної передачі новин (американський проект); 2) про затвердження міжнародного права на спростування (проект Франції); 3) про основні принципи свободи інформації (проект Сполученого Королівства); а також 43-х додаткових резолюцій і проектів статей про свободу інформації для включення до проекту Загальної декларації прав людини.

Проект конвенції про свободу інформації складався з 14 статей, а преамбула проекту конвенції починалася словами: «Вважаючи, що вільний обмін інформацією та думками як в національній, так і міжнародній сфері, є

---

¹ Resolution 59 (I) Calling Of An International Conference On Freedom Of Information, UN GA, 14 December 1946 [Електронний ресурс] // United Nations ; portal. – Електрон. дані. – 1946. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/1/ares1.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

фундаментальним правом людини й істотним для світу і досягнення політичного, соціального та економічного прогресу...»¹.

Документація про роботу конференції розкриває ідеологічні розбіжності учасників цієї конференції. Делегація США відвідала зазначену конференцію, будучи в стані «помірного песимізму», викликаного «комуністичною пропагандою, направленою як в середині, так і поза ООН проти американської преси та інших органів друку»². Делегацію США, що складалася з десяти членів, очолював Вільям Бентон. Безпосередню участь у роботі конференції брала Елеонора Рузвельт, дружина 32-го президента США Франкліна Рузвельта, яка була відповідальною за підготовку проекту конвенції про збір новин.

Стратегія США полягала в тому, щоб зорієнтувати конференцію на концепцію «свободи інформації», замість «зобов'язань преси», що означали юридичний контроль над пресою. Делегація США представила проект підготовленої резолюції про основні принципи свободи інформації, а також пропозиції щодо статей міжнародної конвенції для забезпечення кореспондентам газет більшого доступу до новин і більшої свободи для їх передачі³.

Конференція також рекомендувала ЕКОСОП продовжити роботу Підкомісії зі свободи слова в рамках Комісії з прав людини. У квітні 1949 р. був обраний новий склад Підкомісії і вона почала свою роботу зі складання програми на трирічний період. У зазначеній програмі першим пунктом було зазначено дослідження адекватності новин, доступних для народів світу, та існуючих перепон свободі інформації. На 4-й сесії, що відбулася в травні 1950 р. в

---

¹ Final Act: United Nations Conference on Freedom of Information, held at Geneva, Switzerland, from 23 March to 21 April, 1948 [Електронний ресурс] // Econbiz : fine Economic Literature. – Електрон. дані. – New York, 1948. – Режим доступу: <http://www.econbiz.de/Record/final-act-united-nations-conference-on-freedom-of-information-held-at-geneva-switzerland-from-23-march-to-21-april-1948/10001730719>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² *Whitton, J. B.* The United Nations Conference on Freedom of Information and the Movement against International Propaganda / *J. B. Whitton* // *AM. J. INT'L L.* – 1949. – Vol. 43. – P. 73–74; *Zechariah, C. J.* Legal Problems of Freedom of Information in the United States / *C. J. Zechariah* // *Law & Contemp. Probs.* – 1949. – Vol. 14. – P. 545–547.

³ The United States and the United Nations conference on freedom of information, held at Geneva, Switzerland, March 23–April 21, 1948 // *United States Department of State : Foreign Relations of the United States.* – 1948. – P. 307–310.

Монтевідео, підкомісія розробила проект міжнародного кодексу етики для інформаційного персоналу (англ. *Draft International Code of Ethics for Information Personnel*), а також прийняла низку резолюцій. Зазначені документи були направлені для коментарів міжнародним професійним організаціям, після отримання яких, підкомісія на своїй останній 5-й сесії в березні 1952 р. доопрацювала проект кодексу і направила його Комісії з прав людини. Мандат підкомісії не був продовжений, були також відхилені пропозиції щодо створення групи експертів для доопрацювання проектів. Замість цього, Комісія призначила доповідача зі свободи інформації з терміном дії мандата в один рік.

Повернімося до згаданих вище проектів конвенцій. Генеральна Асамблея в другій частині 3-ї сесії у квітні–травні 1949 р. об'єднала перший і другий проекти в одну Конвенцію про міжнародну передачу новин і право на спростування. Об'єднана Конвенція була затверджена, але не відкрита для підписання до закінчення підготовки проекту конвенції про свободу інформації. У свою чергу, робота над третім проектом була припинена на період до затвердження проекту Пакту про права людини.

Починаючи з 7 квітня 1949 р., 3-й комітет ГА ООН розглядав два проекти конвенцій розроблених на конференції ООН про свободу інформації у березні – квітні 1948 р., а саме: щодо збору та міжнародної передачі новин і конвенції про затвердження міжнародного права спростування. При цьому було запропоновано об'єднати обидва проекти в одному документі – «Конвенції про міжнародну передачу новин і право на спростування»¹.

Цікавим для розуміння позиції західних країн на цій конференції є також звіти зовнішньополітичного відомства Канади. У Женеві канадська делегація проголосувала за проекти обох конвенцій, але зробила застереження щодо статті 4 першої конвенції, яка передбачала можливість попередньої цензури в мирний час («вільне розповсюдження новин, крім випадків в інтересах

---

¹ Freedom of Information and of the Press. Memorandum from Under-Secretary of State for External Affairs to Acting Secretary of State for External Affairs, May 6th, 1949 [Електронний ресурс] // The US National Archives : web-site. – Електрон. Дані. – Режим доступу: <http://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/059.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

«національної військової безпеки»), а також щодо статті 9 проекту конвенції про «обов'язки інформаційних агентств та іноземних кореспондентів доповідати факти без дискримінації»¹. Останнє формулювання викликало заперечення на тій підставі, що покладання обов'язків на кореспондентів призведе до тоталітарної практики інструктування кореспондентів, про що вони повинні писати.

Комісія з прав людини на своїй 6-ї сесії у березні–травні 1950 р. підготувала проект статті про свободу інформації для включення в проект Пакту і передала його на розгляд Генеральної Асамблеї разом з пропозицією створити *ad hoc* комітет для доопрацювання тексту проекту конвенції про свободу інформації. Такий комітет був створений Генеральною Асамблеєю на 5-й сесії у вересні - грудні 1950 р. Проект конвенції був направлений на початку 1951 р. в ЕКОСОП для подальшого поширення і отримання коментарів від держав. На 13-й сесії в липні–вересні 1951 р. ЕКОСОП розглянула доповідь *ad hoc* комітету і пропозиції 19 держав, але прийняти рішення про затвердження проекту конвенції не змогла. Таким чином, в 1952 р. фактично була припинена робота над кодифікацією питань свободи інформації, розпочата в ООН в 1948 р. При цьому виконана робота все-таки дала певний результат. Розроблені в цей період проекти статей про свободу інформації ввійшли спочатку до Загальної декларації прав людини (1948), а потім і до Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права (1966).

Причини розбіжностей у підходах до питань свободи інформації в зазначений період мали яскраво виражений політичний характер. Доктрина абсолютної свободи слова, яку відстоювали, насамперед, Сполучені Штати, піддавалася критиці з боку СРСР і країн радянського блоку за так звану «безвідповідальну поведінку» преси і журналістів, які поширювали неправдиві повідомлення і ворожу пропаганду, що шкодило взаєморозумінню між націями. У той же час розвинені країни виправдовували свою позицію прагненням

---

¹ Heene, A. D. P. Canada and the United Nations / A. D. P. Heene [Електронний ресурс] // Government of Canada, Foreign Affairs, Trade and Development : portal. – 1949. – Електрон. Дані. – Режим доступу: <http://www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp?intRefid=8839>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

зберегти «важко завойовані» політичні свободи і ризиком «безвідповідального застосування концепції відповідальності преси». При цьому зазначені країни не бачили для себе користі від прийняття конвенцій, що містили мінімальні стандарти свободи інформації, які, на їх думку, були значно нижчими досягнутого ними рівня свободи і несли загрозу ослаблення захисту свободи преси на національному рівні¹.

Доповідач ООН з питань свободи слова у своїй доповіді в 1953 р. відзначав істотні перешкоди для міжнародної передачі новин та діяльності іноземних кореспондентів як у країнах соціалістичного, так і капіталістичного таборів. У СРСР іноземна кореспонденція перлюструвалася, а спілкування з іноземним кореспондентом загрожувало звинуваченням у шпигунстві. У той же час США не допускали на свою територію представників преси з комуністичними переконаннями навіть для відвідування засідань Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку. Винятки були допустимі лише за спеціальним дозволом Генерального прокурора США².

Очевидно, що в такій політичній обстановці прийняття конвенцій про свободу інформації та про міжнародну передачу новин було нереальним. Однак з окремих питань консенсус все-таки досягався, що підтверджується проголошенням свободи інформації в статті 19 Загальної декларації прав людини та статті 19 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права, а також в інших основоположних документах у галузі прав людини, прийнятих на універсальному і регіональному рівнях.

Тим часом, свобода інформації отримала своє міжнародне визнання завдяки розвитку міжнародного права захисту прав людини. Загальна декларація прав людини, прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., передбачає такі права і свободи в цій сфері: захист приватності (Стаття 12),

---

¹ *Lopez, S. P. Freedom on Information, Report submitted by Mr. Salvador P. Lopez, Rapporteur on Freedom of Information, UN, ECOSOC Official Records, sixteenth session, Supplement No. 12, New York, 1953. – 66 p.*

² *Ibid.*

свобода думки (стаття 18), свобода переконань і їх вираження (Стаття 19), свобода мирних зібрань (стаття 20)¹.

Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН на засіданні 16 грудня 1966 р., визнає право на приватність (стаття 17), свободу думки (стаття 18), свободу поглядів і їх вираження, що включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір (стаття 19), заборону пропаганди війни, національної, расової чи релігійної ненависті (стаття 20), право на мирні зібрання (стаття 21), право брати участь в управлінні державними справами, голосувати і бути обраним, мати доступ до державної служби (стаття 25), право етнічних, релігійних та мовних меншин на рівні права користування своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою (стаття 27)².

Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права, який був також прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН на засіданні 16 грудня 1966 р., визнає такі права людини, як право на освіту (стаття 13), на участь у культурному житті, користування результатами наукового прогресу та їх практичного застосування, а також право користуватися захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких він є (стаття 15)³.

Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р., передбачає права дитини на свободу вираження своїх

---

¹ Universal Declaration of Human Rights, UN GA, Resolution 217 A (III) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1948. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, Treaty Series, vol. 999, No. 14668 р. 171 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1966. – 19 Dec. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, р. 3 [Електронний ресурс] // United Nations Human Rights : web-site. – Електрон. дані. – 1966. – 16 Dec. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

поглядів, що включає свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якого типу, незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини (стаття 13), свободу думки, совісті і релігії (стаття 14), право дитини на свободу об'єднань та свободу мирних зібрань (стаття 15), право на приватність (стаття 16), свободу засобів масової інформації, доступ дитини до інформації, спрямованої на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини, передбачає також захист дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю (стаття 17)¹.

Конвенція про права інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 р., дає таке визначення поняття «комунікація» – «використання мов, текстів, абетки Брайля, тактильного спілкування, великого шрифту, доступних мультимедійних засобів, так само як друкованих матеріалів, аудіозасобів, звичайної мови, читців, а також підсилювальних і альтернативних методів, способів і форматів спілкування, включаючи доступну інформаційно-комунікаційну технологію»².

Стаття 9 Конвенції з метою надання інвалідам можливостей вести незалежний спосіб життя й усебічно брати участь у всіх аспектах життя покладає на держави обов'язок вживати належних заходів для забезпечення інвалідам доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, включаючи інформаційно-комунікаційні технології і системи, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або які надаються для населення як в міських, так і в сільських районах. Заходи, які включають виявлення й усунення перешкод і бар'єрів, що заважають доступності, повинні поширюватися, зокрема: а) на будівлі, дороги, транспорт та інші внутрішні та

---

¹ Convention on the Rights of the Child, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, No. 27531 [Електронний ресурс] // United Nations Human Rights : web-site. – Електрон. дані. – 1989. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 13 December 2006, A/RES/61/106, Annex I [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2006. – 13 Dec. – Режим доступу: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=61>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

зовнішні об'єкти, включаючи школи, житлові будинки, медичні установи та робочі місця; б) на інформаційні, комунікаційні та інші служби, включаючи електронні та екстрені служби.

На виконання статті 21 Конвенції з забезпечення інвалідів можливістю користуватися правом на свободу вираження поглядів і переконань, включаючи свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї нарівні з іншими, користуючись за своїм вибором усіма формами спілкування, визначеними у статті 2 Конвенції, держави вживають усіх належних заходів, включаючи:

а) постачання інвалідів інформацією, призначеною для широкої публіки, у доступних форматах і з використанням технологій, що враховують різні форми інвалідності, своєчасно і без додаткової плати;

б) прийняття та сприяння використанню в офіційних зносинах: жестових мов, абетки Бройля, підсилювальних і альтернативних способів спілкування й усіх інших доступних способів, методів і форматів спілкування за вибором інвалідів;

в) активне спонукання приватних підприємств, що надають послуги широкій публіці, зокрема через Інтернет, до надання інформації та послуг у доступних і придатних для інвалідів форматах;

г) спонукання засобів масової інформації, в тому числі тих, що надають інформацію через Інтернет, до перетворення своїх послуг на доступні для інвалідів;

д) визнання і заохочення використання жестових мов.

Конвенція також гарантує права інвалідів на приватність (ст. 22), освіту без дискримінації та на основі рівності можливостей на всіх рівнях і навчання протягом усього життя (ст. 24), участь у політичному і громадському житті (ст. 29), участь у культурному житті, проведенні дозвілля і відпочинку та занятті спортом (ст. 30)¹.

---

¹ *Ibid.*

На регіональному рівні інформаційні права і свободи закріплені в регіональних міжнародних документах з прав людини. Вперше на регіональному європейському рівні ці права були підтверджені в Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод, укладеній в Римі 4 листопада 1950 р.¹ Право людини на повагу до приватного життя гарантується у статті 8, свобода думки, совісті і релігії – у статті 9, свобода вираження – у статті 10 Конвенції.

Питанням забезпечення прав людини та основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії, приділяється окрема увага в Декларації принципів взаємних відносин між державами, що включений до Заключного акта НБСЄ, схваленого в Гельсінкі, 1 серпня 1975 р. Зокрема, держави-учасниці «усвідомили потребу у поглибленому знанні і розумінні різних аспектів життя інших держав-учасниць, визнаючи внесок цього процесу в зростання довіри між народами, бажаючи з розвитком взаєморозуміння між державами-учасницями і з подальшим поліпшенням відносин між ними продовжувати і далі зусилля з метою прогресу в цій царині, відзначаючи важливе значення поширення інформації з інших держав-учасників і кращого ознайомлення з такою інформацією, підкреслюючи тому істотну і впливову роль преси, радіо, телебачення, кіно і телеграфних агентств і журналістів, що працюють в цих галузях; ставлять своєю метою полегшувати вільне поширення всіх форм інформації, заохочувати співпрацю в галузі інформації та обмін інформацією з іншими країнами, покращувати умови, в яких журналісти з однієї держави-учасника здійснюють свою професійну діяльність в іншій державі-учасниці»². І на підставі цього висловили свій намір: а) покращувати поширення, доступ і обмін усною, друкованою та кіно, радіо і телевізійною інформацією; б) заохочувати

¹ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, CETS No. 005, Rome, 1950 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1950. – Режим доступу: [modehttp://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG](http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG). – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.

² Final Act of Helsinki, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE), 1 August 1975 [Електронний ресурс] // RefWorld : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3dde4f9b4.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

співробітництво в галузі інформації; с) поліпшувати умови роботи журналістів (Частина IV, Глава II «Інформація»)¹.

Американська Конвенція про права людини, прийнята на Міжамериканській спеціальній конференції з прав людини в Сан-Хосе (Коста-Ріка), 22 листопада 1969 р., проголошує право на приватність (стаття 11), свободу совісті і релігії (стаття 12), свободу думок і їх вираження (стаття 13), а також право на спростування (стаття 14)².

Африканська хартія прав людини і народів бали прийнята в рамках Організації африканської єдності в Найробі, 26 червня 1981 р. і набула чинності 21 жовтня 1986 р. Хартія гарантує право на повагу до життя (Стаття 4), право отримувати інформацію, висловлювати і поширювати свої погляди (стаття 9), право на освіту, участь у культурному житті своєї спільноти (стаття 17). Хартія є першим договором у сфері прав людини, який містить перелік обов'язків людини. До них належать обов'язки відносно «своєї сім'ї і суспільства, держави та інших юридично визнаних співтовариств і міжнародного співтовариства»³. Протокол про створення Африканського суду з прав людини і народів набув чинності в 2004 р., і суд провів своє перше засідання 2–5 липня 2006 р.

У Хартії основоположних прав Європейського Союзу, прийнятій у Ніцці 7 грудня 2000 р., передбачаються, окрім «класичних», також «нові» інформаційні права людини, що з'явилися, на нашу думку, у зв'язку з поступовим розвитком саме міжнародного інформаційного права: захист персональних даних (стаття 8), право на належне управління (стаття 41), право на доступ до документації (стаття 42). Хартія не має обов'язкової юридичної сили, але береться до уваги

---

¹ *Ibid.*

² American Convention on Human Rights, Organization of American States (OAS), 22 November 1969 [Електронний ресурс] // Organization of American States (OAS). – Електрон. дані. – 1969. – Режим доступу: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ African Charter on Human and Peoples' Rights, Organization of African Unity (OAU), 27 June 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/oau.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Судом Європейських співтовариств (ЄСВ) та Європейським судом першої інстанції (ЄСПІ)¹.

Свобода думки, совісті і релігії є внутрішньо особистісним вмістом свободи інформації, яка отримує свій зовнішній прояв при реалізації права на свободу вираження. Особливу значущість мають статті 2, 18 і 26 Загальної декларації прав людини² та Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань³. Право на свободу релігії або переконань закріплено в ряді різних міжнародних інструментів у галузі прав людини: статтях 2, 18–20, 26–27 МПГПП; статті 13 МПЕСКП; статті 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; статті 5 МКЛРД; статтях 2, 14, 30 КПД та статті 12 Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей. Також слід брати до уваги інструменти в галузі прав людини, прийняті на регіональному рівні, які містять положення, що стосуються свободи релігії або переконань, такі як стаття 9 ЄКПЛ.

Стаття 18 МПГПП містить чотири положення:

«1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень.

2. Ніхто не повинен зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір.

---

¹ Charter Of Fundamental Rights Of The European Union, 18.12.2000, Official Journal of the European Communities, C 364/1 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу:

http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Universal Declaration of Human Rights, UN GA, Resolution 217 A (III) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1948. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Resolution 36/55. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, UN GA, 1981 [Електронний ресурс] // the United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r055.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

3. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей відповідно до своїх власних переконань»¹.

Комітет ООН з прав людини в Зауваженні загального порядку № 22, присвяченому Статті 18 МПГПП, підтверджує, що право на свободу думки, совісті і релігії (включаючи свободу переконань), є досить широким і глибоким; воно охоплює свободу думки з усіх питань, а також погляди людини і відданість релігії або переконань, сповіданням як одноосібно, так і спільно з іншими². Комітет звертає увагу держав-учасниць на те, що свобода думки і свобода совісті захищаються такою ж мірою, як і свобода релігії та переконань. Про основоположний характер цих свобод свідчить і той факт, що відповідно до пункту 2 статті 4 Пакту навіть у період надзвичайного стану не допускається жодних відступів від цієї норми.

Стаття 18 МПГПП захищає теїстичні, не теїстичні і атеїстичні переконання, а також право не сповідувати ніякої релігії або переконання. Поняття «переконання» і «релігія» слід тлумачити широко. Застосування положень статті 18 не обмежується традиційними релігіями або релігіями і переконаннями, які за своїми організаційними формами або практично аналогічні традиційним релігіям. У зв'язку з цим Комітет стурбований будь-якою тенденцією до дискримінації будь-яких релігій або віросповідань на будь-яких підставах, у тому числі й новостворених або що їх сповідують релігійні меншини, до яких може вороже ставитися переважна релігійна громада.

---

¹ International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, Treaty Series, vol. 999, No. 14668 p. 171 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1966. – 19 Dec. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion), UN Human Rights Committee (HRC), 30 July 1993, CCPR/C/21/Rev.1/Add.4 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights : website. – Електрон. дані. – 1993. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/453883fb22.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

У статті 18 розмежовуються свобода думки, совісті, релігії або переконань і свобода сповідувати релігію або переконання. Ця стаття не допускає встановлення будь-яких обмежень свободи думки і совісті чи свободи мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір. Ці свободи захищені без будь-яких обмежень, так само як і право кожного без шкоди для пункту 1 статті 19 дотримуватися своїх поглядів. Відповідно до пункту 2 статті 18 та статтею 17 ніхто не може бути примушений до розкриття своїх думок або своєї прихильності до тієї чи іншої релігії або переконань.

Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань, прийнята одноголосним рішенням Генеральної Асамблеї ООН в 1981 р., хоча й не є зобов'язуючою, проте належить до важливих документів, кодифікує право на свободу релігії і переконань¹.

Відповідно до статті 1 цієї Декларації і дотриманням положень пункту 3 статті 1 право на свободу думки, совісті, релігії або переконань включає, зокрема, такі свободи:

«а) відправляти культу або збиратися у зв'язку з релігією або переконаннями і створювати й утримувати місця для цих цілей;

б) створювати і утримувати відповідні благодійні або гуманітарні установи;

в) виробляти, купувати і використовувати у відповідному обсязі необхідні предмети і матеріали, пов'язані з релігійними обрядами або звичаями чи переконаннями;

г) писати, випускати і поширювати відповідні публікації у цих галузях;

е) вести викладання з питань релігії або переконань у місцях, придатних для цієї мети;

ф) просити і отримувати від окремих осіб та організацій добровільні фінансові та інші пожертвування;

---

¹ Resolution 36/55. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, UN GA, 1981 [Електронний ресурс] // the United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r055.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

g) готувати, призначати, обирати або призначати за правом успадкування відповідних керівників згідно з потребами і нормами тієї чи іншої релігії або переконань;

h) дотримуватися днів відпочинку і відзначати свята та відправляти обряди у відповідності з приписами релігії та переконань;

i) встановлювати і підтримувати зв'язки з окремими особами та громадами в сфері релігії і переконань на національному та міжнародному рівнях»¹.

Хоча Декларація 1981 р. не має обов'язкової юридичної сили, деякі країни скористалися правом зробити застереження. Румунія, Польща, Болгарія, Чехословаччина та СРСР заявили, що Декларація 1981 р. не приділила достатньої уваги атеїстичним переконанням. Румунія, Сирія, Чехословаччина та СРСР зробили також загальне застереження щодо положень, що йдуть у розріз з їх внутрішнім правом. Ірак від імені Організації Ісламської Конференції також приєднався до країн, які зробили застереження щодо незастосування якогось із положень Декларації 1981 р., яке суперечить законам шаріату або законодавчим та іншим актам, заснованим на ісламських законописах. Пізніше Сирія та Іран схвалили і приєдналися до застереження Іраку.

Рада ООН з прав людини на своїй 16-й сесії в 2011 р. прийняла резолюцію, в якій, посилаючись на Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань, а також резолюцію 14/11 Ради з прав людини від 18 червня 2010 р. та інші резолюції про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань, які були прийняті Генеральною Асамблеєю та Комісією з прав людини, знову нагадала, що всі, у тому числі особи, що належать до релігійних меншин, повинні мати можливість жити безпечно і вільно здійснювати своє право на свободу релігії або переконань.

Проведений огляд джерел свободи інформації в міжнародному праві захисту прав людини дозволяє стверджувати, що свобода інформації є фундаментом демократичного суспільства і особистої свободи людини. Право

---

¹ *Ibid.*

на свободу інформації включає в себе як політичні, так і громадянські права, і в силу цього, не є однорідним за правовим змістом, що викликано нерівністю інтересів, що лежать в його основі. Аналіз нормативного масиву інституту свободи інформації підтверджує тезу про нерозривність свободи інформації та контролю дотримання її рамок, визначених міжнародним правом. А це вимагає врахування можливих або наявних наслідків від поширення того чи іншого інформаційного змісту (контенту), бо саме комунікація, у більшості випадків, є визначальною для настання чи ненастання юридичних наслідків. З огляду на це, розгляд комунікаційної складової дозволить сформулювати повне уявлення про свободу інфокомунікації та її міжнародно-правові рамки.

2.2. Інфокомунікаційна свобода: міжнародно-правові перспективи

Трансформація суспільних відносин, викликаних новітніми комунікаційними засобами, не може не вражати, адже змінюються соціальні ролі – людина перестала бути лише одержувачем новин, як у минулі тисячоліття людської історії, а є їхнім творцем та комунікатором у реальному часі, перш за все, завдячуючи технологіям масової комунікації на основі Інтернету. Стрімкий розвиток засобів людського спілкування на основі сучасних ІКТ на глобальній транскордонній основі викликає потребу правового реагування на нові виклики на міжнародному рівні, адже від цього залежить ефективність існуючих міжнародно-правових інструментів міждержавного співробітництва в інформаційній сфері. Цифрові технології поєдналися, а інтернет-технології, у свою чергу, докорінно змінили телекомунікації, комплексну обробку інформації і функцій управління контентом. Для позначення цього технологічного симбіозу, починаючи з вісімдесятих років минулого століття, на наукових конференціях використовують термін «інфокомунікація»¹. Представник американської школи, професор із Сіракузького університету М. Мьоллер так визначає цей феномен: «... ми говоримо про комунікаційну й інформаційну політику і ставимо дефіс між «ком» та «інфо», таким чином показуючи, що вони є два різні, але тісно пов'язані один з одним аспекти однієї й тієї ж речі або процесу»².

Цей термін згодом поширився у правозахисному русі³, у міжнародному політичному дискурсі, а наразі регулярно використовується МСЕ⁴,

---

¹ *Sallai, G. Defining Infocommunications and Related Terms / G. Sallai // Acta Polytechnica Hungarica. – 2012. – Vol. 9, N 6. – P. 5*

² *Mueller, M. Internet Governance: What are the Stakes? [Електронний ресурс] / Milton Mueller // Salford International Media Festival Academic Conference, Manchester, England, 17 November, 2014. (виступ на конференції, не опублікований). – Електрон. дані. – 2014. – 17 Nov. – Режим доступу: http://pages.uoregon.edu/koopman/courses_readings/phil123-net/intro/mueller_networks-and-states.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.03.2015 р.*

³ *Mueller, M., Kuerbis, B., Pagé, C. Reinventing Media Activism: Public Interest Advocacy in the Making of U.S. Communication Information Policy, 1960–2002 / Milton Mueller, Brenden Kuerbis, Christiane Pagé // The Convergence Center School of Information Studies Syracuse University, 2004. – 91 p.*

⁴ *International Telecommunication Union (ITU): World Communications – Going global with a networked society / Ed. G. L. Franco Novara // Geneva : ITU, 1991.*

МЕФ¹, ОЕСР у щорічних світових оглядах, починаючи з 2000 р. й до теперішнього часу².

Які саме зміни трапилися, в чому полягає трансформація суспільних інформаційних відносин, і на що слід розраховувати у майбутньому з точки зору міжнародно-правового забезпечення цих змін на світовому рівні? Вважаємо за доцільне дослідити еволюцію концепції права на комунікацію та її втілення в міжнародному праві, починаючи з 70-х років минулого століття у рамках концепції «Нового світового інформаційного і комунікаційного порядку», далі – «Нової комунікаційної стратегії» ЮНЕСКО (1989), і в сучасний період – у рамках концепції «глобального інформаційного суспільства».

Найбільшого розвитку концепція права людини на комунікацію як і більшість інших прав і свобод людини здобула після Другої світової війни. Проте пік теоретичних досліджень з цього питання все ж таки припадає на період після прийняття МПГПП у 1966 р., стаття 19 якого зафіксувала свободу комунікації як складову частину свободи вираження. Зрозумілим є прагнення творців статті 19 зробити її якомога загальнішою, охопити можливі технологічні зміни в засобах комунікацій і не обмежувати свободу вираження традиційними її формами. Разом з тим, залишились не охопленими питання забезпечення цієї свободи відповідними можливостями, що спонукало дослідників до пошуку додаткового нормативного змісту права на комунікацію.

Право на комунікацію є теоретично-правовим феноменом, який зазнавав значних концептуальних змін упродовж останнього століття бурхливого розвитку засобів комунікацій. Дослідженню соціальних і правових аспектів комунікаційної свободи приділяли увагу чимало науковців, додаючи їй

---

¹ World Economic Forum: Digital Ecosystem – Convergence between IT, Telecoms, Media and Entertainment: Scenarios to 2015 [Електронний ресурс] // WEF. – Електрон. дані. – World Scenario Series, 2010. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_DigitalEcosystem_Scenario2015_ExecutiveSummary_2010.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Information Technology Outlook 2000: ICTs, E-commerce and the Information Economy [Електронний ресурс] // International organisation helping governments tackle the economic, social and governance challenges of a globalised economy (OECD). – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/1939833.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

змістовного наповнення. Варто згадати праці Д. Берло¹, Л. Хармса², Г. Лассвелла³, Ш. Макбрайда⁴, Е. Роджерса⁵, Дж. Серваеса⁶ та ін.

Вагомий внесок у розвиток доктрини права на комунікацію зробив Жан Д'Арсі (1913–1983), відомий французький політичний діяч, дипломат, директор відділу телерадіомовлення штаб-квартири ООН у Нью-Йорку в 1961–1971 рр. У своїй доповіді 1969 р. він зазначав: «концепція права на комунікацію може, прямо тут і зараз, надати нового психологічного імпульсу завдяки свіжому погляду на існуючі структури та уможливити постановку наперед різних цілей ... з тим, щоб одного дня ми спромоглися досягти цього нового права, яке, ми знаємо, не замінить існуючі комунікаційні свободи, але охопить їх усі»⁷.

Американський дослідник Л. Хармс у своєму виступі на конференції у Чикаго у 1973 р., присвяченій праву на комунікацію, виголосив: «Якщо ми уявимо сукупність людських комунікацій на усій землі, то побачимо великий простір, в якому повідомлення і комунікатори пересуваються. Цей простір, цей комунікаційний простір має структуру та схеми всередині. Назвемо це комунікаційною інфраструктурою. Ця інфраструктура включає в себе дві великі комунікаційні мережі – транспортну та телекомунікаційну, а також регулювання, що визначає зростання та використання цих мереж, і системи, які

---

¹ *Berlo, David K. The Process of Communication: An Introduction to Theory and Practice / David K. Berlo // New York: Holt, Rinehart and Winston, 1960.*

² *Harms, L. S. An Emergent Communication Policy Science: Content, Rights, Problems and Methods [Електронний ресурс] / L. S. Harms. – Електрон. дані. – 1976. – Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2958.1980.tb00547.x/abstract>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.03.2015 р.*

³ *Lasswell, Harold D. The Structure and Function of Communication in Society / Harold D. Lasswell // Lyman Bryson (ed.) // The Communication of Ideas. – New York : Cooper Square, 1954.*

⁴ *Communication and Society Today and Tomorrow, Many Voices, One World. Towards a new more just and more efficient world information and communication order [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 1980. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000400/040066eb.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.*

⁵ *Rogers, Everett M. Modernization Among Peasants : The Impact of Communication / Everett M. Rogers // New York : Holt, Rinehart and Winston, 1969; Communication and Development : The Passing of the Dominant Paradigm // Communication Research. – 1976. – Vol. 3. – P. 121–133.*

⁶ *Servaes, J. Communication for Development. Making a Difference / J. Servaes. – World Congress on Communication for Development (WCC), Rome, 25–27 October 2006 // Washington D.C. : World Bank, 2006.*

⁷ *D'Arcy, J. Direct Broadcast Satellites and the Right to Man to Communicate / Jean D'Arcy // EBU Review. – 1969. – Vol. 188. – P. 4–18.*

людські комунікатори організують для власних цілей – ці системи взаємопов'язані мережами і регулюванням»¹.

У 1976 р. Л. Хармс запропонував широке визначення права на комунікацію: «Кожен має право на комунікацію. Компонентами цього комплексного права людини є, але не виключно, такі специфічні комунікаційні права: а) право на зібрання, право на обговорення, право на участь та відповідні права на об'єднання; б) право на запит, право бути поінформованим, право інформувати та відповідні інші інформаційні права; в) право на культуру, право обирати, право на приватність та відповідні права на розвиток... Здійснення права на комунікацію вимагатиме, щоб комунікаційні ресурси були доступними для задоволення людських комунікаційних потреб»².

Ці ідеї були позитивно сприйняті на міжнародному рівні. У заключній доповіді експертів за результатами наради, проведеної під егідою ЮНЕСКО у Стокгольмі (1978) було схвалено три висновки: а) право на комунікацію є цінною філософською концепцією, яка повинна становити основу нового визначення прав людини; б) комунікація є невід'ємною умовою людського життя, що з філософської точки зору позбавляє необхідності та робить імовірно помилковим його визначення як права людини; в) що тривалі філософські обговорення на тему, чи повинно право на комунікацію визначатися як право людини, були недоцільними з практичної та політичних причин; і що зусилля повинні сконцентруватися на прийнятті й упровадженні окремих ключових аспектів процесу комунікації, особливо «доступі» та «участі». Проте була досягнута загальна згода, що «в результаті дискусії виник новий вимір в комунікаційній політиці – треба звернути увагу на зародження нового комунікаційного порядку, в якому доступ та участь є ключовими елементами,

---

¹ *Harms, L. S. Communication Rights of Mankind [microform]: Present and Future [9th Annual Summer Conference of the Speech Communication Association, Chicago, 12–14 May, 1973] / L. S. Harms [Електронний ресурс] // Електрон. дані. – 1973. – Режим доступу: <http://www.eric.ed.gov/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED091790>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.*

² *Harms, L. S. (1976).*

що повинні впроваджуватися якомога ширше»¹. У доповіді на цій нараді Л. Хармс визначив парадигму нового комунікаційного порядку: «Новий комунікаційний порядок повинен бути широким та плюралістичним, заохочувати всесвітню дискусію між людьми і для людей...»².

На тлі міжнародної дискусії щодо концепції права на комунікацію, що активно тривала у 70–80 роки минулого століття під егідою ЮНЕСКО, була здійснена спроба сформулювати загальні норми та принципи, так званого «Нового світового інформаційного і комунікаційного порядку» для закріплення в міжнародно-правових інструментах. Саме з цією метою була утворена комісія, яку очолив Нобелівський лауреат Шон Макбрайд. Мандатом комісії передбачались завдання щодо дослідження існуючих політико-правових проблем у сфері комунікації та діяльності засобів масової інформації, комунікаційних потреб індивідів, спільнот, приватного сектора, держав та людства в цілому, з особливою увагою до потреб держав, що розвиваються. Результатом роботи комісії стала так звана «доповідь Макбрайда», повна назва якої – *«Комунікації і суспільство сьогодні і завтра. Багатоголосний, але єдиний світ. До нового більш справедливого та більш ефективного світового інформаційного і комунікаційного порядку»*³.

У доповіді підкреслюється фундаментальне значення питання про індивідуальні права у сфері комунікації для комплексного розуміння концепції права на комунікацію, що є ширшим та більш розгорнутим порівняно з поняттям свободи вираження поглядів, свободи слова чи вільним потоком інформації. Індивідуальні права, що входять до права на комунікацію, сформульовані таким чином: права знати, отримувати, знаходити інформацію

---

¹ UNESCO Experts Meeting on the Right to Communicate: Final Report, Stockholm, Sweden, May 8–12, 1978 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000503/050335eo.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.03.2015 р.

² Harms, L. S. The Right to Communicate and Its Implementation within a New World Communication Order [microform] [Електронний ресурс] / L. S. Harms // ERIC : web-site. – Електрон. дані. – 1978. – 8–12 May. – Режим доступу: <http://eric.ed.gov/?id=ED157102>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.03.2015 р.

³ Communication and Society Today and Tomorrow, Many Voices, One World. Towards a new more just and more efficient world information and communication order [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 1980. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000400/040066eb.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

відповідно до потреб індивіда; право поширювати інформацію, що забезпечується безперешкодним доступом до каналів комунікації; а також право на дискусію як процес взаємного обміну думками відкритий для участі всіх зацікавлених осіб. До цього переліку також включено й право на приватність у значенні гарантії захисту від небажаного втручання у процес комунікації.

Як бачимо з визначення, наведеного в доповіді, концепція права на комунікацію охоплює питання «доступу та участі», розглядаючи індивідуума не лише як споживача інформаційного продукту, одержувача повідомлень від засобів масової інформації, а й як активного учасника суспільної комунікаційної діяльності, що є взаємодією і взаємовпливом у двосторонньому напрямку. Запропонований у доповіді підхід, що може бути охарактеризований як «доступ та участь», набув у подальшому концептуального значення для обґрунтування участі громадянського суспільства, представників різних спільнот у політико-правових процесах на міжнародній арені, зокрема в питаннях вирішення глобальних проблем охорони довкілля, розбудови інформаційного суспільства та управління Інтернетом на багатосторонній основі.

Натомість визначення у доповіді ролі держав у комунікаційних процесах відповідало реаліям тодішнього біполярного світу, ідеологічному протистоянню країн соціалістичного та капіталістичного таборів. До функцій держави у комунікаційній сфері авторами доповіді віднесено а) законодавче регулювання прав та обов'язків у різних галузях комунікацій; б) розподіл ресурсів за допомогою централізованого планування; в) регулювання питань власності на засоби масової інформації та суб'єкти комунікаційної діяльності; г) надання технічних можливостей, зокрема через розподіл частот; д) контроль комунікаційних каналів та носіїв; е) пряме державне володіння засобами масової інформації та комунікації; е) пряму участь у комунікаційній діяльності через створені органи державної влади на усіх рівнях управління; ж) застосування заходів для запобігання поширенню спотворених поглядів та

порушенням в комунікаційній діяльності; з) обмеження імпорту змісту (контенту) та повідомлень.

У 1978 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО і Генеральна Асамблея ООН прийняли резолюції, у яких ідеться про так званий «новий світовий інформаційний і комунікаційний порядок» (англ. *NWICO*), що має бути запроваджений як частина т.зв. «нового міжнародного економічного порядку», який був проголошений раніше, у травні 1974 р. в Декларації ООН про встановлення нового міжнародного економічного порядку¹.

Зокрема, у вищезазначеній резолюції Генеральної Асамблеї ООН «підтверджується необхідність встановлення нового, більш справедливого та більш ефективного міжнародного порядку в галузі інформації та комунікації, покликаного зміцнювати міжнародний мир та взаєморозуміння й заснованого на вільному обігу і більш широкому та збалансованому поширенні інформації»².

Того ж 1978 р. ЮНЕСКО прийняла Декларацію про основні принципи, що стосуються внеску ЗМІ в укріплення миру та міжнародного взаєморозуміння, у розвиток прав людини і в боротьбу проти расизму і апартеїду та підбурювання до війни. Зазначена Декларація містить такі основні принципи:

- принцип вільного, широкого та збалансованого поширення інформації;
- принцип, згідно з яким здійснення свободи думки, вираження та інформації є суттєвим фактором укріплення миру та міжнародної безпеки;
- принцип, який встановлює, що доступ громадськості до інформації повинен гарантуватися різноманітність доступних їй джерел та засобів інформації;

---

¹ Resolution S-6/3201. Declaration on the Establishment of a New International Economic Order, UN GA, 1974 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1974. – Режим доступу: <http://www.un-documents.net/s6r3201.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Resolution 33/115B International Relations in the Sphere of Information and Mass Communications, UN GA, 1978 [Електронний ресурс] // Dag Hammarskjöld Library Research Guides. – Електрон. дані. – 1978 – Режим доступу: <http://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/33>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

- принцип, відповідно до якого засоби інформації повинні робити внесок у зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння і в боротьбу проти расизму, апартеїду і підбурювання до війни тощо¹.

Не погоджуючись з прийняттям ЮНЕСКО вищезазначених резолюцій, Сполучені Штати у 1984 р. та Великобританія – у 1985 р., призупинили членство в ЮНЕСКО, нарікаючи ЮНЕСКО у надмірній політизації діяльності і потаканні країнам соціалістичного табору у спробах обмежити свободу преси.

К. Якубович, досліджуючи причини, за яких активність ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій у 80-х роках у просуванні концепції «права на комунікацію» не принесла практичних результатів, доходить висновку, що її лідерам не вдалося запропонувати засоби, якими держави могли б перетворити право на свободу вираження на «позитивне» право, що покладало б на держави зобов'язання «надати приладдя для публічного вираження поглядів»².

Бажання знайти компроміс між прихильниками концепції «вільного потоку інформації» та НСІКП виявилось у розробці так званої «Нової комунікаційної стратегії»:

- 1) заохочувати вільний потік інформації як на міжнародному, так і національному рівнях;
- 2) сприяти широкому і більш збалансованому поширенню інформації без будь-яких перешкод для свободи вираження думок і;
- 3) зміцнювати комунікаційний потенціал у країнах, що розвиваються, з метою підвищення їх участі в процесі комунікації³.

Зазначена стратегія була одногосно схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО у листопаді 1989 р. Саме в цей період падіння Берлінської стіни і

---

¹ Declaration on Fundamental Principles concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, apartheid and incitement to war, 28 November 1978 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 1978 – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114032e.pdf#page=99>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² *Jakubowicz, K. The Right to Public Expression: A Modest Proposal for an Important Human Right / K. Jakubowicz* [Електронний ресурс] // *Mediapolicy.org*. – № 4–5. – 2010. – Електрон. дані. – 2010 – Режим доступу: <http://mediapolicy.org/wp-content/uploads/right-to-freedom-of-expression1.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ *A New Communication Strategy / World Communication Report: The media and the challenge of the new technologies* [Електронний ресурс] // UNESCO Електрон. дані. – Publishing, 1997. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001112/111240e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

з'являються нові демократичні країни в Центральній та Східній Європі, для яких вкрай актуальними стають питання свободи преси, що змінює пріоритети в діяльності ЮНЕСКО.

З урахуванням цих масштабних політичних змін основоположний принцип «вільного потоку інформації», закріплений в статті 1 Статуту ЮНЕСКО, знову стає пріоритетним в її діяльності.

У 1993 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила 3 травня Всесвітнім днем свободи преси за пропозицією Генеральної конференції ЮНЕСКО в ознаменування Віндгукської декларації зі сприяння забезпеченню незалежності та плюралізму африканської преси, прийнятої 3 травня 1991 р. на семінарі, організованому ЮНЕСКО та ООН (м. Віндгук, Намібія).

У резолюції 4.6 «Сприяння незалежним і плюралістичним засобам інформації», прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 28-й сесії в 1995 р., а також у резолюціях 34 і 35, прийнятих Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 29-й сесії в 1997 р., підкреслюється «найважливіше значення» і виражається схвалення деклараціям, прийнятим регіональними семінарами в цілях зміцнення свободи преси, незалежних і плюралістичних засобів масової інформації (Віндгук, 1991¹; Алмати, 1993²; Сант-Яго, 1994³; Сана, 1996⁴; і Софія, 1997⁵).

---

¹ Declaration of Windhoek on Promoting Independent and Pluralistic Media, Windhoek, 3 May 1991, endorsed by the General Conference at its twenty-sixth session in 1991 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/windhoek.htm – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Declaration of Alma Ata on Promoting Independent and Pluralistic Media, 9 October 1992 endorsed by the General Conference at its twenty-eighth session in 1995 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/almaty.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Declaration of Santiago 6 May 1994, endorsed by the General Conference at its twenty-eighth session in 1995 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/santiago.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Declaration of Sana'a, 11 January 1996, Resolution 34 adopted by the General Conference at its twenty-ninth session in 1997 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/sanaa.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁵ Declaration of Sofia, 13 September 1997, Resolution 35 adopted by the General Conference at its twenty-ninth session in 1997 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/sofia_de.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Міжнародна програма розвитку комунікації ЮНЕСКО стала головним засобом здійснення нової стратегії в сфері комунікації, забезпечуючи фінансування сотень проектів у країнах, що розвиваються, основною метою яких є розвиток потенціалу в галузі комунікації як у кадровому відношенні (шляхом підготовки кадрів), так і в плані інфраструктури (шляхом підвищення технологічного рівня).

У резолюціях «Комунікація в інтересах програм розвитку в системі Організації Об'єднаних Націй» 50/130 (1995)¹ і 51/172 (1996)², ГА ООН «підкреслює необхідність підтримки систем двосторонньої комунікації, що створюють умови для діалогу і дозволяють громадам висловлювати свою думку, заявляти про свої сподівання, турботи і брати участь у прийнятті рішень щодо свого розвитку», а також «визнає необхідність того, щоб відповідні учасники ... органи, які розробляють політику і приймають рішення на всіх рівнях, надавали більш важливого значення комунікації в цілях розвитку, і закликає їх ... враховувати її як невід'ємний компонент при розробці проектів і програм»³.

У резолюціях «Інформація на службі людства» (55/136, 56/64, 57/130), прийнятих Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, на її 55-й, 56-й і 57-й сесіях в 2000 р., 2001 р. і 2002 р. відповідно, Генеральна Асамблея наполегливо просить усі країни, організації системи Організації Об'єднаних Націй та інших партнерів, щоб вони всіляко підтримували Міжнародну програму розвитку комунікації ЮНЕСКО, в рамках якої повинна надаватися допомога як державним, так і приватним засобам масової інформації.

Наукові розробки та концепції, що були започатковані в 70-х роках минулого століття, не канули в Лету й наразі втілені в концепціях глобального

---

¹ Resolution 50/130. Communication for development programmes in the United Nations system, UN GA, 1995 [Електронний ресурс] // The UN : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://daccess-dds-pu.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/768/27/PDF/N9676827.pdf?OpenElement>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Resolution 51/172. Communication for development programmes in the United Nations system, UN GA, 1996 [Електронний ресурс] // The UN : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/51/ares51-172.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ *Ibid.*

інформаційного суспільства та комунікації в цілях розвитку, що буде розглядатися далі.

У дослідженні Оксфордського інституту з питань Інтернету, підготовленому для департаменту зі свободи вираження, демократії та миру ЮНЕСКО, справедливо зазначається, що доповідь 1980 р. Комісії Макбрайда «здійснила найважливіший вплив на дебати стосовно глобальних комунікацій і залишається актуальною для дискусій щодо Інтернету та мобільних комунікацій... буде вкрай важливим по-новому подивитися на багато аспектів доповіді Комісії Макбрайда у наступні роки»¹.

Декларація принципів ВСІС (2003) починається з викладу загального бачення інформаційного суспільства, в якому багато моментів перегукуються з тезами Доповіді Макбрайда та основними цілями «Нової комунікаційної стратегії» ЮНЕСКО щодо «доступу та участі»: «...спільне прагнення і рішучість побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізовувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя на основі цілей і принципів Статуту ООН і поважаючи в повному обсязі та підтримуючи Загальну Декларацію прав людини»².

У Декларації підтверджується як необхідна основа інформаційного суспільства, і як це викладено в статті 19 ЗДПЛ, що кожен має право на свободу переконань і їх виявлення; що це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів: «Комунікація є одним з основних соціальних процесів,

---

¹ Freedom of Connection, Freedom of Expression: The Changing Legal and Regulatory Ecology Shaping the Internet [Електронний ресурс] / W. H. Dutton A. Dorotka, M. Hills, G. Law, V. Nash. – Електрон. дані. – Paris, 2011. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001915/191594e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Женевська декларація принципів ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 9–21.

однією з базових людських потреб і основою будь-якої соціальної організації. Воно складає серцевину інформаційного суспільства. Кожний, де б він не знаходився, повинен мати можливість брати участь в інформаційному суспільстві, і нікого не можна позбавити пропонованих цим суспільством благ»¹.

Дещо раніше за ВСІС питання «доступу та участі» в глобальному інформаційному суспільстві були вже відображені в Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства, що була прийнята лідерами країн «Великої Вісімки» у 2000 р.:

«...2. Суть економічної та соціальної трансформації, що стимулюється ІТ, полягає в її здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей. Інформаційне суспільство, як ми його уявляємо, дозволяє людям ширше використовувати свій потенціал і реалізовувати свої устремління. Для цього ми повинні зробити так, щоб ІТ служили досягненню взаємодоповнюючих цілей забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення суспільного добробуту, стимулювання соціальної злагоди та повної реалізації їх потенціалу в галузі зміцнення демократії, транспарентності і відповідального управління, прав людини, розвитку культурного різноманіття і зміцнення міжнародного миру і стабільності. Досягнення цих цілей і рішення виникаючих проблем зажадає розробки ефективних національних та міжнародних стратегій.

3. Прагнучи досягнення цих цілей, ми знову підтверджуємо нашу прихильність принципу участі в цьому процесі: всі люди повсюдно, без винятку повинні мати можливість користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства. Стійкість глобального інформаційного суспільства ґрунтується на стимулюючих розвиток людини демократичних цінностях, таких як вільний обмін інформацією та знаннями, взаємна терпимість і повага до особливостей інших людей»².

---

¹ *Ibid*, para 4

² Okinawa Charter on Global Information Society, Kyushu-Okinawa Summit, July 22, 2000 [Електронний ресурс] // G8 Okinawa Summit : Documents. – Електрон. дані. – Okinawa, Japan, July 21-23, 2000. – Режим доступу: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2000okinawa/gis.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

У Декларації тисячоліття ООН у 2000 р. держави також виявили прагнення «... взяти заходів для того, щоб усі могли скористатися благами нових технологій, особливо інформаційних і комунікаційних..., колективно добиватися більшої відкритості політичних процесів, створюючи умови для справжньої участі в них усіх громадян у всіх наших країнах; забезпечити засобам масової інформації свободу виконувати властиву їм важливу функцію, а також право громадськості на доступ до інформації...»¹.

Слід зауважити, що право на доступ до інформації як складова свободи інформації та гарантія «відкритості» публічної влади вже знайшло загальне визнання шляхом закріплення в міжнародних договорах.

У пункті 2 статті 19 МПГПП передбачено право на доступ до інформації, наявної у державних органах. До такої інформації відносяться записи в державних органах, незалежно від форми зберігання, джерел та дати їх реєстрації. З урахуванням статті 25 Пакту право на доступ до інформації передбачає також право ЗМІ на доступ до інформації, що стосується державних питань, а також право широкої громадськості отримувати продукцію ЗМІ.

Елементи права на доступ до інформації містяться також в інших частинах Пакту. Комітет з прав людини у своєму Зауваженні загального порядку № 16, що стосується статті 17 МПГПП, підтвердив право кожної особи упевнитися в ясній формі, чи міститься в автоматизованих файлах даних інформація особистого характеру, і якщо міститься, то яка і з якою метою там перебуває². Кожна особа повинна мати також можливість упевнитися, які державні органи чи приватні особи або органи контролюють або можуть контролювати їх файли. Якщо в таких файлах міститься недостовірна інформація особистого характеру або якщо вона збиралася чи оброблялася з порушенням положень

---

¹ The UN Secretary General report on the Millennium Development Goals and post-2015 goals «A life of dignity for all» [Електронний ресурс] // The UN : web-site. – Електрон. дані. – 2015. – Режим доступу: <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/A Life of Dignity for All.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² General Comment No. 16 Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation, UN Human Rights Committee (HRC), 8 April 1988, UN Human Rights Committee (HRC). [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights : website. – Електрон. дані. – <http://www.refworld.org/docid/453883f922.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

закону, кожна особа повинна мати право вимагати вилучення цієї інформації. Відповідно до статті 10 Пакту, ув'язненні не позбавляються права на доступ до своєї історії хвороби. У своєму Зауваженні загального порядку № 32, що стосується статті 14, Комітет виклав різні аспекти права на отримання інформації, якими володіють особи, обвинувачені в кримінальному злочині¹. Відповідно до положень статті 2, такі особи повинні отримувати інформацію про свої права, передбачені Пактом у цілому.

З метою ефективного здійснення права на доступ до інформації держави зобов'язані забезпечити широкий доступ до урядової інформації, що має суспільний інтерес. Забезпечення легкого, швидкого, ефективного та практичного доступу до такої інформації є обов'язком держави, що вимагає від неї прийняття необхідних процедур, наприклад за допомогою законодавства про свободу інформації. Ці процедури повинні забезпечувати своєчасну обробку запитів на отримання інформації відповідно до чітких правил. При цьому плата за обробку запитів на отримання інформації не повинна бути надмірною, щоб не створювати невинуваті перешкоди для доступу до інформації. Будь-яка відмова в наданні доступу до інформації повинна бути обґрунтована.

Відносно права на отримання інформації ЄСПЛ у своїх рішеннях незмінно підкреслює, що стаття 10 ЄКПЛ дає право на одержання тільки тієї інформації, яку інші хочуть передати. У цьому зв'язку, на статтю 10 можна посилаючись, з тим щоб вимагати від держави оприлюднення інформації, яку вона не бажає розкривати.

Тому відмова держави оприлюднити секретну поліцейську картотеку не може вважатися порушенням права заявника на отримання інформації, оскільки заявник не має права на таку інформацію, а держава не бажає, щоб він її отримав: «... Право на вільне отримання інформації в своїй основі забороняє

---

¹ General comment No. 32 Article 14, Right to equality before courts and tribunals and to fair trial, UN Human Rights Committee (HRC), CCPR/C/GC/32, 23 August 2007 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights : website. – Електрон. дані. – <http://www.refworld.org/docid/478b2b2f2.html>. – Дата звернення: 04.02.2015р.

уряду обмежувати людину в її можливості отримувати інформацію, яку інші особи бажають або можуть бажати передати їй»¹.

Однак, якщо людина може довести, що його приватне життя безпосередньо залежить від відмови держави надати певну інформацію, позитивне зобов'язання в рамках права на повагу до приватного життя може зобов'язати державу надати таку інформацію. На думку Суду, «особи, які перебувають в положенні заявника, мають захищений Конвенцією суттєвий інтерес в отриманні інформації необхідної для того, щоб знати і розуміти своє дитинство і ранні роки»².

Аналогічним чином відбувалися порушення позитивних зобов'язань держави щодо права на повагу до приватного життя, коли мала місце відмова в наданні важливої інформації, яка дозволила б заявникам самотійно оцінити неминучий ризик, пов'язаний з навколишнім середовищем, і не піддавати йому себе і свої сім'ї, продовжуючи жити на колишньому місці³. МАСПЛ виніс постанову, що підтверджує наявність повного права на отримання інформації, наявної в розпорядженні урядів та інших органів державної влади⁴. У цій справі чилійська неурядова організація (НУО), яка бореться із забрудненням навколишнього середовища, запросила в уряду інформацію про великий лісозаготівельний проект, що розроблявся іноземною компанією. НУО запросила інформацію про репутацію компанії в сфері охорони навколишнього середовища у чилійського Комітету з іноземних інвестицій, урядового органу, який оцінює пропозиції з іноземних інвестицій в Чилі. Запит НУО був проігнорований Комітетом, і наступні апеляційні скарги були відхилені

---

¹ *Leander v. Sweden* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1987. – 26 March (Ser. A, No 116). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519#{"itemid":\["001-57519"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – п. 74.

² *Gaskin v. United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1989. – 7 July. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57491#{"itemid":\["001-57491"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57491#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – п. 49.

³ *Guerra and Ors v Italy* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1998. – 19 Feb. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135#{"itemid":\["001-58135"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – п. 60.

⁴ *Claude Reyes et. al. v. Chile / Order of the Inter-American Court of Human Rights, Merits, Reparations and Costs* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2006. – 19 Nov. (Ser. C, N 151). – Режим доступу: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_151_ing.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

чильйськими судами. У березні 2005 р. Міжамериканська комісія прийняла рішення по суті справи і прийшла до висновку, що Чилі порушила статтю 13 АКПЛ про право на свободу думок і їх вираження.

Вперше міжнародний суд недвозначно заявив про наступне: «В демократичному суспільстві важливо, щоб державні органи керувалися принципом максимальної відкритості, який встановлює презумпцію доступності будь-якої інформації за наявності обмеженого набору винятків»¹.

Право на доступ до екологічної інформації є одним із складових елементів свободи інформації. При цьому воно виконує інструментальну роль для здійснення людиною права жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція, 1998) у статті 2 визначає такого суб'єкта права на доступ до екологічної інформації як «громадськість» – одна або більше ніж одна фізична або юридична особа, їх асоціації, організації або групи. Далі дається визначення «зацікавлена громадськість» – «громадськість, яка справляє або може справити вплив на процес прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, або яка має зацікавленість в цьому процесі; для цілей цього визначення недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються організаціями, що мають зацікавленість». Конвенція передбачає доступ до інформації через процедуру запиту (стаття 4), а також позитивний обов'язок держав збирати і поширювати екологічну інформацію (стаття 5)².

У Рекомендаціях щодо підвищення ефективності використання електронних засобів інформації для забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації, прийнятих на другій нараді сторін Конвенції в 2005 р., були сформульовані принципи спільної політики, які засновані на застосуванні

---

¹ *Ibid.* – п. 92.

² Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters Aarhus, Denmark, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1998. – 25 June. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxvii-13&chapter=27&lang=en/ – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

електронних засобів управління з метою спрощення адміністративних процесів і послуг, надання більшої прозорості процесу державного управління та підвищення його ефективності в плані розповсюдження наявної екологічної інформації та розгляду запитів громадськості про надання такої інформації. Серед таких засобів рекомендується створити і підтримувати національний веб-сайт, що містить інформацію, яка стосується здійснення Конвенції на національному рівні, яка буде виконувати функцію національного вузла інформаційно-координаційного механізму Конвенції (п. 19)¹.

Радою Європи також було вжито заходів щодо посилення гарантій свободи доступу до інформації. Комітет Міністрів уперше в 1981 р. прийняв Рекомендацію (81)19 державам-членам Ради Європи про доступ до інформації, що знаходиться в органах публічної влади², яка була актуалізована в 2002 р. в Рекомендації (2002)2 про доступ до офіційних документів³.

Рекомендації визначають основний принцип доступу до офіційних документів – гарантувати право кожного на доступ до запитуваних офіційних документів, які є у розпорядженні публічних властей. Цей принцип слід застосовувати без дискримінації за будь-якою ознакою, в тому числі за ознакою національної приналежності.

При цьому передбачаються певні винятки з основного принципу. Держави можуть обмежити право доступу до офіційних документів, при цьому обмеження мають бути чітко встановлені законом, бути необхідними в демократичному суспільстві і пропорційними цілям захисту: 1) національної безпеки, оборони та міжнародних відносин; 2) громадської безпеки; 3) профілактики та розслідування кримінальних злочинів, судового

---

¹ Almaty Guidelines On Promoting The Application Of The Principles Of The Aarhus Convention In International Forums, ECE/MP.PP/2005/2/Add.5, Annex [Електронний ресурс] // UNECE. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу:

<http://www.unecce.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/pp/ece/ece.mp.pp.2005.2.add.5.e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Recommendation CM/Rec(81)19 of the Committee of Ministers to member States on access to information held by public authorities [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(1981\)019_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(1981)019_EN.asp). – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Recommendations CM/Rec(2002)2 of the Committee of Ministers to member States on access to documents, 2002 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/H-Inf%282003%29003_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

переслідування, кримінальної діяльності; 4) приватного життя та інших законних приватних інтересів; 5) комерційних та інших економічних інтересів, приватних або громадських; 6) рівності сторін у ході судового розгляду; 7) природи; 8) інспекційних, контрольних та наглядових функцій публічних властей; 9) державної економічної, фінансової та кредитної політики; 10) конфіденційності взаємодії в ході підготовки якогось питання всередині органу публічної влади або між такими органами.

У доступі до документа може бути відмовлено в разі, якщо розголошення інформації, що міститься в офіційному документі, завдасть збитків одному з інтересів, згаданих раніше, якщо тільки відсутній переважаючий суспільний інтерес у розголошенні. Держави покликані встановити часові терміни, після закінчення яких вищезазначені обмеження не діють.

До гарантій права на доступ до інформації відносяться: 1) відсутність вимог зазначення причин, за якими запитується доступ до документа; 2) формалізована і проста процедура запиту; 3) безоплатне або за помірну плату отримання доступу до документів; 4) наявність процедури перегляду рішення судом або іншим незалежним і безстороннім органом.

У Рекомендаціях також вказується на позитивні зобов'язання держав інформувати громадськість про її права на доступ до офіційних документів і про те, як ці права можуть бути реалізовані, а також за власною ініціативою в тих випадках, коли потрібно вживати необхідних заходів для опублікування інформації, яку вони мають, якщо таке опублікування здійснюється в інтересах розвитку транспарентності та ефективності органів управління і буде сприяти участі громадськості у справах, що становлять суспільний інтерес.

Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів (Тромсо, 2009) за змістом принципів і гарантій прав в основному повторює зазначену рекомендацію, хоча і має суттєве доповнення у вигляді можливості надання

особам, що звернулися із запитом, права залишатися анонімними за винятком випадків, коли розкриття імені істотне для обробки запиту (Ст. 4)¹.

Механізм міжнародного співробітництва з виконання Конвенції включає Групу фахівців, які проводять свої зустрічі не рідше, ніж один раз на рік з метою моніторингу виконання цієї Конвенції її сторонами (Ст. 11), а також консультації сторін, під час яких розглядаються повідомлення, думки і пропозиції Групи фахівців; напрацьовують пропозиції та рекомендації сторонам; подають пропозиції і формулюють думки щодо змін до Конвенції. Після кожного свого засідання, яке проводиться не рідше, ніж один раз на чотири роки, консультація сторін повинна представити Комітету Міністрів звіт про роботу (Ст. 12).

Конвенція відкрита для підписання державами-членами Ради Європи та вступу країн, які не є її членами, а також будь-якої міжнародної організації. Конвенція набирає чинності в перший день наступного місяця після закінчення тримісячного терміну з моменту, коли 10 держав – членів Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них Конвенції.

Хартія основоположних прав Європейського Союзу (ХОП) розглядає право на отримання інформації в різних аспектах. Зазначене право прямо закріплене статтею 42, яка гарантує кожному громадянину або громадянці Європейського Союзу або будь-якій фізичній чи юридичній особі, яка проживає або має офіційно зареєстроване місцеперебування в одній з держав-членів, право доступу до документів Європейського Парламенту, Ради та Європейської комісії².

У зазначених міжнародно-правових актах доступ до інформації розглядається як правовий інструмент, що уможливорює участь громадськості в прийнятті управлінських рішень публічними органами, а самі інформаційні і

---

¹ Convention on Access to Documents, CETS No. 205, Tromso, 2009 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/205.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Charter of Fundamental Rights of the European Union, 18.12.2000, Official Journal of the European Communities, С 364/1 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

комунікаційні технології «розширюють» публічний простір для участі громадськості.

Рівень доступ до Інтернету та опанування його можливостями вважається показником розвиненості окремої людини, спільноти людей, націй, народів, окремих держав, їх об'єднань та континентів світу. У той же час існує і зростає суттєвий цифровий розрив у доступі до надбань цивілізації, у тому числі й до Інтернету, між розвинутими країнами й тими, що розвиваються, між постіндустріальними центрами, індустріальними та аграрними районами, між різними групами населення у тій чи іншій країні та у світі загалом¹.

На сьогоднішній день доступ до Інтернету забезпечує додану вартість у вигляді доступності участі у суспільному житті на якісно новому рівні порівняно з друкарськими, аудіовізуальними чи навіть мультимедійним пристроями ХХ століття. Саме тому доступ до комунікацій, себто засобів транскордонного (не обмеженого жодними державними кордонами) спілкування, взаємодії та правових взаємовідносин, став чи не найважливішим чинником розвитку усього людства та окремих індивідів у всьому світі. У зв'язку з цим доступ до Інтернету нерідко вважають суб'єктивним правом людини.

Доступ до Інтернету розглядається як нова парадигма «старого» права на комунікацію в документах Ради Європи на початку першого десятиліття ХХІ століття. У 2012 р. Рада Європи ініціювала розробку Посібника з прав людини для користувачів Інтернету. Україна має вжити заходів спрямованих на їх застосування, з метою забезпечення реалізації користувачами в повному обсязі своїх прав і основоположних свобод у мережі, серед яких зазначається також доступ до Інтернету.

У Рекомендаціях прямо вказується, що Посібник не запроваджує нових прав людини і основоположних свобод, однак стосовно доступу до Інтернету

---

¹ Recommendation 263 (2009) The digital divide and e-inclusion in the regions [The Congress of Local and Regional Authorities] [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1612618&SecMode=1&DocId=1359588&Usage=2>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

наголошується, що це «важливий спосіб реалізації прав, свобод та участі в демократії»¹. Посібник передбачає, що доступ має бути на прийнятних умовах, недискримінаційним, широким за контентом, програмами і послугами при користуванні приладами на власний вибір. Держави мають докласти зусиль і вжити вичерпних заходів з метою сприяння доступу до Інтернету у сільських та географічно віддалених районах, в тому числі й для малозабезпечених верств населення та громадян з особливими потребами чи інвалідністю².

Дослідження цієї теми виглядає вкрай актуальним, про що свідчить, зокрема, неоднозначна практика правозастосування на міжнародному³ та національному рівнях⁴.

У теперішній час перед Радою Європи, як раніше і перед ЮНЕСКО у 80-ті роки, постає питання про визнання «нових» комунікаційних прав, а також прав демократичної участі, опосередкованих використанням ІКТ, як прав людини.

Наше бачення вирішення цього питання спирається на функціональний підхід до ролі міжнародного права у регулюванні тих чи інших відносин, що ґрунтується на оцінці регуляторних наслідків як основному критерію ефективності унормування тих чи інших відносин за допомогою міжнародно-правових інструментів. Остаточне його вирішення лежить у політичній площині, проте юридично-правовий аналіз цієї проблеми вимагає зіставлення прав людини та кореспондуючих цим правам негативних та позитивних зобов'язань держав.

Сучасне життя наскрізь пов'язане з інформаційно-комунікаційними технологіями, що забезпечує участь у суспільному житті і не лише в контексті громадянської й політичної діяльності, а й здебільшого шляхом одержання

---

¹ Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, 16 April 2014 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2014. – 16 April. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2184807>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² *Ibid.*

³ *Ahmet Yildirim v. Turkey* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2012. – 18 Dec. (N 3111/10). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-115705#{\"itemid\":\[\"001-115705\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-115705#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

⁴ *Regina v. Smith & Others*, EWCA Crim 1772 § 20, England and Wales' Court of Appeal, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2011/1772.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

побутових соціально-економічних послуг, що являють собою реалізацію соціально-економічних прав людини. Доступ до Інтернету уможливило здійснення чи не усіх соціально-економічних прав у сучасному житті, є рушієм суспільного розвитку. Проте існує певна невизначеність на правовому рівні: якщо визнати обов'язком держав надати доступ людині до Інтернету, то чи не перетвориться цей обов'язок на кореспондуюче йому право людини на доступ до Інтернету, – що матиме міжнародно-правові зобов'язання для держав.

На міжнародному рівні приділяється чимала увага цим питанням, особливо в контексті розвитку та подолання відставання й нерівномірності у розвитку між різними соціальними групами, зокрема у доступі до нових можливостей, створених Інтернетом. Однією з перших міжнародних організацій, що відгукнулася на виклики «цифрової епохи», виявилася ЮНЕСКО. У жовтні 2003 р. ця організація схвалила документ, що планувався у вигляді міжнародного договору, але після обговорення на виході виявився «м'яким» джерелом міжнародного права, – Рекомендацією ЮНЕСКО щодо розвитку та використання багатомовності та загального доступу до кіберпростору¹. Зазначена Рекомендація заклала фундамент для подальшого нормотворення на міжнародному рівні у сфері розвитку Інтернету, зокрема, була використана під час підготовки заключних документів ВСІС (Женева, 2003 – Туніс, 2005).

Право на доступ до Інтернету як універсальну (загальнодоступну) послугу закріплює Директива Європейського Союзу про універсальну послугу в редакції 2009 р., яка встановлює, що кожен в ЄС повинен мати доступ до мінімального переліку електронно-комунікаційних послуг доброї якості і за прийнятною ціною, включаючи доступ до Інтернету².

---

¹ Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – Р. 70–74. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Директива 2009/136/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 р., яка доповнює Директиву 2002/22/ЄС про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг, Директиву 2002/58/ЄС про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій та Рішення (ЄС) № 2006/2004 про взаємодію національних органів відповідальних за забезпечення виконання законів про захист споживачів [Електронний ресурс] // Національна комісія, що здійснює державне

Кодекс Європейського Союзу про он-лайн права (англ. *Code of EU Online Rights*) в секції № 1 «Права і принципи застосовувані, при отриманні доступу і використанні он-лайн послуг» також дублює зазначене положення Директиви¹. Зауважимо, що Кодекс, як зазначається у його преамбулі, не передбачає створення нових прав, а є компіляцією існуючих прав і принципів. Отже, не підлягає примусовому виконанню *per se*, хоча конкретні права і принципи, описані в ньому, підлягають виконанню відповідно до правових документів, з яких вони виникають.

У законодавстві України загальнодоступні (універсальні) телекомунікаційні послуги визначені як мінімальний набір певних послуг нормованої якості, доступних усім споживачам на всій території України. У статті 62 Закону України «Про телекомунікації» встановлено перелік таких послуг: підключення кінцевого обладнання споживача до телекомунікаційних мереж фіксованого зв'язку загального користування (універсальний доступ), послуги фіксованого телефонного зв'язку в межах зони нумерації (місцевий телефонний зв'язок), а також виклик служб екстреної допомоги, послуги довідкових служб і зв'язку за допомогою таксофонів². Як видно з переліку, доступ до Інтернету як загальнодоступна послуга в ньому на сьогоднішній день не значиться, що в недалекому майбутньому буде скориговано з урахуванням необхідності приведення національного законодавства у відповідність із законодавством Європейського Союзу, але швидше не у сфері прав людини, а в сфері економіки.

Повністю підтримуємо думку професора Оксфордського університету Я. Брауна про те, що права користувачів Інтернету на доступ і отримання інформації та контенту на свій вибір захищені ч. 1 статті 10 ЄКПЛ «незалежно

регулювання у сфері зв'язку та інформатизації : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: <http://www.nkrzi.gov.ua/images/upload/58/19/be7ab73b693c9bf69a6e73db128c7805.doc>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

¹ Code of EU Online Rights [Електронний ресурс] // European Commission : web-site. – Електрон. дані. – Luxembourg, 2012. – 24 р. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/Code%20EU%20online%20rights%20EN%20final%202.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155. – С. 386–421.

від кордонів» і мають перевірятися виключно при застосуванні обмежень, перелічених у ч. 2 статті 10: будь-які «формальні» умови, «обмеження» або «покарання» застосовуватимуться у цій сфері пропорційно до поставленої законної мети¹.

У практиці ЄСПЛ питання про доступ до Інтернету було вперше предметом вивчення в 2012 р. У рішенні по справі «*Йлдірим проти Туреччини*» Суд зазначив, що «право безперешкодного доступу до Інтернету слід також визнати»². На національному рівні судовими органами також визнається неадекватність обмеження доступу до Інтернету: «повна заборона на використання комп'ютера або доступу до Інтернету є неприпустимою. Таке обмеження є неадекватним, оскільки обмежує обвинуваченого у використанні того, що є в наш час невід'ємною частиною повсякденного життя для значної частини населення, а також вимогою роботодавців»³. У наведених прикладах із судової практики реалізований критерій оцінки пропорційності обмеження свободи вираження (стаття 10 ЄКПЛ) стосовно права на доступ до Інтернету. Застосування цього підходу дозволить поширити триступеневий тест на відповідність вимогам ч. 2 статті 10 ЄКПЛ будь-якого обмеження доступу до Інтернету.

В цьому демонструється цілісність концепції прав людини, що передбачає взаємозв'язок і неподільність прав людини, визнання захисту їх як в офф-лайнному, так і в он-лайнному режимах, а також необхідність удосконалення міжнародного механізму забезпечення їх дотримання.

В цьому контексті проявляється ланцюг «доступ-участь», який посилюється, завдячуючи широкому застосуванню ІКТ у всіх сферах людського життя.

---

¹ *Brown, I.* Online Freedom of Expression, Assembly, Association and the Media in Europe. Report to the Council of Europe [Електронний ресурс] / Ian Brown. – Oxford : University of Oxford, 2013. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² *Ahmet Yildirim v. Turkey* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2012. – 18 Dec. (N 3111/10). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-115705#{\"itemid\":\[\"001-115705\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-115705#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ *Regina v. Smith & Others*, EWCA Crim 1772 § 20, England and Wales' Court of Appeal, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2011/1772.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

Зокрема у Додатку до Туніської Програми для інформаційного суспільства передбачаються основні напрями використання ІКТ як інструмента інформаційного суспільства, за які відповідальні міжнародні організації і програми в системі ООН: електронний уряд (ПРООН / МСЕ); електронний бізнес (ВТО / ЮНКТАД / МСЕ / ВПС); електронне навчання (ЮНЕСКО / МСЕ / ЮНІДО); електронна охорона здоров'я (ВООЗ / МСЕ); електронна зайнятість (МОП, МСЕ); електронна охорона довкілля (ВООЗ / ВМО / ЮНЕП / ООН – Габітат / МСЕ / ІКАО).

З огляду на зазначене, право на комунікацію набуває окремої правової цінності як важлива гарантія свободи комунікацій, а також інструмент «електронної участі», що становить наріжний камінь «електронної демократії». Докладний перелік принципів та настанов щодо електронної демократії запропонований Радою Європи у Рекомендації Комітету Міністрів у 2009 р.¹

Нерівномірність розвитку інформаційної сфери упродовж історії людства була причиною, а водночас і наслідком відставання окремих націй та цілих континентів на противагу лідерству інших. Подолання цифрового розриву між інформаційно-розвинутими країнами та тими, хто відстає у розвитку, є одним з ключових питань у сучасному порядку денному міжнародного співтовариства.

Конвергенція технологій чіткіше окреслила проблему обмеженості інформаційних ресурсів, що змушує світову спільноту змінювати ставлення до них і піднімає їх статус до загальнолюдського надбання, необхідного ресурсу життєдіяльності людства, особливо для регіонів, держав і націй, які відстають у своєму розвитку. Мова йде про такі обмежені у використанні інформаційні ресурси, як радіочастотний спектр, супутниковий орбітальний простір, універсальні телекомунікаційні послуги, адресний простір системи доменних імен, мовне та національно-культурне розмаїття в Інтернеті тощо.

З цим пов'язані такі політико-правові питання, як нерівномірність розвитку інфраструктури, що робить недоступними універсальні комунікаційні послуги

---

¹ Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) [Електронний ресурс] // The Council of Europe : portal. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1410627&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

у віддалених районах. Нерівномірність контентного ресурсу впливає на доступність локальних культурних ресурсів (сприяння культурному розмаїттю і збереженню культурної спадщини) у глобальній інфосфері.

Розвиток технологій відкриває нові можливості для використання обмежених телекомунікаційних ресурсів, розширює сфери та напрямки для їх *раціонального, рівноправного, ефективного та економічного використання*, а також сприяє подоланню нерівномірності і відставання окремих регіонів, країн, націй, груп та індивідів у розвитку інформаційного суспільства та користуванні його благами.

В Окінавській хартії інформаційного суспільства зазначається таке:

... Ця Хартія є перш за все закликом до всіх як у державному, так і в приватному секторах ліквідувати міжнародний розрив у галузі інформації та знань.

... Кожна людина повинна мати можливість доступу до інформаційних і комунікаційних мереж.

... Не варто недооцінювати проблему світового масштабу, пов'язану з подоланням існуючих відмінностей у галузі інформації та знань. Ми віддаємо належне тій увазі, яку приділяють цій проблемі країни, що розвиваються. У дійсності, всі ті країни, що розвиваються, які не встигають за все більш високими темпами розвитку ІТ, виявляються позбавленими можливості повною мірою брати участь у житті інформаційного суспільства та економіці»¹.

Комунікації в цілях розвитку (англ. *C4D / Communication for Development*), за визначенням, наведеним у Резолюції ГА ООН 51/172 (п. 6), – це «процес, що дозволяє спільнотам висловлюватися, виражати свої сподівання і проблеми, а також брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їх розвитку. Концепція не обмежується традиційним уявленням про право на комунікацію, а й передбачає участь держав у власному розвитку, у соціальному процесі не

---

¹ Okinawa Charter on Global Information Society, Kyushu-Okinawa Summit, July 22, 2000 [Електронний ресурс] // G8 Okinawa Summit : Documents. – Електрон. дані. – Okinawa, Japan, July 21-23, 2000. – Режим доступу: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2000okinawa/gis.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

тільки як одержувачів повідомлень, споживачів інформації, але й рушіїв розвитку»¹.

Це визначення було доповнено у 2006 р. у Римському консенсусі за результатами Всесвітнього конгресу з комунікації в цілях розвитку, внаслідок чого поглибило своє значення:

«... соціальний процес на основі діалогу з використанням широкого спектра інструментів і методів. Ідеться також про зміни, що відбуваються на різних рівнях, зокрема вислуховування, зміцнення довіри, обмін знаннями та навичками, розбудова політики, обговорення та навчання для стійких і значимих змін»².

«Комунікації в цілях розвитку» – програма, що складається із зусиль у рамках семи програм і фондів Об'єднаних Націй: ФАО, МОП, ЮНЕЙДС, ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ВООЗ³.

Комунікації в цілях розвитку використовують всю загальносуспільну комунікаційну систему, включаючи міжособистісні, соціальні, суспільні, організаційні мережі, а також традиційні та електронні засоби масової інформації, у комунікаційному середовищі, що закладає основу для доступу до інформації та знань, різноманітності контенту і ефективному управлінню. Це середовище включає в себе: 1) вільні, незалежні та плюралістичні засоби масової інформації, відповідальні перед своїми аудиторіями, за допомогою яких відбувається відкритий діалог і дискусія; 2) відкриті, прозорі та підзвітні уряди, які заохочують громадські дебати, дискусії і вплив громадськості; 3) широкий доступ громадськості до різних комунікаційних засобів і каналів, а також нормативно-правове середовище, що сприяє ліцензуванню на користь

---

¹ Resolution 51/172. Communication for development programmes in the United Nations system, UN GA, 1996 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/51/ares51-172.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² World Congress on Communication for Development: Lessons, Challenges and the Way Forward and the World Bank [Електронний ресурс] // World Congress on Communication for Development. – Електрон. дані. – Washington DC, 2007. – Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/010/ai143e/ai143e00.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р

³ Communication for Development. Strengthening the effectiveness of the United Nations [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Oslo, 2011. – Режим доступу: http://www.c4d.undg.org/system/files/Oslo%20C4D-PDA_web_0.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

місцевого радіомовлення і недорогого універсального доступу до Інтернету і телефонних послуг; 4) відкрите суспільство, в якому всі групи і сектори здатні повною мірою брати участь у обговоренні розвитку, дебатах і процесі прийняття рішень¹.

Свобода інфокомунікації є універсальною свободою, що передбачає права не лише індивідів на інфокомунікацію, але й права спільнот та держав на інфокомунікацію. Право на інфокомунікацію для націй, що розвиваються, є їх цивілізаційним правом на розвиток за допомогою інформації. Це включає право на недискримінаційний доступ до інфраструктури, право на справедливий розподіл і використання загальносуспільних ресурсів (радіочастотного спектра, телефонного номерного ресурсу, адресного простору в Інтернеті), право на збереження та розвиток своїх культур, зокрема, у віртуальній інформаційній сфері в Інтернеті.

У Резолюціях Генеральної Асамблеї ООН «Використання інформаційно-комунікаційних технологій в цілях розвитку» також наголошується на залежності розвитку від доступу до комунікацій (на основі широкосмугового зв'язку) і контенту (в Інтернеті), та визнається, що «свобода вираження думок та вільний потік інформації, ідей та знань має суттєве значення та сприяють розвитку»².

Далі нами аналізуються джерела міжнародного права, в яких право на комунікацію є нормативно закріпленим. Для підтвердження тези про загальне визнання права на комунікацію як одного з фундаментальних прав людини, звернемося до міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини.

Найбільш розгорнуте визначення права на комунікацію подається, зокрема в статті 2 КПП: «Комунікація — це використання мови, текстів, азбуки Бройля, тактильного спілкування, крупного шрифту, доступних мультимедійних

---

¹ Communication for Development. Strengthening the effectiveness of the United Nations [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Oslo, 2011. – Режим доступу: http://www.c4d.undg.org/system/files/Oslo%20C4D-PDA_web_0.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Resolution 66/184. Information and communications technologies for development, UN GA, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/184. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

засобів, так само як друкованих матеріалів, аудіо-засобів, звичної мови, читців, а також посилюючих та альтернативних методів, способів і форматів спілкування, включаючи доступну інформаційно-комунікаційну технологію»¹.

Стаття 9 Конвенції, в цілях надання інвалідам можливостей вести незалежний спосіб життя і повноцінно брати участь в усіх аспектах життя, покладає на держави обов'язок вживати необхідних заходів для забезпечення інвалідам рівного з іншими доступу до фізичного оточення, до транспорту, інформації та зв'язку, включаючи інформаційно-комунікаційні технології і системи. Отже, право інвалідів на комунікацію також передбачає важливі аспекти щодо «доступу та участі», про які йшлося у попередньому розділі.

Заслуговують на увагу також джерела, що дозволяють встановити *opinio juris* щодо загального міжнародного визнання права на комунікацію. Насамперед, Зауваження загального характеру № 34 «Стаття 19: Свобода поглядів та їх вираження» Комітету ООН з прав людини в редакції 2011 р. В цьому документі наголошується:

«Держави-учасниці закликаються враховувати масштаби змін в інформаційних і комунікаційних технологіях, таких як електронні системи поширення інформації на основі Інтернету і мобільного зв'язку, які суттєво змінили способи комунікацій у всьому світі. Сьогодні створена нова глобальна мережа для обміну ідеями і думками, яка не обов'язково спирається на традиційні засоби масової інформації. Державам слід вжити всіх необхідних заходів для посилення незалежності цих нових ЗМІ та забезпечити до них доступ населення»².

Важливість комунікаційного аспекту свободи інформації підтверджується в низці доповідей і спільних декларацій, що приймалися мандатаріями,

---

¹ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 13 December 2006, A/RES/61/106, Annex I [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2006. – 13 Dec. – Режим доступу: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=61>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² General Comment No. 34 Freedoms of opinion and expression, UN Human Rights Committee, 102nd session, Geneva, 11–29 July 2011 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

уповноваженими особами з питань свободи інформації упродовж останніх років.

У доповіді Дуні Міятович, представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, підготовленій за результатами дослідження правових норм та практик, пов'язаних із свободою вираження поглядів, вільними потоками інформації і плюралізмом ЗМІ в Інтернеті в державах-учасницях за 2011 рік пропонуються, серед іншого, такі висновки та рекомендації, що стосуються свободи комунікації: 1) необхідно підтримувати відкритий і глобальний характер Інтернету; 2) доступ до Інтернету повинен розглядатися як право людини і визнаватися невід'ємним компонентом права на вільне вираження поглядів і свободу інформації; 3) право на вільне вираження поглядів є універсальним, у тому числі по відношенню до засобів передачі інформації і технологій (свобода вираження поглядів поширюється на всі види комунікацій, у тому числі в Інтернеті)¹.

У доповіді Франка Ла Рю, спеціального доповідача з питання сприяння та захисту права на свободу думок та їх вільного вираження, представлений у відповідності з резолюцією 16/4 Ради ООН з прав людини у 2011 р., ця тема розкривається з точки зору двох рівною мірою важливих аспектів доступу до Інтернету: доступу до он-лайнних матеріалів (контенту) та доступу до Інтернету (можливості підключення). При цьому, доповідач зазначає, що «хоча можливість підключення до Інтернету ще не визнана як одне з прав людини, у доповіді наголошується на обов'язку держав сприяти здійсненню права на свободу вираження думок через Інтернет, відмічаються труднощі й подаються перспективні ініціативи у сфері забезпечення підключення до Інтернету, функціональності доступу до нього та його фінансової доступності для усіх сегментів суспільства»².

---

¹ Свобода вираження мнения в Интернете. Исследование правовых норм и практик, связанных со свободой выражения мнения, свободным потоком информации и плюрализмом СМИ в Интернете в государствах-участниках ОБСЕ [Електронний ресурс] // ОБСЄ, Представник з питань свободи ЗМІ. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/fom/89063>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² *La Rue, F.* Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (A/HRC/17/27) [Електронний ресурс] / Frank La Rue. – Електрон. дані. – 2011. – 16 May. – Режим доступу: .

Вищезазначені доповіді мандатаріїв не з'явилися в теоретичному вакуумі, попри певне зменшення активності у просуванні права на комунікацію. Дослідження з цього питання продовжувалися у 90-х роках та на початку цього століття, що створювало теоретичне підґрунтя для утвердження цього права як основоположного в концепції глобального інформаційного суспільства. Серед наукових робіт цього періоду слід відмітити наукові доробки М. Корен (2001)¹, А. Мера (1986)², А. Мухаммад (1992)³, Ж. Серваеса (2006)⁴, Ф. Тейлор (1997)⁵, К. Фред (1990)⁶ тощо.

У зазначених працях не йдеться про позитивні зобов'язання держави забезпечити права людини на комунікацію (вживати конкретні заходи для уможливлення реалізації права), а здебільшого наголошується на свободі комунікації як «негативній» свободі (яка вимагає держави утриматися від зазіхань на індивідуальний простір свободи), що полягає у безперешкодності транскордонних комунікацій. Зокрема, Л. Коннерс у своїй статті зазначає, що «суттєвим компонентом створюваної глобальної культури є можливість і свобода підключитися – для будь-кого, будь-коли, будь-де, для будь-яких цілей»⁷.

Тим не менш, доповідь Франка Ла Рю викликала певний резонанс з приводу запропонованого розширення негативної свободи за рахунок позитивних зобов'язань, які доповідач розглядає як загальновізнані й такі, що безпосередньо впливають із змісту статті 19 МПГПП.

---

http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

¹ *Koren, M.* Human Rights of Children: Their Right to Information / Marian Koren // *Hum. Rts. Rev.* – 2001. – Vol. 2. – P. 54–61.

² *Mehra, A.* Free flow of information: a new paradigm / Mehra Achal. – New York : Greenwood Press, 1986. – XIII, 225 p. : ill.

³ *Muhammad, A. I.* International Communication in the 1990s: Implications for the Third World / A. I. Muhammad // *Int'L Aff.* – 1992. – Vol. 68. – P. 487–490.

⁴ *Servaes, J.* Communication and Development Paradigms: An Overview / Jan Servaes // *Communication for social change anthology: historical and contemporary readings* / ed. by: A. Gumucio-Dagron, T. Tufte. – South Orange, N. J., 2006. – P. 283–287..

⁵ *Taylor, P. M.* Global Communications, International Affairs and the Media since 1945 / P. M. Taylor. – London : Routledge, 1997. – 248 p. P. 30–31.

⁶ *Fred, C. H.* The First Amendment and the «Free Flow» of Information / C. H. Fred // *Int'L L.* – 1990. – Vol. 30. – P. 371–374.

⁷ *Connors, L.* Freedom to Connect / Leila Connors // *Wired Magazine.* – 1997 – August. – P. 106–107.

Джонатан Пінні у своїй статті, присвяченій праву на доступ до Інтернету, знаходить безпосередній зв'язок рекомендацій доповідача з парадигмою «вільних потоків інформації» (англ. *Free Flow of Information Paradigm*) і вважає, що закріплені в абзаці другому статті 19 свободи становлять «інтелектуальну основу й більш широкий історичний контекст концепції прав, запропонованих у доповіді»¹.

В. П. Талимончик звернула увагу на вплив саме концепції глобального інформаційного суспільства на зміст інформаційних прав і свобод. Дослідниця відмічає зміну завдань, які постають перед міжнародним правом у сфері регулювання інформаційних відносин внаслідок науково-технічного прогресу та розвитку ІКТ, зазначаючи, що концепція інформаційного суспільства вже певним чином вплинула на міжнародне право, змінивши зміст права на інформацію, створивши нові принципи правового регулювання інформаційного обміну, які становлять правову основу глобального інформаційного суспільства².

На думку цього фахівця, з часу прийняття статті 19 МПГПП у 1966 р. змінилося нормативне наповнення права на комунікацію, адже за індивідом була закріплена лише свобода шукати, отримувати і поширювати інформацію, тобто власними діями реалізовувати своє право на участь в інформаційному обміні. Держава, при цьому, не повинна була створювати перешкод для вільного пошуку інформації. Тобто, держава мала лише негативні зобов'язання – утримуватися від неправомірного обмеження свободи інформації, а позитивних не мала. Натомість Женевські принципи передбачають позитивні зобов'язання держави – забезпечувати свободу комунікації шляхом

---

¹ *Penney, J. W. Internet Access Rights: A Brief History and Intellectual Origins [Електронний ресурс] / J. W. Penney // W. Mitchell Law Rev. – Електрон. дані. – 2011. – Vol. 38. – Р. 11–42. – Режим доступу: <http://open.wmitchell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1440&context=wmlr>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.*

² *Талимончик В. П. Проявление глобализации в информационной сфере и новые задачи для международного права / В. П. Талимончик // Сравнительное правоведение: наука, методология, учебная дисциплина = Comparative Law: science, methodology and academic discipline : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Красноярск, 25–26 сент. 2008 г. : в 2 ч. / Федерал. агентство по образованию, Сибир. федерал. ун-т, Юрид. ин-т. – 2008. – Ч. 1. – Красноярск, 2008. – С. 322–332.*

уможливлення широкого і гарантованого доступу індивідів до засобів комунікації.

В. П. Талімончик доходить висновку, що між статтею 19 МПГПП, Декларацією ЮНЕСКО «Про внесок ЗМІ...» 1978 р. і Декларацією принципів ВСІС 2003 р. не простежується «наступність», бо в останньому документі, на думку дослідниці, перелічені «нові» міжнародно-правові принципи інформаційного обміну.

На нашу думку, це твердження не враховує згаданих у цьому розділі концептуальних розробок права на комунікацію в 60-80-х роках минулого століття та діяльності ЮНЕСКО у напрямку «Новий світовий інформаційний комунікаційний порядок» та «Нової комунікаційної стратегії», що засвідчили розвиток міжнародно-правових принципів у сфері інфокомунікацій.

Слід мати на увазі, що стаття 19 МПГПП універсальна за своєю юридичною конструкцією й передбачає усі форми вираження та комунікації, тобто поширюється як на індивідуальну, так і на масову комунікацію, традиційні засоби масової інформації, «нові медіа» та Інтернет. На цьому наголошується, зокрема, у вищезазначених Зауваженнях загального порядку № 34 «Стаття 19: Свобода поглядів та їх вираження» Комітету ООН з прав людини (2011)¹, Резолюції Ради з прав людини ООН щодо просування, захисту та реалізації прав людини в Інтернеті (2012², 2014³).

На відміну від ЮНЕСКО, що наразі опікується переважно питаннями свободи вираження поглядів, гарантіями діяльності ЗМІ та соціально-культурною складовою забезпечення доступу до комунікацій, Міжнародний

---

¹ General Comment No. 34 Freedoms of opinion and expression, UN Human Rights Committee, 102nd session, Geneva, 11–29 July 2011 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Resolution 20/8. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, United Nations Human Rights Council, 5 July 2012 [Електронний ресурс] // Human Rights Documents. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/20/8. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Resolution 26/... The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, A/HRC/26/L.24, United Nations Human Rights Council, 20 June 2014 [Електронний ресурс] // Human Rights Documents. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G14/059/67/PDF/G1405967.pdf?OpenElement> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

союз електрозв'язку приділяє основну увагу технологічним та економічним аспектам права на комунікацію як послуги. Право громадськості на доступ до міжнародних телекомунікаційних послуг закріплені в Статуті МСЕ (1992) і Регламенті міжнародного електрозв'язку (ред. ВСІТ-12, Дубаї, 2012).

Зокрема, у Статуті МСЕ зазначається:

«Стаття 33. Право населення користуватися міжнародною службою електрозв'язку.

Члени Союзу визнають за населенням право передавати повідомлення за допомогою міжнародної служби громадської кореспонденції. Для всіх клієнтів по кожній категорії кореспонденції встановлюються однакові умови обслуговування, тарифи і гарантії без надання будь-якого пріоритету або переваги»¹.

Право на комунікацію «технічною мовою» викладено у статті 3.4 Регламенту Міжнародного електрозв'язку, прийнятому у новій редакції у грудні 2012 р. на ВСІТ-12 у Дубаї:

«3.4 Залежно від національного законодавства будь-який користувач, у якого є доступ до міжнародної мережі, має право передавати трафік ...»

Незадовго до ВСІТ-12, на ВАСТ-12 була переглянута Резолюція № 69 щодо недискримінаційного доступу і використання інтернет-ресурсів, у якій рекомендується усім державам-членам МСЕ уникати односторонніх і / або дискримінаційних дій, що можуть «унеможливити доступ інших держав-членів до загальнодоступних інтернет-сайтів і використання інтернет-ресурсів», діючи в дусі статті 1 Статуту МСЕ і принципів встановлених під час ВСІС у 2003-2005 роках².

На Повноважних Конференціях (Анталія, 2006; Гвадалахара, 2010; Пусан, 2014) сектор стандартизації телекомунікацій МСЕ (ITU-T) був уповноважений

---

¹ Constitution, ITU, Geneva, 1992 (rev. Kyoto, 1994; Minneapolis, 1998 and Marrakesh, 2002 / Collection of the Basic Texts of the International Telecommunication Union adopted by the Plenipotentiary Conference // ITU. – Geneva, 2011.

² Resolution 69 Non-discriminatory access and use of Internet resources, ITU, The World Telecommunication Standardization Assembly (WTSA-08), Johannesburg, 21–30 October 2008 [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.itu.int/net/ITU-T/res69/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

вжити заходи із впровадження результатів ВСІС, що стосувалися питань, пов'язаних з Інтернетом. Зокрема, Резолюція № 64 (Гвадалахара, 2010) присвячена недискримінаційному доступу до сучасних можливостей телекомунікаційних / інформаційних технологій, послуг і пристосувань, включаючи науковий обмін і трансфер технологій на взаємно узгоджених умовах¹.

Аналогічні формулювання щодо недискримінаційного доступу використані й у Резолюції № 20 (Гайдерабад, 2010) іншої секторальної конференції з розвитку телекомунікацій МСЕ (ITU-D), прийнятій на ВКРЕ-10².

На повноважній конференції в Пусані (2014), Міжнародний союз електров'язку знову підтвердив положення вищезгаданих Резолюцій № 64, № 69 щодо рекомендацій усім державам-членам МСЕ уникати односторонніх і / або дискримінаційних дій, що можуть «технічним чином перешкодити повному доступу іншої держави-члена до Інтернету»³.

Доступ до інформаційних ресурсів є ключовими аспектом у Конвенції Тампере 1998 р.⁴ Комунікаційні потреби стають гострими в нестандартних ситуаціях, зокрема у випадках стихійних лих та інших надзвичайних ситуаціях. В таких умовах обмеженість у доступності інфокомунікаційних ресурсів стає більш уразливою. Для надання допомоги постраждалим країнам і їх населенню,

---

¹ Resolution 64 (Rev. Guadalajara, 2010) Non-discriminatory access to modern telecommunication/information and communication technology facilities, services and applications, including applied research and transfer of technology, on mutually agreed terms, The Plenipotentiary Conference of the International Telecommunication Union, Guadalajara, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: www.itu.int/council/Basic-Texts/ResDecRec-PP10-e.docx. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Resolution 20 (Rev. Hyderabad, 2010) Non-discriminatory access to modern telecommunication and information technology facilities, services and related applications, World Telecommunication Development Conference (WTDC-10), Hyderabad, India 24 May – 5 June 2010 [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/conferences/wtdc/2010/pdf/WTDC10_DraftPreliminaryReport.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Final Acts of the Plenipotentiary Conference: Decisions and resolutions, Busan, 2014, ITU [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/plenipotentiary/2014/Documents/final-acts/pp14-final-acts-en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations, Tampere, 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2296, p. 5 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXV-4&chapter=25&lang=en. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

а також забезпечення операцій з надання допомоги міжнародним співтовариством введений міжнародно-правовий механізм, заснований на нормах зазначеної Конвенції. Зокрема, передбачається механізм надання допомоги необхідними телекомунікаційними ресурсами: персоналом, обладнанням, матеріалами, інформацією, професійною підготовкою, радіочастотним діапазоном, мережею або трансляційними чи іншими ресурсами, необхідними для функціонування телекомунікацій (стаття 1).

Отже на універсальному рівні право на інфокомунікацію визнається фрагментарно у різних міжнародно-правових договорах в галузі прав людини, в Конвенції Тампере 1998 р. в контексті подолання наслідків стихійних лих, в Орхуській конвенції в аспекті забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля, в Конвенції та Регламентах МСЕ – як право держав-членів на санкціонування інфокомунікації та негативне зобов'язання утриматись від обмеження доступу до ІКТ та Інтернету, а також в актах таких міжнародних організацій, як ЮНЕСКО, ОЕСР та Рада Європи у різних соціально-економічних і політичних площинах. При цьому право людини на доступ до інформацій як складова частина інформаційної свободи в міжнародному праві має не лише соціально-культурний аспект, але й економічний та технологічний виміри, що є вкрай важливим для пошуку оптимального міжнародно-правового механізму забезпечення інформаційної свободи людини як однієї із ключових у сучасну епоху розбудови глобального інформаційного суспільства.

2.3. Обмеження свободи інформації в міжнародно-правових документах і судовій практиці

Правозастосовна практика в сфері інформаційних правовідносин, що реалізуються на національному рівні, піддалася міжнародно-правовій оцінці в рамках міжнародних конвенційних механізмів захисту прав людини, створених у повоєнний період.

Узагальнивши практику розгляду заяв про порушення статті 19 МПГПП, яка захищає право на свободу поглядів і їх вираження, Комітет ООН з прав людини зазначив, що право на вільне вираження поглядів є «обов'язковою умовою дотримання принципів гласності та підзвітності, які вкрай важливі для сприяння та захисту прав людини ... Свобода думок і їх вираження лежить в основі повного здійснення широкого кола інших прав людини. Так, наприклад, свобода вираження думок є складовою частиною здійснення прав на свободу зборів і асоціацій, а також реалізації права голосу»¹.

Свобода вираження думок включає право шукати, одержувати і поширювати інформацію будь-якого роду та ідеї незалежно від державних кордонів. Це право включає в себе передачу та отримання повідомлень, що містять всякого роду ідеї і думки, які можуть бути передані іншим особам відповідно до положень пункту 3 статті 19 та статті 20. До них належать політичні виступи, коментарі на особисті або політичні теми, збір відомостей, обговорення питань прав людини, журналістська діяльність, культурне та художнє вираження, викладання, а також релігійні виступи. До них також може відноситися комерційна реклама. У сферу застосування пункту 2 включена навіть така форма вираження думок, яка може розглядатися як глибоко образлива, але при цьому її використання може підпадати під обмеження відповідно до положень пункту 3 статті 19 та статті 20.

---

¹ General Comment No. 34 Freedoms of opinion and expression, UN Human Rights Committee, 102nd session, Geneva, 11–29 July 2011 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Пункт 2 статті 19 захищає всі форми вираження і способи поширення думок. До таких форм належать усна і письмова мова, мова жестів, а також такі засоби невербальної комунікації, як зображення і предмети мистецтва. До форм вираження думок відносяться: книги, газети, брошури, афіші, банери, форма одягу та матеріали, не заборонені законом. Це також усі види аудіовізуальних, електронних та заснованих на інтернет-технологіях засобів вираження.

У частині третій статті 19 Пакту викладені умови, яким повинні відповідати обмеження свободи вираження:

«3. Користування передбаченими в пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними:

- а) для поваги прав і репутації інших осіб;
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення».

Аналогічні вищевказаним критеріям положення містяться в Європейській та Американській конвенціях про права людини. Вони надають державам достатню свободу розсуду, що дозволяє обмежувати свободу вираження для захисту прав інших осіб, національної безпеки, а також з метою охорони моралі та релігійних переконань.

Комітет ООН з прав людини відзначив і особливості регулювання різних медіа (друкованих, мовних та інтернет-медіа) з урахуванням співіснування різних форматів ЗМІ:

- 1) заборона на випуск газет та інших друкованих ЗМІ за відсутності особливих умов, передбачених у частині 3 статті 19 є порушенням свободи слова;
- 2) держави-учасники не повинні вводити для мовних ЗМІ, зокрема невеликих і комерційних станцій, обтяжливі ліцензійні умови та обтяжувати зборами, критерії для введення нових умов і зборів повинні бути доцільними і

об'єктивними, чіткими, прозорими, не носити дискримінаційного характеру і повинні відповідати іншим характеристикам згідно із Пактом;

3) порядок видачі ліцензій на мовлення за допомогою засобів з обмеженими можливостями, зокрема аудіовізуальних наземних і супутникових служб, повинен забезпечувати рівний розподіл доступу та частот для державних, комерційних і місцевих мовних служб; державам рекомендується заснувати незалежний державний орган з видачі ліцензій, уповноважений розглядати заявки на мовлення та видавати ліцензії;

4) держави не повинні володіти монополією на ЗМІ і мають сприяти їх різноманіттю. Держави повинні вживати всіх необхідних заходів для запобігання випадків монополізації, неналежного домінування в ЗМІ приватних медіа-груп або концентрацію ЗМІ в їх руках, що може негативно позначитися на різноманітності джерел інформації і поглядів;

5) будь-які обмеження на роботу веб-сайтів, блогів та інших подібних систем поширення електронної та іншої інформації, заснованих на інтернет-технологіях, в тому числі систем, що забезпечують функціонування таких засобів комунікації, є допустимими тією мірою, в якій вони сумісні з пунктом 3 статті 19 Пакту.

Демократична цінність свободи вираження була неодноразово підтверджена в практиці Міжамериканського суду з прав людини (МАСПЛ):

«Свобода вираження є наріжним каменем, на якому побудовано демократичне суспільство. Вона вкрай необхідна для формування громадської думки. Вона також *conditio sine qua non* (неодмінна умова) для розвитку політичних партій, профспілок, наукових і культурних товариств і, в цілому, для тих, хто хоче впливати на громадськість. Вона являє собою засіб для здійснення можливості громадськості при прийнятті рішень бути в достатньо інформованою. Отже, можна стверджувати, що належним чином непоінформоване суспільство, не може вважатися по-справжньому вільним»¹.

---

¹ Compulsory membership in an association prescribed by law for the practice of journalism, Arts 13 and 29 American Convention on Human Rights, Advisory Opinion OC-5/85B, 13 November 1985, Series A, No 5 [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 1985. – 13 Nov. – Режим доступу:

МАСПЛ вироблена велика практика сфері права на свободу думок і їх вираження, що охоплює такі питання: свобода говорити мовами меншин у місцях позбавлення волі¹, заборона попередньої цензури², свобода вираження думок у ході виборчих кампаній³, застосування кримінальних санкцій проти журналіста⁴, обов'язкове членство в професійному об'єднанні, приписуване законом для здійснення журналістської діяльності⁵, а також гарантії незалежності діяльності ЗМІ⁶.

Значний внесок у розвиток доктрини та практичного захисту інформаційних прав людини на європейському континенті зробили Європейська комісія і Суд з прав людини при розгляді заяв про порушення статті 10 ЄКПЛ. На думку Суду, такі обмежувальні заходи, як ліцензування журналістської діяльності, подання копій публікацій у державні органи та судові заборони підлягають суворому вивченню на предмет їх необхідності і доцільності введення. При цьому така доцільність повинна бути беззастережною і доведеною. Щодо заборони на поширення інформації Європейський суд у кількох справах визнавав необхідність втручання з боку органів державної влади у свободу вираження з метою захисту моралі. Суд підкреслив, що неможливо знайти єдину концепцію

---

http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/series_A.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р. – Para 70.

¹ *López Alvarez v. Honduras* / Corte Interamericana de Derechos Humanos, Sentencia de 1 de febrero de 2006 (*Fondo, Reparaciones y Costas*) [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2006. – 1 Feb. (Ser. C, No. 141). – Режим доступу: http://fueromilitar.scjn.gob.mx/Resoluciones/seriec_141_esp.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р. – Para. 160–174.

² *Palamara Iribarne v. Chile* / Corte Interamericana de Derechos Humanos [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2005. – 22 Nov. (Ser. C, No. 135). – Режим доступу: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_135_esp.pdf – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р. – Para. 63–73.

³ *Ricardo Canese v. Paraguay* / Corte Interamericana de Derechos Humanos [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2004. – 31 Aug. (Ser. C, No. 111). – Режим доступу: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_111_esp.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р. – Para. 75–109.

⁴ *Herrera Ulloa v. Costa Rica* / Corte Interamericana de Derechos Humanos [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2004. – 2 July (Ser. C, No. 107). – Режим доступу: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_107_esp.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Para. 108–136.

⁵ *Compulsory membership in an association prescribed by law for the practice of journalism*, Arts 13 and 29 American Convention on Human Rights, Advisory Opinion OC–5/85B, 13 November 1985, Series A, No 5 [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 1985. – 13 Nov. – Режим доступу: http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/series_A.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р..

⁶ *Ivcher Bronstein v. Peru* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2006. – 6 Feb. (Ser. C, N 74). – Режим доступу: www.cidh.oas.org/Relatoria/showDocument.asp?...44. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р. – Para 145–164.

моралі в правовому і соціальному устрої різних держав, тому для прийняття рішення щодо «необхідності» застосування «обмежень» або «покарання» слід враховувати оцінку, надану національними судами, які більш пов'язані з відповідними «життєвими устоями» держав-учасниць, ніж суддя міжнародного суду.

Однак в інших випадках Суд, оцінюючи необхідність застосування обмежень, прийшов до висновку, що державна концепція моралі не відповідає критерію «бути необхідним у демократичному суспільстві» і визнав порушення статті 10. Так, оцінюючи заборону на діяльність консультаційних агентств, які інформували вагітних жінок про можливість переривання вагітності за кордоном, Суд визнав порушення свободи одержувати і поширювати інформацію за мотивами невідповідності обмежень по відношенню до переслідуваної мети.

Суд зазначив також, що «свобода вираження думки є однією з фундаментальних засад демократичного суспільства та однією з основних умов його розвитку і самовдосконалення кожної особистості. Як підкреслено в пункті 2 статті 10, вона застосовна не лише до тієї «інформації» або тих «ідей», які отримані законним шляхом або вважаються необразливими чи незначними, але й щодо тих, які ображають або викликають обурення. Такими є вимоги терпимості, плюралізму і широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе»¹.

Вільне вираження політичних поглядів, яке містить вираз суспільних інтересів, є однією з найбільш захищених форм свободи слова: «Як зазначено у статті 10, ця свобода допускає винятки. Однак такі винятки повинні мати чітке тлумачення, і необхідність будь-яких обмежень має бути переконливо доведена, особливо там, де висловлювання або дія в рамках свободи слова носить скоріше політичний, ніж комерційний характер ... У цій справі межі свободи розсуду звужені, оскільки мова йде не про те, що являє чисто

---

¹ *Handyside v. United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1976. – 7 Dec. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499#{\"itemid\":\[\"001-57499\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

«комерційні» інтереси особи, а про її участь у дискусії, що зачіпає суспільний інтерес»¹.

Вираження політичних поглядів охоплює широкий спектр питань, які зачіпають суспільні інтереси, що виходять за рамки партійно-політичних проблем: «Суд звертає увагу на те, що він не має правомочності встановлювати відмінність у своєму прецедентному праві між політичною дискусією і дискусією з інших питань суспільного значення тим способом, який пропонується урядом. Його аргумент на користь обмеження права на свободу вираження думок на підставі визнання статтею 10 того, що його здійснення накладає «обов'язки та відповідальність», не враховує того, що таке здійснення може бути обмежене лише на умовах, передбачених у другому абзаці цієї статті»².

Критика на адресу уряду, політиків і громадських діячів входить у сферу суспільних інтересів, і така критика може доходити до образи цих осіб: «Відповідно, межі допустимої критики щодо публічних політиків ширші, ніж у відношенні приватної особи. Перші неминуче і свідомо ставлять себе у становище, коли їх будь-яке слово і будь-який вчинок знаходяться під пильним, допитливим поглядом журналістів і широкої публіки, а отже, повинні виявляти і більшу терпимість, особливо коли самі роблять публічні заяви, здатні викликати критику. Політик, звичайно, має право на захист своєї репутації, навіть коли він виступає не як публічна особа, але противагою потреби в подібному захисті виступає інтерес суспільства у відкритій дискусії з політичних питань»³.

Гостра критика державної політики сама по собі не є підбурюванням. Уряд може стверджувати, що висловлювання містять приховану або обіцяну

---

¹ *VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2001. – No. 24699/94. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59535#{"itemid":\["001-59535"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59535#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Пара 66, 71.

² *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1992. – 25 June (Ser. A, No. 239). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57795#{"itemid":\["001-57795"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57795#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Пара. 64.

³ *Oberschlick v. Austria* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1997. – 1 July. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58044#{"itemid":\["001-58044"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58044#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Пара 59.

підтримку насильства. Суд не виключає такої можливості, при цьому вимагає доказів наявності подвійного значення: «... ці твердження самі по собі не обов'язково повинні розглядатися як пропаганда терористичної діяльності. Їх слід розглядати, однак, у світлі біографії заявника, який є, можливо, одним з головних представників організації «Фракція Червоної Армії», яка понад двадцять років вела смертоносну боротьбу проти громадського порядку в ФРН. За таких обставин слова заявника могли бути сприйняті його прихильниками як заклик до продовження діяльності «Фракції Червоної Армії»¹.

Предметом судового розгляду повинні стати слова, здатні послужити закликом до насильства. На початковій стадії їх можна розглядати незалежно від контексту. Головне питання полягає в тому, чи міститься в них заклик до насильства, збройного опору або повстання². Такі слова, як «опір», «боротьба» або «звільнення»³, вживаються в позитивному сенсі, а звинувачення в «державному тероризмі» або «геноциді»⁴ самі по собі недостатні, щоб являти собою підбурювання.

Образливі висловлювання про політиків, офіційних та інших осіб, залучених до боротьби з тероризмом, які розпалюють ненависть і здатні викликати насильство, можуть припинятися на підставі законних розпоряджень. А обмеження щодо ідентифікації офіційних осіб з тієї причини, що в результаті цього вони можуть піддатися нападу з боку терористів, можуть бути допустимими на підставі частини 2 статті 10⁵.

---

¹ *Hogefeld v. Germany* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2000. – 20 Jan. (N 35402/97). – Режим доступу: <http://caselaw.echr.globe24h.com/0/0/germany/2000/01/20/hogefeld-v-germany-5103-35402-97.shtml>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р..

² *Ceylan v. Turkey* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – N 23556/94. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{"itemid":\["001-58270"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Para. 33–36.

³ *Gerger v. Turkey* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – 8 July (N 24919/94). – Режим доступу: http://www.iidh.ed.cr/comunidades/libertadexpresion/docs/le_europeo/gerger%20vs%20turkey%201999.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Para. 10.

⁴ *Ceylan v. Turkey* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – N 23556/94. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{"itemid":\["001-58270"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Para. 8.

⁵ *Sürek v. Turkey* (no. 1) [GC], no. 26682/95, ECHR 1999-IV [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58279#{"itemid":\["001-58279"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58279#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

Суд визнає ширшу свободу розсуду держав щодо регулювання свободи вираження думок у сфері моралі та релігії: «Незважаючи на те, що в пункті 2 статті 10 Конвенції передбачений невеликий обсяг можливостей для обмеження свободи слова в сфері політичних дискусій чи обговорення питань, що становлять суспільний інтерес, значно ширша свобода розсуду зазвичай надається державам-учасникам при регулюванні свободи вираження думок щодо питань, що можуть образити глибокі особисті почуття в сфері моралі або, особливо, релігії. Крім того, у сфері моралі і, можливо, ще більшою мірою, у сфері релігійних переконань не існує загальноприйнятої європейської концепції вимог, покликаних забезпечити «захист прав інших осіб» у разі нападок на їхні релігійні переконання. Те, що може серйозно образити людей певних релігійних уявлень, буде суттєво відрізнятися залежно від місця і часу, особливо в епоху, що характеризується постійно зростаючим числом релігій і віросповідань. Завдяки прямим і безперервним контактам з громадським життям своїх країн державні влади в принципі знаходяться в кращому становищі, ніж міжнародний суддя, коли мова йде про визначення точного змісту таких вимог, покликаних забезпечити «захист прав інших осіб», а також «необхідності» «обмежень», мета яких полягає у захисті від подібних висловлювань тих, хто може бути образений у своїх найглибших почуттях і переконаннях ...»¹.

Європейський суд не вважає порушенням статті 10 заборону на оголошення по радіо запрошення відвідати яку-небудь церкву, якщо держава в своєму прагненні підтримувати релігійний плюралізм визнає це необхідним². Однак у тих випадках, коли вираз включає не тільки релігійні переконання, але також елементи політичних переконань, такі заборони можуть бути невідповідними.

Наявність елементів політичних переконань у вираженнях покладає на держави особливу відповідальність щодо застосування можливих обмежень. Як

¹ *Wingrove v. the United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1996. – 25 Nov. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58080#{\"itemid\":\[\"001-58080\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58080#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Para 58.

² *Murphy v. Ireland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2003. – N 44179/98. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61207#{\"itemid\":\[\"001-61207\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61207#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Para. 70–82.

нами вже зазначалося, висловлювання політичних поглядів визнається Судом як позитивний внесок у розвиток демократичного суспільства в цілому, навіть якщо цей вираз викликає негативну реакцію деякої частини суспільства.

У справі, що стосується заборони трансляції рекламного відеоролика, в якому піднімалися питання захисту тварин, Суд встановив порушення владою Швейцарії статті 10: «... фільм асоціації-заявника випадає зі звичайного контексту, коли публіку закликають купувати певний продукт. Скоріше, він відображає спірні думки, що стосуються сучасного суспільства взагалі ... В результаті, в цій справі межі свободи розсуду звужені, оскільки йдеться не про те, що являє чисто «комерційні» інтереси цієї особи, а про її участь у дискусії, що зачіпає суспільний інтерес»¹.

Як зазначено у статті 19 Загальної декларації прав людини та в статті 10 Європейської конвенції про права людини, свобода вираження в певних випадках може бути обмежена. Ці винятки повинні інтерпретуватися на основі чітких критеріїв, а необхідність обмежень повинна бути переконливо обґрунтована державами². Згідно з принципами, затвердженим ЄСПЛ, громадяни повинні бути в змозі передбачати наслідки, які унаслідуються їхніми діями³, а для того щоб вони могли регулювати свою поведінку, потрібно достатня точність у найменуванні заходів і термінів⁴. У той же час, хоч чіткість букви закону вкрай бажана, це може привнести в закон надмірну суворість,

¹ *VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2001. – No. 24699/94. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59535#{"itemid":\["001-59535"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59535#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Para. 70–71.

² *Nilsen and Johnsen v. Norway* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – N 23118/93. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58364#{"itemid":\["001-58364"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58364#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – § 43, *Fuentes Bobo v. Spain* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2000. – 29 Feb. (No. 39293/98). – Режим доступу: <http://www.article19.org/resources.php/resource/2414/en/fuentes-bobo-v.-spain>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – § 43.

³ *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2007. – No. 21279/02, 36448/02. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82846#{"itemid":\["001-82846"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82846#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – § 41.; *Kafkaris v. Cyprus* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2008. – No. 21906/04. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85019#{"itemid":\["001-85019"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85019#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – § 140.

⁴ *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1990. – 28 March (Ser. A, No. 173). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57623#{"itemid":\["001-57623"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57623#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – § 68.

оскільки його розвиток не повинен відставати від обставин, що змінюються. Міра точності норм і положень, необхідна від національного законодавства¹ – яка, в будь-якому випадку, залежить значною мірою від розглянутого контенту, сфери охоплення та стану осіб, до яких це законодавство застосовне².

Аналіз рішень міжнародних контрольних органів вказує на наявність концептуальних розбіжностей у питаннях оцінки порушень свободи інформації між американською та європейською регіональними системами захисту прав людини. Наведемо приклади лише деяких розбіжностей.

Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (МКЛРД) визнає нездатність держави захистити людей від расистських випадів порушенням міжнародних зобов'язань³.

У сучасному міжнародному праві не існує одностайного визначення «мови ненависті». Підходи окремих держав різняться, що пояснюється відмінностями правових традицій. У Сполучених Штатах перша поправка не захищає вираження ненависті при одночасному дотриманні двох умов: по-перше, якщо висловлювання насправді підбурює до насильства і, по-друге, вислів має своїм безпосереднім наслідком вчинення насильницьких дій. Таким чином, висловлювання, які пропагують насильство і містять образи за расовою ознакою, що не будуть караними за наявності доказів того, що це неминуче і миттєво викличе насильство.

Інший підхід поширений на європейському континенті і, особливо, з питання ставлення та Голокосту та інших проявів геноциду. Хоча, і в Європі розбіжності в національних підходах є суттєвими. Так, Франція і Німеччина жорстко обмежують свободу висловлення з цього питання, а Велика Британія та Угорщина надають більший захист висловлюванням. При цьому

---

¹ *Sunday Times v. The United Kingdom* (Application no. 6538/74), Judgernet, Strasbourg, 26 April 1979, § 49 – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57584#%7B%22itemid%22%3A%22001-57584%22%5D%7D>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² *Rekvenyi v. Hungary* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – N 25390/94. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58262#%7B%22itemid%22%3A%22001-58262%22%5D%7D>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – § 34.

³ *Ahmad Najaati Sadic v. Denmark*, Communication [Електронний ресурс] // Human Rights Library. – Електрон. дані. – 2002. – No. 25/2002. – Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/country/decisions/25-2002.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

Європейський Суд підтвердив: якщо вираження думки не переслідує своєю метою порушення прав і свобод інших людей¹, не заперечує встановлені факти, які стосуються Голокосту², на них поширюються гарантії захисту свободи висловлювань.

Європейський «патерналістський» підхід до обмежень свободи інформації передбачає свободу розсуду для обмеження комерційної інформації порівняно з некомерційною. ЄСПЛ не знайшов порушень статті 10 в забороні компанії *Марк ІнтернФерлаг ГмбХ* і пану Клаусу Берману поширювати достовірну комерційну інформацію про відмову британської фірми повертати споживачам кошти за неякісний товар³. Суд також відмовив у захисті на підставі статті 10 іспанському адвокату, який піддався дисциплінарному стягненню з боку адвокатської колегії за поширення реклами своїх послуг у місцевих рекламних виданнях, що було заборонено статутом цієї організації⁴.

Більш ліберальний підхід щодо свободи комерційної інформації демонструє Комітет ООН з прав людини при розгляді заяв про порушення статті 19 Пакту. Зокрема, Комітет не згоден з тим, що одні форми вираження думок можуть обмежуватися більшою мірою, ніж інші. У справі «*Баллантайн проти Канади*» Комітет підтвердив, що комерційний елемент свободи вираження не може призводити до усунення цього висловлювання зі сфери захисту свобод. Комітет також не згоден з тим, що кожна з вищезазначених форм вираження думок

---

¹ *Ceylan v. Turkey* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – N 23556/94. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{\"itemid\":\[\"001-58270\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² *Lehideux and Isorni v. France* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1998. – 23 September. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58245#{\"itemid\":\[\"001-58245\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58245#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ *Markt intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1989. – 20 Nov. (Ser. A, N 165). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57648#{\"itemid\":\[\"001-57648\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57648#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

⁴ *Casado Coca v. Spain* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1994. – 24 Feb. (Ser. A, N 285-A). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57866#{\"itemid\":\[\"001-57866\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57866#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

може зазнавати обмежень різною мірою, в результаті чого одні форми вираження думок можуть обмежуватися більшою мірою, ніж інші»¹.

Положення частини 3 статті 19 МПГПП щодо обмеження свободи вираження не містять прямої вказівки на приватність як підстава для її обмеження. Перелік обмежень свободи слова, передбачений у статті 10 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, дещо більший і включає до того ж вимоги запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно. Це включає розголошення персоніфікованої інформації як один із видів порушення права на приватність.

Відповідна практика американських судів, з одного боку, і Європейського Суду з прав людини, з іншого, підтверджує наявність принципових розбіжностей у підходах до обмеження свободи вираження.

Європейський Суд з прав людини у справі «*Рііс проти Об'єднаного Королівства*» підтвердив, що необхідно знаходити баланс між правом на приватність і свободою інформації:

«З'ясовуючи, чи існує позитивне зобов'язання, слід враховувати, що між загальним інтересом суспільства та інтересами окремої особистості має бути встановлено справедливу рівновагу, пошук якої – характерна риса всієї Конвенції»².

Протилежний підхід продемонстрував Апеляційний Суд США, визнаючи неконституційними положення законодавства, що зобов'язують комерційні компанії отримувати згоду на використання персональних даних передплатників для розповсюдження реклами. Вирішуючи спір, суд прийшов до висновку, що приватність споживачів не є суттєвим інтересом, який міг би виправдати обмеження прав на свободу слова телекомунікаційних компаній. Суд зазначив, що людина може відчувати себе некомфортно, знаючи, що

---

¹ *Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada*, Communications Nos. 359/1989 and 385/1989, U.N. Doc. CCPR/C/47/D/359/1989 and 385/1989/Rev.1, 1993 [Електронний ресурс] // Human Rights Library. – Електрон. дані. – 1993. – Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/v359385.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² *Rees v. the United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1986. – 17 Oct. (Series A, N 106). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564#{"itemid":\["001-57564"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

персоніфікована інформація циркулює вільно в світі, проте люди живуть у відкритому суспільстві, де інформація зазвичай передається вільно. При цьому, загальний рівень дискомфорту не є достатнім для виправдання обмежень свободи слова. Обмеження повинно ґрунтуватися на реальній загрозі заподіяння шкоди, а не на припущеннях щодо можливого заподіяння шкоди внаслідок розголошення. Уряд, на думку Суду, не надав доказів, які б демонстрували, що шкода приватності є реальною¹.

Проблема забезпечення безперешкодної передачі персональних даних через кордони почала виникати в 60-х роках двадцятого століття. Генеральна Асамблея ООН в 1968 р у своїй резолюції 2450 (XXIII) запропонувала Генеральному секретарю вжити заходів для вивчення проблем у галузі прав людини, що виникають у зв'язку з науково-технічним прогресом².

Зусилля, спрямовані на створення міжнародних стандартів для узгодження національних положень, що стосуються захисту персональних даних, були здійснені, зокрема, такими міжнародними організаціями, як Рада Європи (Конвенція № 108 «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних», 1981³), Організація Економічного Співробітництва та Розвитку («Керівні принципи, що регулюють захист приватності і транскордонні потоки персональних даних», 1980⁴) і Організація Об'єднаних

---

¹ *U.S. West, Inc. v. Federal Communications Commission, and United States of America* [Електронний ресурс] // FCC : web-site. – 1999. – № 98–9518. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://transition.fcc.gov/ogc/documents/opinions/1999/uswestcpni.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

² Resolution 2450 (XXIII) Human Rights and Scientific and Technological Developments, UN GA, 19 December 1968 [Електронний ресурс] // The UN : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/23/ares23.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, CETS No. 108, Strasbourg, 28.01.1981 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/108.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ Recommendation of the Council concerning Guidelines Governing the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, 23 September 1980 [Електронний ресурс] // International organisation helping governments tackle the economic, social and governance challenges of a globalised economy (OECD). – Електрон. дані. – 1980. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/oecdguidelinesonthe protectionofprivacyandtransborderflowsofpersonaldata.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Націй («Керівні принципи регламентації комп'ютеризованих картотек, що містять дані особистого характеру», 1990¹).

Зазначені документи відображають різні підходи до питань захисту і транскордонної передачі персональних даних. Зокрема, Конвенція № 108 носить обов'язковий характер і поширює свою дію як на публічно-правові відносини, так і інформаційні правовідносини у приватному секторі економіки. У той же час Керівні принципи ОЕСР залишаються більшою мірою «побажаннями» державам-учасницям організації і не охоплюють приватноправовий сектор. Керівні принципи ООН взагалі не розглядаються як джерело міжнародно-правових норм і розраховані на застосування в системі органів ООН.

Питання щодо транскордонної передачі персональних даних у 2006 р. було включене до програми перспективної роботи Комісії міжнародного права (КМП). Комісією були розроблені пропозиції, метою яких є вироблення загальних принципів захисту персональних даних. У документі КМП вказується: «Як виявляється з загального аналізу нині діючих норм і правил, при розбіжностях у підході очевидна спільність інтересів по ряду ключових принципів. Прецеденти та інший відповідний матеріал, включаючи міжнародні договори, законодавство, судові рішення і правові акти, що не мають обов'язкової сили, вказують на можливість вироблення комплексу положень, що дають предметний опис питань, які мають відношення до захисту персональних даних у світлі сучасної практики. Використовуючи свої методи роботи, Комісія, тим не менш, могла б виявити тенденції в юридичній теорії та практиці, які, швидше за все, сформулюють глобальний правовий режим, який міг би виникнути за результатами»².

---

¹ Guidelines for the Regulation of Computerized Personal Data Files, UN GA, 14 December 1990 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1990. – 14 Dec. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ddcafaac.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Protection of personal data in transborder flow of information, International Law Commission, Report on the work of its fifty-eighth session (1 May to 9 June and 3 July to 11 August 2006) General Assembly Records Sixty-first Session Supplement No. 10 (A/61/10). – P. 489-515 [Електронний ресурс] // United Nations. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: <http://legal.un.org/ilc/reports/2006/2006report.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Створення універсальної угоди про безперешкодну транскордонну передачу персональних даних, що має обов'язковий характер для її учасників, нам представляється малоімовірним, знову ж таки через наявність розбіжностей у питанні допустимості державного втручання в інформаційні приватноправові відносини. Висловлюються також сумніви щодо компетентності самої Комісії міжнародного права в такому вузькоспеціальному питанні, невластивому загально-правовій спрямованості роботи Комісії¹.

Іншою правовою проблемою розвитку ІКТ та свободою транскордонних інформацій є особливий режим пропрієтарної інформації – інформації, яка обтяжена правами інтелектуальної власності, а саме: авторським і суміжними правами. З приходом «цифрової доби» та суцільного проникнення глобального інфокомунікативного середовища на основі інтернет-технологій у всі сфери людського життя правові принципи сформовані у минулому столітті для захисту інтелектуальної власності виявились неефективними.

Цим питанням приділяли свою увагу науковці Л. Лессіг², П. Хугенхольц³, Д. Фурхуф⁴, А. Стровел і Ф. Талкенс⁵, В. Сакулін⁶ та інші. Міжнародно-правовим аспектам захисту прав інтелектуальної власності приділялася увага в публікаціях П. Голдштейна⁷ і С. Левінські⁸. Так званий «триступеневий тест» для оцінки допустимості винятків із загальних правил захисту інтелектуальної

---

¹ *Tomuschat, C. The International Law Commission: An Outdated Institution? / C. Tomuschat. // German Yearbook of Int. Law. – 2006. – Vol. 49. – P. 77–105.*

² *Лессіг Л. Свободная культура: как медиаконцерны используют технологии и законы для того, чтобы душить культуру и контролировать творчество / Л. Лессиг ; пер. англ. О. Данилова ; под ред. В. Ильина. – М. : Прагматика культуры, 2007. – 269 с. : табл.*

³ *Hugenholtz, P. B. Copyright and Freedom of Expression in Europe / P. B. Hugenholtz // Expanding the boundaries of intellectual property: innovation policy for the knowledge society / ed. by: R. C. Dreyfuss, D. L. Zimmerman, H. First. – Oxford, 2001. – P. 343–363.*

⁴ *Voorhoof, D. Copyright vs Freedom of Expression Judgment [Електронний ресурс] / D. Voorhoof, I. Høedt-Rasmussen. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://echrblog.blogspot.co.uk/2013/01/copyright-vs-freedom-of-expression.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.*

⁵ *Strowel, A. Freedom of Expression and Copyright under Civil Law: Of Balance, Adaptation, and Access. Copyright and Free Speech. Comparative and international analyses / A. Strowel, F. Tulkens, J. Griffiths, U. Suthersanen (eds.). – Oxford : Oxford Univ. Press, 2005.*

⁶ *Sakulin, W. Trademark protection and freedom of expression: an inquiry into the conflict between trademark rights and freedom of expression under European law / W. Sakulin. – Alphen aan den Rijn, The Netherlands : Kluwer Law Int. ; Frederick, MD : Sold and distributed in North, Central, and South America by Aspen Publishers, 2011. – XVI, 403 p.*

⁷ *Goldstein, P. International Copyright: Principles, Law, and Practice / Paul Goldstein. – Oxford University Press, 1992.*

⁸ *Silke von Lewinski. International Copyright Law and Policy / Silke von Lewinski. – Oxford University Press, 2008.*

власності спеціально досліджувався в історичному ракурсі і концептуально Р. Окідіджем¹ і М. Сінтфлебеном². Однак до цього часу суттєвого прогресу та єдності у поглядах у наукових колах досягти не вдалося.

Дискусії щодо розвитку, культури, інновацій та прав людини у цифрову епоху вийшли за рамки наукових кіл та набули міжнародного політичного забарвлення. Поряд з уже наявними міжнародними угодами виникли нові ініціативи, спрямовані на посилення захисту прав у зв'язку з неконтрольованим використанням творів, у тому числі внаслідок використання прогресу сучасних ІКТ.

Проект Угоди з питань боротьби з контрафактною торгівлею (англ. *Anti-Counterfeiting Trade Agreement / ACTA*) було підготовлено в жовтні 2007 р. США, Європейській Союз, Швейцарія і Японія зробили спільну заяву про те, що вони мають намір укласти нову угоду, яка посилить права інтелектуальної власності. До дискусії долучилися Австралія, Республіка Корея, Нова Зеландія і Мексика. В ході декількох раундів переговорів і обговорення положень АСТА в 2010 р. був розроблений проект угоди, що включав серед іншого, посилення обмежень на поширення інформації через Інтернет та використання інфокомунікаційних технологій, що можуть призвести до порушення прав інтелектуальної власності. Проект передбачав такі новели як надання офіційних повноважень з пошуку нелегально вивантажених музичних творів, а також зобов'язання провайдерів інтернет-послуг розкривати інформацію про можливих порушників авторського права без судового припису.

У жовтні 2011 р. у США громадськість виступила проти ухвалення Конгресом актів щодо боротьби із он-лайнним піратством (англ. *SOPA*) та захисту інтелектуальної власності (англ. *PIPA*). Масштабні акції протесту прокотилися європейським континентом у лютому 2012 р. проти ухвалення

---

¹ Okediji, R. L. The International Copyright System: Limitations, Exceptions and Public Interest Considerations for Developing Countries [Електронний ресурс] / R. L. Okediji ; Int. Centre for Trade and Sustainable Development and United Nations Conference on Trade and Development // Issue Paper. – 2006. – № 15. – Режим доступу: <http://legalportal.am/download/library/p16v8s17eh18sguns157k16of1sku3.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Senftleben, M. Copyright, Limitations and the Three-Step Test / Martin Senftleben // General Editor Prof Bernt Hugenholtz. Kluwer Law International, The Hague, 2004. – 340 p.

Угоди з питань боротьби з контрафактною торгівлею, а у липні того ж року Європейський парламент відхилив її як неприйнятну. Це все показує, що існує нагальна необхідність переглянути підходи і рамки в міжнародному праві для захисту інтелектуальної власності в цифрову епоху.

Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дунья Міятович закликала уряди переглянути рамки захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті, підкреслюючи потенційну загрозу для особистих свобод, пов'язаних із розширенням юридичних прав і технологічних обмежень: «У жодному разі інтереси правовласників не повинні бути поставлені вище фундаментального права на свободу вираження поглядів та права на приватне життя. Нам потрібен новий баланс між законними правами власників авторського права і творчої реалізації права кожного на свободу вираження поглядів для суспільного надбання»¹.

Допоміжним засобом у визначенні нових міжнародно-правових рамок для узгодження інтересів правовласників та економічною свободою користувачів-споживачів інформації можуть служити рішення міжнародних судових інституцій. Зокрема, нещодавно прийняте Європейським Судом з прав людини (ЄСПЛ) рішення у справі щодо відтворення в Інтернеті фотографій, захищених авторським правом, розширило концепцію свободи вираження та інформації на захист інтелектуальної власності як одну з підстав для її легітимного обмеження.

ЄСПЛ у своєму рішенні підтвердив, що стаття 10 Конвенції про захист прав людини та основних свобод має бути застосована для оцінки правомірності обмеження авторським правом свободи інформації². Таке втручання у свободу інформації повинно бути у відповідності з трьома умовами, закріпленими в абзаці другому статті 10 Конвенції: 1) повинно бути доречно мотивоване як

---

¹ Intellectual property rights in the digital age – new approaches needed to guarantee freedom of expression, says OSCE media freedom representative, 2012 [Електронний ресурс] // OSCE : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.osce.org/fom/87167>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² *Ashby Donald and Others v. France* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2013. – 10 Jan. (No. 36769/08). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115979#{\"itemid\":\[\"001-115979\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115979#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

необхідне в демократичному суспільстві; 2) передбачатися законом та; 3) переслідувати законну мету.

Іншими словами, ЄСПЛ визнав за необхідне оцінювати застосування санкцій або будь-яких інших обмежувальних заходів для захисту авторських прав як обмеження свободи вираження та інформації. При цьому, Суд також визнав також і широкі межі розсуду (англ. *Margin of appreciation*) держав для застосування обмежень у національному законодавстві, тим самим послабивши дію статті 10 Конвенції та можливості для порівняння конкуруючих суспільних та індивідуальних інтересів при оцінці заходів з обмеження художньої або журналістської свободи інформації на тій підставі, що були порушені положення законодавства про авторське право.

У згаданій справі заявники – американський, бразильський і французький фотографи модельного бізнесу, були оштрафовані Апеляційним судом Парижа на суму 255.000 євро разом з компанією-власником сайту за публікацію в Інтернеті без дозволу «будинків моди» фотографій, зроблених під час показу мод в Парижі в 2003 р. Посилаючись за французьке законодавство, Верховний суд також залишив скаргу заявників без задоволення, а рішення Апеляційного суду – в силі, оскільки дозволенним винятком з охорони авторського права за французьким законом є відтворення та поширення виключно для новин та інформаційних цілей.

У Страсбурзі заявники скаржилися на порушення їхніх прав гарантованих статтею 10 Конвенції. Однак ЄСПЛ, визнавши, що накладення штрафу є втручанням в їхні права, що захищаються статтею 10 Конвенції, тим не менш, визнав втручання правомірним, оскільки воно було передбачено законом, переслідувало законну мету захисту прав інших осіб.

Законодавство Франції у цьому питанні спирається на Директиву 2001/29/ЕК¹, якою були гармонізовані окремі аспекти авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві для приведення законодавства ЄС

---

¹ Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society // OJ. – L. 167. – 2001. – P. 10–19.

та її країн-членів у відповідність з основними міжнародними зобов'язаннями, які впливають з, так званих «Інтернет – Угод», двох міжнародних договорів про авторське право і суміжні права, прийнятих у рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) у грудні 1996 р.

Цікаво, що аналогічний з правової точки зору спір, розглянутий у Великобританії в 2001 р., мав зовсім інший результат. У справі «*Телеграф Груп Лтд проти лорда Ешдауна*» Апеляційний суд Англії та Уельсу оцінював наскільки Закон про права людини, прийнятий в 1998 р., торкався положення Закону про авторське право 1988 р. «Телеграф Груп» стверджували, що при розгляді питання про порушення авторських прав або виборі засобів для правового захисту, необхідних у випадку такого порушення, Суд повинен брати до уваги право на свободу вираження думок, що надається Статтею 10 Європейської Конвенції з прав людини. Апеляційний суд відхилив доводи апелянта («Телеграф Груп»), вказавши, що свобода вираження могла бути реалізована в публікації без порушення прав автора¹.

Що стосується застосовування обмежень для захисту авторських прав, що у Директиві 2001/29/ЕК наводиться їх вичерпний перелік, проте національним урядам залишено можливість їхнього обмеженого застосування («обмеження обмежень»). При цьому сам перелік обмежень виходить далеко за рамки необхідних обмежень, передбачених в міжнародному праві, зокрема, у вищезгаданих «Інтернет – Угодах» ВОІВ.

На рівні Європейського Союзу питання про допустимість обмежень виникло у зв'язку з наявними в національних законодавствах розбіжностями і нерівномірністю правового захисту, що межують з дискримінацією за ознакою національної приналежності. Ще в 1993 р. в Суді справедливості ЄС розглядалося питання, що виникло у Мюнхенського земельного суду при розгляді спору між британським співаком і композитором Ф. Коллінз і дистриб'ютором фонограм «Імтрат Хандельсгесельшафт ГмбХ» у зв'язку з

---

¹ *Ashdown v. Telegraph Group Ltd.*, 18 July 2001, England & Wales Court of Appeal (EWCA), Civ 1142, Case No: A3/2001/0213 [Електронний ресурс] // England and Wales Court of Appeal (Civil Division) Decisions: web-site. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2001/1142.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

продажем у Німеччині компакт-диска, що містить зроблений без згоди співака запис концерту, проведеного ним в Сполучених Штатах.

Позивач, пан Ф. Коллінз звернувся до Мюнхенського земельного суду для накладення заборони продажу зазначеного компакт-диска. Національний суд визнав, що положення німецького законодавства принагідні для застосування у справі, виключивши, однак застосування Римської конвенції від 26 жовтня 1961 р. про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, до якої Сполучені Штати, на території яких проводився запис, не приєдналися. При цьому суд звернувся до Суду справедливості ЄС з питанням про відповідність цих положень національного законодавства принципу недискримінації, викладеному в першому абзаці статті 7 Договору ЄС.

Суд ЄС підтвердив, що авторське право і суміжні права входять у сферу застосування Договору ЄС, і загальний принцип недискримінації, встановлений статтею 7, до них може бути застосовується. На цій підставі законодавство держав-членів ЄС не повинно виключати правовий захист для авторів і виконавців з інших держав-членів, в тому числі щодо заборони реалізації на своїй території фонограми виробленої без їх згоди, коли виступ було здійснено за межами своєї національної території¹.

Дослідження впровадження та впливу на національне законодавство зазначеної Директиви, проведений експертами голландського Інституту інформаційного права, розкриває недоліки «додаткового» переліку обмежень, який рекомендовано «замінити більш коротким перерахуванням обов'язкових обмежень, які відображають основні свободи, інтереси внутрішнього ринку і права європейських споживачів»².

---

¹ *Phil Collins v Imtrat Handelsgesellschaft GmbH; Patricia Im-und Export Verwaltungsgesellschaft GmbH v EMI Electrola GmbH*, 1993 [Електронний ресурс] // EUR Lex : portal. – Електрон. дані. – 1993. – 20 Окт. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61992J0092:EN:HTML>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

² Study on the implementation and effect in member states' laws of Directive 2001/29/EC on the harmonization of certain aspects of copyrights and related rights in the information society [Електронний ресурс] // Institute for Information Law, University of Amsterdam – Електрон. дані. – 2007. – Feb. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/infosoc-exec-summary.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

Для розв'язання суперечливих питань щодо загальноєвропейського режиму захисту авторського права в цифровому середовищі у 2008 р. Комісія ЄС схвалила «Зелену книгу про авторське право в економіці знань», яка присвячена ролі авторського права в розвитку поширення знань для науки і освіти¹. В іншому дослідженні Комісія підкреслила необхідність сприяння вільному пересуванню знань та інновацій як «п'ятої свободи» спільного ринку².

Повертаючись до судової практики розв'язання питань балансування авторського права і свободи інформації, слід згадати й попередні рішення ЄСПЛ, що стосуються свободи інформації та авторських прав. Останні, у свою чергу, захищені відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції як право власності, що вже підтверджувалось Судом³. У справі «*Мельничук проти України*», яка стосується порушення авторських прав заявника, Суд також визнав, що стаття 1 Першого протоколу включає захист інтелектуальної власності⁴.

Слід звернути увагу також на практику Європейського Суду справедливості (ЄСС), який у недавніх рішеннях також підтвердив цей підхід, коли авторські права в Інтернеті слід збалансувати з іншими правами. ЄСС підтвердив, що захист прав інтелектуальної власності дійсно закріплений у статті 17 (2) ХОП, однак це право не є недоторканим і абсолютно захищеним. ЄСС, зокрема уточнив, що «в контексті заходів, прийнятих для захисту авторських прав, національні органи та суди повинні встановити справедливий баланс між

---

¹ Green Paper on Copyright in the Knowledge Economy, COM (2008) 466/3 [Електронний ресурс] // The EU Single Market : European Commission. – Електрон. дані. – Brussels, 2008. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/greenpaper_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² A single market for 21st century Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions of 20.11.2007. – [Електронний ресурс] // EUR-LEX : web-site. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0724en01.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2007. – No. 73049/01. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78981#{\"itemid\":\[\"001-78981\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78981#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

⁴ *Melnychuk v. Ukraine* (dec.) [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2005. – No. 28743/03. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70089#{\"itemid\":\[\"001-70089\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70089#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

захистом авторських прав і захистом основних прав громадян, постраждалих від таких заходів»¹.

Бельгійська компанія, що представляє авторів, композиторів і видавців звернулася за захистом від поширення практики незаконного скачування файлів, що містять захищені музичні твори, через Інтернет. У 2004 р. компанія звернулася за захистом до суду першої інстанції Брюсселя, який наклав заборону компанії провайдеру інтернет-послуг сприяти і здійснювати порушення авторських прав, надаючи можливість своїм споживачам відправляти і отримувати будь-яким способом, електронні файли, що містять музичні твори, що знаходяться в репертуарі позивача. Зазначені заходи передбачали встановлення та здійснення за наказом суду і за рахунок компанії-провайдера на необмежений термін системи фільтрації електронних комунікацій з метою встановлення факту незаконного завантаження файлів. Апеляційний суд Брюсселя для роз'яснення законодавства звернувся до Європейського суду справедливості (ЄСС), який оцінив можливі наслідки і постановив, що в якості запобіжної міри впровадження системи моніторингу надасть можливість контролю над передачею файлів, права на які правовласникам не належать, але надасть їм можливість блокування.

Суд підтвердив, що Директива 2001/29/ЄК і 2004/48/ЄК передбачає для правовласників нерівноцінну і переважну позицію по відношенню до посередників, постачальників послуг, що порушує рамки обмежень, передбачені Директивами. Суд зазначив, що правила не стосуються положень Директиви 2000/31/ЄК про електронну комерцію, відповідно до яких національні органи не повинні застосовувати заходи, що покладають на інтернет-провайдерів обов'язок проводити загальний моніторинг інформації переданої через мережі. Виходячи з оцінки технічних характеристик впровадження системи фільтрації, що включає обов'язок провайдерів проводити активний моніторинг всіх даних своїх клієнтів з метою

---

¹ *Scarlet v. SABAM*, Application No. C-70/10, Judgement of 24 November 2011 [Електронний ресурс] // ECJ : portal. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-70/10>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

попередження можливих порушень прав інтелектуальної власності, Суд встановив невідповідність зазначеним принципам.

Оцінюючи конкуруючі інтереси, пов'язані з фундаментальними правами і свободами, такими як право займатися підприємницькою діяльністю, правами на захист персональних даних, свободою одержувати і передавати інформацію, Суд встановив, що накладення таких обмежень порушить справедливий баланс між цими фундаментальними правами. На його думку, таке обмеження свободи висловлювань накладе неприйнятні обмеження на підприємницьку діяльність, який буде змушений встановити складне, дороге, тимчасове комп'ютерне системне приладдя виключно за свої кошти. Це буде суперечити положенням Директиви 2004/48/ЄК, яка вимагає, щоб заходи для забезпечення поваги прав інтелектуальної власності не були надмірно складними або дорогими. Крім того, Суд вбачав, що така судова заборона може порушувати основоположні права клієнтів, які охороняються, зокрема, ХОП, а саме їх права на захист персональних даних, одержувати і поширювати інформацію¹.

З цієї ж точки зору ЄСС вважає, що запровадження систем фільтрації змісту (контенту) в Інтернеті хоча й може певною мірою забезпечити дотримання авторських прав, але створює суттєвий ризик – може підірвати свободу інформації, оскільки система не може напевно розрізнити незаконний і законний зміст, внаслідок чого його введення може призвести до блокування законної інфокомунікації.

На ризик надмірного та неадекватного державного регулювання змісту (контенту) в Інтернеті вказують міжнародні мандатарії з питань свободи слова. У спільній Декларації, прийнятій мандатаріями у 2011 р. зазначається, що «здійснення права на свободу вираження поглядів може бути піддане певним обмеженням, які передбачені законодавством і є необхідними, зокрема з метою запобігання злочинам та захисту основоположних прав інших осіб, включаючи дітей. Але при цьому підкреслюється, що будь-які подібні обмеження мають

---

¹ *Ibid.*

бути збалансованими і відповідати нормам та принципам міжнародного права в частині права на свободу вираження поглядів»¹.

Підсумовуючи викладене, слід визнати, що свобода інформації та авторські права, що закріплені в основоположних міжнародно-правових документах, не можуть спростовувати один одного, а мають збалансовуватися, виходячи з оцінки задіяних інтересів. Захист прав інтелектуальної власності, так само як й інших видів права власності, включається у сферу дії статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. Обмеження свободи вираження та інформації в інтересах захисту авторських прав та інших прав інтелектуальної власності мають відповідати трьом вимогам, сформульованим у статті 10 ЄКПЛ.

---

¹ Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet / The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, 1 June 2011 [Електронний ресурс] // OAS (Organization of American States). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.oas.org/en/iachr/expression/showarticle.asp?artID=848&IID=1>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

2.4. Зобов'язання *erga omnes* стосовно забороненої міжнародним правом інформації

Міжнародне право встановлює позитивні зобов'язання для держав щодо обмеження свободи поширення незаконної інформації. Під обмеження, що вимагають прийняття на національному рівні відповідних забороняючих положень у законодавстві, підпадають пропаганда війни і підбурювання до національної, расової чи релігійної ненависті, пряме і публічне підбурювання до здійснення геноциду, пропаганда тероризму, а також дитяча порнографія.

Питанням перешкоджання обігу тих чи інших видів незаконної інформації в міжнародному праві приділено значну увагу в зарубіжній науковій літературі. Зокрема, питання пропаганди війни та підбурювання до вчинення геноциду розглядають у контексті міжнародного кримінального права Дж. Вейсен¹, Г. Верле², А. Захар³, Дж. Кунц⁴; Т. Мендел⁵, Н. Робінсон⁶, Рухашіянкіко⁷, В. Шабас⁸ т. ін. Підбурювання до національної, расової чи релігійної ненависті, а також припинення обігу дитячої порнографії вивчають, здебільшого в рамках боротьби з комп'ютерними (кібер) злочинами: Я. Акденіц⁹, Р. Бенкет і Д. Гейтс¹,

---

¹ *Wiesen, J.* The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II and the Holocaust / Jonathan Wiesen // Holocaust and Genocide Studies. – 2007. – Vol. 21, N 2. – P. 303–305.

² *Верле Г.* Принципы международного уголовного права : учебник / Герхард Верле ; пер. с англ. С. В. Саяпина. – Одесса : Феникс ; М. : ТрансЛит, 2001. – С. 384–385.

³ *Zahar, A.* The ICTR's «Media» Judgment and the Reinvention of Direct and Public Incitement to Commit Genocide / A. Zahar // Criminal Law Forum. – 2005. – Vol. 16. – P. 33.

⁴ *Kunz, J.* The United Nations Genocide Convention / J. Kunz // American J. of Int. Law. – 1949. – V. 43. – P. 738–746.

⁵ *Mendel, T.* Study on International Standards Relating to Incitement to Genocide or Racial Hatred [Електронний ресурс] / T. Mendel. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: http://www.concernedhistorians.org/content_files/file/TO/239.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁶ *Robinson, N.* The Genocide convention; a commentary / N. Robinson. – New York : Inst. of Jewish Affairs ; World Jewish Congress, 1960. – 158 p.

⁷ *Ruhashyankiko, N.* Study of the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide / N. Ruhashyankiko. – Geneva : United Nations Economic and Social Council, 1978.

⁸ *Schabas, W. A.* Genocide in international law: the crimes of crimes / W. A. Schabas. – Cambridge, U.K. ; New York : Cambridge Univ. Press, 2000. – XVI, 624 p.

⁹ *Akdeniz, Y.* Racist Content on the Internet [Електронний ресурс] / Yaman Akdeniz // Council of Europe Publishing. – Електрон. дані. – 2009. – <http://www.cyber-rights.org/yamancv.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.; Introduction [Електронний ресурс] / Yaman Akdeniz / Legal Instruments for Combating Racism on the Internet // Council of Europe Publishing, Human Rights and Democracy Series. – Електрон. дані. – 2009. – P. 7–37. – Режим доступу: <http://www.cyber-rights.org/yamancv.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.;

Р. Вортлі і С. Смолбон², К. Мільнер і Я. Одонел³ т. ін. Зазначеним питанням поки що не приділяється необхідної уваги у вітчизняній науці міжнародного права. У той же час, дотримання Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері припинення незаконної інформації, а також забезпечення свободи думок і їх вираження є показниками рівня демократичності держави і предметом оцінки з боку міжнародного співтовариства.

Існує різниця між незаконними матеріалами, які держави відповідно до міжнародного права зобов'язані заборонити, такі як дитяча порнографія, і матеріалами, які вважаються шкідливими, образливими, негожими або небажаними, але які державам не потрібно забороняти або оголошувати кримінально караними. Необхідно проводити чітке розмежування між трьома формами вираження думок: а) вираження думки, яке є порушенням міжнародного права і може бути кримінально караним; б) вираження думки, яке не є кримінально караною, але може послужити підставою для обмеження і цивільного позову; і, в) вираження думки, яке не може переслідуватися в кримінальному чи цивільному порядку, але, тим не менш, викликає стурбованість з приводу терпимості, благопристойності та поваги по відношенню до інших.

В сучасному міжнародному праві заборонені види інформації передбачаються в інструментах, огляд яких подається нижче.

Стаття 20 МПГПП:

«1. Всяка пропаганда війни повинна бути заборонена законом.

Internet child pornography and the law: national and international responses / by Yaman Akdeniz. – Burlington, VT : Ashgate, 2008. – XV, 307 p.

¹ *Bennett, R. W.* The Relationship Between Pornography and Extrafamilial Child Sexual Abuse / R. W. Bennett, D. F. Gates. – The Police Chief, 1991.

² *Wortley, R. S.* Situational Prevention of Child Sexual Abuse / R. Wortley, S. Smallbone // Criminal Justice Press: Crime prevention studies, 2006. – Vol. 19. – P. 65–100.

³ *O'Donnell, I.* Child pornography: crime, computers and society / I. O'Donnell, C. Milner. – Cullompton, UK : Willan Publishing, 2007. – XII, 259 p. : ill.

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом»¹.

Міжнародне кримінальне право забороняє пряме і публічне підбурювання до вчинення геноциду. Заборона міститься, зокрема, у положеннях статті 3 Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього:

«Стаття III:

Карні наступні діяння:

- a) геноцид;
- b) змова з метою здійснення геноциду;
- c) пряме і публічне підбурювання до здійснення геноциду;
- d) замах на здійснення геноциду;
- e) співучасть у геноциді»².

Відповідні положення містяться в пункті 3 (e) статті 25 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, пункті 3 (c) статті 4 Статуту Міжнародного трибуналу по колишній Югославії та пункті 3 (c) статті 2 Статуту Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді.

Зазначені норми є загальновизнаними імперативними нормами, які покладають на усі держави світу позитивні зобов'язання щодо обмеження свободи інформації шляхом вжиття заходів для боротьби із поширенням незаконної інформації незалежно від їх участі у відповідних міжнародно-правових договорах, тобто зобов'язання *erga omnes* (лат.: для всіх).

У Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (МКЛРД) запропонований інший підхід, який передбачає більш широкий арсенал засобів боротьби з ненавистю.

---

¹ International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, *Treaty Series*, vol. 999, No. 14668 p. 171 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1966. – 19 Dec. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948, United Nations, *Treaty Series*, vol. 78, p. 277 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1948. – 9 Dec. – Режим доступу: <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

Стаття 4 (а) МКЛРД покладає специфічні зобов'язання на держави-учасники криміналізувати шість видів правопорушень:

- 1) поширення ідей, заснованих на расовій перевазі;
- 2) поширення ідей, заснованих на расовій ненависті;
- 3) підбурювання до расової дискримінації;
- 4) вчинення насильства на расовому ґрунті;
- 5) підбурювання до вчинення насильства на расовому ґрунті, а також
- б) надання допомоги, в тому числі фінансового характеру, для проведення расистської діяльності.

Як видно з цього переліку, чотири з шести пунктів (1, 2, 3, 5) належать до зобов'язань, які обмежують свободу вираження. Вказівка лише такої ознаки для дискримінації як расове походження і відсутність інших можливих ознак у цій статті, на думку експертів, є всього лише технічною недоробкою¹.

Щодо вимог статті 4 відсутній міжнародний консенсус, і багато держав використали можливість зробити до неї застереження, які залишили за державами право самим визначати баланс між свободою вираження і боротьбою з дискримінацією. Зокрема, в застереженні США зазначається: «Конституція США містить положення про захист прав особистості, такі як право на свободу слова, і ніщо в Конвенції не повинно розглядатися як таке що вимагає або дозволяє прийняття законодавчих або інших заходів з боку Сполучених Штатів Америки, несумісних з положеннями Конституції Сполучених Штатів Америки»².

---

¹ ARTICLE 19, Memorandum Preliminary Draft InterForms of Discrimination and Intolerance Expert Meeting of the Links Between Articles 19 and 20 of the ICCPR: Freedom of Expression and Advocacy of Religious Hatred that Constitutes Incitement to Discrimination, Hostility or Violence, UN HCHR, October 2–3, 2008 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.article19.org/data/files/pdfs/conferences/iccpr-links-between-articles-19-and-20.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 21 December 1965, United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1965. – 21 Dec. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

У 2005 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй на 60-й сесії прийняла резолюцію 60/150 «Боротьба проти дифамації релігій»¹. У зазначеному документі дифамація релігій визначається як «прояв нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань, як формування негативного стереотипного образу релігій». У п. 9 резолюції 60/150 Генеральна Асамблея закликала держави «вжити рішучих заходів з метою заборони розповсюдження через політичні установи та організації расистських і ксенофобських ідей і матеріалів, спрямованих проти будь-якої релігії і її послідовників і представляють собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі і насильства»².

Надалі ГА ООН приймала на своїх сесіях резолюції, що послідовно засуджують дифамацію релігій і закликають держави до боротьби з цим явищем. Так, у грудні 2008 р. на 63-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція 63/171 «Боротьба проти дифамації релігій»³; у грудні 2009 р. на 64-й сесії, а в грудні 2010 р. на 65-й сесії Генеральної Асамблеї ООН ухвалювались резолюції з аналогічним назвами⁴.

Генеральна Асамблея ООН в п. 4 своєї резолюції 65/224 висловила глибоку стурбованість у зв'язку з програмами та планами екстремістських організацій і груп, які ставлять перед собою завдання сформувати подібні стереотипи, особливо при потуранні урядів. У прийнятій у грудні 2009 р. резолюції 64/164, під заголовком «Ліквідація всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії та переконань», Генеральна Асамблея висловила «глибоке занепокоєння

---

¹ Resolution 60/150 Combating defamation of religions, UN GA, 2005 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/150. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² *Ibid.*

³ Resolution 63/171. Combating defamation of religions, UN GA, 2008 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/171. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Resolution 64/156 Combating defamation of religions, UN GA, 2009 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/156. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015 р.; Resolution 65/224 Combating defamation of religions, UN GA, 2010 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/224. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

у зв'язку з усіма формами дискримінації та нетерпимості, включаючи забобони і формування негативних стереотипів щодо осіб на ґрунті релігії або переконань»¹.

Генеральна Асамблея розробила загальну стратегію боротьби проти дифамації релігій, основні напрями якої припускають:

- прийняття всіма державами необхідного законодавства для заборони пропаганди національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі і насильства;

- встановлення або зміцнення державами внутрішньої нормативної бази та законодавства для запобігання дифамації релігій та формування негативних стереотипів щодо релігійних груп;

- здійснення всіма державами на практиці положень Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань;

- забезпечення всіма державами в рамках їх відповідних правових і конституційних систем адекватного захисту від актів ненависті, дискримінації, залякування та примусу в результаті дифамації релігій та розпалювання релігійної ненависті в цілому;

- прийняття всіма державами всіх можливих заходів для заохочення терпимості і поваги до всіх релігій і переконанням та розуміння їх систем цінностей і доповнення правових систем стратегіями інтелектуального і морального змісту для боротьби з релігійною ненавистю і нетерпимістю;

- відкрите, конструктивне і шанобливе обговорення ідей, міжконфесійний та міжкультурний діалог на місцевому, національному та міжнародному рівнях;

- забезпечення всіма державами, з боку всіх державних посадових осіб при виконанні своїх службових обов'язків, поваги до людей, незалежно від їх приналежності до інших релігій і їх переконань, та недопущення дискримінації осіб на основі їхньої релігії або переконань;

---

¹ Resolution 64/164 Elimination of all forms of intolerance and of discrimination based on religion or belief, UN GA, 2009 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/164/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015 р.

- розробка стратегій та узгодження дій на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях за допомогою освіти та просвітницької діяльності;

- забезпечення і захист в рамках національного законодавства і відповідно до міжнародного права, що стосуються прав людини, і міжнародним гуманітарним правом релігійних місць, об'єктів, святинь і символів;

- налагодження глобального діалогу в масштабі міжнародної спільноти з метою заохочення культури терпимості та миру на всіх рівнях на основі дотримання прав людини і поваги різноманітності релігій і переконань;

- заохочення з боку Ради з прав людини загальної поваги до всіх релігійних і культурних цінностей, а також заохочення засобів активізації міжнародних зусиль для боротьби з безкарністю за акти нетерпимості, дискримінації та розпалювання ненависті щодо членів будь-яких громад і прихильників будь-яких релігій¹.

У доповіді Генерального секретаря ООН, представленій Генеральній Асамблеї в липні 2009 р., питання про допустимість обмеження свободи вираження думок у зв'язку з концепцією дифамації релігій розглядається в рамках ст. 19 і ст. 20 МПГПП, а також ст. 4 МКЛРД. Разом з тим Генеральний секретар підкреслив, що «такі правові заходи, як обмеження виключно свободи вираження думок, далеко не достатні для здійснення реальних змін в умах, сприйняттях і полеміки з цього питання. Для ліквідації основних причин нетерпимості необхідний значно ширший спектр стратегічних заходів, що охоплюють такі сфери, як міжкультурний діалог і просвітництво, спрямовані на формування толерантності та поваги до різноманітності»².

У резолюціях Генеральної Асамблеї ООН перераховуються різні дискримінаційні практики, що кваліфікуються як дифамація релігії, такі як

---

¹ Resolution 36/55. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, UN GA, 1981 [Електронний ресурс] // the United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r055.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² The UN Secretary General report «Combating defamation of religions» [Електронний ресурс] // The Religion and Law Consortium. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.religlaw.org/docs/31%20July%202009.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р..

формування принизливих стереотипів і стигматизація людей на підставі їхньої релігії або переконань, негативне висвітлення певних релігій і релігійних символів і неповажне ставлення до них.

Проти концепції «дифамації релігії» в тому вигляді, в якому вона представлена у вищевказаних резолюціях, голосували європейські країни, Україна в тому числі. На їхню думку, зазначена концепція спрямована на захист релігії як такої і не стосується прав людини. На думку правозахисників, прийняття цих документів створює міжнародно-правову основу для ухвалення так званих «законів про богохульство», що значною мірою може обмежити свободу віросповідання. У листопаді 2009 р. в 20 країнах було підписано Спільну заяву щодо концепції «дифамації релігій» як відповідь на пропозицію Організації Ісламської конференції (ОІК) наділити резолюції ООН проти «дифамації релігій» зобов'язуючою силою міжнародного договору.

Спеціальний доповідач з питання про сучасні форми расизму, расову дискримінацію, ксенофобію і пов'язаної з ними нетерпимість Дуду Д'єн у своїй доповіді в 2008 р. вказав, що Рада з прав людини повинна «сприяти переходу від соціологічної концепції дифамації релігій до правової норми, яка забороняє підбурювання до національної, расової чи релігійної ненависті на основі юридичних положень, що містяться в міжнародних договорах про права людини, зокрема в ст. ст. 18–20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і в ст. 4 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації»¹. Зазначену рекомендацію Ради з прав людини знову повторив наступник Дуду Д'єна на посту спеціального доповідача Гіту Муїгай у своїй доповіді в 2009 р.².

---

¹ Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance on the manifestations of defamation of religions, A/HRC/9/12, 2008 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: http://www.humanrightsvoices.org/assets/attachments/documents/diene_report_2008.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Githu Muigai, on the manifestations of defamation of religions, and in particular on the serious implications of Islamophobia, on the enjoyment of all rights by their followers, A/HRC/12/38, 2009 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/A-HRC-12-38_E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Починаючи з 2008 р., підтримка таких проблематичних резолюцій стала зменшуватися. Члени ООН з Північної Америки, Європи та Азії, включаючи Ватикан, послідовно голосують або виступають проти концепції «дифамації релігій». До початку 2010 р. кількість голосуючих проти концепції також зросла за рахунок низки країн Латинської Америки (Аргентина, Чилі, Мексика, Панама і Уругвай), а також країн Африканського континенту – Ліберії та Замбії.

Міжнародні експерти з прав людини також виступали проти концепції «дифамації релігій». У грудні 2008 р. мандатарії з питання свободи релігії ООН, ОБСЄ, ОАД, а також АХПЛН оприлюднили спільну заяву, що закликає міжнародні організації припинити підтримку ідеї «дифамації релігій», оскільки вона «не узгоджується з міжнародними стандартами, прийнятими плюралістичними і вільними суспільствами»¹.

Спеціальний Доповідач ООН з питань свободи релігії та переконань також критикував концепцію, вказуючи на те, що міжнародне право захисту прав людини захищає інтереси особистості, а не системи вірувань, і що право людини на свободу релігії або переконань не виключає право будь-якої релігії бути вільною від критики: «визнання, повага і практика релігійного плюралізму ... включає критику, дискусію і постановку питань щодо взаємної оцінки»².

У Доповіді Комісії США зі свободи віросповідання в країнах світу за 2010 рік із занепокоєнням вказувалось на спроби прихильників «дифамації релігій» по-новому визначити й істотно розширити Статтю 20 (2) МПГПП і Статтю 4 МКЛРД з тим, щоб охопити «релігійно-дифамаційні» висловлювання. У той же

---

¹ Joint Declaration on Defamation of Religions, and Anti-terrorism and Anti-Extremism Legislation, The UN Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the OSCE Representative on Freedom of the Media, the OAS Special Rapporteur on Freedom of Expression and the ACHPR (African Commission on Human and Peoples' Rights) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information [Електронний ресурс] // OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.osce.org/fom/35639>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir, and the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Doudou Diène, further to Human Rights Council decision 1/107 on incitement to racial and religious hatred and the promotion of tolerance, A/HRC/2/3 [Електронний ресурс] // Strasbourg Consortium. – Електрон. дані. – 2006 – 20 Sept. – Режим доступу: // <http://www.strasbourgconsortium.org/docs/20%20Sept%202006.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р. – п. 65.

час ці дві норми встановлюють лише обмежену кількість винятків щодо основних свобод самовираження і релігії:

«Для їх застосування необхідно щось більше, ніж просто вираження критичних або навіть образливих поглядів з питань релігії. Ці положення спрямовані на захист особистості від насильницьких дій або дискримінації, а не на захист релігійних установ або ідей від критики. До того ж, вони завжди тлумачилися разом з положеннями міжнародного договору, що захищають свободу релігії та самовираження, що забезпечують рівність перед законом і забороняють будь-яких заходів, які могли б порушити гарантовані права. Крім того, об'єднання раси і релігії з метою підведення «дифамації релігій» під сферу дії МКЛРД, призведе до серйозних проблем у сфері свободи релігії. Раса людини непорушна, але його або її релігія – ні. Дійсно, право особи на свободу релігії або переконань включає право вільно обирати або змінювати свою релігію на іншу або зовсім відмовитися від релігії. Більше того, визнання висловлювань, які є критичними або образливими по відношенню до релігій, еквівалентом висловлювань з расової ненависті припинить будь-які дискусії про вірність заяв про, між або в рамках релігій – мирне обговорення яких є частиною свободи релігії або переконань»¹.

У доповіді Венеціанської комісії Ради Європи, де робиться огляду правозастосовної практики у різних країнах і їх законодавчих заходів, пов'язаних з богохульством, розпалюванням ворожнечі і свободою вираження думки, що застосовуються в різних країнах, йдеться про те, що «релігійні групи, так само як і інші групи, повинні терпимо ставитися до публічних критичних висловлювань і дебатів, темою яких є діяльність, навчання і переконання цих груп, за умови, що така критика не являє собою умисну і

---

¹ Огляд щорічної доповіді Комісії США щодо свободи віросповідання в країнах світу за 2010 рік [Електронний ресурс] // OSCE : portal. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/node/71887>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

добровільну образу і не містить спонукання до порушення суспільної стабільності або до дискримінації послідовників тієї або іншої релігії»¹.

Отже, на думку Венеціанської комісії, кваліфікаційною ознакою, що визначає межу між дозволеним та забороненим поширенням образливих висловлювань релігійної тематики, є спрямованість умислу на образу, спонукання до порушення правопорядку або дискримінації віруючих.

Слід зауважити, що поширення «релігійно-дифамаційних» повідомлень в Інтернеті все ж може мати наслідком кримінальну відповідальність, що передбачено Додатковим протоколом до Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи. Зокрема, визначення у статті 2 Додаткового протоколу передбачає, що расистський та ксенофобний матеріал означає будь-який письмовий матеріал, будь-яке зображення чи будь-яке інше представлення ідей або теорій, які захищають, сприяють або підбурюють до ненависті, дискримінації чи насильства проти будь-якої особи або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, а також *віросповідання*, якщо вони використовуються як привід для будь-якої з цих дій.

Наступним видом забороненої інформації є дитяча порнографія. Розповсюдження дитячої порнографії заборонено міжнародним правом, зокрема Факультативним протоколом до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Відповідно до Факультативного протоколу держави-учасниці зобов'язані забезпечити, щоб виробництво, розподіл, розповсюдження, імпорт, експорт, пропозиція, продаж або зберігання дитячої порнографії припинялися кримінальним законодавством, незалежно від того, чи були ці злочини вчинені на

---

¹ Доповідь про баланс між свободою вираження та повагою до почуттів віруючих, Венеціанська комісія, 2008 [Електронний ресурс] // OSCE : portal. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.osce.org/fom/35639>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

національному або транснаціональному рівні, або в індивідуальному чи організованому порядку (стаття 3, пункт 1 (с))¹.

Стаття 9 Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність зобов'язує держави-учасниці прийняти законодавчі та інші заходи, необхідні для встановлення кримінальної відповідальності за навмисне вчинення таких діянь:

а) виробництво дитячої порнографічної продукції з метою поширення через комп'ютерну систему;

б) пропонування або надання у користування дитячої порнографії через комп'ютерну систему;

с) розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;

д) придбання дитячої порнографії через комп'ютерну систему для себе або для іншої особи;

е) володіння дитячою порнографією, що знаходиться в комп'ютерній системі або на носіях комп'ютерних даних.

Слід зазначити, що Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність передбачає встановлення державами заборон більш широких, ніж вказані в статті 20 Пакту. Зокрема, це може відноситися до поширення расистських матеріалів через комп'ютерні системи (стаття 3) або публічної образи осіб «з тієї причини, що вони належать» до расової або етнічної групи (стаття 5). Однак Додатковий протокол дозволяє державам-учасникам вдаватися до застережень і не поширювати дію цих положень.

Тим не менш, у частині застосування застережень до міжнародних договорів з прав людини Комітет ООН з прав людини (КПЛ) зробив висновок про неприпустимість застосування застережень до положень Пакту, які представляють собою норми міжнародного звичаєвого права. Однією з таких імперативних норм є обов'язок держави заборонити пропаганду національної

---

¹ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography New York, 25 May 2000, United Nations, Treaty Series, vol. 2171, p. 227 [Електронний ресурс] // The UN Treaty Collection : portal. – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-11-c.en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

расової чи релігійної ненависті. Відповідно до думки КПЛ, звичаєве міжнародне право зобов'язує всі держави в більшості випадків, згодні вони чи ні, визнавати, що заборона расової дискримінації та пропаганди ненависті є частиною звичаєвого міжнародного права. У Зауваженні загального порядку № 24, прийнятому на 52-й сесії Комітету з прав людини в 1994 р. з питань, що стосуються застережень, які робляться при ратифікації Пакту або Факультативних протоколів до нього або при приєднанні до них, або щодо заяв, зроблених на підставі статті 41 Пакту, говориться:

«8. Застереження, що порушують імперативні норми, не сумісні з об'єктом і цілями Пакту. Хоча договори, які являють собою звичайний обмін зобов'язаннями між державами, дозволяють державам резервувати у відносинах між собою застосування норм загального міжнародного права, справа йде іншим чином у договорах про права людини, які служать на благо людей, що знаходяться під юрисдикцією цих держав. Відповідно, положення Пакту, які представляють собою звичайне міжнародне право (*i a fortiori*, якщо вони мають характер імперативних норм), не можуть бути предметом застережень. У цьому зв'язку держава не може резервувати за собою право займатися рабством, здійснювати тортури, піддавати людей жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню, довільно позбавляти людей життя, заарештовувати і затримувати людей в довільному порядку, заперечувати свободу думки, совісті і релігії, вважати людину винною до тих пір, поки він не доведе свою невинність, страчувати вагітних жінок або дітей, дозволяти пропаганду національної, расової чи релігійної ненависті, заперечувати за людьми шлюбного віку право на вступ у шлюб або заперечувати за меншинами право користуватися своєю власною культурою, сповідувати свою релігію або використовувати свою мову»¹.

---

¹ General Comment No. 24. Issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in relation to declarations under article 41 of the Covenant, UN Human Rights Committee, 11 Nov 1994 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1994. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

У статті 19 (3) Віденської конвенції про право міжнародних договорів говориться, що в тих випадках, коли застереження не забороняється договором або належить до певних дозволених категорій, держава може зробити застереження за умови, що воно не буде несумісним з об'єктом і цілями договору¹. Хоча ця Конвенція була укладена в 1969 р., а вступила в силу лише в 1980 р., тобто після набрання чинності Пактом, її положення відображають загальне міжнародне право з цього питання, яке вже було закріплено Міжнародним Судом в 1951 р. в його висновку у справі про застереження до Конвенції про геноцид. Суд визнав, що заборона геноциду, а також і зобов'язання притягувати до суду або видавати осіб, які вчинили подібний міжнародний злочин, являють собою зобов'язання *erga omnes* у своєму Консультативному висновку від 28 травня 1951 з питання застережень до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього:

«Очевидно, що Конвенція була прийнята з чисто гуманної та цивілізаційною метою. Дійсно, важко уявити собі конвенцію, в якій подібна подвійна задача була б більш вираженою, оскільки її метою є, з одного боку, зберегти саме існування деяких людських груп, а з іншого, – підтвердити і схвалити самі елементарні принципи гуманності. У подібній конвенції у договірних сторін відсутні будь-які власні інтереси: у кожної з них наявний спільний інтерес, а саме, досягнення тих високих цілей, які є *raison d'être* конвенції. Отже, маючи справу з конвенцією, подібною до цієї, не можна говорити про переваги чи шкоду для тієї чи іншої окремої держави або про підтримання необхідного договірного балансу між правами і обов'язками. Високі ідеали, які надихнули держави на прийняття цієї конвенції, є підставою і мірою для всіх її положень завдяки загальній волі сторін»².

---

¹ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1969. – 23 May. – Режим доступу: <http://www.oas.org/legal/english/docs/Vienna%20Convention%20Treaties.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion [Електронний ресурс] // International Court of justice. – Електрон. дані. – 1951. – № 15. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=276&code=ppcg&p1=3&p2=4&case=12&k=90&p3=5>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Р. 23.

Пізніше, Суд зробив уточнення загального поняття зобов'язань *erga omnes*: «Важливо усвідомлювати відмінність між зобов'язаннями держави по відношенню до міжнародного співтовариства в цілому і зобов'язаннями, що виникають по відношенню до іншої держави ... За самою своєю природою перші стосуються всіх держав. Беручи до уваги важливість відповідних прав, можна вважати, що всі держави мають законний інтерес захистити їх; ці зобов'язання є зобов'язаннями *erga omnes*. У сучасному міжнародному праві такі зобов'язання впливають, наприклад, із заборони актів агресії і геноциду, а також із принципів і норм, що стосуються основних прав людської гідності, включаючи захист від рабства та расової дискримінації»¹.

У подальшому Суд знову повторив свій висновок з питання застережень до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього в 1996 р. у справі «Боснія-Герцеговина проти Югославії»:

«Витоки Конвенції вказують на те, що метою Організації Об'єднаних Націй було засудити і покарати геноцид як злочин відповідно до міжнародного права, пов'язаного з запереченням права на існування цілих людських груп, що шокує совість людства і призводить до великих людських жертв, яке суперечить моральному праву, духу і цілям Організації Об'єднаних Націй ... Перший наслідок, що випливає з цього розуміння, полягає в тому, що принципи, які лежать в основі цієї Конвенції, визнані цивілізованими країнами як юридично обов'язкові для держав навіть без будь-якого договірної зобов'язання. Другий наслідок полягає в тому, що як засудження геноциду, так і співробітництво, необхідне для «позбавлення людства від цього огидного нещастя» (Преамбула Конвенції), мають універсальний характер»².

Неприпустимість застосування застережень до положень Пакту, які належать до свободи думок і їх вираження, була підкреслена Комітетом з прав

¹ *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*, Second Phase [Електронний ресурс] // International Court of justice. – Електрон. дані. – 1970. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=50>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Р. 32. – Para. 33.

² *Case concerning application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia–Herzegovina v. Yugoslavia)* (Preliminary objections) [Електронний ресурс] // International Court of justice. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Р. 616. – Para. 31.

людини: «З урахуванням специфічної термінології пункту 1 статті 19, а також взаємозв'язки між думкою і поглядами (стаття 18), застереження до пункту 1 було б несумісним з предметом і метою Пакту¹. Крім того, хоча свобода думок не значиться у переліку прав, відступ від яких неприпустимий згідно з положеннями статті 4 Пакту, слід нагадати, що в не переказаних у пункті 2 статті 4 положеннях Пакту є елементи, які, на думку Комітету, не можуть бути предметом правомірних відступів відповідно до статті 4»². Свобода думок є одним з таких елементів, оскільки ні за яких обставин не може виникнути потреба у відступі від її дотримання під час надзвичайного стану³. З урахуванням взаємозв'язку свободи вираження думок та інших закріплених в Пакті прав необхідно відзначити, що, хоча застереження до конкретних елементів пункту 2 статті 19 прийнятні, загальне застереження щодо прав, що містяться в пункті 2, було б несумісним з предметом і метою Пакту».

У Зауваженні загального порядку № 29, присвяченому питанням відступу державами від зобов'язань у зв'язку з надзвичайним станом (стаття 4 Пакту), Комітет з прав людини також підкреслює імперативний характер статті 20 і неможливість відступу державами від її виконання: «ніяке оголошення надзвичайного стану, зроблене відповідно до пункту 1 статті 4, не може служити державі-учасниці виправданням у плані ведення, в порушення статті 20, пропаганди війни або організації виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що представляють собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства»⁴.

Таким чином, виходячи з предмета і мети вищевказаних міжнародно-правових актів: 1) норми, що стосуються заборони пропаганди війни, прямого і

---

¹ General Comment No. 24. Issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in relation to declarations under article 41 of the Covenant, UN Human Rights Committee, 11 Nov 1994 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1994. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² General Comment No. 29 States of Emergency (article 4), UN Human Rights Committee, 31 Aug 2001 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2001. – 31 Aug. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ *Ibid.* – Para 11.

⁴ *Ibid.* – Para 13.

публічного підбурювання до здійснення геноциду, дискримінації, ворожнечі або насильства, а також заборони дитячої порнографії є нормами загального міжнародного права, обов'язковими для дотримання державами; 2) ці норми покладають на усі держави «позитивні» зобов'язання *erga omnes* щодо заборони вищевказаної інформації; 3) можливість застосування застережень до цих норм і відступу від них виключаються; 4) за порушення цих норм держави несуть відповідальність перед міжнародним співтовариством.

2.5. Державний суверенітет та контроль інформації

Запропоноване у першому розділі визначення інфосфери як системи суспільних інформаційних відносин, які здійснюються суб'єктами права за допомогою використання існуючої на національному та глобальному рівнях інформаційної інфраструктури, не обмежується лише національними рамками. Про важливість врахування транснаціонального характеру інфокомунікації для розуміння сутності державного суверенітету в інформаційній сфері, зокрема, йдеться далі.

В українській правовій науці інформаційного права слід відзначити роботи І. В. Арістової¹, Н. А. Власенка², А. І. Дешко³, А. І. Марущака⁴, В. С. Цимбалюка⁵, авторських колективів за редакцією О. Г. Данільяна⁶, Й. У. Мастяниці⁷, Н. Р. Нижник⁸, Л. С. Харченка⁹, О. М. Гончаренка¹⁰ та інших вчених, які розглядають інфосферу як щось зумовлене кордонами «інформаційного суверенітету». Проте, цей підхід залишає без належної уваги екстериторіальний характер інфосфери та транскордонний характер сучасних інфокомунікацій.

---

¹ Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / І. В. Арістова ; заг. ред. О. М. Бандурка ; Ун-т внутр. справ. – Харків : УВС, 2000. – 368 с.

² Власенко Н. А. Україна на шляху до інформаційного суспільства : проблеми та здобутки : Інформаційно-аналітичний огляд / Н. А. Власенко, С. В. Зорько, М. Р. Сиротич. – К. : НІСД, 1995. – Вип. 5. – 43 с.

³ Дешко А. І. Проблеми організації єдиного інформаційного простору України / А. І. Дешко, А. Є. Слівак // Наук.-техн. інформ. – 2000. – № 3. – С. 14–18.

⁴ Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посіб. для студ. ВНЗ / А. І. Марущак. – Київ : КНТ, 2007. – С. 91–93.

⁵ Цимбалюк В. С. Інформаційне право: основи теорії і практики : [монографія] / В. С. Цимбалюк ; Акад. прав. наук України, Н.-д. центр прав. інформ. – Київ : Освіта України, 2010. – 388 с.

⁶ Данільян О. Р. Національна безпека України: сутність, структура та напрями реалізації : навч. посіб. / О. Р. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. – Харків : Фоліо, 2002. – 285 с.

⁷ Охорона державних секретів незалежної України : іст.-прав. нариси / Й. У. Мастяниця, Л. Є. Шиманський, О. В. Олійник, В. П. Ворожко ; за заг. ред.: П. О. Мисника, О. В. Зайчука. – Київ : Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2010. – 128 с.

⁸ Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. для вищих навч. закл. / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус ; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України, Акад. держ. подат. служби України. – Київ : Преса України, 2000. – 304 с.

⁹ Харченко Л. С. Інформаційна безпека України : глосарій / Л. С. Харченко, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов ; заг. ред. Р. А. Калюжний. – Київ : Текст, 2004. – 135 с.

¹⁰ Україна 2000 і далі: геополітичні інтереси та сценарії розвитку: Монографія / Автор. колектив: О. М. Гончаренко, Б. О. Парохонський, Р. Н. Жангожа та ін. – К. : НІСД, 1999. – 384 с.

Серед праць українських вчених слід відзначити науковий доробок О. А. Баранова¹, Б. А. Кормича², О. В. Олійника³, які наголошують на неподільності поняття «державний суверенітет» та згубності виділення в окрему категорію поняття «інформаційний суверенітет», що слугуватиме ширмою для цензури під приводом здійснення контролю над інформаційними потоками в межах суверенної території держави.

Напевно саме з цих міркувань виходив і український законодавець, коли в новій редакції Закону України «Про інформацію» 2011 р.⁴ видалив положення стосовно інформаційного суверенітету, що містилися у редакції закону 1992 р.⁵

Проте, поняття «інформаційний суверенітет» вживається й досі в нормативно-правових актах, що стосуються питань інформатизації, як «здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави»⁶. Також цей термін продовжує використовуватися для регулювання питань інформаційної безпеки⁷. Проте це поняття не відповідає ані змісту, ані «духу» Декларації про державний суверенітет України, що визначила державний суверенітет України як «верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах»⁸. Погляд на інформаційну сферу як об'єкт суверенітету, що тривалий час був домінуючим в українській правовій доктрині та законодавстві, не відповідає сутності суверенітету в міжнародному праві.

¹ Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? / А. Баранов // Нац. безпека і оборона. – 2001. – Вип. 1. – С. 72–73.

² Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Б. А. Кормич. – Київ : Кондор, 2008. – 382 с.

³ Олійник О. В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України : монографія / О. В. Олійник ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ : Укр. пріоритет, 2012. – 399 с.

⁴ Закон України «Про інформацію» № 2938–VI від 13.01.2011 // ВВР. – 2011. – № 32. – Ст. 313.

⁵ Закон України «Про інформацію» № 2657–XII від 2.10.1992 // ВВР. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

⁶ Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98–ВР // ВВР. – 1998. – № 27. – Ст. 181. Цей закон у статті 1 визначає поняття «інформаційний суверенітет держави» як «здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави».

⁷ Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 08.07.2009 № 514/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 52. – Ст. 1783.

⁸ Декларація про державний суверенітет України // ВВР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.

Спрямованість державної влади в інформаційній сфері на власну територію проявляється у повноваженнях держави самостійно регулювати, управляти та контролювати діяльність, пов'язану з *передачею* інформації в межах своєї юрисдикції. Зазначений принцип набув статусу звичаєвої норми міжнародного права внаслідок визнання, тривалого та неухильного дотримання усіма державами, а також закріплення на універсальному рівні в Статуті МСЕ. У ньому визначається компетенція держав у цій сфері, зокрема, визнається за кожною державою суверенне право регламентувати свій електрозв'язок¹.

У той же час Європейська Конвенція про транскордонне телебачення 1989 р., учасницею якої є Україна, в статті 4 «Свобода прийому та ретрансляції» зазначає, що сторони забезпечують свободу самовираження й інформації відповідно до статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, гарантують свободу прийому й не обмежують ретрансляцію на своїх територіях програмних послуг, які відповідають умовам цієї Конвенції².

Отже, з традиційного погляду на державний суверенітет, який поширюється на територію держави, виникає певне протиріччя між зобов'язаннями держави стосовно забезпечення свободи транскордонних потоків інформації та здійсненням владних функцій регулювання та контролю над інформаційними потоками.

Зміст поняття державного суверенітету в інформаційній сфері, що відповідав би сучасним реаліям глобального світу та відображав би національні інтереси України в ньому, потребує наповнення нормативним змістом та подальшого закріплення в законодавстві. Проте без більш глибокого аналізу сутності суверенітету не обійтися.

Дискусії стосовно сутності суверенітету (в межах або поза міжнародним правом), а також чи може суверенна держава бути «зв'язана» правом, –

---

¹ Constitution, ITU, Geneva, 1992 (rev. Kyoto, 1994; Minneapolis, 1998 and Marrakesh, 2002 / Collection of the Basic Texts of the International Telecommunication Union adopted by the Plenipotentiary Conference // ITU. – Geneva, 2011.

² European Convention on Transfrontier Television, CETS No. 132, Strasbourg, 1989 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1989. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

тривають вже не одне століття з самого зародження сучасного міжнародного права. Дві основні школи розглядають суверенітет або як простий факт, або як юридичну конструкцію. До першої школи входять такі вчені як Г. Моргентау¹, Дж. Остін², К. Шмітт³. Наслідуючи теорію Т. Гоббса, її представники вважають, що держави не підлягають будь-якому вищому нормативному порядку, а отже суверенітет є абсолютним та не підвладний міжнародному праву.

Друга школа, представлена Г. Кельзенем⁴, Г. Лаутерпахтом⁵, Г. Хартом⁶, розглядає суверенітет в юридичній площині – як детермінований правом. Розглядаючи цей підхід, М. Коскенніємі аргументує, що «держава не може посилатися на свій суверенітет для виправдання її дій, але має знайти законні підстави, що дають їй право, свободу або компетенцію діяти певним чином»⁷.

Загальнотеоретичні питання суверенітету в західній міжнародно-правовій науці розглядають С. Бессон⁸, Дж. Джексон⁹, Дж. Кроуфорд¹⁰, С. Мерріам¹¹, Д. Саруші¹². Концепцію суверенітету критикує з позицій глобалізації та прав людини Л. Хенкін¹³.

---

¹ *Morgenthau, H. Positivism, Functionalism and International Law / H. Morgenthau // AJIL. – 1940. – № 34. – P. 260–284.*

² *Austin, J. The province of jurisprudence determined / J. Austin ; edited by W. E. Rumble. – Cambridge ; New York, NY : Cambridge University Press, 1995. – XXXIX, 298 p.*

³ *Schmitt, C. Political theology: four chapters on the concept of sovereignty / Carl Schmitt ; transl. by G. Schwab ; foreword by T. B. Strong ; Univ. of Chicago Press ed. – Chicago : Univ. of Chicago Press, 2005. – 70 p. : ill.*

⁴ *Kelsen, H. Sovereignty and International Law / H. Kelsen // Georgetown L. J. – 1960. – № 48.*

⁵ *Lauterpacht, H. The Nature of International Law and General Jurisprudence / H. Lauterpacht // Economica. – 1932. – № 37. – P. 301–320.*

⁶ *Hart, H. L. A. The concept of law / by H. L. A. Hart ; with a postscript ed. by: P. A. Bulloch, J. Raz. / H. L. A. Hart. – 2 nd ed. – Oxford : Clarendon Press ; New York : Oxford Univ. Press, 1994. – XII, 315 p.*

⁷ *Koskenniemi, M. From apology to Utopia: the structure of international legal argument: reissue with a new epilogue / Martti Koskenniemi. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2005. – XIX, 683 p.*

⁸ *Besson, S. Sovereignty / S. Besson ; R. Wolfrum (ed.). – Oxford : Max Planck Encyclopedia of Public Int. Law, 2013.*

⁹ *Jackson, J. H. Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept / J. H. Jackson // AJIL. – 2003. – № 97. – P. 782–802.*

¹⁰ *Crowford, J. Chance, Order, Change: The Course of International Law / J. Crowford. – Hague : Hague Acad. of In. Law, 2014. – 540 p.*

¹¹ *Merriam, C. E. History of the theory of sovereignty since Rousseau / by C. E. Merriam, Jr. – Union, N. J. : Lawbook Exchange, 1999. – X, 232 p.*

¹² *Sarooshi, D. Essentially Contested Nature of the Concept of Sovereignty: Implications for the Exercise by International Organizations of Delegated Powers of Government / D. Sarooshi // Michigan JIL. – 2004. – No. 25. – P. 1107–1141.*

¹³ *Henkin, L. That «S» Word: Sovereignty, and Globalization, and Human Rights, et Cetera / L. Henkin // Fordham L. Rev. – 1999. – № 1. – P. 1–12.*

Розуміння сутності суверенітету змінилося з часів зародження концепції в працях Ж. Бодена, який ототожнював його з поняттям монаршої влади, наданої монарху від Бога¹. Це пов'язують з еволюцією інститутів державної влади, органів державного управління та публічної влади в цілому у світі, а також з еволюцією правосвідомості як пересічних громадян, так і осіб, що наділені публічною владою².

Незмінними залишилися такі концептуальні засади державного суверенітету, як його спрямованість на обмеження повноважень та влади усіх, окрім повноважної державної влади³. Попри розбіжності в підходах до визначення правової природи суверенітету, більшість дослідників сходяться в думці стосовно його територіальної складової. Суверенітет є ознакою лише держави, й на відміну від міжнародних організацій безпосередньо пов'язаний з територією. Зазначена позиція була підтверджена в міжнародній юриспруденції, у справі Міжнародного Суду суверенітет був визначений як «сукупність міжнародних прав та обов'язків, визнаних міжнародним правом», що належить незалежній територіальній одиниці – державі⁴.

Отже, така сутнісна ознака, як «територіальність» дії державного суверенітету, не співвідноситься з екстериторіальністю інформаційних потоків. Цей аргумент нами буде використано далі для обґрунтування необхідності трансформації концепції суверенітету з позиції її функціональної придатності в умовах глобального інформаційного суспільства.

Серед ознак держав як суверенних суб'єктів міжнародного права слід також зазначити їх рівність, що визнана в статті 2 (1) Статуту ООН, але ця рівність є радше формальною, ніж реальною. А отже, суверенітет включає формальну рівність, тобто рівність у правах і обов'язках, а не у їхній фактичній реалізації.

---

¹ *Кравченко В. В.* Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – Вид. 6-е, випр. та доп. – Київ : Атіка, 2008. – С. 63.

² *Конституционное право зарубежных стран : учебник для вузов [по спец. «Юриспруденция»]* / Г. В. Бобылев, В. П. Воробьев, Н. П. Гуреева [и др.] ; под общ. ред.: М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД Рос. Федерации. – М. : Норма, 2006. – С. 81.

³ *Бостан С. К.* Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики / С. К. Бостан. – Запоріжжя : Юрид. ін-т, 2005. – С. 96.

⁴ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion // ICJ Reports.* – 1949. – P. 180.

В умовах фактичної економічної та технологічної нерівності держав (за таким показником, як рівень проникнення інформаційних технологій, наприклад) можна говорити лише про формальну рівність держав в інформаційній сфері. З точки зору забезпечення інформаційної безпеки держави формальна рівність з іншими державами не додає нічого цінного. Важливішою є активна участь у просуванні національних інтересів, їх відстоюванні на міжнародній арені за допомогою сучасних ІКТ, а не формальна рівність-присутність. Участь або не участь держави у міжнародних угодах в інформаційній сфері (наприклад, таких як Регламент міжнародного електров'язку МСЕ, 2012, Дубаї) не позбавляє суверенітету, проте може мати пряме відношення до ефективності національної інформаційної безпеки і зовнішньополітичної позиції на світовій арені.

Постійна палата міжнародного правосуддя у справі «*The SS 'Wimbledon'*» заявила про неможливість «вбачати в укладанні будь-якої угоди, за якою держава зобов'язується вчиняти або утриматися від вчинення відповідних дій, відмову від суверенітету» і, навпаки, підтвердила право вступу в міжнародні угоди як «атрибут державного суверенітету»¹.

Приклад з міжнародної судової практики, який включений до навчальних програм з теорії міжнародного права, є цікавим не лише за його тлумаченням, але й контекстом, що може бути застосований за аналогією до інформаційної сфери. Ця справа нас цікавить також з точки зору виконання державою функції «контролю над інформаційними потоками з-поза меж держави», адже в ній ішлося про прохід судна Кільським каналом по території Німеччини, що за аналогією може бути застосовано до транскордонних інформаційних потоків.

У цій справі англійський пароплав «Вімблдон», зафрахтований французькою компанією «Les Affréteurs Reunis» перевозив вантаж боєприпасів і артилерійського знаряддя з Салоніки до польської військово-морської бази в

---

¹ *The SS «Wimbledon», United Kingdom and ors v Germany*, Judgment, (1923) PCIJ Series A no 1, ICGJ 235 (PCIJ 1923), 17th August 1923, Permanent Court of International Justice (historical) [Електронний ресурс] // Oxford Publik International Law. – Електрон. дані. – 1923. – № 1. – Режим доступу: <http://opil.oup.com/view/10.1093/law/icgj/235pcij23.case.1/law-icgj-235pcij23>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р. – Р. 25

Данцигу. Судно прибуло до Кільського каналу, але в проході йому було відмовлено Німеччиною з посиланням на нейтралітет в російсько-польській війні. Суд, розглянувши питання по суті, заявив, що Німеччина була абсолютно вільна визначати свій нейтралітет у російсько-польській війні, але нейтралітет не зобов'язує її забороняти прохід. Канал перестав бути внутрішнім водним судноплавним шляхом Німеччини, і вона мала обов'язок дозволити проходження судна Кільським каналом.

Тим самим Суд підтвердив, що державний суверенітет обмежується взятими зобов'язаннями держав за міжнародним правом. Інформаційні потоки, так само як Кільський канал, яким мав намір пройти пароплав «Вімблдон», не є «внутрішніми водними судноплавними шляхами» держави, адже входять до глобальної інформаційної інфраструктури. Створення перешкод для вільних інформаційних потоків допустимо лише в рамках, визначених міжнародним правом.

Виклики сучасності, такі як масові екстериторіальні переміщення людей, капіталів, товарів та інформації, що є наслідком глобалізації, певним чином впливають на сутність суверенітету. Адже держави конкурують з іншими акторами, що мають регуляторні важелі. Особливо помітно це в інформаційній сфері, відносини в якій носять *екосистемний* характер. Стурбованість з приводу втрати державами нормативного верховенства над іншими акторами, виражає Б. Кінгсбері, на думку якого це матиме негативні наслідки: «посилюватиметься нерівність, ослаблюватимуться обмеження на рішучі втручання, зменшуватимуться важливі ролі держави як місця ідентичності та автономної зони політики, відбуватиметься переділ світу на зони»¹.

Проте, на думку Дж. Кроуфорда, це не призводить до усунення чи применшення суверенітету: «Не тільки на міжнародному рівні рамки суверенітету мінливі та гнучкі. Напевно, чіткі межі між внутрішнім та міжнародним також посуваються, коли держави вступають у нові угоди і коли нові сфери міжнародної діяльності виникають, наприклад, стосовно прав

---

¹ Kingsbury, B. Sovereignty and Inequality / B. Kingsbury // EJIL. – 1998. – Vol. 9, No. 4. – P. 599.

людини... Це не так сильно розмиває поняття суверенітету, а скоріше переналаштовує його»¹.

Для аргументації тези щодо гнучкості концепції суверенітету, її адаптації до викликів глобалізації і еволюції міжнародних інституцій, Дж. Кроуфорд посилається на процес прийняття Статуту Міжнародного Кримінального Суду. В цьому процесі неурядовим організаціям було дозволено брати участь, але лише за запрошенням. Коли ж виявилась можливість їхнього впливу на позиції держав під час прийняття ключових рішень щодо складу і структури Суду, їх попросили залишити залу переговорів, що, на думку згаданого вченого «залишає суверенним державам їхню колективну монополію на міжнародний процес»².

Але твердження щодо монополії на міжнародний процес спростовується сучасною практикою залучення громадськості та приватного сектора до підготовки і прийняття політико-правових рішень як рівноправних сторін договірному процесу, що набуває все більшого поширення та ознак міжнародного звичаю. Його легітимізація відбулася в міжнародному праві охорони довкілля. Відповідні положення включені в міжнародно-правові угоди, зокрема в Орхуську Конвенцію «Про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля»³.

У той же час у сфері управління Інтернетом на сьогоднішній день відсутні міжнародно-правові договори, а відповідний звичай залучення всіх зацікавлених сторін для прийняття рішень, що визначають еволюцію і функціонування Інтернету, сформувався під час проведення ВСІС. Підтвердженням цьому служить визначення поняття «управління Інтернетом», що означає «розробку і застосування урядами, приватним сектором і

---

¹ *Crowford, J. Chance, Order, Change: The Course of International Law / J. Crowford. – Hague : Hague Acad. of In. Law, 2014. – P. 92.*

² *Ibid. – P. 111*

³ *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters Aarhus, Denmark, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1998. – 25 June. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxvii-13&chapter=27&lang=en/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.*

громадянським суспільством в рамках виконання ними своїх відповідних ролей загальних принципів, норм, правил, процедур прийняття рішень і програм, які формують умови для розвитку і використання Інтернету»¹.

Також було рекомендовано прийняти на всіх рівнях підхід за участю багатьох зацікавлених сторін. Наступні міжнародні форуми, що визначають розвиток Інтернету, також відбувалися при рівноправній участі урядів, громадянського суспільства та приватного сектора. Порухення вказаного процесуального звичаю при підготовці міжнародних угод, які зачіпають Інтернет, уже мало наслідком негативну реакцію міжнародної громадськості – відсутність консенсусу при ухваленні нової редакції Регламенту міжнародного електрозв'язку на конференції МСЕ в Дубаї в грудні 2012 р. Раніше провалом закінчилася спроба приєднання Європейського Союзу до міжнародної угоди АСТА («Торговельна угода проти контрафакту»), яким посилювалася відповідальність за «інтернет-піратство». У той час як Європейська Комісія без громадського обговорення прийняла законопроект про ратифікацію АСТА, Парламент ЄС, прислухавшись до думки громадськості, відхилив його в липні 2012 р.

Хоча формальних порушень положень Віденської Конвенції про право міжнародних договорів² при приєднанні до АСТА не існувало, не участь громадськості у зазначеному процесі позбавила його легітимності внаслідок порушення звичаєвої норми щодо багатосторонньої участі в управлінні Інтернетом.

Досліджуючи трансформацію концепції суверенітету, Ж. Кохен пропонує розглядати цей процес як «появу нового дуалістичного суверенного режиму»³. Схожу позицію поділяє К. Шіманн, говорячи про новий світовий порядок «на

---

¹ Туніська програма для інформаційного суспільства, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 50–75.

² Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1969. – 23 May. – Режим доступу: <http://www.oas.org/legal/english/docs/Vienna%20Convention%20Treaties.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ Cohen, J. L. Sovereignty in the Context of Globalization: A Constitutional Pluralist Perspective / J. L. Cohen ; ed.: Besson, Tasioulas, 2010. – 262 p.

основі швидше плюралістичної, аніж монополістичної концепції здійснення політичної влади та юридичних повноважень»¹. Обидва дослідники для прикладу трансформації суверенітету наводять Європейський Союз як наднаціональний політичний проект.

Ю. Габермас заявляє, що держави втрачають політичну вагу у порівнянні з «пост-національною плеядою» на основі регіонального співробітництва, насамперед, на прикладі саме Європейського Союзу².

Концепції «глобального конституційного співтовариства» виникли для руйнування ієрархічності у відносинах між державою та людиною і зменшення владних привілеїв держав³. Серед причин, що призводять до втрати державами монополії на регулювання, Дж. Малколм наводить «некомпетентність адекватно реагувати на сьогоденні нормативні виклики, які все більше виходять за рамки їхньої (окремої) регуляторної спроможності і компетенції»⁴.

На думку М. Кіттіманна, «інформаційні і комунікаційні технології (ІКТ), конструюючи політичну і правову сферу інформаційного суспільства, скоротили кордони і продемонстрували дуже чітко обмеженість регулювання з боку будь-якої окремої держави. Зародження права управління Інтернетом з його складною багатосторонньою структурою показало, що легітимні та ефективні режими можуть існувати там, де держави можуть бути лише одним з багатьох акторів, проте вкрай важливим»⁵.

Роль держави як єдиного можливого гаранта безпеки була переглянута за результатами зародження концепції «людської безпеки», в якій безпекові інтереси людини постають в центрі міжнародних відносин. Це, звісно, посуває

---

¹ Schieman, K. Europe and the Loss of Sovereignty / K. Schieman // ICLQ. – 2007. – № 56. – P. 487

² Habermas, J. Die postnationale Konstellation: politische Essays / Jurgen Habermas. – Erstausg., 1. Aufl. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1998. – 255 p.

³ Klabbers, J. The constitutionalization of international law / by: J. Klabbers, A. Peters, Geir Ulfstein. – Oxford ; New York ; Oxford Univ. Press, 2011. – XX. – P. 154.

⁴ Malcolm, J. Multi-stakeholder governance and the Internet Governance Forum // Jeremy Malcolm. – 1st paperback ed. – Perth : Terminus Press, 2008. – P. 131.

⁵ Kettemann, M. C. The future of individuals in international law : lessons from international Internet Law / M. C. Kettemann. – The Hague: The Hague, The Netherlands : Eleven Int. Pub., 2013. – P. 2

баланс між державним суверенітетом та інтересами людини, що призводить до трансформації суверенітету в нову якість – «суверенітет як відповідальність»¹.

Міжнародна комісія з інтервенції та державного суверенітету запропонувала новий підхід до концепції суверенітету, що полягає у «відповідальності за захист» як всередині держав, так і ззовні:

«Суверенітет як відповідальність

2.14 Статут ООН являє собою приклад міжнародного зобов'язання, добровільно прийнятого державами-членами. З одного боку, у наданні членства в ООН міжнародне співтовариство вітає державу, що підписалася як відповідальний член спільноти націй. З іншого боку, сама держава, підписуючи Статут, визнає відповідальність, пов'язану з членством, яка витікає з цього підпису. Там немає передання чи послаблення державного суверенітету. Але є необхідність його переосмислити: від суверенітету як контролю до суверенітету як відповідальності за внутрішні функції, так само і за зовнішні обов'язки.

2.15. Розглядаючи суверенітет як відповідальність, що в даний час все більше визнається в практиці держав, маємо потрійне його визначення. По-перше, це означає, що органи державної влади несуть відповідальність за функції захисту безпеки і життя громадян та сприяння їх добробуту. По-друге, це говорить про те, що національні політичні органи влади несуть відповідальність перед громадянами внутрішньо і перед міжнародним співтовариством через ООН. І, по-третє, це означає, що органи держави відповідальні за свої дії; тобто, вони несуть відповідальність як за свої дії, так і бездіяльність. Розуміння суверенітету в цих значеннях посилюється все зростаючим впливом міжнародних норм у сфері прав людини, а також посиленням впливом у міжнародному дискурсі концепції безпеки людини»².

У вересні 2005 р. під час Всесвітнього саміту ООН усі держави-члени офіційно визнали принцип «відповідальності за захист». Рада безпеки підтвердила положення Підсумкового документа Саміту в резолюції 1674

---

¹ The Responsibility to Protect / International Commission on Intervention and State Sovereignty [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Ottawa, 2001. – Режим доступу: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² *Ibid.* – Р. 13.

(2006), присвяченій питанню захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту¹.

Подальший розвиток концепція отримала в доповіді Генерального секретаря ООН Генеральній Асамблеї 2009 р. «Виконання обов'язку захищати»². У доповіді підкреслюється важливе значення ефективної взаємодії між глобальними та регіональними організаціями для виконання зобов'язань стосовно відповідальності щодо захисту, пропонуються способи зміцнення співробітництва з боку Організації Об'єднаних Націй, а також шляхи виявлення сигналів небезпеки і вжиття, або надання сприяння у застосуванні, своєчасних і ефективних превентивних заходів на субрегіональному, регіональному або глобальному рівнях з використанням інформації та аналітичних даних, що надходять від регіональних і субрегіональних механізмів.

У 2012 р. Генеральний секретар представив свою нову доповідь за назвою «Відповідальність за захист: своєчасне і рішуче реагування»³. У доповіді розглядаються механізми, доступні в рамках третього компонента відповідальності за захист, партнери, які могли б взяти участь у його здійсненні тощо.

Концепція суверенітету як відповідальності знаходиться у стадії ідейного формування та правового наповнення й викликає неоднозначні оцінки. Критикуючи її, Дж. Кроуфорд зазначає: «оскільки не запропоновано, що обов'язок держав захищати свій власний народ має будь-яке практичне юридичне застосування за рамками вже існуючих зобов'язань за міжнародним

---

¹ Resolution 1674 Protection of civilians in armed conflict, UN GA 2006 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/331/99/PDF/N0633199.pdf?OpenElement>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² The UN Secretary General report «Implementing the responsibility to protect» [Електронний ресурс] // United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ The UN Secretary General report «The responsibility to protect: timely and decisive response» [Електронний ресурс] // United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/874. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

правом прав людини, гуманітарним і кримінальним правом, сумнівно, наскільки це розвиває існуючу правову позицію»¹.

На наш погляд, визначення, запропоноване Міжнародною комісією з інтервенції щодо державного суверенітету, є функціональним та нормативно-придатним для застосування. Тим більше це визначення відображає зміни, викликані процесом глобалізації й передбачає здійснення суверенітету як відповідальності за захист своїх громадян як всередині держави, так і ззовні. Це особливо важливо для інформаційної сфери з огляду на її екстериторіальність.

Характеристика суверенітету як інформаційного контролю потоків всередині території держави на сьогоднішній день вичерпала свою цінність. Насамперед, це стосується здійснення державою суверенітету в інформаційній сфері. На заміну підходу регуляторної монополії всередині держави та колективної монополії держав на участь в міжнародному процесі ззовні, функціональна концепція суверенітету в інформаційній сфері як відповідальності за захист дозволить ефективно реагувати на виклики сучасності.

Питанням міжнародної інформаційної (кібербезпеки) приділяється суттєва увага ООН. Слід відзначити прогрес в роботі Групи урядових експертів щодо досягнень у сфері інформатизації і телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки, що була утворена відповідно до п. 4 резолюції 66/24 Генеральної Асамблеї ООН для вивчення існуючих та потенційних загроз в інформаційній сфері та розробки спільних заходів щодо їх усунення (ГУЕ). Доповідь ГУЕ була представлена і схвалена на 68-й сесії ГА ООН у 2013 р.

Вперше на рівні ООН, ГУЕ змогла погодитися на важливий набір рекомендацій стосовно норм, правил і принципів відповідальної поведінки держав у кіберпросторі. Урядові експерти з п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН і десяти провідних держав з усіх регіонів світу визнали, що міжнародне право, в тому числі принципи права відповідальності держав, повною мірою відносяться до державної поведінки в кіберпросторі. Вони також

---

¹ *Crowford, J.* – P. 112.

охоплюють такі питання, як суверенітет і територіальну цілісність. Доповідь групи охоплює чотири основні категорії для зміцнення міжнародної кібербезпеки: співробітництво, міжнародне право, заходи щодо зміцнення довіри, а також вдосконалення потенціалу держав для створення надійних інфраструктур ІКТ. В цілому доповідь являє собою комплексний набір загальних міжнародних підходів і конкретних заходів щодо сприяння мирному використанню кіберпростору в інтересах запобігання міжнародним конфліктам. Зокрема, наголошується наступне:

«...19. Міжнародне право, і зокрема Статут Організації Об'єднаних Націй, можна застосувати, і це має важливе значення для підтримки миру і стабільності та створення відкритого, безпечного, мирного і доступного інформаційного середовища.

20. Державний суверенітет і міжнародні норми та принципи, які походять з принципу державного суверенітету, поширюються на поведінку держав у рамках діяльності, пов'язаної з використанням ІКТ, а також на юрисдикцію держав над ІКТ-інфраструктурою на їх території.

21. Заходи, що вживаються державою щодо забезпечення безпеки ІКТ, повинні гармонійно поєднуватися з повагою прав людини і основних свобод, закріплених у Загальній декларації прав людини та інших міжнародних інструментах.

22. Держави повинні активізувати співпрацю в боротьбі з використанням ІКТ в злочинних або терористичних цілях, належним чином узгоджувати свої правові підходи та розвивати практичне співробітництво між відповідними правоохоронними органами та органами прокуратури.

23. Держави повинні виконувати свої міжнародні зобов'язання щодо приписуваних їм міжнародно-протиправних діянь. Держави не повинні використовувати посередників для здійснення міжнародно-протиправних діянь. Держави повинні прагнути не допускати того, щоб недержавні суб'єкти використовували їх територію для застосування ІКТ в незаконних цілях.

24. Держави повинні сприяти тому, щоб приватний сектор і громадянське суспільство грали належну роль у зміцненні безпеки при використанні ІКТ і самих ІКТ, включаючи безпеку всієї системи виробництва і збуту інформаційних товарів та інформаційно-технічних послуг.

25. Державам-членам слід вишукувати оптимальні форми співпраці в галузі здійснення вищезазначених норм і принципів відповідальної поведінки з урахуванням потенційної ролі приватного сектора та організацій громадянського суспільства. Ці норми і принципи доповнюють зусилля Організації Об'єднаних Націй і регіональних груп і служать основою для подальшої роботи по зміцненню довіри і взаєморозуміння»¹.

Перелічені норми і принципи наповнюють нормативним змістом концепцію державного суверенітету в інформаційній сфері як відповідальності за підтримку миру і стабільності та створення відкритого, безпечного, мирного і доступного інформаційного середовища. Державний суверенітет в інформаційній сфері – це також і відповідальність держави перед громадянами та міжнародним співтовариством за підтримання міжнародної інформаційної безпеки в глобальному інформаційному суспільстві.

Незважаючи на провідну роль урядових експертів Російської Федерації у підготовці доповіді, ініціювання і постійну підтримку Резолюцій ГА ООН «Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки»², практична реалізація принципів підтримки миру і стабільності та створення відкритого, безпечного, мирного і доступного інформаційного середовища є далекою від задекларованих намірів.

---

¹ Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, 2013 [Електронний ресурс] // The UN (United Nations) : web-site. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/98. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² UN GA Resolution *Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security*: 53/70 (4 December 1998), 54/49 (1 December 1999), 55/28 (20 November 2000), 56/19 (29 November 2001), 57/53 (22 November 2002), 58/32 (8 December 2003), 59/61 (3 December 2004), 60/45 (8 December 2005), 61/54 (6 December 2006), 62/17 (5 December 2007), 63/37 (2 December 2008), 64/25 (2 December 2009), 65/41 (8 December 2010), 66/24 (2 December 2011), 67/27 (3 December 2012), 68/243 (27 December 2013), 69/28 (2 December 2014)

Агресія по відношенню до України з боку Російської Федерації, яка розпочалася задовго до схвалення 1 березня 2014 р. Радою Федерації Федеральних Зборів звернення президента РФ В. Путіна про введення «обмеженого військового контингенту» збройних сил Росії на територію України, мало потужний інформаційний супровід. Російські телеканали супутникового мовлення, що ретранслювалися в багатоканальних телемережах на території України, поширювали програми з аудіовізуальною інформацією, яка була спрямована на підрив конституційного ладу в Україні і розпалювання міжетнічної ворожнечі.

Заборона інформаційної агресії впливає із загального міжнародно-правового принципу незастосування сили і погрози силою. Згідно з пунктом 4 статті 2 Статуту ООН, «всі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і яким-небудь іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй»¹. На 29 -й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р., в якій дається визначення агресії:

«Агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним із Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це зазначено в цьому визначенні»².

В Додатках до Римського Статуту, прийнятих під час конференції з 31 травня по 11 червня 2010 р. в Кампалі (Уганда), злочин агресії було визначено у ст. 8 bis як «планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво та контроль за політичними або військовими діями держави, акту агресії, який в силу свого характеру,

---

¹ Charter of the United Nations, San Francisco, 1945, 1 UNTS XVI [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1945. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Resolution 3314 (XXIX) Definition of Aggression, UN GA, 1974 [Електронний ресурс] // University of Minnesota. Human Rights Library. – Електрон. дані. – 1974. – Режим доступу: <https://www1.umn.edu/humanrts/instree/GAres3314.html/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

серйозності та масштабів є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй”¹.

Втручання Російською Федерацією у внутрішні справи України шляхом поширення закликів до зміни територіального устрою нашої держави порушує у загальній формі принцип невтручання в справи, що належать до внутрішньої компетенції держав, зафіксований у п. 7 статті 2 Статуту ООН.

Заборона підбурювання до порушення правопорядку та війни проти іншої держави шляхом використання радіомовлення є не лише правом, а й міжнародними зобов'язанням Російської Федерації та України за Міжнародною конвенцією про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 р., яка вступила в силу для СРСР 4 квітня 1983 р., і передбачає обов'язок держав забороняти і негайно припиняти на своїх територіях передачу будь-яких програм, які, на шкоду доброму міжнародному взаєморозумінню, за своїм характером спрямовані на підбурювання населення будь-якої території до дій, несумісних з внутрішнім порядком або безпекою будь-якої території держави (Стаття 1). Держави зобов'язались забезпечити, щоб передачі зі станцій, що знаходяться на їхніх територіях, не становили підбурювання до війни проти іншої держави або до дій, що можуть до неї привести (Стаття 2)².

Отже, російська інформаційна агресія проти України підриває основи міжнародного правопорядку, є порушенням з боку Російської Федерації Статуту ООН та міжнародно-правових зобов'язань універсального характеру, що підтверджується також оцінками міжнародного співтовариства.

Одним із засобів протидії інформаційній агресії (війні) є обмеження транскордонних потоків інформації, що поширюється з боку держави-агресора. Сучасне міжнародне право має підґрунтя для обмеження транскордонної

---

¹ Annex I Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court on the crime of aggression, 2010 [Електронний ресурс] // The ICC : web-site. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace / League of Nations, Treaty Series, Vol. CLXXXVI, 1936 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1936. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=509&chapter=30&lang=еню> – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

передачі інформації, забороненої міжнародним правом. Далі надається міжнародно-правова оцінка заборони ретрансляції на території України російських програм, що містять заклики до насильницької зміни конституційного ладу України, до розв'язування війни, агресивних дій, пропаганду дискримінації, заклики до порушення громадського порядку та масових заворушень.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення на виконання доручення РНБО у березні 2014 р. звернулася з позовною заявою до дистриб'ютора російських програм – товариства з обмеженою відповідальністю «Торсат» про визнання такими, що не відповідають законам України та Європейській конвенції про транскордонне телебачення відповідні іноземні програми: «Первый канал. Всемирная сеть» (ОАО «Первый канал»), «РТР-Планета», «Российский Информационный канал «Россия-24» (ВГТРК «Всероссийская государственная телевизионная и радиовещательная компания»), «НТВ Мир» (ОАО «Телекомпания НТВ»).

Ухвалою Окружного адміністративного суду міста Києва від 25 березня 2014 р. було задоволено клопотання Національної ради з питань телебачення та радіомовлення про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову: дистриб'ютора та провайдерів програмних послуг суд зобов'язав тимчасово припинити ретрансляцію в багатоканальних телемережах на території України вищезазначених іноземних програм до вирішення справи по суті¹.

У зв'язку з тим, що Україна є учасницею Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (стаття 19), Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основних свобод (стаття 10), а також Європейської конвенції про транскордонне телебачення (стаття 4), що передбачають свободу вираження незалежно від кордонів, актуальним є надання оцінки відповідності прийнятого судом процесуального рішення міжнародно-правовим

---

¹ Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва у справі № 826/3456/14 за позовом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення до товариства з обмеженою відповідальністю «Торсат» від 25 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37822378>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

зобов'язанням України, а також чи є достатніми правові підґрунтя для обмежень трансляції програм за законодавством України?

В обґрунтування прийнятого процесуального рішення суд навів посилання на положення статті 3 Закону України «Про інформацію», якою визначено, що основними напрямками державної інформаційної політики є, зокрема, забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, забезпечення інформаційної безпеки України. Відповідно до статті 28 Закону України «Про інформацію» інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини¹.

Також суд посилався на статтю 42 Закону України «Про телебачення та радіомовлення», відповідно до якої ретрансляція телерадіопрограм та передач, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення, на території України не обмежується. Суб'єкт господарювання, який перебуває під юрисдикцією України, має на меті здійснювати ретрансляцію і отримав на це дозвіл від правовласника (виробника), який не підпадає під юрисдикцію країни, що входить до Європейського Союзу, або країни, яка ратифікувала Європейську конвенцію про транскордонне телебачення, зобов'язаний адаптувати зміст призначених для ретрансляції програм до вимог законодавства України².

Відповідно до статті 4 Європейської конвенції про транскордонне телебачення, ратифікованої із заявою та застереженням Законом України № 687-VI (687-17) від 17.12.2008, сторони забезпечують свободу самовираження й інформації відповідно до статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, гарантують свободу прийому й не обмежують

---

¹ Закон України «Про інформацію» від 13.01.2011 № 2938-VI // ВВР. – 2011. – № 32. – Ст. 313.

² Закон України «Про телебачення та радіомовлення» від 12.01.2006 № 3317-IV // ВВР. – 2006. – № 18. – С. 155.

ретрансляцію на своїх територіях програмних послуг, які відповідають умовам цієї Конвенції¹.

Посилався суд також на статті 59 і 72 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», якими передбачається, що телерадіоорганізації зобов'язані дотримуватись Законів України та вимог ліцензії, а в разі порушення законодавства про телебачення і радіомовлення юридичними або фізичними особами Національна рада звертається до суду для усунення цих порушень у визначеному законодавством порядку².

Проте чинне законодавство України не передбачає такого механізму захисту як тимчасова заборона на ретрансляцію програм за позовом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. А отже для дотримання вимог частини 2 статті 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо наявності відповідних положень національного законодавства, якими визначаються підстави та порядок застосування обмежень свободи вираження, Україні слід прийняти відповідні зміни до законодавства. Саме відсутність відповідних матеріальних норм у внутрішньодержавному законодавстві України стала причиною визнання порушення вимог частини 2 статті 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у справі «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України», розглянутій Європейським Судом з прав людини у 2011 р.³

Відповідно до статті 9 Конституції України Міжнародна конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру є частиною національного законодавства України. А отже, застосування обмежень свободи вираження шляхом заборони ретрансляції програм передбачено національним законодавством в розумінні ч. 2 статті 10 ЄКПЛ.

---

¹ Європейська конвенція про транскордонне телебачення, ETS № 132 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 100. – С. 3297.

² Закон України «Про телебачення та радіомовлення» від 12.01.2006 № 3317-IV // ВВР. – 2006. – № 18. – С. 155.

³ Рішення ЄСПЛ по справі «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України» від 5 травня 2011 р. (заява № 33014/05) [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/file/24882>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

Застосування обмежень (заборони) щодо передачі програм, які несуть загрозу національним інтересам України, територіальній цілісності, безпеці і добробуту громадян, є міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері захисту прав і свобод людини. Відповідно до Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (стаття 29).

Відповідно до статті 1 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., Україна як її учасниця гарантує кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, передбачені Конвенцією. Стаття 10 Конвенції гарантує кожному право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Проте здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці підтвердив певну свободу держав при вирішенні питання про необхідність обмеження права на свободу вираження поглядів. Проте необхідність обмеження мусить бути

переконливо обґрунтована нагальною потребою і бути передбачена національним законодавством¹.

Враховуючи обставини невідвортної загрози національним інтересам України внаслідок рутинного і постійного поширення російськими телерадіомовними каналами пропаганди, спрямованої на розпалювання війни, існувала і продовжує бути нагальною потреба у забороні ретрансляції цих каналів на території України на виконання зобов'язань нашої держави за Міжнародною конвенцією про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 р.

Крайнім інструментом для реагування на інформаційну агресію можуть бути заходи, які передбачені в статті 15 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, Україна може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Україна може відступити від своїх зобов'язань, крім тих, що містяться у ч. 2 статті 15 (стаття 10 не згадується), але при цьому зобов'язана поінформувати Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Сподіваємось, що до таких кроків як відступ від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод Україна не вдасться, а для забезпечення національних інтересів в інформаційній сфері будуть запроваджені ефективні механізми інформаційного спротиву. Створення центрального органу виконавчої влади для управління інформаційною безпекою підтримується у науково-експертному середовищі².

---

¹ *Autronic AG v. Switzerland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1990. – 22 May (Ser. A, No. 178). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57630#{"itemid":\["001-57630"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57630#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Олійник О. В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України: монограф. / О. В. Олійник. – К.: Укр. пріоритет, 2012. – С. 140.

Вважаємо слушними рекомендації щодо впровадження чотирьох рівнів організаційно-функціональної системи забезпечення інформаційної безпеки в нашій державі, а також «основний аргумент про необхідність спільної відповідальності, який підсвідомо закладений в основних положеннях Конституції України і полягає у тому, що всі інститути держави та суспільства покликані забезпечити права і свободи людини, інтереси особи, суспільства, держави, їх інформаційну безпеку заради сталого розвитку України»¹. На першому рівні (стратегічному) – встановлення порядку застосування сил і засобів інформаційного протистояння, поведінки суб'єктів у критичних ситуаціях; на другому (організаційно-виконавчому) – організаційне і методичне забезпечення інформаційної безпеки у відповідних галузях та адміністративно-територіальних утвореннях, координація і контроль діяльності міжвідомчим спеціально уповноваженим органом державної влади з питань інформаційної безпеки; на третьому рівні (критично важливої інфраструктури) – забезпечення сталого функціонування об'єктів, управління якими здійснюється з використанням електронно-комунікаційних засобів та інформаційних технологій; на четвертому рівні (суб'єктів невідомого характеру) – залучення структур громадянського суспільства (громадських формувань, засобів масової інформації, блогерів тощо) до об'єктивного висвітлення подій, вжиття заходів інформаційного спротиву, громадського контролю за діяльністю органів державної влади при виконанні ними функцій у сфері інформаційної безпеки.

Утворення у складі Ради національної безпеки та оборони України робочого органу – Інформаційно-аналітичного центру (далі – Центр) сприймається як позитивний крок на шляху покращення координації діяльності органів державної влади з питань інформаційної безпеки. Основними завданнями Центру є:

«1) забезпечення аналітичного та прогнозного супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України щодо здійснення координації

---

¹ Олійник О. В., с. 219–221.

діяльності органів виконавчої влади з питань національної безпеки в інформаційній сфері;

2) вивчення, аналіз, комплексна оцінка і прогнозування суспільно-політичних процесів в Україні, підготовка інформаційно-аналітичних бюлетенів та інших інформаційних матеріалів для Ради національної безпеки і оборони України;

3) підготовка для розгляду Радою національної безпеки і оборони України пропозицій стосовно:

інформаційного супроводження діяльності органів виконавчої влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органів України щодо забезпечення стабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні, протидії негативному інформаційному впливу на населення України та її міжнародний імідж;

вдосконалення нормативно-правових актів з питань національної безпеки в інформаційній сфері»¹.

Про необхідність комплексного підходу до вирішення проблем інформаційної безпеки зазначалося під час парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні», що відбулися 18 червня 2014 р. У схвалених Верховною Радою України Рекомендаціях у сфері інформаційної безпеки запропоновано Кабінету Міністрів України «утворити державний орган чи координаційний центр для здійснення контролю та регуляції політики в галузі інформаційної безпеки України», а також «забезпечити координацію діяльності органів державної влади, їх ефективну взаємодію із засобами масової інформації та інститутами громадянського суспільства щодо розвитку вітчизняного інформаційного простору і захисту національних інтересів в інформаційній сфері»².

---

¹ Указ Президента України «Про Інформаційно–аналітичний центр» від 12.04.2014 № 398/2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 33. – С. 33. – Ст. 878.

² Постанова ВР України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 03.07.2014 № 1565–VII // Голос України від 19.07.2014. – 2014. – № 136.

Виконанню цих та інших завдань буде присвячена діяльність міністерства інформаційної політики України (МІП), рішення про створення якого було прийнято 2 грудня 2014 р. відповідно до Постанови Верховної Ради України № 1008 «Про формування нового складу Кабінету Міністрів України». Положенням про МІП передбачаються такі його два завдання: 1) забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів; 2) забезпечення здійснення реформ засобів масової інформації щодо поширення суспільно важливої інформації¹.

Однак чи є достатньою в умовах війни лише діяльність органів державної влади без взаємодії із громадянським суспільством і підприємницькою спільнотою. На нашу думку, розуміння суверенітету в інформаційній сфері як спільної відповідальності за захист, як справи всього Українського народу, вимагає цілеспрямованих дій на засадах багатосторонньої участі громадянського суспільства, бізнесу та держави.

---

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 2 «Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України» // Урядовий кур'єр від 22.01.2015. – 2015. – № 11.

Розділ 3. Міжнародне право та Інтернет

Кіберпростір є особливо складним і чутливим через його глобальний і транснаціональний характер, вимагає цілісного підходу до вирішення широкого кола питань, пов'язаних з його використанням. Інклюзивний багатосторонній процес може забезпечити платформу для всіх учасників – в тому числі урядів, промисловості та громадянського суспільства – для вивчення цих питань і запропонування обґрунтованих рекомендацій.
(ЮНЕСКО, 2013)¹.

У цьому розділі вивчаються транскордонні інфокомунікаційні відносини в Інтернеті, досліджується роль міжнародного права в забезпеченні розвитку Інтернету, надається характеристика міжнародно-правового режиму кіберпростору, виявляється специфіка процесу створення та реалізації відповідних міжнародно-правових норм. Окрема увага приділена міжнародному співробітництву з питань управління Інтернетом та міжнародно-правовим зобов'язанням України в цій сфері.

3.1. Поняття та сутнісна характеристика Інтернету

Інтернет виник з мережі АРПАНЕТ (англ. *ARPANET / Advanced Research Project Agency Network*) Департаменту оборони США, яка була запроваджена у 1969 р. лише з чотирма вузлами зв'язку. Проект мав за мету віднайти метод забезпечення збройних сил та уряду США зв'язком після ймовірної ядерної війни, під час якої були б зруйновані традиційні телекомунікаційні центри та мережі. За первинною концепцією, система повинна була зв'язати кілька вузлів. Повідомлення розділялися на т.зв. «пакунки», кожен з яких мав адресу

---

¹ UNESCO (2013d), Resolution on 'Internet Related Issues: Including Access to Information and Knowledge, Freedom of Expression, Privacy and Ethical Dimensions of the Information Society'. Paris: UNESCO General Conference, 37-th session, 7 November 2013 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/internet_draft_study.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.03.2015 р.

призначення та власну позицію в цілому повідомленні, а після досягнення місця призначення відновлювалися в ціле. При цьому маршрут просування окремих пакунків через вузли визначався випадково і проходив через доступні мережі. Зазначена концепція була втілена в комунікаційному стандарт-протоколі (*TCP/IP*), що був успішно застосований на основі АРПАНЕТ 1 січня 1983 р., відколи можна вести відлік ери Інтернету. Підключення до мережі нових вузлів (комп'ютерів), а згодом уже комп'ютерних мереж на основі згаданого технічного протоколу *TCP/IP*, спричинилося до появи мережі мереж, так званого «світового павутиння» (англ. *WWW / World Wide Web*)¹.

Для аналізу сучасних проблем в управлінні Інтернетом слід проаналізувати взаємодію ключових акторів, задіяних у цьому процесі. Попри те, що Інтернет виник як військово-технічний проект США, що зумовило сьогоднішню архітектуру цієї мережі та кодову основу як спадок, його ключові регулятори та політичні захисники залишаються здебільшого приватними та неприбутковими структурами, короткий огляд яких подається нижче.

Суттєвий внесок у розбудову структури Інтернету зробила неприбуткова організація «Товариство Інтернету» / *ISOC* (англ. *Internet Society / ISOC*), створена у 1992 р. в США². *ISOC* включає представників різних спільнот, технічних спеціалістів, учених, учасників телекомунікаційного бізнесу, громадського сектора тощо. Частиною *ISOC* після приєднання у 1992 р. стала Рада з архітектури Інтернету / *PAI* (англ. *Internet Architecture Board / IAB*) – організація, створена раніше, у 1983 р.³ До компетенції *PAI* віднесено наглядання за архітектурою протоколів та процедур, що використовуються в Інтернеті; процедурою створення стандартів Інтернету; публікацією так званих «запитів для коментарів» (англ. *Request for Comments / RFC*); надання консультацій з різних регуляторних, технічних та процедурних питань,

---

¹ Brief History of the Internet [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.internetsociety.org/internet/what-internet/history-internet/brief-history-internet>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² The Internet Society (ISOC) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.isoc.org/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ Internet Architecture Board [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.iab.org>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

пов'язаних з Інтернетом та його технологіями. Більшість із членів РАІ входить до інших керівних органів, зокрема до Цільової групи з проектування Інтернету (англ. *IETF / Internet Engineering Task Force*)¹.

ЦГПІ без перебільшення можна назвати міжнародною спільнотою дизайнерів мереж, операторів, торговців та дослідників, що об'єднані спільним інтересом у функціонуванні та розвитку Інтернету. Робочими групами ЦГПІ проводиться кропітка робота з таких питань як маршрутизація, стандарти та транспортування, що оформлюється після опрацювання на вищому рівні керівною групою (англ. *Internet Engineering Steering Group / IESG*) та направляється до ІСОК як «Запит для коментарів» (ЗДК).

Дослідження з таких питань, як протоколи, застосування, архітектура та технології Інтернету проводяться «Цільовою групою з дослідження Інтернету» (англ. *Internet Research Task Force / IRTF*), очільник якої призначається РАІ. За межами структури ІСОК дослідженнями цих питань займається також «Консорціум всесвітньої мережі» (англ. *World Wide Web Consortium / W3C*), заснований у 1994 р.²

Ключовою організацією з управління Інтернетом, яка також заснована в Сполучених Штатах у 1998 р., є на сьогоднішній день Інтернет корпорація з асигнування назв та номерів / ІКАНН (англ. *Internet Corporation for Assigned Names and Numbers / ICANN*). ІКАНН відповідає за асигнування адрес у системі доменних імен, передачу протокольних параметрів, управління доменними іменами та функціями кореневих серверів³.

Дозволимо зробити короткий екскурс в недалеку історію, щоб дати уявлення про генезис цієї організації. Раніше функції адміністрування адресного простору в Інтернеті виконувалися за контрактом з Урядом США на

---

¹ Internet Engineering Task Force [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.ietf.org/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² The World Wide Web Consortium (W3C) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.w3.org/Consortium/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.icann.org/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

виконання функції «уповноваженого з асигнування номерів в Інтернеті» (англ. *Internet Assigned Numbers Authority / IANA*)¹.

Функції ІАНА виконувались Інститутом інформаційних наук Університету Південної Каліфорнії на підставі контракту з Департаментом оборони США. Дослідники цього наукового закладу, Джон Постел і Джойс Рейнольд, були відповідальними за асигнацію адрес в Інтернеті (*IP-address*), яка здійснювалася шляхом розподілу блоків номерних адрес серед регіональних ІР-реєстратур. Також до функцій ІАНА входило й ведення реєстратури унікальних номерних ресурсів, таких як номери протоколів, номери портів, номерів автономних систем і ідентифікаторів об'єктів інформаційної управлінської бази².

Розвиток і поширення Інтернету супроводжувалися значним збільшенням адресної бази і ускладненням управління. Адміністрування функції ІАНА однією людиною стало практично неможливим.

Слід зазначити, що після 1994 р. відбувся досі не бачений бум розвитку Інтернету завдяки поширенню веб-аплікацій, появи кіберпростору. Стрімке збільшення чисельності користувачів супроводжувалось лавиною нових доменних імен. Реєстрація нових доменних імен зростає з 300 на місяць у 1992 р. до 45.000 щомісячно у 1995 р. З 1995 по 1996 рік кількість зареєстрованих доменних імен зростає з 150.000 до 637.000, з яких 60% становили – «.com». При цьому, реєстраційний збір утримувався приватною неприбутковою корпорацією «Нетворк Солюшнс» (англ. *Network Solutions, Inc. / NSI*) на підставі 5-річної угоди про співробітництво з Національним науковим фондом (*NSF*) США.

Рішення уряду США демілітаризувати Інтернет, комерціалізувати і приватизувати його управління мало наслідком контракт, укладений між урядом США в особі Департаменту торгівлі і корпорацією «Нетворк Солюшнс» на виконання функцій ІАНА. Модель регулювання передбачала наявність

---

¹ The Internet Assigned Numbers Authority (IANA) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.iana.org/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² ICANN's Role in the Internet Governance Ecosystem / Report of the ICANN Strategy Panel / Vinton G. Cerf (Chair) et al., February 20, 2014 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://www.icann.org/en/about/planning/strategic-engagement/governance-ecosystem/report-23feb14-en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

одного міжнародного провайдера системи доменних імен (англ. *DNS*), якою була вищезазначена корпорація для родових доменів верхнього рівня: *.com*, *.net*, *.gov*, *.edu*, *.org*.

У 1995 р. Національний науковий фонд уповноважив корпорацію «Нетворк Солюшнс» на проведення акредитації реєстраторів доменних імен з оплатою \$ 50 за домен на рік протягом перших двох років, 30 відсотків з яких спрямовувались до так званого «Фонду інтелектуальної інфраструктури» (*IIF*), що мав їх використовуватися для збереження і поліпшення інтелектуальної інфраструктури Інтернету.

1 липня 1997 р. на виконання «Зasad для глобальної електронної торгівлі» (англ. *Framework for Global Electronic Commerce*) адміністрація президента Клінтона доручила секретарю з торгівлі вжити заходів для приватизації, покращення конкуренції і забезпечення міжнародної участі в адмініструванні системи доменних імен. У червні 1997 р. Національна адміністрація зв'язку та інформації (*НАЗІ*) оприлюднила ЗДК стосовно «поточної та майбутньої системи реєстрації доменних імен в Інтернеті», відзначаючи центральну роль уряду США у розробці і запровадженні системи¹.

Після опублікування ЗДК, НАЗІ випустила «Зелену книгу» в січні 1998 р. для публічного обговорення питання управління ДНС і «полегшення виходу» Уряду Сполучених Штатів з управління ДНС.

Комерціалізація адресного простору в Інтернеті викликала суттєвий політичний тиск з боку ІСОК, Європейської Комісії та міжнародних організацій на Уряд США. Якщо в середовищі технічних спеціалістів ІСОК панували економічні мотиви та намагання зберегти контроль над «їх» Інтернетом, то Європейська Комісія намагалася здобути політичний вплив на управління Інтернетом та покласти ці функції на міжнародну організацію, зменшивши регуляторну монополію Сполучених Штатів. Саморегулювання приватного

---

¹ Request for Comments on the Registration and Administration of Internet Domain Names, 62 Fed. Reg. 35, 896, Jul 2, 1998 [Електронний ресурс] // US NTIA : official web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/dn5notic.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

сектора як концепція регулювання Інтернету активно просувається адміністрацією президента Клінтона у цей період.

Її втілення в адміністрування адресного простору Інтернету знайшло в так званому «Білому документі з управління Інтернетом»¹. Хоча, політичні мотиви обрання саме такого підходу знаходяться в іншій площині. Як зазначає М. Мьоллер, «галузева саморегуляція була ширмою для процесу, що може бути точніше описаний як «закулісна» гра між двома основними гравцями – приватним та державним, обидва з яких представляли інтереси США»².

Отже, було відкинуто пропозиції Європейської Комісії покласти функції регулювання Інтернету на міжнародну організацію³. Покладення цієї функції на організацію приватного сектора – ІКАНН – технічно позбавляло Європейську Комісію можливості брати безпосередню участь і впливати на рішення, проте за Сполученими Штатами залишилися важелі впливу на будь-яку організацію приватного сектора, що до цього часу опікувалася проблемами регулювання Інтернету та знаходиться під їх юрисдикцією.

У 1998 р. між ІКАНН та Департаментом торгівлі США було підписано «Підтвердження зобов'язань» (англ. *Affirmation of Commitments*), згідно з яким сторони підтвердили незалежний статус ІКАНН та прагнення сприяти міжнародній участі в технічній координації системи доменних імен⁴.

Білий документ з управління Інтернетом закликав ІКАНН та ВОІВ створити механізм вирішення спорів, щоб система доменних імен не створювала

---

¹ Management of internet names and addresses, Statement of Policy [Електронний ресурс] // Department of Commerce, NTIA : Federal Register. – Електрон. дані. – 1998. – Vol. 63, N 111. – Режим доступу: <http://www.icann.org/en/general/white-paper-05jun98.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Mueller, M. ICANN and Internet governance: sorting through the debris of «self-regulation» [Електронний ресурс] / Milton Mueller // The journal of policy, regulation and strategy for telecommunications, information and media. – Електрон. дані. – 1999. – Vol 1, N 6. – P. 10. – Режим доступу: http://www.icannwatch.org/archive/mueller_icann_and_internet_governance.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ Internet Governance / Communication from the European Commission to the European Parliament and to the Council [Електронний ресурс] // Taxation and Customs Union. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/key_documents/communications/index_en.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

⁴ Memorandum of Understanding Between the U.S. Department of Commerce and Internet Corporation for Assigned Names and Numbers, Nov. 25, 1998 [Електронний ресурс] // Council on Foreign Relations. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу: <http://www.ntia.doc.gov/page/1998/memorandumunderstandingbetweenusdepartmentcommerceandinternetcorporationassigned>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

можливостей для порушення прав власників торговельних знаків. Таким чином, на ІКАНН було покладено суттєві регуляторні та право-забезпечувальні функції, пов'язані з інтелектуальною власністю, що віддавна належали до урядових повноважень; а до вироблення політики щодо управління Інтернетом долучилися представники індустрії інтелектуальної власності.

ІКАНН затвердив політику щодо вирішення спорів стосовно доменних імен (*UDRP*) у жовтні 1999 р. Тим самим було запроваджено глобальний, єдиний процес вирішення спорів між власниками торговельних знаків та реєстрантами доменних імен. Вирішенням спорів займаються призначені ІКАНН організації, серед яких значиться також Центр арбітражу та посередництва ВОІВ¹.

Під впливом лобювання з боку індустрії інтелектуальної власності Конгресом США у 1999 р. було прийнято законодавчі зміни, якими запроваджувалось покарання за т.зв. «кібер-сквотинг» (навмисну, недобросовісну й оманливу реєстрацію доменних імен) та поширювався правовий захист товарних знаків на сферу присвоєння доменних імен, що легітимізувало запроваджену ІКАНН політику².

Понад 15 років триває активна міжнародна дискусія щодо реформування управління ІКАНН та виконання функції, що залишається недостатньо прозорим та представницьким з точки зору досягнення глобальних цілей розвитку Інтернету. Своє невдоволення існуючим станом справ з адміністрування функції ІАНА Європейська Комісія висловила у зверненні до Європарламенту та Ради ще у 2000 р., в якому вказувалося на необхідність досягнення збалансованого та рівного нагляду за діяльністю ІКАНН з боку публічної влади, визначення правил управління загальними доменами та розділення діяльності реєстрів і реєстраторів, а також позбавлення

---

¹ Перелік організацій, акредитованих ICANN для вирішення спорів, розміщений на веб-сайті цієї організації за адресою: <http://www.icann.org/en/dndr/udrp/approved-providers.htm>

² *Cohen, H.* Legislation to Prevent Cybersquatting/Cyberpiracy [Електронний ресурс] / Henry Cohen // Congressional Research Service Report, RS20367. – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <http://wikileaks.org/wiki/CRS-RS20367>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.02.2015р.

Національної адміністрації телекомунікацій та інформації США функції нагляду за діяльністю ІКАНН¹.

Нарікання Європейської Комісії викликає той факт, що ІКАНН до цього часу є зовнішньо підзвітною лише уряду Сполучених Штатів на підставі зобов'язань, що пролонгують їх двосторонні відносини під різними назвами «Меморандум про взаємопорозуміння» (1998), «Угода про спільний проект» (2006), «Підтвердження зобов'язань» (2009). У такий самий спосіб пролонгується контракт про технічне адміністрування ІАНА, починаючи з 2000 р. на підставі результатів формального конкурсу, який проводить уряд США. Остання пролонгація буде чинною до жовтня 2015 р., проте передбачається можливість односторонньої пролонгації з боку НТІА спочатку до 2017 р., а потім до 2019 р. без проведення конкурсу.

У той час же час, адміністрування файлів кореневих серверів є питанням надзвичайної важливості не лише для уряду США, а й для всіх країн світу. Міжнародна громадськість активно обговорює необхідність передачі важелів контролю, що історично були в руках Уряду Сполучених Штатів, до ширшого кола керманців, що колективно представлятимуть глобальні спільноти технічних спеціалістів та користувачів Інтернету.

Побудова глобальної мережі вимагала на технічному рівні впровадження відкритого процесу для з'єднання мереж у єдину «мережу мереж», як подеколи називають Інтернет, чії протоколи та стандарти дозволяють мережам взаємодіяти. Єдиний кіберпростір включає безліч соціальних груп, що об'єднують людей з різних континентів, різного кольору шкіри, віку, статті, статку та світогляду. Це вимагає врахування різноманітних інтересів та особливостей під час розвитку спільних стандартів або прийняття рішень щодо адміністрування ресурсів Інтернету.

---

¹ Resolution of The European Parliament of 19 February 2001 on the organisation and management of the Internet – international and European policy issues 1998–2000 [Електронний ресурс] // European Parliament. – Електрон. дані. – 2001. – 19 Feb. – Р. 286. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0208&language=EN>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

Не випадково цифрове середовище, в якому опинилося людство завдячуючи Інтернету, нерідко називають «віртуальним довкіллям», а сукупність взаємозв'язків у ньому – «екосистемою Інтернету» (англ. *Internet ecosystem*). Цей термін використовується для опису спільнот, організацій та взаємовідносин, що реалізуються в ході адміністрування Інтернету й супроводжують його еволюцію. Сучасна екосистема Інтернету базується на таких засадах, як широка залученість різних зацікавлених учасників (акторів) до відкритого і прозорого процесу співробітництва, а також розробки і застосування послуг та інфраструктури на розподіленій основі, що виключає монополію власності та контролю¹.

Екосистема Інтернету включає акторів, кожен з яких виконує свою роль на різних рівнях, точніше, в різних площинах функціонування технічної інфраструктури, інформаційно-комунікаційних технологій, програмних засобів та кіберпростору, що в сукупності являє собою сучасний Інтернет. До цієї багатопланової екосистеми глобальної мережі входять такі актори:

- органи технічної стандартизації, що забезпечують через стандарти та протоколи зв'язок між користувачами: *РАІ*², *ЦГПІ*³, *КВМ*⁴, *ІЕЕЕ*⁵ – перший (технічний) рівень;
- організації, що адмініструють ресурси глобального адресного простору – ІР-адреси та систему доменних імен (*ДНС*), які забезпечують адресування комунікацій: ІКАНН; регіональні інтернет-реєстратори (англ. *Regional Internet*

---

¹ Who Makes the Internet Work: The Internet Ecosystem [Електронний ресурс] // Internet Society. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.internetsociety.org/who-makes-internet-work-internet-ecosystem>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Група технічних радників ІСОК, яка здійснює: нагляд за архітектурою Інтернету, включаючи його протоколи та пов'язані з ними процедури; нагляд за створенням нових стандартів Інтернету; редагування і публікацію серії документів RFC; консультації керівництва ІСОК з технічних, архітектурних та процедурних питань, пов'язаних з Інтернетом і його технологіями. Див.: <http://www.iab.org/>

³ Відкрите міжнародне співтовариство проектувальників, учених, мережевих операторів і провайдерів, створене РАІ в 1986 р., яке займається розвитком протоколів і архітектур Інтернету. Див.: <https://www.ietf.org/>

⁴ Консорціум Всесвітньої павутини — головна міжнародна організація, що розробляє й впроваджує технологічні стандарти для всесвітньої павутини. Заснована у 1994 р. Тімом Бернерсом-Лі, винахідником всесвітньої павутини, котрий її і очолює. Див.: <http://www.w3.org/>

⁵ Інститут інженерів з електротехніки та електроніки — міжнародна організація інженерів в області електротехніки, радіоелектроніки та радіоелектронної промисловості.

Registries / RIRs)¹, реєстри та реєстратори доменних імен (англ. *Domain Names Registries, Registrars*), постачальники послуг споживачам (регістрантам) щодо доменних імен – другий (ресурсний) рівень;

- компанії, що надають послуги інфраструктури, які забезпечують стійкій зв'язок, такі як, мережеві оператори, постачальники контенту та «хмарних» послуг, а також пунктів обміну трафіком (англ. *IXPs*) – третій (комунікаційний) рівень;

- індивіди та організації, що використовують Інтернет (користувачі Інтернету), які наповнюють віртуальний простір інфокомунікаціями, пропонують он-лайнні послуги або створюють контент – четвертий (споживацький) рівень; а також

- на п'ятому (політико-правовому) рівні – організації, що забезпечують вирішення низки політико-правових питань, пов'язаних з експлуатацією та уможливленням доступу до Інтернету, реалізацією навчальних та технічних можливостей для розвитку та застосування інтернет-технологій, такі як міжнародні організації, державні органи та науково-освітні заклади.

Ці технології, ресурси та послуги в екосистемі Інтернету є надзвичайно взаємопов'язаними й вимагають постійної взаємодії між учасниками, кожен з яких має своє значення для функціонування мережі. Усі ці організації у своїх відповідних ролях та взаємозв'язках в єдиній екосистемі здійснюють управління ресурсами Інтернету.

Інтернет продовжує швидко розвиватися як мережева інфраструктура, так і як віртуальний простір, наповнений цифровим контентом, до якого станом на кінець 2014 р. долучилося понад 3 млрд. користувачів з усього світу².

---

¹ Регіональні реєстратори займаються технічною стороною функціонування Інтернету: виділенням IP-адрес, номерів автономних систем, реєстрацією зворотних зон DNS та іншими технічними проектами. Часто регіональні реєстратори займаються статистичним аналізом мереж, моніторингом пунктів обміну трафіком і підтримкою корневих зон DNS. Статус RIR присвоюється ICANN. Всі RIR є некомерційними організаціями, що існують на внески своїх членів. IANA делегує RIR великі обсяги Інтернет-ресурсів, які RIR переделегерують своїм членам у відповідності зі своїми правилами. Див. : https://ru.wikipedia.org/wiki/Региональный_интернет-регистратор

² Статистика Інтернету «наживо» в режимі реально часу доступна на цьому ресурсі: internettivestats.com

Кожний пристрій, підключений до Інтернету, будь-то комп'ютер, планшет, мобільний телефон або навіть такий споживацький пристрій як автомобіль, холодильник, мікрохвильова піч чи інші речі¹, потребують свою унікальну локацію для комунікації з іншими пристроями в мережі, так звану «IP-адресу»². Саме для забезпечення зростаючих потреб у підключенні до Інтернету все більшої кількості пристроїв адресний простір в Інтернеті був розширений шляхом переходу з чотири-блокового представлення IP-адреси на 16-блокову, що відповідає $(3,4 \times 10^{38})$ можливих адрес або по 5×10^{28} адрес на кожну людину³.

Проте цифрове представлення адрес, зручне для автоматизованої обробки комп'ютерами, не є прийнятним для побутового застосування. Саме для перекладу цифрових адрес людською мовою існує ДНС-сервери, що трансформують цифрові адреси в символічні – в доменні імена⁴.

Історично для позначення адрес застосовувалася латинська абетка, але згодом технічно можливим стало використання інших символів в адресній стрічці, де позначається унікальна ресурсна локація (англ. *URL*). Процес інтернаціоналізації доменних імен був підтриманий на міжнародному рівні з боку ЮНЕСКО, що співробітничав з ІКАНН з цих питань.

Ще у 2003 р. ЮНЕСКО ухвалила Рекомендацію «Про розвиток та використання багатомовності та загальний доступ до кіберпростору» (2003)⁵, що визначила пріоритетним для міжнародної спільноти завдання розширення національно-культурного контенту на основі багатомовності в віртуальному

---

¹ Інтернет речей (Internet of Things, IoT) [Електронний ресурс] // Internet Society. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.theinternetofthings.eu/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² IP-адреса – (*Internet Protocol address*) – це ідентифікатор (унікальний числовий номер) мережевого рівня, що використовується для адресації комп'ютерів чи пристроїв у мережах, що побудовані з використанням протоколу TCP/IP [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/IP-адреса>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ IPv6 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/IPv6>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁴ DNS-сервер [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/DNS-сервер>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁵ Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – P. 70–74. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

просторі. Завдячуючи спільним зусиллям технічної спільноти у 2013 р. з'явилася технічна можливість позначати доменні імена кирилицею, китайськими ієрогліфами, арабською в'язю тощо. Такі доменні імена отримали назву інтернаціоналізованих (англ. *Internationalized Domain Names / IDN*)¹.

Досягнення, що їх привніс Інтернет у повсякденне життя мільярдів людей на нашій планеті, пов'язують насамперед з відкритою основою, на якій побудована інфраструктура та програмні засоби, що забезпечують функціонування мережі. Відкритий доступ до Інтернету уможливив щоденне спілкування та співробітництво людей, не обмежене відстанню, що відкрило шлях до інновацій і економічного розвитку, демократизації та в цілому прогресу людства, що вийшло на новий «мережевий» етап цивілізації. Ця відкритість також впроваджена в глобальному механізмі еволюції й управління Інтернетом, до якої залучені всі зацікавлені в цьому учасники.

Відкрита основа, на якій побудований Інтернет, дозволяє вільно підключатися, як окремим користувачам, корпоративним та автономним мережам до «глобального павутиння». Це одна з сутнісних характеристик сучасного Інтернету, що різнить його з іншими ІКТ та мережами, що використовують аналогічні програмні засоби для комунікації, такі як мережі на IP-основі (англ. *IP-based Networks*) або мережі нового покоління (англ. *Next-generation Networks*)². Проте, до цього часу, не було запропоновано визначення поняття «Інтернет» у міжнародному праві.

ВСІС у підсумкових документах приділив увагу політико-правовим питанням управління Інтернетом, оминувши визначення самого терміна «Інтернет», який розглядався як ключовий елемент інформаційного суспільства, поряд з іншими ІКТ.

Після ВСІС, у 2006 р. під час Повноважної конференції МСЕ в Анталії (Туреччина) була переглянута Резолюція 133 «Роль адміністрацій держав-членів в управління інтернаціоналізованими (багатомовними) найменуваннями

---

¹ IDN [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/IDN>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

² Адресація в IP-мережах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki_Адресація_в_IP-мережах. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

доменів», де вперше в документах МСЕ термін «Інтернет» почав писатися з маленької літери – «інтернет»¹. З цього приводу Й. Курбалія зазначає, що «таким чином глобальна мережа зазнала тієї ж долі, що й багато інших винаходів, таких як (т)елеграф, (т)елефон, (р)адіо та (т)елебачення»².

На думку М. Б. Касенової та М. В. Якушева «перехід на написання слова *Інтернет* з малої літери остаточно ліквідує можливість ставлення до цієї міжнародної інформаційної мережі як до певного об'єкта регулювання, який: а) комусь належить; б) носить у зв'язку з цим надане фактичним чи формальним володарем ім'я або назву; в) співіснує з якимись іншими, схожими за принципами функціонування та принципами розвитку, об'єктами»³.

Дозволимо собі не погодитися з такою аргументацією, інакше за аналогією назву «Антарктида» також треба було б писати з маленької літери, – адже власника в неї також немає, як немає й інших, схожих за правовим режимом функціонування та розвитку, «об'єктів», окрім самого Інтернету, який також є загальнолюдським надбанням, спадщиною людства, яка не може бути ніким привласнена. Разом з цим, згадані вчені правильно зазначають особливість, названу ними «дихотомією» Інтернету, що полягає у подвійній «природі» Інтернету, що не є лише технічним винаходом, як згадані Й. Курбалія засоби комунікації, що стали загальнодоступними, а з часом традиційними. Оскільки Інтернет впливає на процеси регулювання, економічний і соціальний розвиток⁴.

Можна погодитись із написанням слова «інтернет» у складних словах, що становлять технічні терміни, пов'язані з використанням інтернет-протоколів (IP) та протоколів передачі даних (TCP), для позначення інтернет-протокольних мереж (англ. *IP-based networks*), та послуг на їх основі – інтернет-послуг. Проте для позначення системи складних взаємозв'язків, що існують в механізмі

---

¹ Resolution 133 Role of Administrations of Member States in the management of internationalized (multilingual) domain names, Guadalajara, 2010, [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: https://www.itu.int/osg/csd/intgov/resolutions_2010/PP-10/RESOLUTION_133.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.

² Курбалія Й. Управление Интернетом / Й. Курбалія ; Координац. центр нац. домена сети Интернет. – М., 2010. – 208 с.

³ Касенова М. Б., Якушев М. В. Управление интернетом. Документы и материалы / М. Б. Касенова, М. В. Якушев. – СПб. : Центр гуманитарных инициатив, 2013. – С. 6–7.

⁴ *Ibid.*

глобального управління мережею, усієї сукупності суб'єктів, що входять до багаторівневої *екосистеми*, доцільно залишити вживання цього терміна з великої літери – «Інтернет».

За цим, начебто, лінгвістичним питанням, приховані глибші геополітичні та економічні інтереси. Такі винаходи, як телеграф, телефон, радіо та телебачення, стали кожний у свій час предметом міжнародно-правового регулювання з боку створеної для цього майже два століття тому міжнародної організації, що зараз іменується – Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ).

У Резолюції 1305 Ради МСЕ, ухваленій на її сесії у 2009 р., до сфери компетенції МСЕ було віднесено такі питання державної політики як захист, безпека, цілісність, життєздатність, відмовостійкість Інтернету. На сесії у 2011 р., Рада МСЕ утворила Робочу групу Ради з питань міжнародної державної політики, що стосуються Інтернету (РГР-Інтернет), до завдань якої віднесла виявлення, вивчення та розробку тем, пов'язаних з питаннями міжнародної державної політики, що стосуються Інтернету. До того ж на Повноважній конференції МСЕ в Пусані у 2014 р. були переглянуті Резолюції № 101 та № 102 щодо ролі МСЭ в питаннях міжнародної державної політики, що стосуються Інтернету, включаючи найменування доменів і адрес. Зазначені резолюції спрямовані на підвищення ролі МСЭ в процесі «управління використанням Інтернету в цілях забезпечення максимальної вигоди для світового співтовариства, що передбачають посилення участі в усіх міжнародних дискусіях, ініціативах і видах діяльності із застосування та управління, що стосуються інтернаціоналізованих назв доменів Інтернету, за умови співробітництва з відповідними організаціями, зокрема ВОІВ та ЮНЕСКО»¹.

Дійсно, до компетенції МСЕ, виходячи з його місії, визначеної Статутом, Конвенцією та регламентами, відносяться також і міжнародні питання забезпечення технічної взаємодії електрозв'язку, на основі якого функціонує

---

¹ Final Acts of the Plenipotentiary Conference: Decisions and resolutions, Busan, 2014, ITU [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/plenipotentiary/2014/Documents/final-acts/pp14-final-acts-en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Інтернет. Однак підміна поняття «Інтернет» мережами, що функціонують на основі інтернет-технологій, такими як мережі на ІР-основі, а також «мережі наступного покоління» не враховує сутнісної характеристики Інтернету як відкритої до з'єднання та взаємодії глобальної мережі¹.

Як вбачається, на технічному рівні важливо визначити відмінності Інтернету від інших мереж, що використовують аналогічні інтернет-технології та програмні засоби, проте не є за своєю характеристикою глобальною відкритою мережею. Розуміння політичних, соціальних і економічних питань розвитку людства в реаліях глобального відкритого кіберпростору не вписується в рамки компетенції адміністративно-технічної організації, якою був і залишається Міжнародний союз електрозв'язку.

Не випадково в документах ВСІС роль МСЕ стосовно адміністрування ресурсів Інтернету не згадується жодного разу. Натомість наголошується на необхідності розбудови багатостороннього механізму управління Інтернетом:

«48. Інтернет перетворився на публічний ресурс глобального масштабу, і управління ним повинне стати одним з основних питань порядку денного інформаційного суспільства. Управління Інтернетом на міжнародному рівні необхідно здійснювати на багатосторонній, прозорій і демократичній основі при повномасштабній участі органів державного управління, приватного сектора, громадянського суспільства та міжнародних організацій. Це управління повинне забезпечувати справедливий розподіл ресурсів, сприяти доступу для всіх, гарантувати стабільне і захищене функціонування Інтернету з урахуванням багатомовності»².

ЮНЕСКО першою з міжнародних організацій системи Організації Об'єднаних Націй визнала кіберпростір невід'ємною частиною сучасної інформаційної сфери, схваливши 15 жовтня 2003 р. в Парижі, ще до початку першої фази ВСІС (Женева, грудень 2003), Рекомендацію про розвиток та

¹ *Johnson, S. Cybersecurity. ICT Applications and IP-Based Network Issues: Understanding Impacts on the Internet [Електронний ресурс] / Seth Johnson. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://internetdistinction.com/wsisimpacts/2013/11/25/cybersecurity-ict-applications-ip-based-impacts-on-the-internet/#ITUInternet>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.*

² Женевський План дій, ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. / Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ: МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 22–42.

використання багатомовності і загальний доступ до кіберпростору. В Рекомендації, прийняття якої планувалось у вигляді міжнародного договору, але за відсутності консенсусу було обрано форму «м'якого» права, визначені наступні важливі поняття:

«кіберпростір – віртуальний світ цифрової або електронної комунікації, пов'язаної з глобальною інформаційною інфраструктурою»;

«загальний доступ до кіберпростору – рівноправний доступ для всіх людей за доступними цінами до інформаційної інфраструктури (зокрема, до Інтернету), до інформації та знань, необхідних для розвитку суспільства та особистості»¹.

Міжнародно-правовий режим відносин у кіберпросторі, що визначається концепцією універсального доступу не дозволяє ставитися до Інтернету лише як до винаходу або одного з приладь сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що вимагатиме перегляду позиції МСЕ щодо перспектив регулювання.

Питання щодо змісту поняття Інтернет полягає не лише у формальному контексті – як його краще визначити в законодавстві національному чи міжнародному. Йдеться про правове наповнення визначення сутнісними характеристиками, що відображатимуть загальні цінності, які просуватимуться за допомогою правового регулювання. На рівні держав у внутрішньому законодавстві даються визначення Інтернету, що відображають різні підходи до розуміння його властивостей.

Серед держав найбільший вплив на управління Інтернетом залишають за собою Сполучені Штати, що склалося історично в ході розвитку Інтернету. Так, перший законодавчий акт Конгресу «Про високопродуктивні обчислення», прийнятий у 1991 р. за президентства Клінтона, ідеологом якого був віце-президент Альберт Гор, значною мірою вплинув на подальший розвиток

---

¹ Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – P. 70–74. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Інтернету, створивши правову базу для його приватизації та комерціалізації послуг¹.

Цей Акт визначив характеристики, яким має відповідати «мережа». Вона повинна :

1) бути розроблена та впроваджена комп'ютерною, телекомунікаційною та інформаційною галузями економіки;

2) бути спроектована, розроблена і експлуатуватися у співпраці з потенційними користувачами в уряді, промисловості та науково-дослідних установах і навчальних закладах;

3) бути розроблена, виготовлена і експлуатуватися таким чином, щоб сприяти і підтримувати конкуренцію й інвестиції приватного сектора в високошвидкісні мережі передачі даних у телекомунікаційній галузі;

4) бути розроблена, виготовлена й експлуатуватися у спосіб, що забезпечує фінансування досліджень і розвиток, веде до розвитку комерційної передачі даних і телекомунікаційних стандартів, розробка яких сприятиме створенню приватного володіння високошвидкісними комерційними мережами;

5) бути спроектована і діяти таким чином, щоб забезпечити продовження застосування законів, які надають сітьовим та інформаційним ресурсам заходи безпеки, у тому числі тих, які захищають авторські права та інші права інтелектуальної власності, і ті, які контролюють доступ до баз даних і захист національної безпеки;

6) існувати механізм звітності, який дозволить стягувати плату з користувачів або груп користувачів за використання захищених авторським правом матеріалів, доступних у мережі і, де це доцільно і технічно можливо, для їх використання в мережі;

7) забезпечувати взаємодію федеральних і не федеральних мереж комп'ютерів, у міру необхідності, таким чином, щоб забезпечити автономію для кожного компонента мережі;

---

¹ The US Congress High-Performance Computing Act of 1991 [Електронний ресурс] // NITRD (The Networking and Information Technology Research and Development Program). – Режим доступу: <http://www.nitrd.gov/congressional/laws/102-194.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

8) бути розроблена на основі механізму придбання стандартної комерційної передачі та мережевих послуг від постачальників, де це можливо, а також шляхом укладання контрактів на індивідуальні послуги, коли не представляється можливим, в цілях мінімізації федеральних інвестицій у мережеве устаткування;

9) підтримувати наукові дослідження і розвиток мережевого програмного забезпечення та апаратного забезпечення, а також

10) служити випробувальним стендом для подальших досліджень і розвитку потужних та високошвидкісних обчислювальних мереж і продемонструвати, наскільки сучасні комп'ютери з високою пропускну здатністю і високошвидкісні обчислювальні мережі, бази даних можуть поліпшити національну інформаційну інфраструктуру¹.

Вищезазначені положення можна звести до таких принципів побудови Інтернету, що були закладені у згаданому нормативно-правовому акті Конгресу США:

1) зміцнення і підтримка конкуренції та інвестицій приватного сектора в високошвидкісні мережі передачі даних у телекомунікаційній галузі (*приватизація*); 2) сприяння розвитку комерційної передачі даних і телекомунікаційних стандартів (*комерціалізація*); 3) забезпечення безпеки, в тому числі захист прав інтелектуальної власності (*безпека*); 4) розробка механізмів обліку, що дозволятиме користувачам сплачувати за використання захищених авторським правом матеріалів (*захист комерційних прав*), 5) залучення представників державного і недержавного секторів, науковців та освітян до питань забезпечення функціонування мережі (*багатостороннє залучення*). Останній із згаданих принципів сьогодні втілений у моделі «багатосторонньої участі» в управлінні Інтернетом, т.зв. концепція «мультистейкхолдеризму» (англ. *Multi-stakeholder*).

Подальший розвиток правові питання управління Інтернетом у діяльності Уряду Сполучених Штатів отримали у 1998 р., коли була оприлюднена

---

¹ *Ibid.*

Департаментом торгівлі т.зв. «Біла книга з питань управління іменами та адресами в Інтернеті», в якій остаточно вирішувалися питання приватизації системи доменних імен в Інтернеті.

В зазначеному документі сформульовані чотири керівні принципи побудови нової системи: 1) стабільність (англ. *Stability*), 2) конкуренція (англ. *Competition*), 3) приватна висхідна координація (англ. *Private bottom-up coordination*) та 4) представництво (англ. *Representation*)¹.

У Модельному Законі СНД про основи регулювання Інтернету дається визначення терміна «Інтернет» як «глобальної інформаційно-телекомунікаційної мережі, що пов'язує інформаційні системи та мережі електров'язку різних держав за допомогою глобального адресного простору, основана на використанні комплексів інтернет-протоколів та протоколу передачі даних, що надає можливість реалізації різних форм комунікації, в тому числі розміщення інформації для необмеженого кола осіб»². Як бачимо з наведеної цитати, лише глобальність та комунікативність окреслені як основні характеристики Інтернету.

В законодавстві України визначення терміна «Інтернет» подається в Законі України про телекомунікації у такому формулюванні: «Інтернет – всесвітня інформаційна система загального доступу, що логічно пов'язана з глобальним адресним проміром та базується на інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами»³. До позитивних моментів цього визначення слід віднести: загальнодоступність, посилення на адресну систему та програмне забезпечення. Проте, відсутня прив'язка до інформаційної інфраструктури та до

---

¹ The US Department of Commerce Statement of Policy on the Management of Internet Names and Addresses of June 05, 1998. [Електронний ресурс] // BroadbandUSA : Connecting America's Community. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу: <http://www.ntia.doc.gov/federal-register-notice/1998/statement-policy-management-internet-names-and-addresses>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Модельный Закон об основах регулирования Интернета, принят на 36-м пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление № 36-9 от 16 мая 2011 года) [Електронний ресурс] // Верховна Рада : офіц. веб-сайт. – Електрон. дан. – 2011. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_014. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 03.02.2015г.

³ Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

таких сутнісних характеристик як її відкрита основа та можливість взаємодії під'єднаних мереж.

ОБСЕ сформулювала своє бачення ролі держав у забезпеченні розвитку Інтернету. У рішенні Постійної ради ОБСЄ № 633 в 2004 р. держави-учасниці зобов'язалися «вжити заходів з тим, щоб Інтернет залишався відкритою і загальнодоступною платформою для свободи переконань і вільного висловлювання думок, закріплених у Загальній декларації прав людини, а також для поліпшення доступу до Інтернету як в домашніх умовах, так і в школах»¹.

У 2012 р. Рада ООН з прав людини вперше ухвалила резолюцію, присвячену правам людини в Інтернеті, в якій: «... 2. Визнає глобальний і відкритий характер Інтернету, який є однією з рушійних сил прискорення прогресу по шляху розвитку в його різних формах»². У Резолюції з аналогічною назвою у 2014 р. цей підхід був підтверджений ще раз³.

Важливість закріплення сутнісних характеристик Інтернету на міжнародному рівні викликана також особливостями внутрішньодержавного регулювання інформаційних відносин, опосередкованих Інтернетом, пріоритети розвитку якого мають бути визначені на глобальному рівні. Окрім політичних складників проблема визначення Інтернету має економічний чинник, пов'язаний з таким поняттям, як «мережева нейтральність» (англ. *Network neutrality*).

---

¹ Решение РС.DEC/633 ОБСЕ о продвижении толерантности и свободы СМИ в Интернете, утвержденное Решением МС.DEC/12/04 на встрече Совета Министров ОБСЕ в Софии, 7 декабря 2004 года [Электронный ресурс] // ОБСЕ : портал. – Электрон. дан. – Режим доступа : <http://www.osce.org/mc/23133>. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 03.02.2015г.

² Resolution 20/8. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, United Nations Human Rights Council, 5 July 2012 [Электронный ресурс] // Human Rights Documents. – Электрон. дані. – Режим доступа: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/20/8. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Resolution 26/... The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, A/HRC/26/L.24, United Nations Human Rights Council, 20 June 2014 [Электронный ресурс] // Human Rights Documents. – Электрон. дані. – Режим доступа: <http://daccess-dds-pu.un.org/doc/UNDOC/LTD/G14/059/67/PDF/G1405967.pdf?OpenElement> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Питання мережевої нейтральності та захисту «відкритого Інтернету» є предметом гострих політичних дискусій, бо визначатимуть подальший розвиток не лише Інтернету, а й усієї світової інформаційної інфраструктури.

У 2005 р. Федеральна Комісія з комунікацій (ФКК) США прийняла політичну заяву (програмну заяву відносно Інтернету) про те, що вдасться до заходів, спрямованих на забезпечення споживачам широкосмугового доступу до всього законного контенту в Інтернеті на відкритій, доступній і рівній для всіх споживачів основі, і що всі законні приладдя можуть бути використані в мережах. Більше того, щоб гарантувати, що ці широкосмугові мережі широко використовуються, Комісія ухвалили наступні принципи, що споживачі мають право на:

- доступ до законного контенту в Інтернеті за своїм вибором;
- запускати приладдя і користуватися послугами за своїм вибором, при дотриманні вимог правоохоронних органів;
- застосовувати за своїм вибором правові механізми, які не шкодять мережі;
- конкуренцію серед постачальників мережевих послуг, програм та послуг, а також контент-провайдерів¹.

З метою заохочення інновацій, інвестицій, конкуренції і вільного вираження, а також для захисту та розширення прав і можливостей споживачів, наприкінці 2009 р. Комісія опублікувала повідомлення про запропоновані законодавчі зміни, які кодифікують вищевказані чотири принципи².

Як базові характеристики Інтернету пропонується зафіксувати на міжнародно-правовому рівні такі «архітектурні» основи, що служать відправною точкою для принципів, які забезпечуватимуть Інтернету, його переваги і відмінності від інших термінів:

---

¹ Federal Communications Commission (FCC), 05–151, Policy statement, adopted: August 5, 2005, released: September 23, 2005 [Електронний ресурс] // FCC : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://hraunfoss.fcc.gov/edocs_public/attachmatch/FCC-05-151A1.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Preserving the Open Internet; Broadband Industry Practices, GN Docket No. 09–191, WC Docket No. 07–52, Notice of Proposed Rulemaking, 24 FCC Rcd 13064 (2009) (Open Internet NPRM) [Електронний ресурс] // Internet Distinction : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://internetdistinction.com/wp-content/uploads/2011/02/FCC-Two-Underdeveloped-Issues-DA-10-1667A1.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

- 1) що Інтернет ґрунтується на принципах сумісності між мережами;
- 2) що в результаті інтернет-платформа є платформою загального призначення;
- 3) що ця платформа доступна для загального призначення кінцевих користувачів; і
- 4) що вона дозволяє підключення в цілях загального застосування безпосередньо між кінцевими користувачами по всьому світу (чи поза) і для всіх інших мереж, які взаємодіють на тих же умовах¹.

Відсутність консенсусу на міжнародному рівні щодо впровадження принципу мережевої нейтральності продемонструвала Глобальна багатостороння конференція щодо майбутнього управління Інтернетом, що пройшла під назвою «НетМундіаль» 23–24 квітня 2014 р. в Сан-Паулу (Бразилія).

З огляду на консенсусний характер прийняття заключного акту конференції – Багатосторонньої декларації, до неї не потрапив принцип мережевої нейтральності, що викликало критику з боку учасників – представників громадянського суспільства. Проте в документі наголошується на прихильності до концепції відкритого Інтернету та необхідності продовження міжнародної дискусії².

Отже, для розуміння сутнісних характеристик Інтернету необхідно враховувати сутнісну характеристику Інтернету як комунікаційного засобу, так і віртуального середовища (кіберпростору), в якому відбуваються інфокомунікації на глобальному рівні. Спрощений технологічний підхід до розуміння Інтернету нівелює його соціальну цінність як двигуна загальнолюдського прогресу, змішує його з іншими ІКТ, мережами, що застосовують аналогічні програмні або технічні засоби. Важливо досягти на міжнародному рівні консенсусу стосовно фіксації таких властивостей сучасного Інтернету, як сумісність, відкритість, загальнодоступність і свобода

---

¹ *Ibid.*

² NetMundial Multistakeholder Statement, Sao Paulo, April 24, 2014 [Electronic source]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://netmundial.br/netmundial-multistakeholder-statement/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

під'єднання та взаємодії кінцевих користувачів, що створює додаткову суспільну цінність всієї екосистеми Інтернету.

Мережева нейтральність є регуляторним втіленням відкритості та недискримінаційного доступу до Інтернету, тією його характеристикою, що дозволила досягти безпрецедентного розвитку глобальної інформаційної інфраструктури вільної для взаємоз'єднання та поширення контенту за уподобаннями кінцевих користувачів.

Комітет Міністрів Ради Європи приділив окрему увагу мережевій нейтральності, ухваливши в 2010 р. Декларацію з цього питання. Приймаючи Декларацію про мережеву нейтральність, Комітет Міністрів Ради Європи виходив з пріоритетності прав людини над комерційними інтересами інтернет-індустрії. Вільний обмін ідеями та інформацією, що в сучасному суспільстві забезпечується електронними комунікаціями, вимагає створення необхідних ринкових умов. Конкурентоспроможне середовище, в якому заохочуються інновації, забезпечується доступність та продуктивність мережі і зниження витрат, сприяють вільній циркуляції широкого кола послуг і контенту в Інтернеті. Натомість, практика обмеження контенту і послуг або ускладнення в підключенні пристроїв, що здійснюється під час адміністрування трафіку в мережах, може негативно впливати на право користувачів на доступ і поширення інформації в Інтернеті, гальмуватиме розробку та впровадження нових інструментів і послуг.

З огляду на вищезазначене, у Декларації наголошується, що користувачі повинні мати максимально повний можливий доступ до інтернет-контенту, програм та послуг за власним вибором, незалежно від того, пропонуються вони безкоштовно чи платно, використовуючи відповідні пристрої за своїм вибором, тобто на недискримінаційній основі, що визнається стрижневим для розвитку інфраструктури і доступу до неї користувачів і постачальників послуг, контенту або програм.

Разом з тим, адміністрування трафіку, що є технічно необхідним для надання послуг з його передачі, не виключає можливість застосування певних

обмежувальних заходів. У Декларації наголошується на необхідності оцінювання таких заходів на відповідність критеріям пропорційності, доречності і періодичного перегляду, аби уникати невиправданої дискримінації. Крім того, повинні бути впроваджені механізми інформування користувачів і постачальників послуг про будь-які заходи управління мережею, які впливають значним чином на доступ до контенту, програм або послуг. Зазначається про необхідність процедурних гарантій, з урахуванням вимог закону, для оскарження рішень мережевого управління і, за необхідності, для стягнення відшкодування. Міжнародні ініціативи, спрямовані на закріплення мережевої нейтральності як принципу розвитку інтернет-інфраструктури, заслуговують на підтримку.

3.2. Зародження міжнародного (транснаціонального) кіберправа

Серед найбільш поширених засобів комунікації у сучасному світі поряд з мобільним зв'язком стоїть Інтернет, при цьому сам мобільний зв'язок уможлиблює доступ до Інтернету як глобального віртуального середовища інфокомунікації. Інтернет перетворив кожного з його користувачів на мешканця простору віртуальної реальності.

Відносини між людьми, що існували у реальному світі, знайшли своє відображення у цьому новому віртуальному світі завдячуючи трансляційно-комунікативним властивостям Інтернету, які постійно вдосконалюються та розширюють можливості для спілкування і взаємодії незалежно від фізичних параметрів відстані й часу, усувають соціальні, мовні, культурні та інші розбіжності та перешкоди.

За стрімким розвитком Інтернету та соціальних відносин, глобальним медіумом яких він виступає, ледве встигає правове рулювання як на державному, так і міжнародному рівнях. Взаємозв'язок між технічними, соціальними та політико-правовими аспектами є настільки явним, що політико-правові рішення, що стосуються Інтернету і прийняті на рівні окремих держав, зачіпають інтереси всієї міжнародної спільноти. А технічні чи технологічні рішення, що стосуються інфраструктурних питань Інтернету, неминуче мають міжнародні політичні наслідки.

Слід визнати, що такі властивості кіберпростору, як транснаціональність, миттєвість і доступність ускладнюють регулювання. Розвиток кіберпростору дистанціює його мешканців від місцевого контролю та матеріальних атрибутів громадянства, суверенітету та державності. Все це зумовлює необхідність осмислення сучасних глобальних інформаційно-комунікаційних відносин та вирішення актуальних питань їх регулювання за допомогою як правових (національних, міжнародних та транснаціональних), так і інших технічних, технологічних, організаційних, саморегуляторних інструментів тощо.

Вочевидь, зміни в системі міжнародних відносин, що викликані транскордонними інфокомунікаціями індивідів, мають радикальний характер. Міжнародне право, як основний регулятор міжнародних відносин, також змінюється під впливом розвитку глобального інформаційного суспільства, зокрема й Інтернету. Насамперед ідеться про розширення існуючої сфери міжнародно-правового регулювання, поширення її на відносини в глобальному інформаційному суспільстві та його віртуальне віддзеркалення – кіберпростір.

Відбуваються також інституційні зміни внаслідок трансформації управлінських функцій в інформаційній сфері на глобальному рівні, як наприклад, управління системою доменних імен в Інтернеті приватною неприбутковою корпорацією ІКАНН, що вимагає адаптації міжнародного права до змін в організації транснаціональних інформаційних відносин.

Наявний комплекс питань, породжених появою та розвитком Інтернету, потребує вирішення міжнародною спільнотою за допомогою міжнародно-правового регулювання. На нашу думку, їх варто розділити на дві групи. До першої групи належать спеціальні правові питання, які можна охарактеризувати як цивілізаційні виклики, що привніс Інтернет порівняно з уже традиційними комунікаційними та медіа-засобами, такі як пошта, телефонний зв'язок і телебачення. Пов'язано, це, насамперед з дигіталізацією пристроїв та конвергенцією технологій, що викликає потребу перегляду вже існуючих міжнародно-правових актів з метою приведення їх у відповідність до вимог часу, тобто адаптації до нових суспільних відносин у кіберпросторі.

Другу групу складають політико-правові аспекти еволюції та функціонування Інтернету як глобальної інформаційної мережі. Окрім того, в управлінні Інтернетом беруть участь не лише суб'єкти міжнародного права – роль держав є ключовою, але не монопольною, що вимагає вироблення нових механізмів правового регулювання на наднаціональному рівні. Тобто можна говорити про трансформацію міжнародного інформаційного права *de lege lata*, формування автономного міжнародно-правового режиму Інтернету – міжнародного (транснаціонального) кіберправа *de lege ferenda*.

Своєму широкому визнанню термін «кіберправо» зобов'язаний науковій дискусії про кіберправо як самостійну навчальну дисципліну. У 1996 р. на юридичному форумі Чиказького університету суддя Верховного Суду США Ф. Істербрук, посилаючись на влучне формулювання Г. Каспера «право конярства», виступив з доповіддю, в якій заперечував визнання «кіберправа» як окремого предмета для юридичного навчання: «... кращим способом вивчити право, застосовуване до специфічних відносин, є вивчення загальних правил»¹. Свою незгоду з позицією Ф. Істербрука професор Гарвардської школи права Л. Лессіг в 1997 р. аргументував тим, що правові уявлення і правила повинні розвиватися разом з розвитком і проникненням інформаційного середовища².

Фундаментальні наукові розробки у цьому напрямку проводять як окремі вчені, так і дослідницькі колективи. У дослідженнях Л. Лессіга розглядаються регуляторні питання, роль різних регуляторів, у тому числі міжнародного права, в процесі унормування поведінки в кіберпросторі³.

Е. Муррей у комплексі досліджує правові питання в інформаційному суспільстві, включаючи права інтелектуальної власності, кримінальну діяльність, електронну комерцію, приватність тощо⁴. А. Пакард у своїй роботі охоплює питання свободи вираження, регулювання телекомунікацій, конфлікту законів, інтелектуальної власності, дифамації, приватності, антимонопольного регулювання⁵. Л. Едвардс зосереджує увагу на міжнародно-правових питаннях управління Інтернетом, електронній комерції, інтелектуальній власності, захисту приватності та боротьбі із кіберзлочинами⁶. У доповнення до згаданих тематик, питання оподаткування в віртуальному середовищі, серед іншого,

---

¹ *Easterbrook, F. H.* Cyberspace and the Law of the Horse / F. H. Easterbrook // University of Chicago Legal Forum. – Chicago, 1996. – P. 207–216.

² *Lessig, L.* The Law of the Horse: What Cyberlaw Might Teach [Електронний ресурс] / Lawrence Lessig / Communications Law and Policy: Cases and Materials / ed. by Jerry Kang. – Електрон. дані. – New York, 2001. – Режим доступу: <https://cyber.law.harvard.edu/works/lessig/finalhls.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ *Lessig, L.* Code: And Other Laws of Cyberspace, Version 2.0 [Електронний ресурс] / Lawrence Lessig. – Електрон. дані. – Basic Books, 2006. – 410 р. – Режим доступу: <http://codev2.cc/download+remix/Lessig-Codev2.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

⁴ *Murray, A.* Information technology law: the law and society / Andrew Murray. – Oxford ; New York : Oxford Univ. Press, 2010. – XXVII, 596 р.

⁵ *Packard, A.* Digital media law / Ashley Packard. – Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2013. – XI, 404 р. : ill.

⁶ *Edwards, L.* Law and the Internet / Lilian Edwards. – 3-rd ed. – Oxford and Portland Publ., 2009. – 713 р.

досліджує Б. Крейг¹. Регуляторним та політико-правовим питанням розвитку телекомунікації в еру Інтернету приділив увагу Дж. Нойхтерлейн². Інфраструктурні та інституційні питання управління Інтернетом розглядаються в колективній роботі за редакцією Л. Бігрейва, Дж. Бінга³.

Спеціальне дослідження питань формування міжнародного інтернет-права провела Дж. Куліша⁴. Серед порушених нею тем – міжнародно-правовий захист авторського права, відповідальність держави за кібератаки (кібертероризм) та захист приватного життя. Дж. Куліша пропонує укласти рамкову конвенцію, в якій вирішити питання юрисдикції держав у кіберпросторі.

Окремо слід згадати монографію М. Кіттіманна, в якій розглядаються питання позиції індивідів у міжнародно-правовій системі та трансформації міжнародно-правових режимів у сфері міжнародної безпеки, прав людини та управління Інтернетом під впливом таких факторів, як «гуманізація та ресуверенізація» в міжнародному праві⁵.

Політико-правові аспекти, пов'язані з кібервійною, розглядає Р. Кларк⁶. Систематичні дослідження цієї тематики здійснюються під егідою Центру НАТО в Естонії. Серед комплексних розробок цієї науково-дослідної організації можна відзначити «Талліннський посібник із застосування міжнародного права до кібервійни» (2013) за загальною редакцією М. Шмітта. Міжнародною групою з двадцяти експертів досліджене застосування міжнародного права, зокрема *jus ad bellum*, - у яких випадках здійснення кібератак породжує право на відповідь із застосуванням збройної сили; та *jus in bello* – застосування міжнародного гуманітарного права до кіберконфліктів¹.

---

¹ Craig, B. Cyberlaw: the law of the Internet and information technology / Brian Craig. – 1st ed. – Upper Saddle River, N.J. : Pearson Education / Prentice Hall, 2013. – XVII, 262 p. : ill.

² Nuechterlein, J. E. Digital crossroads : telecommunications law and policy in the internet age / J. E. Nuechterlein, P. J. Weiser. – Second ed. – Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, [2013]. – XIX, 506 p.

³ Internet governance: infrastructure and institutions / ed. by: L. A. Bygrave, J. Bing. – Oxford ; New York : Oxford Univ. Press, 2009. – XIV, 246 p.

⁴ Kulesza, J. International Internet Law / Joanna Kulesza. – New York, NY : Routledge, 2012. – 160 p..

⁵ Kettemann, M. C. The future of individuals in international law : lessons from international Internet Law / M. C. Kettemann. – The Hague: The Hague, The Netherlands : Eleven Int. Pub., 2013. – XV, 201 p.

⁶ Clarke, R. A. Cyber war: the next threat to national security and what to do about it / R. A. Clarke, R. K. Knake. – 1st ed. – New York : Ecco, 2010. – XIV, 290 p.

Ключова ідея посібника: «кібервійна повинна обмежуватися певними правилами, цивільні комп'ютери і кіберінфраструктура мають бути захищені від кібератак під час збройного конфлікту»².

На думку вчених Д. Р. Джонсона, Д. Поста³, І. Т. Харді⁴, П. Поланські⁵ Інтернет потребує наднаціонального автономного правового режиму регулювання. Актуальність цієї теми визначається не достатньою розробленістю теоретичних підходів до регулювання Інтернету, динамічністю цієї сфери міжнародного права, яка характеризується постійним і бурхливим розвитком, а також відсутністю досвіду комплексного правового регулювання багаторівневих транснаціональних відносин в Інтернеті. Проблема полягає не тільки у відсутності консенсусу на міждержавному рівні, а також у глобальному характері, багаторівневій і багатосторонній участі у формуванні правового регулювання відносин в Інтернеті. У процесі творення міжнародного права Інтернету слід враховувати певні фактори, що впливають на легітимність і подальшу ефективність правового регулювання. Розуміння і врахування особливостей створення та застосування міжнародно-правових звичаєвих і договірних норм у сфері Інтернету, а також їх співвідношення є важливим для формування міжнародно-правового режиму Інтернету.

На думку більшості дослідників, про це нами вже згадувалось вище, Інтернет має подвійну сутність: технічну і соціальну. В одній з перших системних робіт на пострадянському просторі, присвячених теоретичному осмисленню Інтернету з точки зору правової науки, автором якої є Д. В. Грибанов, вказується про єдність соціальної та технічної сторін кіберпростору як сукупності інформаційних відносин, а також про необхідність

---

¹ Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare / Schmitt, Michael N. [gen. ed.]. – New York, United States of America: Cambridge University Press, 2013. – 300 p.

² Кориневич А. О. Кібервійна як новий засіб і метод ведення війни: виклики міжнародному гуманітарному праву / А. О. Кориневич // Інтеграція України в Європейське інформаційне суспільство: виклики та завдання. – Київ, 2014. – С. 217.

³ Johnson, D. R. Law and Borders – The Rise of Law in Cyberspace / D. R. Johnson, D. Post // Stanford Law Rev. – 1996. – Vol. 48. – P. 1367–1402.

⁴ Hardy, I. T. The Proper Legal Regime For Cyberspace / I. T. Hardy // Univ. of Pittsburgh Law Rev. – 1994. – Vol. 55. – P. 993–1054.

⁵ Polanski, P. P. Towards a supranational Internet Law / Paul Przemyslaw Polanski // Journal of International Commercial Law and Technology. – 2006. – Vol. 1. – Issue 1. – P. 1–9.

доповнення існуючого правового регулювання положеннями з урахуванням особливостей інформаційних відносин¹.

І. М. Рассолов, виходячи з уже згаданої подвійності, приходять до висновку, що кіберпростір – це «сфера соціальної діяльності, пов'язана з обігом інформації у Всесвітній інформаційній павутині, а також в інших інформаційно-комунікаційних мережах»².

І. Л. Бачило також зазначає, що «Інтернет – особлива сфера, де зосереджені і мережа обміну інформацією, і структура, в рамках якої відбуваються найрізноманітніші ділові відносини суб'єктів... Поряд з оновленням законодавства кожної окремої держави в умовах глобальних інформаційних систем та мереж повинні активно розвиватися міжнародні норми приватного і публічного права, договори, повинне ставитися питання про створення наднаціонального права для всіх, про підвищення авторитету визнаних міжнародним співтовариством стандартів»³.

На думку М. Б. Касенової і М. В. Якушева, дихотомія Інтернету «впливає на формування національних і міжнародних процесів регулювання, на економічний і соціальний розвиток»⁴.

Представляється важливим для структурування транснаціональних правовідносин, опосередкованих Інтернетом, визначити їх суб'єктний склад та особливості, предметну сферу тощо.

На думку А. А. Тедеева, предметом інтернет-права є здійснювані в інформаційному середовищі мережі Інтернет та інших мережах, тобто кіберпросторі, суспільні відносини, що формуються в процесі електронної економічної діяльності, а також – електронної гуманітарної (неекономічної)

---

¹ Грибанов Д. В. Правовое регулирование кибернетического пространства как совокупности информационных отношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Грибанов Дмитрий Владимирович ; Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2003. – С. 14–16.

² Рассолов И. М. Право и Интернет: теоретические проблемы / И. М. Рассолов. – 2-е изд., доп. – М. : Норма, 2009. – С. 6.

³ Бачило И. Л. Свободный доступ к информации и Интернет / И. Л. Бачило // Информационное общество, 2000. – Вып. 4. – С. 42.

⁴ Касенова М. Б., Якушев М. В. Управление интернетом. Документы и материалы. – СПб. : Центр гуманитарных инициатив, 2013. – С. 7.

діяльності¹. Згаданий учений пропонує під електронною економічною діяльністю розуміти «підприємницьку діяльність, а також тісно пов'язану з нею непідприємницьку діяльність», а під електронною гуманітарною діяльністю – «діяльність неекономічного характеру, яка формується в інформаційному середовищі в процесі забезпечення державою в особі її органів реалізації інформаційних прав і законних інтересів громадян у вільному інформаційному обороті, в тому числі у сфері доступу до державного і муніципального управління»².

В. Б. Наумов називає предметом регулювання суспільні відносини, що виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет. При цьому до ключових проблем їх правового регулювання відносить: проблему юрисдикції відносин у мережі Інтернет; проблему відповідальності інформаційних провайдерів (посередників); проблему розробки та реалізації ініціатив у сфері саморегуляції відносин у мережі Інтернет³. Фактично йдеться про правовідносини, що складаються в кіберпросторі. Аналогічної думки дотримуються Ю. Є. Булатецький⁴, В. А. Копилов⁵, розуміючи під правовідносинами в Інтернеті врегульовані нормами права відносини у віртуальному просторі.

І. М. Рассолов визначає інтернет-відносини як «частину відносин у віртуальному просторі (включаючи моральні, етичні та інші відносини), учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав і обов'язків в Інтернеті»⁶, а самі відносини – «виникають в результаті впливу норм інформаційного, міжнародного та інших галузей права на поведінку людей в цьому середовищі»⁷. Відносини, що регулюються інтернет-правом, зазначений автор

---

¹ *Тедеев А. А.* Информационное право (право Интернета): учеб. пособие. / А. А. Тедеев. – М. : Из-во Эксмо, 2005. – С. 8–9.

² *Тедеев А. А.* Предмет информационного права в условиях Интернета / А. А. Тедеев // Информационное право. – 2006. – № 3.

³ *Наумов В. Б.* Право и Интернет : очерки теории и практики / В. Б. Наумов ; Рос. фонд прав. Реформ. – М. : Книж. дом «Университет», 2002. – С. 9.

⁴ *Булатецкий Ю. Е.* Правовое обеспечение электронной торговли // Коммерческое (торговое) право / Под ред. Ю. Е. Булатецкого. – М., 2002. – С. 882–886.

⁵ *Копылов В. А.* Информационное право : учебник / В. А. Копылов ; М-во образования Рос. Федерации, Моск. гос. юрид. акад. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005. – С. 31.

⁶ *Рассолов И. М.* Право и Интернет: теоретические проблемы / И. М. Рассолов. – 2-е изд., доп. – М. : Норма, 2009. – С. 45.

⁷ *Ibid.*

диференціює також залежно від їх цільового призначення на внутрішньо системні, здійснювані в кіберпросторі і за допомогою ІКТ, і зовнішні, спрямовані на об'єкти, що входять у кіберпростір.

Ю. В. Волков виділяє в особливу категорію телекомунікаційні правовідносини, вказуючи, що «телекомунікаційне право як комплексна підгалузь інформаційного права являє собою сукупність норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, перетворенням і використанням телекомунікаційної інфраструктури, наданням телекомунікаційних послуг (прийом, обробка та передача повідомлень по технічних каналах), а також забезпеченням ліцензування та контролю у сфері телекомунікацій¹. Зазначений автор обґрунтовано підтверджує комплексність і нерозривність інформаційних та інформаційно-інфраструктурних правовідносин, а також порушує актуальні питання про предмет і сфері виникнення та реалізації інформаційних правовідносин, у тому числі про класифікацію відносин на основі інформаційних, соціальних мереж². Цей аспект безпосередньо пов'язаний з характеристикою транснаціональних інформаційних правовідносин у кіберпросторі.

Іншої думки дотримується Т. Н. Скорикова, наполягаючи на тому, що «при формуванні предмета регулювання інформаційного права слід виходити з головного об'єкта його регулювання – інформації, а предметом регулювання телекомунікаційного права повинні бути самі телекомунікаційні системи як технологічні сукупності радіоелектронних засобів і надання послуг на підприємницькому та споживчому рівнях»³. Однак зазначене трактування штучно «відділяє невіддільне» – інформацію від носія, що є необґрунтованим як з технологічної, так і з правової точок зору. Особливо виразно це проявляється

---

¹ Волков Ю. В. Субъекты телекоммуникационного права: автореф. дисс... канд. юрид. наук / Ю. В. Волков. – Екатеринбург, 2007. – 25 с.

² Волков Ю. В. Информационные правоотношения / [Актуальные проблемы права России и стран СНГ – 2013: материалы XV Международной научно-практической конференции (Юрид. ф-т Южно-Уральского гос. ун-та, 29–30 марта 2013 г.). Часть 1]. – Челябинск: Цицеро, 2013. – С. 145–149.

³ Скорикова Т. Н. Информационное и телекоммуникационное право в современном гражданском обороте / Т. Н. Скорикова // Вестн. Том. гос. ун-та. – 2008. – № 307. – С. 94.

в кіберпросторі, де без технологічної основи (інфраструктури) інформаційні відносини не могли б виникнути і реалізуватися.

Підтвердження правомірності нашої тези можна знайти в діючих міжнародно-правових договорах. Зокрема, Конвенція Ради Європи про транскордонне телебачення 1989 визначає основні принципи такого виду інформаційної діяльності як телерадіомовлення незалежно від того, як передається сигнал: кабельним телебаченням, наземним передавачем чи супутником (стаття 3).

Про комплексність та нерозривність інформаційних і комунікаційних аспектів у міжнародному співробітництві також свідчать положення іншої міжнародної конвенції. Комунікаційні потреби стають гострими в нестандартних ситуаціях, зокрема у випадках стихійних лих та інших надзвичайних ситуаціях. За таких умов, обмеженість у доступності інформаційних ресурсів стає більш уразливою. Для надання допомоги постраждалим країнам і їх населенню, а також забезпечення операцій з надання допомоги міжнародним співтовариством введений міжнародно-правовий механізм, заснований на нормах Конвенції ООН про надання телекомунікаційних ресурсів для зменшення наслідків лих та здійснення операцій з надання допомоги (Тампере, 1998). Конвенція передбачає механізм надання у вигляді допомоги необхідних телекомунікаційних ресурсів, які охоплюються визначенням такого змісту: персонал, обладнання, матеріали, інформація, професійна підготовка, радіочастотний діапазон, мережа або трансляційні ресурси, необхідні для функціонування телекомунікацій (стаття 1)¹.

Підсумовуючи викладене, всю сукупність правовідносин, пов'язаних з Інтернетом, можна звести до таких основних видів, які мають свій специфічний предмет: 1) правовідносини, що реалізуються у зв'язку з використанням

---

¹ Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations, Tampere, 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2296, p. 5 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXV-4&chapter=25&lang=en. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Інтернету між споживачами-користувачами і постачальниками послуг щодо доступу, телекомунікаційних та інформаційних послуг, надання інформаційних ресурсів тощо; 2) приватні правовідносини майнового (електронні платежі) і нематеріального характеру (міжперсональна комунікація), здійснювані через Інтернет, у тому числі в соціальних мережах; 3) публічні правовідносини, пов'язані з наданням адміністративних (управлінських) послуг між державою та приватними особами, електронне управління тощо і виконанням державами своїх правоохоронних функцій (відповідальність за правопорушення в Інтернеті); 4) публічні правовідносини, пов'язані з управлінням Інтернетом у широкому розумінні, про яке згадувалося вище.

При цьому, якщо перші три види правовідносин реалізуються в кіберпросторі і регулюються національним правом і міжнародним приватним правом, то останній із зазначених видів правовідносин носить змішаний (гібридний) характер і здійснюється як у віртуальному середовищі, так і поза кіберпростором. Це пов'язано з тим фактом, що у правовідносинах з управління Інтернетом беруть участь як суб'єкти міжнародного приватного права (фізичні та юридичні особи національного права, а також транснаціональні корпорації, такі як ІКАНН), так і суб'єкти міжнародного публічного права (держави, міжурядові організації тощо).

Згадана особливість дозволяє припустити факт про формування транснаціонального кіберправа (міжнародного права Інтернету), основу якого складуть правові норми, розроблені й прийняті в ході багатостороннього співробітництва між зазначеними суб'єктами за участю всіх зацікавлених сторін у форматі всесвітніх форумів. Показовим доказом інституційного механізму формування транснаціонального права Інтернету є ВСІС та щорічний Форум з управління Інтернетом (англ. *IGF*).

Дослідження транснаціонального права, що були започатковані академіком В. М. Корецьким, де науковець обґрунтовував позицію про комплексність і

міжгалузевість регулювання світогосподарських відносин¹, цілком вписуються в реалії глобальної інтернет-економіки третього тисячоліття. У монографії сучасної доби українського вченого О. О. Мережка розглянуті теоретичні засади концепції *lex mercatoria*, у тому числі й з огляду на глобальні торговельні відносини в Інтернеті. Як відзначає вчений, «за наслідками основної тенденції розвитку сучасного постіндустріального суспільства постає тенденція до самоорганізації та заміни закону на контракт, у результаті чого *lex mercatoria* виступає в якості правової системи, що є найбільш адекватною потребам постіндустріального суспільства»².

Проте доктрина транснаціонального кіберправа *de lege ferenda* знаходиться у стадії формування, що є цілком закономірним, адже на рівні міжнародно-правового договірною регулювання поки що бракує джерел, що повною мірою визначали б усі його принципи. Міжнародне право фрагментарно й не завжди «зважено», тобто з урахуванням інтересів усіх зацікавлених осіб, встановлює правові режими різної за змістом (контентом) інформацій, що можна назвати як проблему «перехресних» міжнародно-правових режимів. На приклад міжнародні конвенції у сфері захисту інтелектуальної власності, «Інтернет – Угоди ВОІВ³ та Угода СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) не передбачають справедливого балансу між правами власників та суспільними інтересами, такими як захист персональних даних, свобода вираження поглядів, що забезпечуються іншими міжнародно-правовими інструментами у сфері захист прав людини тощо.

Інший приклад можна знайти у сфері електронної комерції, яка охоплюється також загальними договорами СОТ, зокрема Генеральною угодою про торгівлю послугами (ГАТС) і Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної

---

¹ *Корецкий В. М.* Избранные труды : В 2 кн. / В. М. Корецкий / АН УССР. Ин-т государства и права; Редкол. : В. Н. Денисов (гл. ред.) и др. — К. : Наук. думка, 1989.

² *Мережко А. А.* Lex mercatoria: теория и принципы транснационального торгового права / А. А. Мережко. — К.: Таксон, 1999. — С. 101.

³ Copyright Treaty, WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 (1997) // ILM . – 1997. – No. 36. – P. 65 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295166. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.; Performances and Phonograms Treaty, WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 // ILM . – 1997. – No. 36. – P. 76. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295578. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

власності (ТРИПС), що встановлюють мораторій на оподаткування електронної торгівлі. Проте не вирішеними для забезпечення економічної свободи в Інтернеті залишаються питання захисту прав споживачів від он-лайнного шахрайства і нечесної комерційної практики, забезпечення довіри до он-лайнних угод, що мають транскордонний характер¹.

Звичаєве, або так зване «спонтанне» право може виступити одним з рушіїв процесу унормування за відсутності «писаного» міжнародного права. На думку П. Поланскі, роль звичаю в механізмі формування наднаціонального права Інтернету є важливою для надання іншим джерелам транснаціональної юридичної сили². Зокрема, він виділяє такі джерела права Інтернету як спонтанно народжений звичай, відповідні арбітражні рішення та постанови національних судів, загальні принципи права Інтернету і норми, розроблені спеціалізованими організаціями, які включають технічні стандарти, модельні закони, модельні угоди і базисні умови контрактів, а також деякі звичаї.

Зазначений дослідник аргументує свою позицію таким чином: «ці норми, незалежно від джерела їх походження, повинні бути широко застосовні на практиці, щоб стати обов'язковими. Іншими словами, вони повинні бути підтверджені або «засвідчені» звичаєм. Тільки широке визнання цих норм на практиці може підняти їх до рівня глобального права Інтернету. Різні джерела транснаціонального права Інтернету підлягають затвердженню звичаєм, без якого вони не отримають транснаціональної обов'язкової сили»³.

Г. М. Даниленко в цілому критично оцінює ефективність міжнародно-правових звичаєвих норм, що, на його думку, пов'язано з нечіткістю нормативного змісту звичаю, невизначеністю сфери дій цих норм, їх обов'язковості для тих чи інших держав⁴.

---

¹ The mapping of international Internet public policy issues. Advanced version / Intersessional Panel of the Commission on Science and Technology for Development, ECOSOC, Geneva, Switzerland, 26 – 28 November, 2014.

² *Polanski, P. P.* Towards a supranational Internet Law / Paul Pzemyslaw Polanski // *Journal of International Commercial Law and Technology*. – 2006. – Vol. 1. – Issues 1. – P. 1–9.

³ *Ibid.*

⁴ *Даниленко Р. М.* Обычай в современном международном праве / Р. М. Даниленко; отв. ред. д.ю.н., проф. А. П. Мовчан; Акад. наук СССР, Ин-т гос. и права. – М. : Наука, 1988. – С. 31–32.

На думку І. І. Лукашука, доцільно розрізняти два види звичаїв: традиційний і сучасний¹. При цьому у формуванні сучасного звичаю ключову роль відіграє *opinion juris*, тобто загальне визнання за звичаєм правової сили, а роль практики (*usus*) як елемента юридичного складу відходить на другорядний план.

Такий кількісний елемент для визнання за звичаєм юридичної сили як тривалість часу його застосування в міжнародному праві не визначений. Французька юридична доктрина традиційно виходить з необхідності дотримання 40-річного терміна для виникнення міжнародного звичаю, німецька доктрина вимагає, як правило, 30 років². Цікаво, що до Реформації, в канонічному праві вимагалось проходження періоду між 10 і 20 роками для створення нового правила, якщо інше правило не діяло (*praeter legem*). Сучасне ж канонічне право визнає за необхідний період в 200-300 років для створення дозволеного правила поведінки³.

У сучасному міжнародному праві часовий фактор не є вирішальним для визнання наявності чи відсутності звичаєвої норми. Підтвердженням цьому служить концепція «миттєвого звичаю», що виникла в результаті «миттєвого» визнання державами свободи використання космічного простору. Відповідно до теорії спонтанного права, звичай належить до спонтанних норм, які визнаються правовою системою і забезпечуються виконанням як належні правові приписи⁴.

У доктрині права ще з часів Римської імперії існує класифікація звичаїв залежно від їх співвідношення з писаним правом. У нашому дослідженні це питання важливе для з'ясування співвідношення міжнародно-правових звичаєвих і договірних норм у регулюванні відносин в Інтернеті. Як відомо, звичай може доповнювати міжнародне або національне законодавство там, де

---

¹ Лукашук І. І. Международное право. Общая часть : учеб. Для студ. юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук; Рос. Акад. Наук, Ин-т гос. и права; Академ. Прав ун-т. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – С. 105.

² Parisi, F. Spontaneous Emergence of Law: Customary Law [Електронний ресурс] / F. Parisi, B. Bouckaert, G. de Geest // Encyclopedia of law and economics / ed. by: B. Bouckaert, G. de Geest. – Електрон. дані. – Cheltenham, UK ; Northampton, MA, 2000. – Режим доступу: <http://encyclo.findlaw.com/9500book.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р. – Р. 605.

³ Jones, R. The Canon law of the Roman Catholic Church and the Church of England : a handbook / Rhidian Jones. – 2 nd ed. – London ; New York : T & T Clark, 2011. – Р. 48.

⁴ Parisi, F. Spontaneous Emergence of Law: Customary Law / Francesco Parisi / B. Bouckaert, G. De Geest (eds.) / Encyclopedia of Law and Economics. – Cheltenham, UK and Northampton MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. – Р. 603.

на нього є вказівка (*consuetudo secundum legem*), заповнювати прогалини за відсутності необхідного регулювання (*consuetudo praeter legem*) або входити в протиріччя з чинним законодавством (*consuetudo contra legem*).

У сфері торговельних відносин, які реалізуються в Інтернеті (e-commerce), виявляються всі три види міжнародно-правових звичаїв. П. Поланські наводить як приклад існування звичаїв *secundum legem* положення статті 8 (3) Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів: «При визначенні наміру сторони чи розуміння, яке мала б розумна особа, необхідно враховувати всі відповідні обставини, включаючи переговори, будь-яку практику, яку сторони встановили у своїх відносинах, звичаї і подальшу поведінку сторін»¹.

Другий вид звичаю покликаний усунути юридичну невизначеність, яка виникає внаслідок відсутності нормативно-правових приписів (*praeter legem*). У цьому випадку звичай покликаний служити основним джерелом права. На думку П. Поланські, прикладом існування такого виду звичаю у так званому, *Internet lex mercatoria*, може бути обов'язок дотримуватися інформаційної безпеки при укладанні угод он-лайн².

Зазначений вид звичаю є перспективним для застосування в транснаціональному праві Інтернету в зв'язку з відсутністю на сьогоднішній день міжнародно-правових договірних норм у сфері управління Інтернетом. Як зазначає М. Кіттіманн, «міжнародне право Інтернету також істотно впливає на еволюцію міжнародно-правових звичаєвих зобов'язань, які обмежують поведінку держав щодо Інтернету. Це включає зобов'язання держави забезпечувати стабільність і функціональність Інтернету, які виникають з принципів невтручання і не заподіяння шкоди. Це слід розглядати також як зобов'язання держав, що виходять з принципу перестороги та принципу

---

¹ Convention on Contracts for the International Sale of Goods Vienna, 11 April 1980, S. Treaty Document Number 98-9 (1984), UN Document Number A/CONF 97/19, 1489 UNTS 3 [Електронний ресурс] // UNCITRAL : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Polanski P. P. Towards a supranational Internet law / Paul Przemyslaw Polanski // Journal of International Commercial Law and Technology. – 2006. – Vol.1. – Issue 1. – P. 4.

співробітництва держав»¹. При цьому слід, на нашу думку, враховувати і той факт, що формування міжнародно-правових звичаєвих норм у відносинах між державами у сфері управління Інтернетом створює основу для подальшої нормотворчості і їх закріплення в міжнародних договорах.

Певні звичаї, що сформувалися в транснаціональних правовідносинах між користувачами Інтернету, можуть входити в протиріччя з міжнародно-правовими договірними нормами. П. Поланскі наводить приклад необмеженого доступу та вільної передачі (обміну, трансляції) інформації в Інтернеті між користувачами, які носять масовий і звичаєвий характер, порушуючи при цьому положення національних законодавств і міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, зокрема так звані «Інтернет – Угоди» ВОІВ (1996)². У зазначеному випадку маємо *consuetudo contra legem*, в результаті чого виник політико-правовий конфлікт, вихід з якого, який би задовольняв обидві сторони (правовласників і користувачів Інтернету), до цих пір не знайдено. На нашу думку, доречно говорити про формування ще одного звичаю *contra legem* в міжнародному праві Інтернету, який вступає в протиріччя з чинними міжнародними договірними нормами, зокрема положеннями Віденської Конвенції про право міжнародних договорів (1969)³.

Мова йде про обов'язок залучення громадянського суспільства та приватного сектора до підготовки і прийняття міжнародно-правових угод у сфері Інтернету як рівноправних сторін договірного процесу. Зазначена Конвенція не передбачає участі «зацікавленої громадськості» в процесі підготовки, розгляду та прийняття міжнародних договорів. Народження цього звичаю відбулося в міжнародному праві охорони навколишнього середовища, і відповідні положення включені в міжнародно-правові угоди, зокрема Орхуської

¹ Kettemann, M. C. The future of individuals in international law : lessons from international Internet Law / M. C. Kettemann. – The Hague, The Netherlands : Eleven Int. Pub., 2013. – P. 168.

² Copyright Treaty, WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 (1997) // ILM . – 1997. – No. 36. – P. 65 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295166. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.; Performances and Phonograms Treaty, WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 // ILM . – 1997. – No. 36. – P. 76. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295578. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna, 23 May 1969 // UNTS. – Vol. 1155. – P. 331.

конвенції «Про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля»¹. Визнання звичаю шляхом його закріплення в спеціальних міжнародно-правових договірних нормах усуває цю суперечність.

У сфері управління Інтернетом на сьогоднішній день відсутні міжнародно-правові договори, а відповідний звичай залучення всіх зацікавлених сторін до прийняття рішень, що визначають еволюцію і функціонування Інтернету, сформувався під час проведення ВСІС Порушення вказаного процесуального звичаю при підготовці міжнародних угод, які зачіпають Інтернет, уже мало наслідком негативну реакцію міжнародної громадськості й відсутність консенсусу при ухваленні нової редакції Регламенту міжнародного електров'язку на конференції МСЕ в Дубаї в грудні 2012 р. Раніше провалом закінчилася спроба приєднання Європейського Союзу до міжнародної угоди АСТА, якою посилювалася відповідальність за «інтернет-піратство». Європейська Комісія без громадського обговорення прийняла законопроект про ратифікацію АСТА, натомість Парламент ЄС, прислухавшись до думки громадськості, відхилив його в липні 2012 р. Хоча формальних порушень положень Віденської Конвенції про право міжнародних договорів при приєднанні до АСТА не було, проте не участь громадськості в зазначеному процесі позбавило його легітимності внаслідок порушення звичаєвої норми про багатосторонню участь в управлінні Інтернетом.

Таким чином, роль звичаю у розвитку міжнародного права Інтернету є значущою як для врегулювання відносин, ще не охоплених міжнародно-правовими договорами, так і для формування основи для їх упорядкування міжнародно-правовими договірними нормами. Звичаї, що сформувалися в транснаціональному праві Інтернету, можуть входити в протиріччя з міжнародно-правовими договірними нормами. Існуючі протиріччя між

---

¹ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters Aarhus, Denmark, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1998. – 25 June. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxviii-13&chapter=27&lang=en/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

звичаєвими і договірними нормами у сфері управління Інтернетом повинні вирішуватися шляхом закріплення звичаєвих норм в міжнародно-правових договорах, розроблених на багатосторонній основі при рівноправній участі урядів, громадянського суспільства та приватного сектора як суб'єктів транснаціонального права Інтернету. При дотриманні зазначених умов гарантується легітимність відповідних міжнародно-правових договірних норм, а їх реалізація буде ефективною.

3.3. Роль міжнародного права в забезпеченні розвитку Інтернету

В цьому підрозділі розглядаються питання міжнародно-правового регулювання відносин у сфері використання Інтернету, узагальнюється існуюча міжнародно-правова база, виявляються прогалини та перспективні напрямки розвитку міжнародного права Інтернету на основі авторської концепції свобод в Інтернеті.

По-перше, концепція свобод в Інтернеті (свободи Інтернету) знаходиться на стадії формування й має здебільшого міжнародний політичний зміст. По-друге, концепція потребує розвитку у вимірі позитивного міжнародного права, що визнано як завдання на найближчу перспективу в порядку денному Ради Європи¹. Далі нами подається огляд цієї концепції та ініціюється можливий напрям її розвитку шляхом наповнення нормативним змістом.

Стан наукового розвитку проблеми нормативного визначення змісту свобод в Інтернеті можна охарактеризувати як початковий, хоча міжнародно-правовим питанням у сфері Інтернету приділяється все більше уваги представниками міжнародно-правової академічної спільноти.

Одну з перших спроб визначити зміст свобод в Інтернеті зробила група експертів під егідою ЮНЕСКО у 1998–1999 рр., що була сформована для «сприяння практичному запровадженню відповідного правового та етичного регулювання для новітньої сфери кіберпростору»². Цією групою було запропоновано низку принципів, що закладають підвалини свобод в Інтернеті, сформульовано принципи для регулювання міждержавних відносин у кіберпросторі.

З-поміж незначної кількості наукових публікацій, присвячених питанням міжнародно-правового забезпечення свобод в Інтернеті наприкінці ХХ століття,

---

¹ Resolution No. 1 Internet Freedom / Political Declarations and Resolutions [Freedom of Expression and Democracy in the Digital Age: Opportunities, rights, responsibilities], (Belgrade, 7–8 November 2013) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Belgrade, 2013. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/belgrade2013/Belgrade%20Ministerial%20Conference%20T%20exts%20Adopted_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Report of the experts meeting on cyberspace law (Monte-Carlo, Principality of Monaco, 29–30 September 1998) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Monte-Carlo: UNESCO, 1999. – Access mode : <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001163/116300e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

можна виділити статті в юридичному журналі Кентуккі (англ. *Kentucky Law Journal*), що вийшли за результатами проведеного у 2000 р. секцією міжнародного права Асоціації американських правових шкіл симпозиуму, присвяченого впливу Інтернету на міжнародне публічне право. Одним із доповідачів, професором Г. Перрітт, була сформульована теза щодо ролі міжнародного права в забезпеченні функціонування Інтернету: «відкрита інфраструктура Інтернету повинна підтримуватися для забезпечення протидії реалізації монопольної влади»¹.

У 2006 р. у щорічнику Макса Планка з права Об'єднаних Націй з'явилася стаття іншого вченого – А. Сегура-Серрано, у якій досліджується роль міжнародного права в регулюванні Інтернету, зокрема міжнародно-правові питання застосування сили та самозахисту у кіберпросторі, можливості поширення на ключові ресурси Інтернету статусу загальної спадщини людства та перспективи міжнародного визнання права на доступ до Інтернету як фундаментального права людини².

Німецький вчений Р. Уерпманн-Віттцак у 2010 р. сформулював принципи міжнародного права Інтернету, що передбачають дві свободи: свободу інтернет-комунікацій та свободу інтернет-бізнесу³.

Проте навряд чи концепція свободи Інтернету так стрімко поширилась би за відсутності політичної підтримки з боку Сполучених Штатів. На 2011 рік припадає найбільша політична активність у визначенні концепції свободи Інтернету серед міжнародних організацій, а Державний департамент Сполучених Штатів за часів керівництва Г. Р. Клінтон активно просуває цю концепцію по всьому світу⁴.

---

¹ *Perritt, H. H.* The Internet is Changing the Public International Legal System / Henry H. Perritt // *Kentucky Law J.* – 1999–2000. – N. 88. – P. 885–892.

² *Seguro-Serrano, A.* Internet Regulation and the Role of International Law / Antonio Seguro-Serrano // *Max Planck yearbook of United Nations law.* – London ; Boston, 2006. – Vol. 10. – P. 191–272.

³ *Uerpmann-Wittzack, R.* Principles of International Internet Law / R. Uerpmann-Wittzack // *German Law J.* – 2010. – Vol. 11. – P. 1245–1263.

⁴ *Clinton, R. H.* Internet Rights and Wrongs : Choices & Challenges in a Networked World [Електронний ресурс] / Rodham H. Clinton. – Електрон. дані. – Washington DC , George Washington University – 2011. – 15 Feb. – Режим доступу: https://www.eff.org/files/filenode/clinton_internet_rights_wrongs_20110215.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

На саміті Великої вісімки в Довілі в травні 2011 р. прийнято декларацію, що закликає до підтвердження прихильності свободі і демократії. Свобода Інтернету займає чільне місце в цій декларації. Визнається, що відкритість, прозорість і свобода Інтернету були необхідні для його розвитку й успіху. Державні лідери домовилися з низки ключових принципів, у тому числі свободи потоків інформації, поваги до приватного життя та інтелектуальної власності, управління за участі всіх зацікавлених сторін, кібербезпеки та захисту від злочинності¹.

У травні того ж року пан Франк Ла Рю, мандатарій ООН із свободи вираження та слова, презентує доповідь, у якій свобода вираження в Інтернеті є ключовою темою. У доповіді розглядаються основні тенденції та проблеми захисту прав і свобод усіх людей, що пов'язані із свободою шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якого типу через Інтернет. Спеціальний доповідач підкреслює «унікальну і перетворюючу природу Інтернету, що не тільки дозволяє окремим людям здійснювати свої права на свободу думок і їх вираження та інші права людини, а й сприяє розвиткові суспільства в цілому»².

Спільну декларацію про свободу слова та Інтернету 1 червня 2011 р. ухвалили міжнародні доповідачі ООН, ОБСЄ, ОАД та АКПЛН (Африканської комісії з прав людини і народів), у якій проголосили *свободу Інтернету* фундаментальною цінністю для усього людства³.

---

¹ Declaration 'Renewed commitment for freedom and democracy', G8 Summit of Deauville, May 26–27, 2011 [Електронний ресурс] // European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/deauville-g8-declaration_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² La Rue, F. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (A/HRC/17/27) [Електронний ресурс] / Frank La Rue. – Електрон. дані. – 2011. – 16 May. – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

³ Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet / The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, 1 June 2011 [Електронний ресурс] // OAS (Organization of American States). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.oas.org/en/iachr/expression/showarticle.asp?artID=848&IID=1>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Міжнародно-правову основу цьому проекту забезпечила, поряд з Комітетом ООН з прав людини, також активність регіональних міжнародних організацій – Ради Європи, ОБСЄ і ОЕСР.

Наприкінці червня 2011 р. на засіданні вищого рівня ОЕСР з питань інтернет-економіки у Парижі ухвалюються принципи управління Інтернетом, що передбачають, зокрема, глобальну свободу інформації; відкриту, дистрибутивну та взаємозв'язану природу Інтернету та інші принципи¹.

У липні 2011 р. ОБСЄ оприлюднила доповідь стосовно свободи слова в Інтернеті, у якій наголошується на необхідності підтримки свободи висловлювання думок, вільного потоку інформації та плюралізму засобів масової інформації в Інтернеті в державах-учасницях ОБСЄ.

Комітет Міністрів Ради Європи у вересні 2011 р. затвердив Декларацію про принципи управління Інтернетом. У цьому документі сформульовано десять принципів управління Інтернетом та наголошується, що «Інтернет забезпечує простір свободи шляхом сприяння реалізації та користуванню основоположними правами, активній участі та демократичним процесам, соціальній та комерційній діяльності»².

На відкритті міжнародної конференції в Гаазі «Свобода он-лайн» у грудні 2011 р. державний секретар США Г. Р. Клінтон повідомила про створення міжурядової «Коаліції Он-лайнової Свободи» (англ. *Freedom Online Coalition*), до складу якої увійшло 14 держав, та закликала держави працювати разом, щоб поліпшити дипломатичні зусилля, заохочувати більшу увагу до прав людини з боку корпорацій та посилити підтримку кібер-активістів і блогерів, які перебувають під загрозою³. У заключній декларації конференції держави

---

¹ Recommendation on Principles for Internet Policy Making, OECD, 2011 [Електронний ресурс] // International organisation helping governments tackle the economic, social and governance challenges of a globalised economy (OECD). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/innovation/48289796.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Declaration by the Committee of Ministers on Internet governance principles (adopted by the Committee of Ministers on 21 September 2011 at the 1121st meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Strasbourg, 2011. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835773>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Launch of Internet Freedom Coalition at "Freedom Online" Conference [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Media Note, Office of the Spokesperson. – Washington, DC. – 2011. – 13 Dec. – Режим

підтвердили, що свобода вираження он-лайн має так само захищатися як офф-лайн¹.

На конференції ОБСЄ у червні 2012 р. у Дубліні свобода в Інтернеті розглядалась у чотирьох вимірах: 1) відкритості, глобальності і публічності для здійснення свободи думок і вираження (свобода вираження он-лайн); 2) он-лайнного контенту (свободи від фільтрації / цензури); 3) управління Інтернетом (свобода участі всіх зацікавлених сторін); 4) соціальних медіа і соціальних мереж (свобода медіа он-лайн)².

Представник ОБСЄ із свободи ЗМІ у лютому 2013 р. Дунья Міятович організувала у Відні конференцію «Інтернет 2013 – Формування політики для просування свободи ЗМІ», на якій було підкреслено базовий принцип, що залишається незмінним – «фундаментальні права людини на свободу ЗМІ і свободу висловлення думки повинні неухильно дотримуватися в цифрову епоху»³.

У Політичній декларації і Резолюції «Свобода Інтернету», ухвалених на Конференції міністрів, відповідальних за медіа та інформаційне суспільство, під егідою Ради Європи у Белграді, 7-8 листопада 2013 р., проголошується тверде прагнення до *свободи Інтернету*, під якою розуміється «спільна відповідальність», що включає «забезпечення відкритої архітектури Інтернету, підтриманої та посиленої відкритими стандартами, процесами розвитку, та просування інновацій у висхідний децентралізований багатосторонній спосіб, що довів свою успішність для швидкої еволюції та поширення доступу до

доступу: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/12/178667.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015.

¹ Coalition of countries for free Internet [Електронний ресурс] // Government of the Netherlands : web-site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.government.nl/news/2011/12/14/coalition-of-countries-for-free-internet.html#ref-minbuza>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Internet Freedom 2012 [The Dublin Conference on Internet Freedom, the 2012 Irish OSCE Chairmanship], (Dublin, 18–19 June 2012) [Електронний ресурс] // Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.osce.org/event/internetfreedom2012>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Internet 2013 [The OSCE Representative on Freedom of the Media conference Internet 2013 – Shaping policies to advance media freedom], (Vienna, 14–15 February 2013) [Електронний ресурс] // Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://www.osce.org/event/internet2013>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Інтернету, його відповідних технологій та пристосувань»¹. Серед завдань, до виконання яких учасники закликали Раду Європу, на першому місці, – вироблення на засадах багатосторонньої участі визначення поняття «свободи в Інтернеті», що ґрунтуватиметься на принципах управління Інтернетом, схвалених Комітетом Міністрів, а також – мережевої нейтральності, універсальності, цілісності й відкритості Інтернету².

Отже, на міністерській конференції запропоновано визначення нормативного змісту свободи Інтернету, яке включає раніше схвалені Комітетом Міністрів Ради Європи принципи управління Інтернетом, а також свободу думок та їх вираження он-лайн. Проте цей підхід не може претендувати на всебічність, адже залишає поза увагою економічний і соціальний вимір кіберпростору як соціальної інформаційної сфери, економічного середовища та об'єкта міжнародно-правового регулювання.

Для визначення міжнародно-правового режиму кіберпростору можна застосувати аналогію з іншими міжнародно-правовими свободами, загальноновизнаними у міжнародному праві:

свободи повітря (ч. 1, розділ 1, ст. 1 Угоди про транзит у міжнародних повітряних сполученнях, 1944³, і ст. 1 Угоди про міжнародний повітряний транспорт, 1944⁴);

свободи відкритого моря: свобода судноплавства, свобода рибальства, свобода прокладати підводні кабелі і трубопроводи, свобода польотів у відкритому повітряному просторі (Конвенція ООН з морського права, 1982⁵);

---

¹ Resolution No. 1 Internet Freedom / Political Declarations and Resolutions [Freedom of Expression and Democracy in the Digital Age: Opportunities, rights, responsibilities], (Belgrade, 7–8 November 2013) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Belgrade, 2013. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/belgrade2013/Belgrade%20Ministerial%20Conference%20T%20exts%20Adopted_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² *Ibid.*

³ International Air Services Transit Agreement, Chicago, 7 December 1944, 84 UNTS 389 [Електронний ресурс] // The UN Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1944. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2084/volume-84-II-252-English.pdf/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015.

⁴ Convention on Civil Aviation, Chicago, 7 December 1944, (1994) 15 UNTS 295 [Електронний ресурс] // Ref World. – Електрон. дані. – 1944. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ddca0dd4.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015.

⁵ Convention on the Law of the Sea, The United Nations, 10 December 1982, [Електронний ресурс] // The UN Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1982. – Режим доступу: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

свободи дослідження та використання космічного простору (ст. 1 Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967¹);

свобода наукових досліджень в Антарктиці (ст. 2 Договору про Антарктику, 1959²) тощо.

Для визначення міжнародно-правового режиму кіберпростору може бути застосована концепція загальної спадщини людства (лат. *Res communis humanitatis*), що поставить його на один щабель з такими об'єктами, як: морське дно за межами національної юрисдикції; біологічні ресурси відкритого моря; Антарктика; космічний простір, Місяць та інші небесні тіла; діапазон радіохвиль та найбільш зручні (геостаціонарні) орбіти; компоненти навколишнього середовища, від яких залежить життя всіх людей (повітря, вода, ґрунт, фауна, флора); біологічне розмаїття; глобальний клімат; продовольчі ресурси, необхідні для виживання; права людини і основні свободи; геном людини; культурна і природна спадщина; витвори інтелектуальної праці, що мають загальнолюдське значення і є суспільним надбанням³.

Відсутність спеціальних універсальних міжнародно-правових норм, спрямованих на впорядкування відносин у кіберпросторі, невизначеність стосовно практики держав у кіберпросторі, а також проблемність у визначенні дії міжнародних звичаїв для суб'єктів міжнародного права за аналогією з іншими міжнародно-правовими режимами, вимагають розробки міжнародно-правових інформаційних норм та принципів.

---

¹ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 January 1967 United Nations, Treaty Series, vol. 610, No. 8843 [Електронний ресурс] / United Nations Treaties and Principles On Outer Space, related General Assembly resolutions and other documents // UNOOSA, UN. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unoosa.org/pdf/publications/ST_SPACE_061Rev01E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Antarctic Treaty, 1 December 1959, Washington D.C., 402 UNTS 71 [Електронний ресурс] // The United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20402/volume-402-I-5778-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ Castellón Declaration on New Prospects for the Common Heritage of Humanity [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Castellón international colloquium on New Prospects for the Common Heritage of Humanity, Castellón, 12 – 14 June 1999. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001175/117569E.pdf>. Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

Наявний обсяг міжнародно-правових джерел у сфері Інтернету дозволяє запропонувати авторську чотириступеневу класифікацію свобод в Інтернеті, що включає громадянсько-політичну інформаційну свободу в кіберпросторі (*перша свобода*), свободу інформаційної діяльності для економічних суб'єктів в Інтернеті (*друга свобода*), свободу загального доступу до кіберпростору (*третьа свобода*) та свободу участі держав в управлінні розвитком Інтернету (*четверта свобода*). Як бачимо з цієї класифікації, три з перелічених свободи мають відношення до кіберпростору (інфосфери), а четверта – до інфраструктури, матеріально-технічної основи кіберпростору. У сукупності перелічені свободи становлять міжнародно-правовий режим кіберпростору.

Вищезазначена класифікація свобод сприятиме більш системному розвитку міжнародно-правового регулювання у різних сферах використання Інтернету та усуненню наявних прогалин. Про визначення сфер, де повинна бути досягнута між державами згода щодо впорядкування відносин з використання Інтернету за допомогою міжнародно-правових інструментів, йдеться далі.

Романтизм початкового етапу регулювання суспільних відносин у сфері Інтернету яскраво демонструє «Декларація про незалежність кіберпростору», проголошена активістом Дж. Барлоу в 1986 р.: «Уряди отримують повноваження зі згоди керованих. Ви її не питали і не отримували від нас. Ми не запрошували вас. Ви не знаєте нас, ви не знаєте наш світ. Кіберпростір не всередині ваших кордонів. Не думайте, що ви можете будувати його, начебто це був проект громадської забудови. Ви не можете цього робити»¹.

Наразі романтизм змінився на прагматизм. Питання стоять в іншій площині: замість «чи потрібно регулювати», – актуальним є питання «що регулювати і якими засобами».

«Міжнародна стратегія щодо кіберпростору», схвалена адміністрацією президента Сполучених Штатів у травні 2011 р., недвозначно закликає до «з'ясування того, як ці (міжнародно-правові – *авт.*) норми використовуються, і,

---

¹ Barlow, J. P. A Declaration of the Independence of Cyberspace [Електронний ресурс] / John Perry Barlow. – Електрон. дані. – Davos, Switzerland. – 1996. – 8 Feb. – Режим доступу: <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

які домовленості можуть принагідно доповнюватися» для застосування в кіберпросторі¹.

Застосування рамкового підходу до регулювання Інтернету, за яким міжнародне право накладає обмеження на національне законодавство у його спробах регулювати Інтернет, одним з перших розглянув німецький вчений П. Маср у своїй роботі присвяченій німецькому адміністративному праву². Цей дослідник, виходячи із системного підходу, властивого німецькій правовій школі, запропонував розділяти чотири категорії міжнародно-правових аспектів, на які слід зважати: принципи, загальне міжнародне договірне право, міжнародні телекомунікаційні угоди та міжнародні ініціативи з регулювання суспільних відносин у сфері використання та розвитку Інтернету.

На нашу думку, застосування системного підходу до дослідження взаємодії Інтернету та міжнародного права має певні обмеження, адже новий «об'єкт» (Інтернет) розглядається в рамках існуючої міжнародно-правової системи, але не враховуються зміни в цій системі, що є наслідком впливу Інтернету на міжнародне право. Про це, дещо раніше зазначав американський вчений Г. Періт, пророкуючи, що Інтернет змінить міжнародне право, підриваючи традиційний державний суверенітет³.

За іншим підходом пропонується розширити існуючу сферу міжнародно-правового регулювання, спрямувавши увагу міжнародної спільноти на нові суспільні відносини, що виникли з появою Інтернету. А. Сегура-Серано у раніше згаданій статті, присвяченій ролі міжнародного права як регулятора Інтернету, відмічає наявність міжнародного консенсусу з тих чи інших правових питань, як-то захист інтелектуальної власності, права людини (право

---

¹ The US International Strategy for Cyberspace. Prosperity, Security, and Openness in a Networked World [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Washington : White House, 2011. – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Mayer, Patrick G. Das Internet im öffentlichen Recht. Unter Berücksichtigung europarechtlicher und völkerrechtlicher Vorgaben / P. G. Mayer // Berlin : Duncker & Humboldt, 1999. – 265 p.

³ Perritt, H. H. The Internet is Changing the Public International Legal System / Henry H. Perritt // Kentucky Law J. – 1999–2000. – N. 88. – P. 885–892.

на доступ до Інтернету), збереження загальної спадщини людства, що створює підґрунтя для міжнародних домовленостей¹.

Можливості застосування різних міжнародно-правових режимів до регулювання Інтернету досліджують вчені австрійської школи міжнародного права В. Бенедек, В. Байєр, М. Кіттіманн².

Йдучи далі, М. Кіттіманн у своїй монографії наголошує на формалізації «міжнародного права Інтернету» як нормативного інструмента та необхідності ширшого розуміння режиму управління Інтернетом як «багатосторонньої основи багаторівневої архітектури регулювання Інтернету»³.

Роль міжнародного права у забезпеченні двох основних свобод – політичної та економічної – в Інтернеті розглядає німецький вчений Р. Уєрпман-Віцек. На його думку, у міжнародному праві Інтернету виникли п'ять базових принципів, що забезпечують функціонування та розвиток Інтернету: 1) свободи Інтернету; 2) принцип приватності; 3) модифікований принцип територіальної юрисдикції, адаптований до кіберпростору; 4) міждержавного співробітництва; 5) багатосторонньої кооперації⁴.

Ініціативу щодо закріплення базових принципів стосовно Інтернету в міждержавній угоді для недопущення «кібер-балканізації» висуває польський вчений Дж. Кулежа у монографії «Міжнародне право Інтернету» (2012)⁵.

Поділяючи погляди Дж. Кулежа щодо ролі міжнародного права як інструменту приборкання «свавілля» держав та гарантування прав і свобод людини в інформаційній сфері, пропонуємо не обмежуватись рамковим підходом та лише питаннями захисту свобод в Інтернеті (свобідного Інтернету) як виключної мети міжнародно-правового регулювання. Не применшуючи цінності свободи Інтернету, звернемо увагу й на інші публічні інтереси,

---

¹ *Seguro-Serrano, A.* Internet Regulation and the Role of International Law / Antonio Seguro-Serrano // Max Planck yearbook of United Nations law. – London ; Boston, 2006. – Vol. 10. – P. 191–272.

² *Benedek, W.* Internet governance and the information society: global perspectives and European dimensions / ed. by: W. Benedek, V. Bauer, M. C. Kettemann. – Utrecht : Eleven Int. Pub., 2008. – XIV, 176 p.

³ *Kettemann, M. C.* The future of individuals in international law : lessons from international Internet Law / M. C. Kettemann. – The Hague, The Netherlands : Eleven Int. Pub., 2013. – P. 102.

⁴ *Uerpman-Witzack, R.* Principles of International Internet Law / R. Uerpman-Witzack // German Law J. – 2010. – Vol. 11. – P. 1245–1263.

⁵ *Kulesza, J.* International Internet Law / Joanna Kulesza. – New York, NY : Routledge, 2012. – 160 p.

пов'язані з Інтернетом, що вимагають міжнародно-правового регулювання. В цьому контексті слід погодитись із твердженням іншого вченого, що «вимірювання міжнародним правом не обмежується застосуванням рамкових обмежень вже існуючого міжнародного права на національні або регіональні спроби регулювати Інтернет, а й стосується творення *нового міжнародного права* (курсив наш – А.П.)»¹.

Перелік цих питань обговорювався під час ВСІС, в рамках діяльності Робочої групи з управління Інтернетом (РГУІ). У доповіді за результатами роботи РГУІ зазначаються такі ключові «аспекти державної політики, пов'язані з управлінням Інтернетом»²:

а) питання, що стосуються інфраструктури та управління найважливішими інтернет-ресурсами, включаючи адміністративне управління системою імен доменів і ІР-адресами, управління системою корневих серверів, технічні стандарти, однорангова взаємодія і з'єднання комп'ютерів, інфраструктура телекомунікацій, включаючи інноваційні та конвергентні технології, а також перехід мереж у багатомовний режим...;

б) питання, що стосуються застосування Інтернету, включаючи спам, мережеву безпеку і кіберзлочинність...;

в) питання, пов'язані з Інтернетом, але мають далекосяжні наслідки, що виходять за рамки Інтернету, за які відповідають певні організації, наприклад питання прав інтелектуальної власності або міжнародної торгівлі...;

г) питання, що стосуються різних аспектів розвитку управління Інтернетом, зокрема створення потенціалу в країнах, що розвиваються.

Більш конкретний перелік включає:

- 1) адміністративне управління файлами і системою кореневої зони;
- 2) витрати на з'єднання комп'ютерів;
- 3) стабільність і безпека Інтернету та кіберзлочинність;

---

¹ Mayer, F. C. Review Essay. The Internet and Public International Law – Worlds Apart? / F. C. Mayer // EJIL. – 2001. – Vol. 12, N 3. – P. 621.

² Report of the Working Group on Internet Governance [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Château de Bossey. – 2005. – June. – Режим доступу: www.wgig.org/docs/WGIGREPORT.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

- 4) спам;
- 5) конструктивна участь у розробці глобальної політики;
- 6) створення потенціалу;
- 7) присвоєння імен доменів;
- 8) присвоєння IP-адрес;
- 9) права інтелектуальної власності;
- 10) свобода вираження;
- 11) захист інформації та права на приватне життя;
- 12) права споживачів;
- 13) багатомовність.

З цього переліку стає зрозумілим різноплановість публічних інтересів, пов'язаних з Інтернетом, що потенційно є предметом міжнародно-правового забезпечення. Натомість виникає логічне запитання щодо функціональності та ефективності міжнародного права як інструмента регулювання в кожній із зазначених сфер, а також міжнародного інституційного механізму їх забезпечення.

Міжнародний союз електрозв'язку як спеціалізована установа ООН, що здійснює координацію дій стосовно розбудови глобального інформаційного суспільства¹, доклав зусиль для формування власного переліку питань державної політики, що потребують регулювання. У Резолюції Ради МСЕ № 1305² налічується дванадцять пунктів:

- 1) багатомовність Інтернету, в тому числі багатомовність найменувань доменів;
- 2) міжнародні інтернет-з'єднання;
- 3) питання міжнародної державної політики, що стосуються Інтернету й управління ресурсами Інтернету, включаючи найменування доменів і адреси;

---

¹ Туніська програма для інформаційного суспільства, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 50–75.

² Resolution 1305 Role of the Dedicated Group in identifying Internet-related Public Policy Matters, Geneva: ITU, 2009 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.itu.int/md/S09-CL-C-0105>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

- 4) безпека, безперервність, відмовостійкість і надійність Інтернету;
- 5) боротьба з кіберзлочинністю;
- 6) вжиття ефективних заходів щодо спаму;
- 7) питання, що стосуються використання та неправомірного використання Інтернету;
- 8) наявність, доступність, надійність і якість обслуговування, особливо в країнах, що розвиваються;
- 9) сприяння нарощуванню потенціалу в галузі управління Інтернетом у країнах, що розвиваються;
- 10) розвиткові аспекти Інтернету;
- 11) повага до приватного життя та захист персональних даних;
- 12) захист дітей та молоді від розтління й експлуатації.

Фактично цей перелік містить проблемні питання сучасного Інтернету, які можна назвати «проблемами росту», з якими не можна впоратися без участі держав лише засобами саморегулювання. Роль держав та міжнародного права в їх вирішенні є вирішальною, але не виключною. У той же час вибір адекватних регуляторних інструментів та необхідність врахування інтересів громадянського суспільства і приватного сектора як зацікавлених сторін у процесі управління Інтернетом вимагає продовження діалогу на широкій репрезентативній основі, започаткованій у ході проведення ВСІС у 2003 – 2005 роках.

Незавершеність інституційного оформлення участі держав в управлінні Інтернетом та обмеженість існуючої системи міжнародного правотворення стали явними в ході ВСІС. Не випадково Туніська програма для інформаційного суспільства (2005) відзначила «потребу в активізації співробітництва в майбутньому, щоб надати можливість урядам, на рівноправній основі, відігравати свої ролі й виконувати свої зобов'язання в питаннях міжнародної державної політики, що стосуються Інтернету, а не в

повсякденних технічних і експлуатаційних справах, що не впливають на питання міжнародної державної політики» (п. 69)¹.

З метою активізації політичного процесу Генеральна Асамблея ООН у 2012 р. ухвалила резолюцію, якою надала мандат для діяльності робочої групи із поглиблення співробітництва (англ. *WGEC / Working Group on enhanced cooperation*) в рамках діяльності Комісії з науки і техніки ЮНКТАД:

«21. Просить Голову Комісії з науки і техніки в цілях розвитку забезпечити в робочій групі з активізації співробітництва збалансовану представленість урядів країн, що входять до п'яти регіональних груп Комісії, і всіх інших запрошених зацікавлених сторін, а саме приватного сектора, громадянського суспільства, науково-технічних співтовариств і міжурядових та міжнародних організацій, на основі рівної представленості країн, що розвиваються і розвинених країн»².

Комісія з науки і техніки в цілях розвитку (англ. *CSTD / Commission on Science and Technology for Development*) ЮНКТАД на виконання Резолюції ГА ООН 67/195 від 21 грудня 2012 утворила Робочу групу з вивчення питань поглиблення співробітництва, що стосуються Інтернету, які містилися в Туніській програмі ВСІС. Задачею Робочої групи було з'ясування можливостей для поглиблення міждержавного співробітництва шляхом дослідження цих питань, узагальнення і розгляду з метою підготовки рекомендацій³.

До складу Робочої групи увійшли представники 22 держав-членів та 20 запрошених учасників від усіх інших зацікавлених сторін, а саме приватного сектора, громадянського суспільства, технічних та академічних кіл, а також міжурядових і міжнародних організацій. Мандат її роботи полягав у підготовці доповіді, що містила б рекомендації для розгляду ЕКОСОП і супроводження для подальшої передачі на розгляд Генеральної Асамблеї ООН. У травні 2014 р.

¹ Туніська програма для інформаційного суспільства, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 50–75.

² Resolution 67/195. Information and communications technologies for development, UN GA, 2012 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2012. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/195. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ *Ibid.*

Голова Робочої групи констатував складність поставлених завдань і представив проект доповіді, що містила список питань міжнародної державної політики, які стосуються Інтернету, наявних «механізмів» їхнього управління та висновки щодо наявних прогалин.

Було виявлено 40 ключових питань міжнародної державної політики стосовно Інтернету, що розподілені в 7 кластерів. Перший кластер – «Інфраструктура і стандартизація» – займається «новими» для міждержавного співробітництва технічними питаннями, пов'язаними з правильним функціонуванням мережі (наприклад, система доменних імен, мережева нейтральність). Решта шість кластерів містять вже традиційні питання міжнародної політики, які зачіпає Інтернет. Робоча група (станом на 20 листопада 2014 р.) виявила і включила до бази даних 643 «механізми» (документи і процеси), що регулюють зазначені питання¹:

1) інфраструктура і стандартизація (телекомунікаційна інфраструктура, технічні стандарти, веб-стандарти, номери інтернет-протоколу, система доменних імен, коренева зона, мережева нейтральність, хмарні обчислення, конвергенція, «інтернет-речей») – 142;

2) безпека (кібербезпека, кіберзлочинність, найважливіші інформаційні інфраструктури, кіберконфлікти, безпека дітей в Інтернеті, шифрування, спам, цифрові підписи) – 199;

3) права людини (свобода вираження поглядів, захисту персональних даних, права інвалідів та Інтернет, права жінок он-лайн) – 99;

4) юридичні питання (юрисдикція, арбітраж, авторські права, права на торговельні марки, трудове право, посередники) – 75;

5) економіка (е-комерція, е-гроші і віртуальні валюти, захист прав споживачів, оподаткування) – 42;

6) розвиток (доступ, цифровий розрив, розвиток потенціалу) – 57;

---

¹ The mapping of international Internet public policy issues / Working Group on Enhanced Cooperation, Intersessional Panel of the Commission on Science and Technology for Development, UNCTAD, 26–28 November 2014 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/CSTD_2014_Mapping_Internet_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

7) соціокультурний кластер (контент-політика, культурне розмаїття, багатомовність, інтернет-освіта, загальнолюдське надбання) – 25; інші – 4.

Стосовно першого технічного кластера у доповіді відзначаються виклики, що постають перед міжнародною спільнотою у зв'язку з рішеннями, що приймаються різними регуляторами, та «механізмами», які мають далекоглядні наслідки для розвитку Інтернету, прав і свобод в Інтернеті тощо. Необхідність врахування соціальних наслідків упровадження технічних стандартів потребує застосування комплексного підходу, спрямованого на захист суспільних інтересів, таких як права людини, економічне процвітання, питання загальнолюдського розвитку, що вимагає вироблення політики на широкій репрезентативній основі.

Для інших питань міждержавної політики в сфері Інтернету, організованих у шість наступних кластерів, головний принцип полягає в тому, що основні міжнародно-правові норми, застосовані для вирішення цих питань в офф-лайнному світі, діятимуть у кіберпросторі. Цей підхід був закріплений у сфері прав людини Радою з прав людини ООН у Резолюції «Сприяння, захист і реалізація прав людини в Інтернеті» у 2012 р.: «такі ж права, що люди мають офф-лайн, повинні бути захищені он-лайн»¹.

В цьому контексті варто згадати й роботу іншої робочої групи в рамках ООН. Аналогічний підхід до застосування міжнародного права он-лайн визнала й Група урядових експертів (ГУЕ) щодо досягнень у сфері інформатизації і телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки, що була утворена відповідно до п. 4 резолюції 66/24 Генеральної Асамблеї ООН для вивчення існуючих та потенційних загроз в інформаційній сфері та розробки спільних заходів щодо їх усунення: «...19. Міжнародне право, і зокрема Статут Організації Об'єднаних Націй, можна застосувати і це має важливе значення для підтримки миру і

---

¹Resolution 20/8. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, United Nations Human Rights Council, 5 July 2012 [Електронний ресурс] // Human Rights Documents. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/20/8. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

стабільності та створення відкритого, безпечного, мирного і доступного інформаційного середовища»¹.

Що ж до питань, які постають у зв'язку з особливостями суспільних відносин в Інтернеті, до яких не адаптоване ані національне, ані міжнародне право, то Робоча група Комісії з науки і техніки в цілях розвитку ЮКНТАД лише констатувала прогалини, не запропонувавши проектів рішень.

Причинами нерозвиненості цього напрямку міжнародного співробітництва визнано наступні:

- «недостатній інституційний потенціал та / або брак ресурсів для вирішення суспільних питань у сфері Інтернету, таких як кіберзлочинність, захист прав споживачів, юрисдикція;

- відсутність міжсекторальної взаємодії для вирішення комплексних питань, таких як захист приватності і персональних даних з позицій прав людини, міжнародної торгівлі, стандартизації і безпеки (тут слід знову згадати про проблему «перехресних» правових режимів);

- розрив у знаннях і дослідження з міжнародно-правових питань державної політики у сфері Інтернету;

- розрив між номінальною можливістю участі в механізмах вироблення політики щодо Інтернету і реальною участю в ефективний і значущий спосіб, через відсутність ресурсів, досвіду та інституційного потенціалу;

- розрив в існуванні комплексного нарощуванню потенціалу та обміну інформацією в рамках механізмів з питань міжнародної державної політики щодо Інтернету. Окрім Форуму з управління Інтернетом (ФУІ) та його регіональних і національних ініціатив, існує не так багато регуляторів, які займаються питаннями державної політики Інтернет на основі всеосяжного і

---

¹ Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, 2013 [Електронний ресурс] // The UN: web-site. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/98. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

цілісного підходу, з точки зору розширення можливостей і знань усіх зацікавлених сторін з цих питань на глобальному рівні»¹.

Проте постає питання: чи всі з 40 перелічених у доповіді Робочої групи питань доцільно або навіть можливо вирішити за допомогою міжнародно-правових інструментів, тобто зусиллями лише держав та міжурядових організацій?

З переліку «механізмів» регулювання у сфері Інтернету, зазначених у доповіді, лише невелику частину можна назвати міжнародно-правовими документами. Основну масу цих «механізмів» становлять технічні стандарти, тобто саморегуляторні акти, а також процеси розробки політики в тій чи іншій сфері.

Але, варто погодитися з позицією міжнародних експертів, що технічні стандарти мають втілювати норми і принципи, які відображатимуть загальнолюдські цінності: права людини, загальний доступ, свободу економічної діяльності, розвиток Інтернету як відкритої системи та інші цінності, що нами пропонується охарактеризувати як «свободи в Інтернеті». Виходячи з цього, роль міжнародного права у сфері Інтернету вважаємо нерозривно пов'язаною із забезпеченням зазначених свобод в Інтернеті.

Розвиток міжнародно-правового забезпечення вирішення питань державної політики у сфері Інтернету на універсальному рівні є пріоритетним завданням на найближчу перспективу, оскільки регуляторні ініціативи на регіональному рівні та нормативно-правові акти, що приймаються окремими державами, не спроможні охопити глобальні транскордонні інфокомунікації.

Більш докладний огляд сучасного стану міжнародно-правового забезпечення співробітництва у сфері використання та розвитку Інтернету за відповідними тематичними кластерами подається нижче.

1-й кластер «Інфраструктура і стандартизація»

---

¹ The mapping of international Internet public policy issues / Working Group on Enhanced Cooperation, Intersessional Panel of the Commission on Science and Technology for Development, UNCTAD, 26–28 November 2014 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/CSTD_2014_Mapping_Internet_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Так, у першому технічному кластері «Інфраструктура і стандартизація» з 142 «механізмів» лише 6 є міжнародно-правовими інструментами:

- Регламент міжнародного електрозв'язку МСЕ (ред. 1988¹, ред. 2012²; обидві редакції є чинними);
- Регламент радіозв'язку МСЕ (ред. 2012³);
- ГАТС СОТ (1994), з додатком щодо телекомунікацій⁴;
- Угода про базові телекомунікації (щодо лібералізації ринку телекомунікаційних послуг), 4-й протокол ГАТС (1997)⁵;
- Декларація Комітету Міністрів Ради Європи щодо мережевої нейтральності (2010)⁶.

Зазначені у першому кластері питання, що мають переважно технічний характер, такі як стандартизація, адміністрування системи доменних імен, управління трафіком тощо, – потребують свого міжнародно-правового забезпечення оскільки несуть економічні та соціальні наслідки, такі як економічна конкуренція, права людини, захист прав споживачів. Для прикладу, питання мережевої нейтральності, яке спромоглася охопити рекомендацією своїм державам-членам Рада Європи, розглядалось на 53-х з 618-ти семінарів у ході щорічних ФУІ в період з 2006 по 2014 рік. Проте на сьогоднішній день відсутні інституційні міжнародно-правові механізми для вирішення цього та

---

¹ International Telecommunication Regulations, Melbourne, WATTC-88 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/dms_pub/itu-t/oth/3F/01/T3F010000010001PDFE.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² International Telecommunication Regulations, Dubai, WCIT-12 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/wcit-12/Documents/final-acts-wcit-12.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ The Radio Regulations, Geneva: ITU, WRC-12, 2012 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.itu.int/pub/R-REG-RR-2012>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ GATS: General Agreement on Trade in Services, Apr. 15, 1994, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1B [Електронний ресурс] // The Legal Texts: The Results Of The Uruguay Round Of Multilateral Trade Negotiations, 1869 UN Treaty Series 183. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁵ Basic Agreements on Telecommunications / Telecommunications Services: Reference Paper, 4th Protocol of the GATS, 1997 [Електронний ресурс] // The Legal Texts: The Results Of The Uruguay Round Of Multilateral Trade Negotiations, 1869 UN Treaty Series 183. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/telecom_e/tel23_e.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁶ Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality (Adopted by the Committee of Ministers on 29 September 2010 at the 1094th meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – 29 September. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678287>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

інших «технічних» питань на глобальному рівні. Хоча їх значення для забезпечення економічної свободи в кіберпросторі є вкрай важливим.

Взаємопов'язаність технічних та безпекових питань функціонування Інтернету базується на його подвійній сутності як засобу комунікації і джерела інформації.

II-й кластер «Безпека».

Організація Об'єднаних Націй відіграє провідну роль у розвитку діалогу між державами-членами з метою вироблення спільного розуміння безпеки в галузі використання ІКТ, заохочення регіональних зусиль, сприяння зміцненню довіри і заходам щодо забезпечення прозорості та підтримки створення потенціалу, поширення інформації й передової практики.

У 2002 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію «Створення глобальної культури кібербезпеки»¹, що потім доповнювалася за результатами Женевського (2003) та Туніського (2005) етапів ВСІС і приймалася у нових редакціях у 2003² та 2009³ роках. Резолюція 2002 р. передбачає дотримання всіма «учасниками» (під якими мають на увазі державні органи, підприємства, інші організації та індивідуальних користувачів, які розробляють ці інформаційні системи і мережі, володіють, поставляють їх, управляють ними, обслуговують і використовують їх) правил, що охоплені в Додатку до резолюцій за назвою «Елементи для створення глобальної культури кібербезпеки». Налічується дев'ять таких елементів, що мають забезпечити кібербезпеку: а) обізнаність; б) відповідальність; в) реагування; г) етика; е) демократія; ф) оцінка ризику; г) проектування та впровадження засобів забезпечення безпеки; з) управління забезпеченням безпеки; і) перегляд.

---

¹ Resolution 57/239 Creation of a global culture of cybersecurity, UN GA, 2002 [Електронний ресурс] // ITU : portal. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_57_239.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Resolution 58/199 Creation of a global culture of cybersecurity and the protection of critical information infrastructures, UN GA, 23 December 2003 [Електронний ресурс] // Wiley Online Library. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470087923.hhs567/abstract/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Resolution 64/211 Creation of a global culture of cybersecurity and taking stock of national efforts to protect critical information infrastructures, UN GA, 21 December 2009 [Електронний ресурс] // Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/action/cybersecurity/Pages/un-resolutions.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Такий елемент як «демократія» передбачає пріоритети забезпечення кібербезпеки, орієнтуючи на «цінності, що визнаються демократичним суспільством, зокрема свободу обміну думками та ідеями; вільний потік інформації, конфіденційність інформації і комунікації, належний захист персональних даних, відкритість і гласність»¹.

Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю у 2003 р. «Створення глобальної культури кібербезпеки і захист найважливіших інформаційних інфраструктур», передбачила у додатку 11 елементів для захисту найважливіших інформаційних інфраструктур².

Питання інформаційної безпеки були включені до порядку денного ООН за ініціативою Російської Федерації, що внесла на розгляд Першого комітету Генеральної Асамблеї ООН проект резолюції в 1998 р. Він був прийнятий без голосування резолюцією Генеральної Асамблеї 53/70 «Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки». З того часу щорічно приймалися резолюції, що закликають до вираження позиції держав-членів ООН з питання інформаційної безпеки³. Зміст резолюцій в основному зосереджений на проблемних питаннях використання ІКТ як таких, що зачіпають інтереси всього міжнародного співтовариства і що широке міжнародна взаємодія сприяє забезпеченню оптимальної ефективності їхнього використання. При цьому наголошувалося на загрозах, що ці технології та засоби потенційно можуть становити при використанні в цілях, несумісних з завданнями забезпечення міжнародної стабільності і безпеки, і можуть негативно впливати на цілісність інфраструктури держав, порушуючи їхню

---

¹ *Ibid.*

² Resolution 58/199 Creation of a global culture of cybersecurity and the protection of critical information infrastructures, UN GA, 23 December 2003 [Електронний ресурс] // Wiley Online Library. – Електрон. дані. – 2003. – Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470087923.hhs567/abstract/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Resolutions «Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security» No's: 53/70 (4 December 1998), 54/49 (1 December 1999), 55/28 (20 November 2000), 56/19 (29 November 2001), 57/53 (22 November 2002), 58/32 (8 December 2003), 59/61 (3 December 2004), 60/45 (8 December 2005), 61/54 (6 December 2006), 62/17 (5 December 2007), 63/37 (2 December 2008), 64/25 (2 December 2009), 65/41 (8 December 2010), 66/24 (2 December 2011), 67/27 (3 December 2012), 68/243 (27 December 2013), 69/28 (2 December 2014), UN GA, 1998-2014 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/UN-141202-ITIS.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

безпеку як у цивільній, так і військовій сферах, зважаючи на ризик використання інформаційних ресурсів або технологій у злочинних або терористичних цілях.

Серед загальних цілей співробітництва держав з метою протидії загрозам у сфері інформаційної безпеки визначено необхідність «зберегти вільний потік інформації». Важливим для нашого дослідження є формулювання в текстах зазначених резолюцій ролі міжнародного права як регулятора поведінки держав в інфосфері: «норми, правила або принципи відповідальної поведінки держав і заходи зміцнення довіри». У 2013 р. серед питань, що мають охоплюватися міжнародним правом, було визначено також «використання інформаційно-комунікаційних технологій у конфліктах і того, як міжнародне право застосовується до використання інформаційно-комунікаційних технологій державами»¹.

Ці зміни можна прив'язати до прогресу, досягнутого в роботі вже згаданою раніше Групою урядових експертів, що була вперше утворена в 2004 р. для вивчення існуючих та потенційних загроз в кіберсфері та розробки спільних заходів щодо їх усунення (ГУЕ)². Різні підходи п'ятнадцяти членів цієї Групи не дозволили досягти компромісу раніше 2013 р. Ані першим (2004-2005 р.р.), ані другим (2009-2010 р.р.) складом цієї групи не було досягнуто консенсусу.

Перша група не спромоглася ухвалити доповідь за результатами роботи. Розбіжності виникли з двох основних питань щодо предмету роботи ГУЕ. Першою проблемою постала невизначеність щодо розгляду питань використання ІКТ у військових цілях як новітньої зброї та в цілях національної безпеки. Хоча спільне розуміння важливості цього питання існувало, але не було досягнуто згоди щодо акцентування в доповіді уваги саме на цих аспектах. Другим було питання про те, чи слід обговорювати проблеми міжнародно-правового регулювання інформаційного контенту (змісту інформації) замість

---

¹ Resolution 68/243 Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security, UN GA, 27 December 2013 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/243. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

² Управління ООН з питань роззброєння виконує функцію секретаріату та надає допомогу в підготовці доповідей Групи. Див.: www.un.org/disarmament/topics/informationsecurity.

того, щоб зосередитися лише на захисті інформаційних інфраструктур. Виникла також суперечка щодо положення: транскордонне інформаційний зміст має бути під контролем як питання національної безпеки. У 2007 р. Генеральна Асамблея прийняла свою традиційну резолюцію, що містила заклик до створення наступної ГУЕ. Друга група з п'ятнадцяти осіб, що була створена в 2009 р., підготувала доповідь у 2010 р., в якій констатувала складність завдань та наявність розбіжностей у підходах¹.

Численні двосторонні, регіональні та багатосторонні ініціативи, запропоновані після 2010 р., свідчать про те, що питанню зміцнення безпеки при використанні ІКТ і самих ІКТ, зниження ризиків для громадської безпеки, посиленню безпеки держав та зміцненню глобальної стабільності приділяється все більше уваги. Наступна Група урядових експертів (2012-2013), що мала більш конкретний мандат з розробки заходів щодо зміцнення довіри і вироблення «норм, правил і принципів відповідальної поведінки держав»², проявила себе найбільш продуктивно і спромоглася дійти компромісу щодо положень доповіді. Визнаючи повну придатність норм міжнародного права до поведінки держав у кіберпросторі, доповідь заклала міцну основу для співробітництва держав з метою усунення швидко зростаючих кіберзагроз. Це стало можливим завдяки, серед іншого, важливому прогресу, досягнутому у двосторонніх переговорах впродовж 2012 і 2013 років США з РФ і Китаєм у галузі кібербезпеки³.

Доповідь відображає зроблений Групою висновок про те, що міжнародне право, і зокрема Статут Організації Об'єднаних Націй, потрібно застосувати, це має важливе значення для підтримки миру і стабільності та створення

---

¹ “Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security”, Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, United Nations General Assembly, 65th Session, A/65/201, 2010

² Resolution 66/24 Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security, UN GA, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/24. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

³ Демидов О. В. Международная безопасность в области использования ИКТ: глобальные тенденции национальные интересы России / О. В. Демидов // Кибербезопасность и управление интернетом : док. и материалы для рос. регуляторов и экспертов / отв. ред. М. Б. Касенова ; сост.: О. В. Демидов, М. Б. Касенова. – М., 2013. – С. 54–57.

відкритого, безпечного, мирного і доступного інформаційного середовища. Група також дійшла висновку, що державний суверенітет і міжнародні норми та принципи, які впливають з принципу державного суверенітету, поширюються на поведінку держав у рамках діяльності, пов'язаної з використанням ІКТ, а також на юрисдикцію держав над ІКТ-інфраструктурою на їх території; держави повинні виконувати свої міжнародні зобов'язання щодо приписуваних їм міжнародно-протиправних діянь. У доповіді містяться рекомендації щодо добровільних заходів зміцнення довіри і транспарентності, а також міжнародного співробітництва у сфері нарощування потенціалу в галузі безпеки ІКТ, особливо в країнах, що розвиваються.

У своїй доповіді Група експертів підкреслює необхідність міжнародного нарощування потенціалу для надання допомоги державам у їхніх зусиллях з подолання цифрового розриву та підвищення безпеки життєво важливих об'єктів інфраструктури ІКТ. Доповідь закликає держави, що працюють з приватним сектором та спеціалізованими установами ООН, надавати технічну або іншу допомогу в створенні потенціалу в галузі безпеки ІКТ. Зокрема, така допомога може сприяти зміцненню національних правових систем і потенціалу правоохоронних органів та стратегій боротьби з використанням ІКТ в злочинних або терористичних цілях, а також посилити можливості реагування на інциденти, в тому числі через безпосереднє співробітництво між підрозділами оперативного реагування на кіберзагрози (*CEPT*).

На додаток до роботи в системі Організації Об'єднаних Націй цінні, проте поки що не достатні, зусилля для міжнародно-правового забезпечення кібербезпеки вживаються міжнародними організаціями: МСЕ¹, ОЕСР²,

---

¹ Resolution 50 Cybersecurity, ITU, The World Telecommunication Standardization Assembly (WTSA-12), Dubai, 20–29 November 2012 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/ITU-T/wtsa12/Documents/resolutions/Resolution%2050.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Guidelines for the Security of Information Systems and Networks: Towards a Culture of Security, 2002 [Електронний ресурс] // ОЕСР. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: <http://oe.cd/2002sg>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.; Recommendation on the Protection of Critical Information Infrastructures, 2008 [Електронний ресурс] // ОЕСР. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/40825404.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Африканським Союзом¹, Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)²; Економічним співтовариством західноафриканських держав (ЕСЗАД); Лігою арабських держав; Організацією американських держав³; Радою Європи⁴; Форумом економічного співробітництва Азійсько-Тихоокеанського регіону; Шанхайською організацією співробітництва (ШОС)⁵.

У сфері боротьби з кіберзлочинністю ситуація щодо міжнародно-правового забезпечення співробітництва держав є більш врегульованою. Звернемось до прийнятих міжнародно-правових актів з цього питання на універсальному рівні.

Організація Об'єднаних Націй:

- Резолюції Генеральної Асамблеї: «Боротьба із злочинним використанням інформаційних технологій», схвалені у 2000⁶ та 2001 роках⁷; «Посилення програм ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства,

---

¹ African Union Convention on Cybersecurity and Personal Data Protection, adopted by the 23rd ordinary session of the Assembly of the Union, Malabo, 27th June 2014 [Електронний ресурс] // African Union. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://pages.au.int/sites/default/files/en_AU%20Convention%20on%20CyberSecurity%20Pers%20Data%20P rotec%20AUCyC%20adopted%20Malabo.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Statement by the Ministers of Foreign Affairs on Cooperation in Enshuring Cyber Security, adopted by the 19th ARF, 2012 [Електронний ресурс] // Asean Regional Forum. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/files/000016403.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Inter-American Strategy to Combat Threats to Cybersecurity: a Multidimensional Approach to Creating Culture of Cybersecurity, 2004 [Електронний ресурс] // Organization of American States (OAS). – Електрон. дані. – 2004. – Режим доступу: http://www.oas.org/XXXIVGA/english/docs/approved_documents/adoption_strategy_combat_threats_cybers ecurity.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ Convention on Cybercrime, CETS No. 185, Budapest, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁵ Соглашение между правительствами государств-членов Шанхайской организации сотрудничества о сотрудничестве в области обеспечения международной информационной безопасности, 2009 [Електронний ресурс] // Законодательство стран СНГ : web-версия. – Электрон. дан. – 2009. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=28340. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 02.02.2015г.

⁶ Resolution 55/63 Combating the criminal misuse of information technologies, UN GA, 4 December 2000 [Електронний ресурс] // ITU : portal – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_55_63.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁷ Resolution 56/121 Combating the criminal misuse of information technologies, UN GA, 19 December 2001 [Електронний ресурс] // ITU : portal – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_56_121.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

зокрема їх технічної спроможності», схвалені у 2008, 2009 і 2011 роках¹;
Модельна угода ООН про взаємну допомогу у кримінальних справах (1990)²;

- Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини стосовно торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (2000)³, Конвенції ООН щодо транснаціональної організованої злочинності⁴;

Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ):

Модельний законодавчий текст щодо кіберзлочинності, е-злочинності та електронних доказів (2000)⁵; Модельний закон про кіберзлочинність (2011)⁶; Резолюції про роль сектора розвитку телекомунікацій в захисті дітей он-лайн (№ 67, Гайдарабад, 2010; № 189, Гвадалахара, 2010)⁷.

Організація економічного співробітництва і розвитку: Рекомендація щодо захисту прав дітей он-лайн (2012)⁸.

---

¹ Strengthening the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme, in particular, its technical cooperation Capacity: UN GA Resolutions 63/195 (18 December 2008), 64/179 (18 December 2009), and 65/232 (21 December 2011)

² Model Treaty on Mutual Assistance in Criminal matters, UN GA Resolution 45/117, 14 December 1990 [Електронний ресурс] // The UN documents : portal – Електрон. дані. – 1990. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r117.htm>

³ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography New York, 25 May 2000, United Nations, Treaty Series, vol. 2171, p. 227 [Електронний ресурс] // The UN Treaty Collection : portal. – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-11-c.en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Convention against Transnational Organised Crime, New York, 15 November 2000 Doc. A/55/383, 8 January 2001, A/RES/55/25 [Електронний ресурс] // UNODC. – Електрон. дані. – 2001. – 8 Jan. – Режим доступу: https://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁵ Model Legislative Texts on Cybercrime/e-Crimes, International Telecommunication Union / Caribbean Community / Caribbean Telecommunications Union, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/projects/ITU_EC_ACP/hipcar/reports/wg2/docs/HIPCAR_1-5-B_Model-Policy-Guidelines-and-Legislative-Text_Cybercrime.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁶ Model Law on Cybercrime, ITU / Secretariat of the Pacific Community, 2011 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/ICB4PAC%20Assessment%20Electronic%20Crime.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁷ Resolution 67 Role of Telecommunication Development Sector in child online protection, Hyderabad, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/res67_E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.; Resolution 179 ITU's role in child online protection, Guadalajara, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: https://www.itu.int/osg/csd/intgov/resolutions_2010/PP-10/RESOLUTION_179.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁸ Recommendation on the Protection of Children Online, OECD, 2012 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: http://www.oecd.org/sti/ieconomy/childrenonline_with_cover.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Окрім міжнародно-правових актів на універсальному рівні ініціативи у цій сфері можна згрупувати за територіальною ознакою в п'ять груп: 1) документи, розроблені на європейському рівні Радою Європи чи Європейським Союзом; 2) документи, розроблені на євразійському просторі в рамках СНД і ШОС; 3) документи, розроблені на африканському континенті; 4) документи, розроблені Лігою арабських держав; 5) документи, прийняті в рамках міжамериканського співробітництва тощо.

Європейський регіональний рівень:

Конвенція Ради Європи про кіберлочинність (2001) і Додатковий протокол (2003), Європейська конвенція про допомогу в кримінальних питаннях (1959)¹, Лансаротська Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насилля²;

Євразійський регіональний рівень (СНД і ШОС):

Модельний закон СНД щодо комп'ютерних і пов'язаних з комп'ютерами злочинів (2002), Модельний закон СНД щодо електронних доказів (2002), Договір СНД про співробітництво у боротьбі з правопорушеннями, що стосуються комп'ютерної інформації (2001);

Угода ШОС про співробітництво у галузі міжнародної інформаційної безпеки (2009).

Ліга арабських держав:

Конвенція про боротьбу з правопорушеннями у сфері інформаційних технологій (2010)³;

---

¹ European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, CETS No. 030, Strasbourg, 1959 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1959. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/030.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, CETS No. 201, Lanzarote, 2007 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=201>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Arab League Convention on Combating IT Offences, 2010 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://itlaw.wikia.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Модельний закон про боротьбу з правопорушеннями у сфері інформаційних технологій (2004)¹.

Американський регіон:

Міжамериканська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах (1992).²

Африканський регіон:

Директива з боротьби з кіберзлочинністю Економічного співтовариства західноафриканських держав (ЕКОВАС, 2009)³; Правові рамки для кіберзаконів (2008)⁴, Модельний проект закону про кібербезпеку (КОМЕСА, 2011)⁵, Модельний закон про комп'ютерну і кіберзлочинність (САДК, 2012)⁶.

За результатами дослідження, проведеного групою експертів під егідою підрозділу ООН з питань наркотиків та злочинності (ЮНОДК) у 2013 р., 176 країн підписали, ратифікували або приєдналися до Факультативного протоколу до Конвенції ООН з прав дитини стосовно торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії⁷. У всьому світі 82 країни підписали та / або ратифікували один з обов'язкових регіональних інструментів для боротьби із кіберзлочинністю. Конвенція Ради Європи щодо кіберзлочинності має найбільшу кількість держав-учасниць (48 країн), в тому числі п'яти держав, які

---

¹ Arab League Model Law on Combating Information Technology Offences, 2004 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2004. – Режим доступу: http://itlaw.wikia.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Convention on Mutual Assistance in Criminal Matter, OAS, 1992 [Електронний ресурс] // Organization of American States (OAS). – Електрон. дані. – 1992. – Режим доступу: <http://www.oas.org/juridico/english/Treaties/a-55.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Directive on Fighting Cybercrime, 2009 [Електронний ресурс] // ECOWAS. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://www.ecowas.int/publications/en/actes_add_telecoms/SIGNED-Cybercrime.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ Draft Legal Framework for Cyberlaws, Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA), 2008 [Електронний ресурс] // ERA : Acad. of Europ. Law. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.era-comm.eu/Cybercrime/library.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁵ Cybersecurity Draft Model Bill, Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA), 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.comesa.int/attachments/article/26/2011Gazette%20Vol.%2016.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁶ Model Law on Computer Crime and Cybercrime, Southern African Development Community (SADC), 2012 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: http://www.crasa.org/tempex/doc_pub_eng93.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁷ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography New York, 25 May 2000, United Nations, Treaty Series, vol. 2171, p. 227 [Електронний ресурс] // The UN Treaty Collection : portal. – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-11-c.en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

не є членами Ради Європи. Інші інструменти мають менше географічне охоплення: Конвенція Ліги арабських держав – 18 країн, Угода СНД – 10 країн, і Угода ШОС – 6 країн. У разі ратифікації державами-членами Африканського союзу Конвенція може знайти підтримку більш ніж півсотнею країн цього регіону¹.

III-й кластер «Права людини»

Зазначений кластер охоплює такі підкатегорії: свободу вираження, приватність і захист персональних даних, права інвалідів та права жінок в Інтернеті.

Попри наявність значного арсеналу міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини на універсальному та регіональному рівнях, на сьогоднішній день відсутні інструменти, що охоплювали б усі аспекти прав людини та Інтернету на глобальному рівні. Існуючий мандат Ради з прав людини ООН не дозволяє повноцінно здійснювати нагляд за дотриманням прав людини «цифрового покоління», що тісно пов'язані з питаннями інфраструктури, стандартизації, «інтернет-економіки» тощо.

Необхідність приділення спеціальної уваги питанням свободи вираження та захисту приватності в Інтернеті з боку міжурядових організацій була підкреслена в Доповіді щодо державного стеження та свободи вираження Спеціального доповідача з просування та захисту свободи думок та вираження у 2013 р.². Рада з прав людини ООН приділила увагу захисту свободи вираження в Інтернеті³ в цьому ж році.

---

¹ Comprehensive Study on Cybercrime [Електронний ресурс] // UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). – Електрон. дані. – New York, 2013. – Режим доступу: http://www.unodc.org/documents/organized-crime/UNODC_CCPCJ_EG.4_2013/CYBERCRIME_STUDY_210213.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Report on state surveillance and freedom of expression, UN Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, April 2013 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A.HRC.23.40_EN.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Resolution 20/8. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, United Nations Human Rights Council, 5 July 2012 [Електронний ресурс] // Human Rights Documents. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/20/8. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

Системний підхід до захисту прав людини в Інтернеті на європейському регіональному рівні демонструє Рада Європи, що підтверджується таким важливим документом, як Посібник з прав людини для користувачів Інтернету, схвалений Рекомендацією Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи у 2014 р.¹ Європейська Комісія приділила спеціальну увагу питанням захисту свободи слова в кіберпросторі, ухваливши у травні 2014 р. «Керівні принципи зі свободи вираження он-лайн і офф-лайн»².

IV-й кластер «Юридичні питання»

У цьому тематичному кластері окреслені такі відповідні міжнародно-правові інструменти: 1) юрисдикція і арбітраж (Віденська Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів³; Європейська Конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань⁴); 2) авторські й суміжні права (Договори ВОІС про авторські й суміжні права і про виконавців та фонограми (1996)⁵, ТРІПС (1994)⁶; 3) свобода торгівлі (СЕТА / Канадсько–Європейська Угода про вільну торгівлю (2014)⁷; Трансатлантичне торговельне та

¹ Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, 16 April 2014 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2014. – 16 April. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2184807>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline / Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014 [Електронний ресурс] // Council of the European Union. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/documents/eu_human_rights_guidelines_on_freedom_of_expression_online_and_offline_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

³ Convention on Contracts for the International Sale of Goods Vienna, 11 April 1980, S. Treaty Document Number 98-9 (1984), UN Document Number A/CONF 97/19, 1489 UNTS 3 [Електронний ресурс] // UNCITRAL : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

⁴ Convention 80/934/ECC on the law applicable to contractual obligations, Rome, 19 June 1980 // OJ L. – 1980. – Oct. – 9. – No. 266.

⁵ Copyright Treaty, WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 (1997) // ILM . – 1997. – No. 36. – P. 65 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295166. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.; Performances and Phonograms Treaty, WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 // ILM . – 1997. – No. 36. – P. 76. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295578. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁶ TRIPS: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Apr. 15, 1994, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1C, The Legal Texts: the Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations, 1869 UNTS 299 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://nyulaw.libguides.com/content.php?pid=55653&sid=420197>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁷ EU-Canada Free Trade Agreement (СЕТА, 2014). Consolidated text, published on 26 September 2014 [Електронний ресурс] // European Commission Trade : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/september/tradoc_152806.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015.

інвестиційне партнерство (ТТІП)¹; Транстихоокеанська партнерська угода (ТТПУ)², 4) торговельні знаки (Мадридська Угода ВОІС про міжнародну реєстрацію торговельних знаків³, Угода ВОІС про міжнародну класифікацію товарів і послуг з метою реєстрації торговельних знаків⁴; Паризька Конвенція про захист промислової власності⁵; 5) інтернет-провайдери / посередники (Принципи ОЕСР щодо вироблення політики в сфері Інтернету⁶, доповідь ЮНЕСКО⁷).

Залишаються неврегульованими питання встановлення та реалізації юрисдикції в кіберпросторі на універсальній основі, що має результатом інституційну неспроможність вирішувати питання державної політики правовими інструментами. Моделі міжнародного арбітражу можуть бути адаптовані до вирішення спорів в Інтернеті для правового забезпечення транзакцій в Інтернеті. Зазначений юридичний аспект має безпосереднє відношення до питань, що включені до економічного кластера.

V-й кластер «Економічні питання».

---

¹ USA-EU Transatlantic Trade and Investment Partnership Round 8 [Електронний ресурс] // European Commission Trade : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1230>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 10.02.2005.

² Trans Pacific Partnership. Intellectual Property chapter for all 12 nations with negotiating positions [Leaked draft text], 2013 [Електронний ресурс] // Wikileaks. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://wikileaks.org/tpp/static/pdf/Wikileaks-secret-TPP-treaty-IP-chapter.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 10.02.2005.

³ Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks of April 14, 1891, as revised at Brussels on December 14, 1900, at Washington on June 2, 1911, at The Hague on November 6, 1925, at London on June 2, 1934, at Nice on June 15, 1957 and at Stockholm on July 14, 1967 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20828/volume-828-I-11852-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ Nice Agreement Concerning the International Classification of Goods and Services for the Purposes of the Registration of Marks of June 15, 1957, as revised at Stockholm on July 14, 1967, and at Geneva on May 13, 1977, and amended on September 28, 1979 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=287532. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁵ Paris Convention for the Protection of Industrial Property, Paris, 1979 [Електронний ресурс] // WIPO – World Intellectual Property Organization. – Електрон. дані. – 1979. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/wipo_treaties/text.jsp?file_id=287556. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁶ Recommendation on Principles for Internet Policy Making, OECD, 2011 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/innovation/48289796.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁷ Fostering Freedom Online: The Role of Internet Intermediaries. Paris, UNESCO Publishing [Електронний ресурс] // UNESDOC: док. и публикации ЮНЕСКО. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002311/231162e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

Інтернет-економіка є дійсно глобальною, адже не прив'язана до місця розташування головного офісу (юридичної адреси), проте має безпосередній вплив на соціальні, політичні, економічні й культурні процеси в місцевій спільноті. Електронна комерція здебільшого побудована на міжнародних інструментах СОТ, однак у рамках цієї міжурядової організації неможливо врахувати повною мірою аспекти державної політики в сфері Інтернету, такі як транскордонна передача даних, оподаткування, технічні стандарти та дотримання правил чесної конкуренції і захист прав споживачів.

Міжнародно-правовими інструментами в цій сфері є такі документи: Сеульська декларація ОЕСР¹, Декларація СОТ щодо глобальної електронної комерції (1998)², Керівні принципи ООН щодо захисту прав споживачів³; Керівні принципи з прав людини для провайдерів ігрових он-лайнних послуг⁴; Керівні принципи для захисту від шахрайської і оманливої транскордонної комерційної діяльності (2003)⁵, Доповідь МСЕ про регулювання та захист споживачів у конвергентному середовищі (2013)⁶.

VI-й кластер «Питання розвитку»

У шостому кластері відображені такі аспекти державної політики у сфері Інтернету як доступ, цифровий розрив та розвиток потенціалу. Попри значну увагу зазначеним питанням, що їй приділили в ході ВСІС і відобразили в

---

¹ Seoul Ministerial Declaration on the Future of the Internet Economy, OECD, 2008 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/40839436.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² The declaration on global electronic commerce, WTO, Geneva, 20 May 1998 [Електронний ресурс] // WTO. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/mindec1_e.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Guidelines for Consumer Protection (as expanded in 1999) / UNCTAD, New York and Geneva, 2001 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/docs/poditcc1pm21.en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015 р.

⁴ Council of Europe Human Rights Guidelines for Online Games Providers, 2008 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/H-Inf\(2008\)008_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/H-Inf(2008)008_en.pdf). – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁵ Guidelines for Protecting from Fraudulent and Deceptive Commercial Practices Across Borders, 2003 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2003. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/consumer/oecdguidelinesforprotectingconsumersfromfraudulentanddeceptivecommercialpracticesacrossborders2003.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.

⁶ Report on Regulation and consumer protection in a converging environment, ITU, 2013 [Електронний ресурс] // ITU. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Regulatory-Market/Documents/Regulation%20and%20consumer%20protection.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.

підсумкових документах в Женеві у 2003 р. (Женевський план дій) та в Тунісі у 2005 р. (Програма для інформаційного суспільства), відсутність координації з-поміж міжурядових організацій, програм та глобальних ініціатив у напрямку «ICT4D» («ІКТ для розвитку») може надати поштовху процесу інституціоналізації та «закріплення» цього напрямку за однією з існуючих організацій у системі ООН або ж створення нової організації з універсальним статусом.

Цілі розвитку тисячоліття, що були сформульовані на період до 2015 р.¹, та порядок денний на період після 2015 р., озвучені в доповіді Генерального секретаря ООН «Достойне життя для всіх»², значною мірою спираються на прогрес у використанні ІКТ та розвитку Інтернету.

Нарешті, сьомий кластер, що охоплює соціокультурні аспекти використання Інтернету, повинен спиратися на досягнення у використанні ІКТ в цілях розвитку.

VII-й кластер «Соціокультурні питання»

Питання контент-політики, культурного розмаїття, багатомовності, інтернет-освіти і збереження загальнолюдського надбання включені до соціокультурного кластера. Якщо в контексті міжнародної інформаційної безпеки (другий кластер) питання контент-політики розглядаються як завдання державної політики, що впливають з позитивних і негативних зобов'язань *erga omnes* протидіяти і утримуватися від поширення забороненої інформації³, то в соціокультурному кластері ці аспекти пов'язані з контент-індустрією, культурним і мовним наповненням.

---

¹ Joint Statement on the Post-2015 Development Agenda, UNGIS, 2013, Geneva [Електронний ресурс] // UNGIS (United Nations Group on the Information Society). – Електрон. дані. – 2015. – Режим доступу: <http://www.ungis.org/Portals/0/documents/JointInitiatives/UNGIS.Joint.Statement.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² The UN Secretary General report on the Millennium Developments Goals and post-2015 goals «A life of dignity for all» [Електронний ресурс] // The UN (United Nations) : web-site. – Електрон. дані. – 2015. – Режим доступу: <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/A Life of Dignity for All.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, CETS No. 189 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Окреслені питання знайшли своє відображення в таких міжнародних інструментах: Хартія ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини (2003)¹, Конвенція ЮНЕСКО про захист та сприяння розмаїттю культурного вираження²; Загальна декларація про культурне розмаїття (2001)³; Рекомендація про сприяння та використання багатомовності та загальний доступ до кіберпростору (2003)⁴, Резолюція МСЕ № 133 про роль адміністрацій держав-членів у адмініструванні інтернаціоналізованих доменів⁵.

Проведений вище огляд чинних міжнародно-правових документів за сімома кластерами, сформульованими експертами Робочої групи Комісії з науки і техніки в цілях розвитку ЮНКТАД, а також аналіз існуючих прогалин у міжнародно-правовому регулюванні у різних сферах використання Інтернету, підтверджує необхідність комплексного підходу, орієнтованого на певні суспільні цінності, а не лише на тематичні напрямки. Запропонована в нашому дослідженні концепція свобод в Інтернеті як втілення суспільних цінностей, закріплених у міжнародному праві, позитивних і негативних зобов'язаннях держав дозволить усунути інституційну і нормативну фрагментарність в міжнародно-правовому регулюванні. Реалізація комплексного підходу вимагатиме інституційного лідерства в розробці та впровадженні норм,

---

¹ Charter on the Preservation of Digital Heritage / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – Р. 74–77. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 20 October 2005 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ Universal Declaration on Cultural Diversity, UNESCO, Paris, 2 Nov. 2001 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁴ Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – Р. 70–74. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

⁵ Resolution 133 Role of Administrations of Member States in the management of internationalized (multilingual) domain names, Guadalajara, 2010, [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: https://www.itu.int/osg/csd/intgov/resolutions_2010/PP-10/RESOLUTION_133.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.

принципів та правил поведінки держав в кіберпросторі, у сфері використання та еволюції Інтернету як глобального суспільного надбання. Розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері розглядатиметься в наступному підрозділі.

3.4. Міжнародне співробітництво у сфері управління Інтернетом

Питання управління Інтернетом займають ключове місце в сучасній міжнародній політиці. Завдячуючи Всесвітній зустрічі на високому рівні з питань інформаційного суспільства у Женеві у 2003 р. і в Тунісі у 2005 р., маємо актуальне визначення поняття «управління Інтернетом», яке хоча й досить абстрактне, але принципово вимагає врахувати інтересів усіх зацікавлених сторін, що беруть у ньому участь: «Управління Інтернетом являє собою розробку та застосування урядами, приватним сектором та громадянським суспільством, при виконанні ними своїх відповідних ролей, загальних принципів та норм, правил, процедур прийняття рішень і програм, які визначають еволюцію та застосування Інтернету»¹.

Як ми вже зауважували, перші спроби визначити принципи управління Інтернетом на міжнародному рівні були зроблені на ВСІС. Робоча група з управління Інтернетом (РГУІ) була заснована Генеральним секретарем ООН на підставі мандату, наданому йому в ході першого етапу ВСІС. РГУІ було запропоновано дослідити та внести до 2005 р. відповідні пропозиції з управління Інтернетом, що стосуються наступних питань: розробка робочого визначення управління Інтернетом; виявлення питань державної політики, які відносяться до управління Інтернетом; формування єдиного розуміння відповідної ролі та сфери відповідальності державних органів управління, існуючих міжнародних організацій та інших форумів, а також приватного сектора та громадянського суспільства як країн, що розвиваються, так і розвинутих².

---

¹ Туніська програма для інформаційного суспільства, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 50–75.

² Женевський План дій, ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. / Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 22–42. – П. 13(b).

РГУІ запропонувала чотири моделі управління інфраструктурою¹. За першою моделлю, при ООН створюється Глобальна Рада Інтернету (GIC), в якій держави є членами, а представники приватного сектора та громадського сектора входять з правом дорадчого голосу. ІКАНН стає підзвітним GIC. За другою моделлю, взагалі не створюється спеціальної організації для контролю за ІКАНН. При цьому посилюються дорадчі функції ГАК, а міжнародна дискусія щодо розвитку Інтернет ведеться в рамках форуму, в якому беруть участь державний, приватний та громадський сектори. За третьою моделлю створюється Міжнародна Рада Інтернету, в якій беруть участь держави на правах членів, а приватний та громадський сектори виступають лише з дорадчим голосом. Цій організації стає підзвітним ІКАНН, проте його роль залишається незмінною.

Нарешті, за четвертою із запропонованих моделей, пропонується розділити функції політичні, управлінські та контрольні. Модель передбачає наявність глобального форуму з учасниками від трьох секторів, Глобальної Ради з Політики Інтернет (GIPC), в якій членами є держави, а приватний та громадський сектори є спостерігачами; а також Наглядового Комітету, який призначається GIPC та уповноважується наглядати за ІКАНН.

Як видно із запропонованих моделей, жодна з них не змінює функції ІКАНН, не трансформує його в багатосторонній орган і не посилює впливу держав на прийняття ним рішень. Запропоновану участь приватного та громадського секторів на правах дорадчого голосу або спостереження в керівному органі (GIC, IC або GIPC) також не можна вважати ефективною формою збалансованого представництва.

У червні 2009 р. Європейська Комісія у зверненні «Управління Інтернетом: подальші кроки» зазначила, що Інтернет став вкрай важливим ресурсом для всього світу і для ЄС, з огляду на повсякденне користування його послугами звичайними користувачами, бізнесом та урядами. А тому надійність Інтернету

---

¹ Report of the Working Group on Internet Governance [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Château de Bossey. – 2005. – June. – Режим доступу: www.wgig.org/docs/WGIGREPORT.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

має забезпечуватися не тільки технічними організаціями, відповідальними за координацію ресурсів¹.

Не заперечуючи важливість участі приватного сектора в конструюванні та щоденному адмініструванні Інтернету, з чим приватний сектор впорається добре, Європейська Комісія наголошує на очікуванні користувачами від їх держав правових гарантій забезпечення дотримання загальносуспільних інтересів, що не будуть знехтуванні на користь комерційним або регіональним інтересам під час визначення майбутнього управління Інтернетом.

Ключовими принципами управління Інтернетом визначено: безпеку та стабільність, повагу до прав людини, свободи вираження поглядів, приватності, захист персональних даних та сприяння культурному й мовному розмаїттю. До цього додаються ключові принципи, що забезпечують розвиток Інтернету:

- відкрита, сумісна та мережева наскрізна (англ. *'end-to-end'*) фундаментальна основа архітектури Інтернету повинна поважатися;

- участь приватного сектора у повсякденному адмініструванні Інтернету повинна підтримуватися приватними організаціями, відповідальними за координацію інтернет-ресурсів, що мають бути підзвітними міжнародній спільноті за свою діяльність. Роль держав повинна в основному сфокусуватися на принципах вироблення політики, не опікування повсякденною діяльністю Інтернету;

- багатосторонній процес управління Інтернетом продовжує забезпечувати ефективний та недискримінаційний механізм глобальної кооперації й заслуговує на подальшу підтримку; держави потребують повної взаємодії з цим багатостороннім процесом, а зацікавлені сторони мають визнавати, що держави, в кінцевому рахунку, відповідальні за вироблення та впровадження державної політики;

---

¹ Internet governance: the next steps / Communication from the Commission to the European Parliament and the Council [Електронний ресурс] // The European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/information_society/policy/internet_gov/docs/communication/comm2009_277_fin_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

- домовленості з управління Інтернетом повинні бути на недискримінаційній основі, адресувати нагальну потребу покращення участі країн, що розвиваються, у ключових форумах з прийняття управлінських рішень.

13 вересня 2011 р. уряди трьох країн – Індії, Бразилії та Південної Африки (IBSA) зробили спільну заяву, у якій закликали до створення «нового глобального органу» з управління Інтернетом. Цей орган, на їх думку, повинен:

«1) бути розташованим у рамках системи ООН; 2) виконувати завдання з розробки і запровадження міжнародної публічної політики з метою забезпечення координації та узгодження наскрізних глобальних питань, пов'язаних з Інтернетом; 3) інтегрувати та контролювати органи, відповідальні за технічне та операційне функціонування Інтернету, включаючи запровадження глобальних стандартів; 4) вирішувати питання розвитку, що стосуються Інтернету; 5) здійснювати арбітраж та вирішувати спори, якщо необхідно, та 6) нести відповідальність за кризове управління»¹.

Проте, незважаючи на проголошену спрямованість на багатосторонність управління Інтернетом, рекомендація не містить жодного натяку на участь в цьому процесі громадянського суспільства та приватного сектора, що не дозволяє сприймати її як дійсно демократичну ініціативу, а не чергову спробу взяти Інтернет під державний контроль².

Слід наголосити, що в Женевських принципах інформаційного суспільства ВСІС питання повної і дієвої участі всіх зацікавлених сторін в управлінні Інтернетом, з урахуванням їх компетенції та повноважень у відповідних сферах впливу, є ключовим.

Альтернативною моделлю управління Інтернетом може бути багаторівнева система, що включає такі складові: верхній рівень – багатосторонній політичний представницький орган, що включає основних політичних акторів

---

¹ IBSA Multistakeholder Meeting on Global Internet Governance Recommendations (September 1–2, 2011 at Rio de Janeiro, Brazil) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://www.culturalivre.org.br/artigos/IBSA_recommendations_Internet_Governance.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Mueller, M. India, Brazil and South Africa call for creation of «new global body» to control the Internet [Електронний ресурс] / Milton Mueller. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://blog.internetgovernance.org/blog/_archives/2011/9/17/4901669.html/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

(держави, регіональні організації, представників ІКТ-індустрії, громадянське суспільство – спільноти користувачів); виконавчий орган – секретаріат, до якого делегуються представники багатостороннього представницького органу та входять представники технічного органу. Виконавчий орган укладає контракти з регіональними реєстраторами, технічними виконавцями – адміністраторами адресного простору і є підзвітним представницькому органу; технічний орган (можливо, на основі ІКАНН), до складу якого входять представники регіональних реєстраторів, технічні спеціалісти, що координують технічні питання, які виносяться на розгляд та затвердження виконавчому органу, а в разі необхідності прийняття політичного рішення, - на розгляд та прийняття представницьким органом.

Таким чином, забезпечується багатосторонність, пропорційність представництва, прозорість і підзвітність діяльності та оперативність вирішення організаційно-технічних питань. Принципи та пріоритети розвитку інфраструктури Інтернету повинні бути закріплені в міжнародно-правовій угоді, яка має утворити нову міжнародну організацію або реформувати існуючу в рамках ООН з трансформацією її відповідно до вищенаведеної моделі. В загальній частині міжнародно-правової угоди могли б знайти закріплення принципи мирного і безпечного розвитку інформаційного суспільства, зокрема ті, що містяться в документах ВСІС, а також у доповіді Групи урядових експертів (ГУЕ) щодо досягнень у сфері інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки, схваленій Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 2013 р.¹

Серед перших спроб нормативно-правового узагальнення питань розвитку Інтернету було обрано визначення принципів управління Інтернетом, що повинно закласти юридичне підґрунтя для подальшого нормативно-правового забезпечення тих чи інших інформаційних суспільних процесів і відносин.

---

¹ Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, 2013 [Електронний ресурс] // The UN : website. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/98. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Принципи управління Інтернетом розроблялись як на національному, так і міжнародному рівні.

Сучасна концепція Сполучених Штатів стосовно розвитку Інтернету під назвою «*Міжнародна стратегія для кіберпростору. Процвітання, безпека і відкритість у мережевому світі*»¹ оприлюднена адміністрацією Білого Дому в травні 2011 р., передбачає чотири ключові засадничі принципи розвитку Інтернету: 1) *відкритість* для інновацій; 2) *сумісність* у всьому світі; 3) достатньо *безпечний*, щоб заробити довіру людей; 4) достатньо *надійний*, щоб підтримувати їх роботу.

Цікаво, що у цьому документі вперше наголошується на необхідності міжнародно-правового забезпечення розвитку кіберпростору, в якому «*норми відповідальної поведінки керують діями держав, підтримують партнерські відносини і підтримують верховенство закону*»². Ці норми включають: підтримку основних свобод; повагу до власності; цінування приватності; захист від злочинності; право на самооборону; глобальну сумісність; стабільність (відмовостійкість) мережі; надійність доступу; багатостороннє управління; належну кібербезпеку.

Запропонований перелік принципів можна доповнити ще одним, – *стабільність* (через унормування суспільних відносин), – який не називається як окремий принцип, але неодноразово згадується в документі як важливий постулат.

Держсекретар США Г. Р. Клінтон на конференції, присвяченій свободі Інтернету, у Гаазі в грудні 2011 р., презентувала так званий «порядок денний свободи Інтернету», принциповий підхід для забезпечення свободи для підключення до Інтернету, свободи вираження думок, об'єднань і зборів он-

---

¹ The US International Strategy for Cyberspace. Prosperity, Security, and Openness in a Networked World [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Washington : White House, 2011. – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² *Ibid.*

лайн, і забезпечення умов, щоб Інтернет став платформою для торгівлі, політичних дебатів, навчання та інновацій у XXI столітті¹.

Цікаво, що саморегулювання як принцип управління Інтернетом не згадується в політичних та законодавчих актах Сполучених Штатів, присвячених Інтернету. Хоча його слід розглядати як основний для технічного управління Інтернетом.

В цьому зв'язку варто погодитися з М. Касеновою, яка стверджує, що інституційний механізм глобального управління Інтернетом пов'язаний з діяльністю організацій, які забезпечують його технологічне функціонування². Що нами розглядатиметься далі.

На цьому технологічному рівні *архітектурні принципи* складають основу для проектування інструментів розвитку Інтернету. Важливість цих принципів пояснюється тим, що вони відображають основоположні засади розбудови Інтернету. До них М. Касенова відносить наступні: принцип функціональної сумісності, принцип відкритості, принцип наскрізного зв'язку та принцип відсутності централізованого контролю³.

Зазначені принципи відображені в ЗДК⁴. Ними охоплюються всі питання, пов'язані з технічним функціонуванням Інтернету, у тому числі основоположні засади його розбудови. Слід окремо згадати про ЗДК № 1958 «Архітектурні принципи Інтернету», що був оприлюднений Б. Карпентером у червні 1996 р.⁵

Разом із зазначеними принципами також згадується принцип *прозорості Інтернету*⁶, який був оприлюднений у 2000 р. в ЗДК № 2775. Суть цього документа зводиться до того, що «прозорість» передбачає наявність

---

¹ Clinton, H. R. Remarks [Conference on Internet Freedom, The Hague, Netherlands, December 8, 2011] [Електронний ресурс] / H. R. Clinton. – Електрон. дані. – 2011. – 8 Dec. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/12/178511.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.02.2015р.

² Касенова М. Б. Глобальное управление Интернетом в контексте современного международного права / М. Б. Касенова // Индекс Безопасности. – 2013. – № 1. – Т. 19. – С. 44.

³ Касенова М. Б. Управление интернетом. Международно-правовой механизм / М. Б. Касенова. – М. ; СПб. : Центр гуманитар. инициатив, 2012. – С. 23.

⁴ Перелік RFC доступний за адресою <http://www.ietf.org/rfc/rfc-ref.txt>.

⁵ RFC 1958 Architectural Principles of the Internet [Електронний ресурс] / B. Carpenter // Network Working Group. – Електрон. дані. – 1996. – June. – Режим доступу: <http://www.ietf.org/rfc/rfc1958.txt>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

⁶ RFC 2775 Internet Transparency [Електронний ресурс] / B. Carpenter // Network Working Group. – Електрон. дані. – 2000. – February. – Режим доступу: <http://www.ietf.org/rfc/rfc2775.txt>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

універсальної логічної схеми адресації, а також механізму, за яким пакети можуть проходити від джерела до одержувача по суті незмінними.

Поряд з технічними принципами функціонування Інтернету, принципами його внутрішньої будови на міжнародному рівні формуються принципи зовнішнього інституційного управління Інтернетом, що пов'язано з глобальною основою Інтернету та його впливом на політичні, соціально-економічні, культурні та багато інших питань, пов'язаних з розвитком людства

Як нами вже зазначалося, перші спроби визначити принципи управління Інтернетом на міжнародному рівні були здійснені під час ВСІС. Туніська програма для інформаційного суспільства відобразила питання державної політики в окремому розділі з назвою «*Управління Інтернетом*». Поряд з питаннями присвоєння імен та адрес в Інтернеті в програмі йдеться про управління критичними ресурсами Інтернету, захищеність і безпеку Інтернету, доступність і захист прав споживачів, рівноправ'я і можливості в користуванні Інтернетом, технічні і нормативні, а також етичні питання розвитку Інтернету, що вимагають підтримання діалогу між усіма заінтересованими сторонами¹.

Наявність широкого постійного діалогу на глобальній основі сприяла виробленню міжнародно-правових документів, що визначають принципи управління Інтернетом.

Комітет Міністрів Ради Європи у 2011 р. прийняв Декларацію про принципи управління Інтернетом. Цих принципів десять: 1) права людини, демократія та верховенство права; 2) багатостороннє управління; 3) обов'язки держав; 4) сприяння користувачам Інтернету; 5) універсальність Інтернету; 6) цілісність Інтернету; 7) децентралізована організація; 8) архітектурні принципи (відкриті стандарти та взаємна сумісність, а також наскрізна природа

---

¹Туніська програма для інформаційного суспільства, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 50–75.

Інтернету); 9) мережева відкритість; 10) культурно-мовне розмаїття та розвиток¹.

Якщо порівняти згадані принципи та Женевську декларацію принципів інформаційного суспільства, то побачимо: в Декларації Ради Європи проголошені принципи притаманні не лише управлінню Інтернетом, а й питанням розвитку інформаційного суспільства, навіть більшою мірою, останнім. При цьому суто «інтернетівськими» є принципи універсальності, цілісності й відкритості, а також архітектурні принципи.

У 2012 р. приймається Стратегія Ради Європи з управління Інтернетом на 2012–2015 роки. У Стратегії визначено шість напрямків діяльності Ради Європи: 1) захист універсальності, цілісності та відкритості Інтернету; 2) максимізація прав та свобод користувачів Інтернету; 3) зміцнення захисту недоторканності приватного життя та персональної інформації; 4) поширення верховенства права та ефективного співробітництва у сфері протидії кіберзлочинності; 5) максимізація потенціалу Інтернету з метою сприяння демократії та культурному розмаїттю; 6) захист та забезпечення прав дітей і молоді².

Перший із згаданих у Стратегії напрямків спрямований саме на захист технічних «цінностей» Інтернету, таких як універсальність, цілісність та відкритість, що зафіксовані як принципи управління Інтернетом у Декларації Ради Європи. Інші напрямки відповідають публічно-правовим цінностям, таким як боротьба із кіберзлочинністю, а також інтересам користувачів Інтернету, їх правам і свободам. Тобто, «гуманітарним цінностям» Інтернету, що є пріоритетними в діяльності Ради Європи.

---

¹ Declaration by the Committee of Ministers on Internet governance principles (adopted by the Committee of Ministers on 21 September 2011 at the 1121st meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Strasbourg, 2011. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835773>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Internet Governance – Council of Europe Strategy 2012-2015, 15 March 2012, CM(2011)175 final [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/Documents/Internet%20Governance%20Strategy/Internet%20Governance%20Strategy%202012%20-%202015.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Спробу розширити коло принципів управління Інтернетом за рахунок доповнення правових аспектів економічних відносин в Інтернеті, т.зв. «інтернет-економіки», зробила ОЕСР, прийнявши Рекомендацію щодо принципів політики стосовно Інтернету в 2011 р.

Рекомендація налічує чотирнадцять принципів, для врахування яких під час розроблення та перегляду своєї політики в сфері інтернет-економіки, закликають країни-члени, у співпраці з усіма зацікавленими сторонами¹:

- 1) заохочувати і захищати глобальний вільний потік інформації;
- 2) сприяти відкритому, розподіленому і взаємопов'язаному характеру Інтернету;
- 3) сприяти інвестиціям та конкуренції в високошвидкісних мережах та послугах;
- 4) стимулювати і забезпечувати транскордонне надання послуг;
- 5) заохочувати багатостороннє співробітництво в політичних процесах розвитку;
- 6) сприяти розробці добровільних кодексів поведінки;
- 7) розвивати потенціал, щоб принести загальнодоступні надійні дані в процес прийняття рішень;
- 8) забезпечувати прозорість, справедливий процес та підзвітність;
- 9) зміцнювати узгодженість та ефективність захисту приватності на глобальному рівні;
- 10) максимізувати індивідуальні можливості;
- 11) сприяти творчості та інноваціям;
- 12) обмежувати відповідальність інтернет-посередників;
- 13) заохочувати співробітництво з метою сприяння безпеці в Інтернеті;
- 14) надавати відповідного пріоритету зусиллям правоохоронних органів.

Отже, в цьому документі принципи управління Інтернетом сформульовані другим пунктом після принципу вільних потоків інформації у фразі «сприяти

---

¹ Recommendation on Principles for Internet Policy Making, OECD, 2011 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/innovation/48289796.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

відкритому, розподіленому і взаємопов'язаному характеру Інтернету». Інші пріоритети здебільшого стосуються взаємодії між економічними суб'єктами, що носять приватноправовий характер.

Однак вимір «економічних цінностей» Інтернету не може розглядатися ізольовано від «гуманітарного» аспекту. Адже така економічна свобода, як вільні транскордонні потоки інформації, нерозривно пов'язана з політичною свободою передачі інформації незалежно від кордонів, проголошеною в статті 19 МПГП. А права споживачів інформаційних послуг є також їх громадянськими і політичними правами на свободу вираження, доступу до інформації, захисту приватності тощо.

Рекомендація ОЕСР щодо принципів політики стосовно Інтернету виявилася однобічною, оскільки не врахувала інтереси громадянського суспільства, що охоплюються концепцією «гуманітарної цінності» Інтернету. На підтвердження цієї тези звернемося до принципу №12, який проголошує обмеження відповідальності інтернет-посередників (інтернет-провайдерів). У Комюніке, яке є додатком до Рекомендацій, зокрема зазначається:

«Відповідні обмеження відповідальності для інтернет-посередників мають та продовжуватимуть надалі відігравати важливу роль, зокрема стосовно контенту третіх сторін. Інтернет-посередники, так само як й інші зацікавлені сторони, можуть і повинні відігравати важливу роль у виявленні та запобіганні незаконній діяльності, шахрайству та оманливій і недобросовісній діяльності, що здійснюється в їхніх мережах і послугах, а також просуванні економічного зростання...»¹

Формулювання викликало заперечення з боку громадянського суспільства, оскільки фактично не обмежує відповідальність постачальників послуг з доступу до Інтернету за незаконну діяльність третіх осіб, а навпаки, зобов'язує їх брати участь у протидії незаконній діяльності, виступаючи у ролі цензора в мережі.

---

¹ *Ibid.*

З цього приводу професор Сіракузького університету М. Мьоллер справедливо зауважує:

«В тому й річ, що немає консенсусу з двох ключових принципів ОЕСР в комюніке: 1) роль захисту прав інтелектуальної власності та 2) межі відповідальності посередника. Так чи інакше, завдадуть якоїсь шкоди принципи ОЕСР у національній та міжнародній політиці чи ні, вони недобре вчинили, зробивши вигляд, що є консенсус на принциповому рівні, коли, вочевидь, такого немає»¹.

Відсутність єдності у поглядах на окремі спірні нетехнологічні принципи управління Інтернетом з боку держав, приватного сектора та громадянського суспільства вимагає продовження тривалого діалогу між усіма зацікавленими сторонами. У зв'язку з цим роль національних, регіональних та міжнародного форумів з управління Інтернетом є ключовою. Прийняття ж узгодженого «набору» принципів має відбутися на найвищому представницькому рівні.

Форум з питань управління Інтернетом став місцем для більш широкого обговорення принципів управління Інтернетом. На 6-му ФУІ в Найробі (2011) Рада Європи організувала семінар за назвою: «Конституційний момент в історії Інтернету». Дискусія була продовжена на 7-му ФУІ в Баку (2012), коли було запропоновано розглянути різні проекти з «поліпшення взаємодії».

На 8-му форумі ФУІ в Балі (2013) вперше головні спонсори різних проектів – Організація економічного співробітництва та розвитку, Рада Європи, уряди Росії, Китаю та Індії, бразильський координаційний інтернет-центр (*cgi.br*), «Асоціація за прогресивні комунікації» та «Глобальна мережева ініціатива» – сіли за один стіл. Вони дійшли висновку про доцільність переходу від «поліпшення взаємодії» до «активізації співпраці», і спробувати «глобалізувати» і «мультистейкхолдеризувати» процес прийняття принципів управління Інтернетом. Однією з ідей було сформувати «Проектну групу» у співпраці з «Динамічною коаліцією за принципи і права в Інтернеті» і

---

¹ *Mueller, M. Civil Society defects from OECD Internet Policy Principles [Електронний ресурс] / Milton Mueller. – Електрон. дані. – 2011. – 28 June. – Режим доступу: <http://www.internetgovernance.org/2011/06/28/civil-society-defects-from-oecd-internet-policy-principles>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.*

представити на 9-му форумі ФУІ в Стамбулі (2014) проект документа, який міг би бути розглянутий і прийнятий на 10-му форумі ФУІ в 2015 р.

23-24 квітня 2014 р. в Бразилії, в Сан-Паулу, відбулася Глобальна багатостороння конференція стосовно майбутнього управління Інтернетом, що пройшла під назвою «НетМундіаль». Результатом підготовки та проведення конференції є внесок, який зробили зацікавлені сторони – уряди держав, громадянське суспільство, індустрія (бізнес-сектор), технічна та академічна спільноти, – 188 пропозицій, що були покладені в основу заключного акта конференції – Багатосторонньої декларації. Крім того, у ході дводенного заходу учасники з 97 країн мали можливість зробити свій внесок у підсумковий документ. Під час засідань було розглянуто 1370 зауважень, висловлених громадськістю до проекту Декларації.

Декларація складається з двох частин: принципів управління Інтернетом та Дороговказу майбутньої еволюції екосистеми управління Інтернетом. Самі ж принципи також можна умовно поділити на матеріальні, що стосуються основоположних цінностей, та процесуальні, присвячені процесу управління Інтернетом. Фактично Декларація узагальнила всі ті принципи управління Інтернетом, які упродовж останніх років приймалися на різних рівнях різними форумами, міжурядовими та громадськими організаціями.

Визнаючи, що Інтернет є глобальним ресурсом, який повинен управлятися в спільних інтересах, було окреслено такі фундаментальні принципи функціонування та еволюції Інтернету:

- права людини та загальнолюдські цінності. Права, якими люди користуються офф-лайн повинні також захищатися он-лайн, що включає: свободу поглядів та їхнього вираження, приватність, доступність он-лайнових ресурсів для осіб з обмеженими можливостями, свободу інформації та доступу до інформації, право на розвиток за допомогою Інтернету;

- захист (обмеження відповідальності) комунікаційних посередників, що не несуть відповідальності за передавання нелегального контенту;

- культурне та мовне розмаїття;

- єдиний та неподільний простір – глобально пов’язана, єдина, стабільна, неподільна, доступна та в постійному розвитку мережа мереж, що дозволяє пакетам даних вільно пересуватися від користувача до користувача незалежно від законності контенту;

- безпека, стабільність та відмовостійкість;

- відкрита та розподілена архітектура з добровільним співробітництвом, колективним керівництвом та участю, що підтримує відкрити, від користувача до користувача, сутність;

- простір, що сприяє стійкій інновації та креативності в сприятливому середовищі.

До процесуальних принципів управління Інтернетом у Багатосторонній декларації віднесено:

- багатосторонність – повноцінне залучення та відповідальна участь усіх зацікавлених учасників / сторін, включаючи уряди, приватний сектор, технічну і наукову спільноту та користувачів, у процесах управління Інтернетом;

- відкрита, повноцінна та збалансована участь у націленому на спільне порозуміння управління;

- прозорість: прийняті рішення повинні бути простими у розумінні, процеси задокументовані та супроводжуватися погодженими процедурами;

- підзвітність, що передбачає механізми «стримувань і противаг» та перегляду;

- всеосяжність та рівноправність, відкритість процесів прийняття рішень за висхідним «знизу догори» принципом;

- розподіленість функцій у децентралізованій багатосторонній екосистемі;

- колективність, що відображає доробки та інтереси всіх зацікавлених сторін;

- сприяння повноцінній участі всіх осіб, яких стосується процес управління Інтернетом;

- доступність та безперешкодність, що має за мету просувати загальнодоступний, недорогий та високоякісний доступ за рівних можливостей;

- динамічність, орієнтація на майбутнє та технічна нейтральність.

Окрему увагу приділено відкритим стандартам, що завдяки відкритому та погодженому обговоренню забезпечують загальнодоступність до унікальної, взаємодіючої, стійкої, стабільної, децентралізованої, безпечної та взаємопов'язаної мережі. Наголошено, що стандарти повинні відповідати правам людини та сприяти розвитку й інноваціям.

Важливим є загальносвітове схвалення вищезазначених принципів, прийнятих консенсусом на широкій репрезентативній основі за участі всіх зацікавлених сторін. Багатосторонню декларацію не випадково порівнюють із Загальною декларацією прав людини, яка не являє собою міжнародний договір, обов'язковий до виконання державами, проте є надзвичайно авторитетним джерелом універсального звичаєвого міжнародного права.

Через консенсуальний характер прийняття Декларації до її тексту не увійшов принцип мережевої нейтральності. Щодо цього принципу існують протилежні погляди зацікавлених сторін всередині бізнесової спільноти, так і серед держав.

Проте в документі наголошується на прихильності до концепції «Відкритого Інтернету» та необхідності продовження дискусії щодо мережевої нейтральності на черговому ФУІ.

Громадянські організації висловили свої зауваження до фінального тексту Декларації у заяві, що була оприлюднена організацією «Bestbits». Зокрема, поряд із схваленням дій Бразильського уряду щодо організації самого заходу із залученням представників громадянського суспільства до процесу вироблення політики були висловлені зауваження щодо неврахування низки ключових питань, що перебувають у сфері впливу недержавного сектора. Серед них: неадекватне реагування на проблему мережевої нейтральності; неналежне відображення стурбованості громадської спільноти фактами суцільного (масового) неконтрольованого стеження, яке суперечить правам людини і принципу пропорційності у втручання в ці права у визначених законом випадках.

Натомість, згадування про звільнення від відповідальності посередників (передавачів інформації), яке може сприйматися позитивно, затьмарено забарвленим формулюванням про припустимість обмеження права на свободу вираження думок та приватність. На думку авторів заяви, Декларація не повною мірою просуває ідею захисту основоположних прав та пошуку компромісу для влади між різними зацікавленими групами¹.

У коментарі, оприлюдненому в європейському журналі з цифрових прав «EDRI-gram», оцінка результатів «НетМундіаля» є ще більш гострою, а Декларація називається «документом лобістів від уряду та бізнесу Сполучених Штатів». Зокрема зазначається, що «наростаюча проблема відповідальності посередників, які «волютаристськи» і свавільно блокують або видаляють контент внаслідок примусу держави, всупереч основним принципам міжнародного права, не визнаються як такі. І навіть гірше: це активно заохочується – підсумковий документ закликає до приватного підтримання правопорядку через «співробітництво між усіма зацікавленими сторонами, ... спрямоване на виявлення та реагування на незаконну діяльність у відповідності зі «справедливим процесом»².

Дж. Макнамії, автор зазначеної статті, задає риторичні запитання, що означає «справедливий процес» у реальному житті, де транснаціональні корпорації будуть забезпечувати правопорядок власними силами, і навіть, коли їхні контрактні умови передбачають можливість блокування, фільтрації, знищення, вилучення або втручання у приватні дані, цим компаніям вигадувати «справедливий процес». Як приклад, зазначається, що компанія *Google* вже впровадила законодавство США про авторські права на глобальній основі, *Microsoft* уже наділила себе правом читати електронне листування, *GoDaddy* привласнила право видаляти доменні імена, *VISA* має право відслідковувати платежі. Зрозуміло, що ні про «справедливість», ні про «процес» мова не йде.

¹ Civil society closing statement at NETmundial 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bestbits.net/netmundial-response/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² *McNamee, J.* NETmundial, multistakeholderism and fair process [Електронний ресурс] / Joe McNamee // EDRI-gram biweekly newsletter about digital civil rights in Europe. – Електрон. дані. – 2014. – № 12.9 – Режим доступу: <https://edri.org/enditorial-netmundial-multistakeholderism-and-fair-process>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

Наразі відсутній міжнародний договір, який би перешкоджав включати до контрактів положення, що обмежують права користувачів і дозволяють такі дії¹.

Слід відмітити, що проект Декларації передбачав можливість використання міжнародно-правових договорів як інструменту для вирішення питань, що стосуються таких специфічних тем з управління Інтернетом (розділ 3), як безпека та стабільність, зокрема з питань юрисдикції і взаємодії у правоохоронній сфері, інформаційної безпеки та запобігання кіберзлочинності. В остаточній редакції слова про міжнародно-правові договори були замінені на *міжнародне співробітництво*, що підтверджує тезу про незацікавленість транснаціональних компаній підпадати під дію міжнародного права із захисту прав людини.

Проте, попри критику Багатостороння декларація, прийнята консенсусом за участі всіх зацікавлених сторін, є вкрай важливим документом, в якому затверджені конкретні завдання щодо подальшого розвитку на організаційному рівні. Зокрема, стосовно реформування функцій з адміністрування асигнування імен та номерів (ІАНА), що має завершитися до жовтня 2015 р.

Ідеться також про глобалізацію ІКАНН, що має забезпечити її підзвітність не лише Уряду Сполучених Штатів, а й іншим державам та зацікавленим сторонам, що представляють глобальне співтовариство. Ці два взаємопов'язані питання є ключовими для подальшої еволюції екосистеми управління Інтернетом.

Важливі для України положення щодо розвитку національного багатостороннього механізму управління Інтернетом містяться у Дороговказі майбутньої еволюції управління Інтернетом (п.3, п. 4 розділу 1):

«3. Представники зацікавлених сторін, призначені для виконання багатосторонніх процесів управління Інтернетом, повинні відбиратися відкритим, демократичним і прозорим способом. Різні групи зацікавлених

---

¹ *Ibid.*

сторін повинні самостійно управляти своїми процесами, заснованими на всеосяжних, публічно відомих, чітко визначених і підзвітних механізмах.

4. Існує необхідність розвивати багатосторонні механізми на національному рівні, враховуючи той факт, що значну кількість питань з управління Інтернетом необхідно вирішувати саме на цьому рівні. Національні багатосторонні механізми повинні служити зв'язком між локальними дискусіями, регіональними та глобальними процесами. Отже, вільна координація та діалог між цими різними сферами є вкрай важливими»¹.

Таким чином, Багатостороння декларація може послужити основою та дороговказом для розбудови національного багатостороннього механізму управління Інтернетом в Україні. Для розробки відповідного документа корисним є Кодекс добродійної практики з інформування, участі та прозорості в управлінні Інтернетом, спільно схвалений Асоціацією прогресивних комунікацій, ЄСК ООН та Радою Європи у 2010 р.²

З метою втілення «принципів НетМундіалю» в процесі національного управління Інтернетом, автором цього дослідження на основі зазначеного Кодексу, розроблено проект відповідного Меморандуму, що був представлений на парламентських слуханнях у Верховній Раді України в 2014 р. (додаток 1).

Для нашої держави вкрай важливим є розробка нового та удосконалення існуючого законодавства у сфері використання Інтернету. Членство в Раді Європи та участь в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод покладають на Україну зобов'язання у сфері дотримання прав і свобод людини. Рада Європи постійно приділяє увагу захисту прав людини в он-лайнному середовищі та наголошує, що стандарти і цінності Ради Європи застосовуються як до офф-лайнного, так і до он-лайнного середовища. Ця теза неодноразово

---

¹ NetMundial Multistakeholder Statement, Sao Paulo, April 24, 2014 [Electronic source]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://netmundial.br/netmundial-multistakeholder-statement/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Code of good practice on information, participation and transparency in internet governance [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://www.intgovcode.org/images/c/c1/COGP_IG_Version_1.1_June2010.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

повторювалася в різних контекстах в інших рекомендаціях і деклараціях Комітету Міністрів і резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Комітет Міністрів Ради Європи приділяє постійну увагу питанням гарантування свободи вираження в Інтернеті, адже ця свобода забезпечила розвиток Інтернету та його поширення по всьому світу як інфокомунікаційного засобу.

В Декларації про свободу комунікацій в Інтернеті від 28 травня 2003 р.¹ Комітет Міністрів застеріг держави від здійснення попереднього контролю контенту, розміщеного в Інтернеті, за допомогою загальних заходів з фільтрації та блокування, а також закликав дотримуватися умов статті 10 (2) Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зокрема вживати заходи на основі прийняття попереднього або остаточного рішення про незаконність чітко визначеного контенту компетентними національними органами з дотриманням критерію пропорційності, впливає також з практичного тлумачення цих положень Конвенції Європейським Судом з прав людини. Єдиним прийнятним винятком із загальної заборони попередньої цензури в Інтернеті є встановлення фільтрів для захисту неповнолітніх, зокрема в місцях, доступних для них – школах, бібліотеках тощо.

У подальшому вимога щодо попередження державної і приватної цензури була висловлена в Декларації про права людини і верховенство права в інформаційному суспільстві² від 13 травня 2005 р. А Рекомендація про заходи з пропагування поваги свободи слова та інформації з огляду на інтернет-фільтри

---

¹ Declaration of the Committee of Ministers on freedom of communication on the Internet, adopted by the Committee of Ministers on 28 May 2003 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2003. – 28 May. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=37031&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D3833>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Declaration of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society CM(2005)56 final, 13 May 2005 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=849061>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

включає в себе керівні принципи використання та управління інтернет-фільтрами в цілому і, зокрема, у сфері захисту дітей та молоді¹.

Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам про заходи щодо пропагування суспільної цінності Інтернету підкреслює значну залежність людей від Інтернету як найважливішого інструменту в їх повсякденній діяльності (комунікації, отриманні інформації, знань, здійсненні комерційних операцій) і зумовленого цим закономірного очікування, що інтернет-послуги будуть доступними і недорогими, безпечними, надійними і відмово-стійкими². Позиція Ради Європи та держав-членів є принциповою, адже для гарантування повної участі людей у соціальній та економічній діяльності в Інтернеті та для ефективної реалізації демократичної громадянської відповідальності держави зобов'язані забезпечити всі права та основоположні свободи людини в он-лайн-середовищі, включно з правом на повагу до приватного життя, правом на свободу віросповідання, заборонаю дискримінації, захистом людської гідності, правом на свободу зборів та об'єднань, правом на захист власності, правом на освіту та забезпечення відкритості і безпеки в Інтернеті.

Комітет Міністрів Ради Європи не залишив поза увагою політичні пріоритети у сфері розвитку інформаційного суспільства, що були проголошені міністрами, відповідальними за політику інформаційного суспільства держав-членів Європейського Союзу та Європейської економічної зони, у Гранадській міністерській декларації про цифровий порядок денний для Європи³ та, згодом, Європейською комісією в рамках повідомлення «Цифрова програма дій для

---

¹ Recommendation CM/Rec(2008)6 of the Committee of Ministers to member states on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec%282008%296&Language=lanEnglish&Ver=original>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

² Recommendation CM/Rec(2007)16 of the Committee of Ministers to member states on measures to promote the public service value of the Internet [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1207291>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

³ The Granada Ministerial Declaration on the European Digital Agenda, Spain, 19 April 2010 [Електронний ресурс] // The European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2010. – 19 April. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/pdf/press/ks7rada.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

Європи»¹. Серед них, напрямки діяльності для підвищення економічної активності та забезпечення економічних і соціальних переваг для європейських громадян в он-лайн-середовищі.

Прийнявши Декларацію про «Цифрову програму дій для Європи»², Комітет Міністрів Ради Європи підтвердив та підтримав відповідні цілі політики Європейського Союзу, що пропагують суспільну цінність Інтернету, встановлюють важливі орієнтири для його доступності для всіх громадян і також вирішують проблеми зміцнення цифрової економіки на благо як громадян, так і бізнесу, прокладаючи шлях до створення єдиного ринку для інтернет-контенту та продукції в державах-членах Європейського Союзу.

Гранадська міністерська декларація та «Цифрова програма дій для Європи» підтримують науково-дослідні та інноваційні стратегії ІКТ, що мають суспільну цінність у вирішенні проблем освіти, навколишнього середовища, енергетики, охорони здоров'я і демографічних проблем. Наріжним каменем політики ЄС стосовно Інтернету є орієнтир на користувачів Інтернету як активних учасників і компетентних партнерів у розвитку цифрового суспільства та їх потреби щодо розширення спроможності повною мірою використовувати економічні, соціальні і культурні можливості та переваги, пропоновані в Інтернеті та ІКТ.

Гранадська міністерська декларація та Цифровий порядок денний для Європи мають за мету сприяти створенню, виробництву і розповсюдженню творчого контенту, в тому числі культурно-публіцистичного характеру в он-лайн-середовищі. В цьому відношенні вони сигналізують, зокрема, про необхідність прийняття бізнес-моделей, пов'язаних з інтелектуальною власністю. Крім того, вони підтверджують актуальність державної політики в галузі оцифрування і розповсюдження європейської культурної спадщини з

---

¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of regions: A Digital Agenda for Europe, COM(2010)245 [Електронний ресурс] // The EUR-LEX : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN). – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

² Declaration of the Committee of Ministers on the Digital Agenda for Europe, 29 September 2010 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – 29 September. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678251#P21_2774. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

метою пропагування базових цінностей плюралізму і культурного та мовного розмаїття.

Низка документів Ради Європи, що стосуються захисту і реалізації прав та основоположних свобод в Інтернеті, поділяють бачення й цілі напрямків діяльності вищезгаданої Гранадської декларації та «Цифрової програми дій для Європи». Спільність цілей, що переслідують Рада Європи та Європейський Союз у питаннях державної політики відносно управління Інтернетом, також підкреслюється в рамках загальноєвропейського діалогу з питань управління Інтернетом (*ЄвроДІГ*), який активно підтримує Рада Європи.

Приймаючи Декларацію про мережеву нейтральність¹, Комітет міністрів Ради Європи виходив з пріоритетності прав людини над комерційними інтересами ІКТ-індустрії. Вільний обмін ідеями та інформацією, що в сучасному суспільстві забезпечується електронними комунікаціями, вимагає створення необхідних ринкових умов. Конкурентоспроможне середовище, в якому заохочуються інновації, забезпечується доступність та продуктивність мережі і зниження витрат, – все це сприяє вільній циркуляції широкого кола послуг і контенту в Інтернеті. Натомість, практика обмеження контенту і послуг або ускладнення в підключенні пристроїв, що здійснюється під час адміністрування трафіку в мережах, може негативно впливати на право користувачів на доступ і поширення інформації в Інтернеті, гальмуватиме розробку та впровадження нових інструментів і послуг.

З огляду на вищезазначене, у Декларації наголошується, що користувачі повинні мати максимально повний доступ до інтернет-контенту, програм та послуг за власним вибором, незалежно від того, пропонуються вони безкоштовно чи платно, використовуючи відповідні пристрої за своїм вибором – отже, на недискримінаційній основі. Зазначений принцип визнається стрижневим для розвитку інфраструктури і доступу до неї користувачів і постачальників послуг, контенту або програм.

---

¹ Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality (Adopted by the Committee of Ministers on 29 September 2010 at the 1094th meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – 29 September. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678287>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Разом з тим, адміністрування трафіку, що є технічно необхідним для надання послуг з його передачі, не виключає можливість застосування певних обмежувальних заходів. У Декларації наголошується на необхідності оцінювання таких заходів на відповідність критеріям пропорційності, доречності і періодичного перегляду, аби уникати невинуватної дискримінації. Крім того, повинні бути впроваджені механізми інформування користувачів і постачальників послуг про будь-які заходи управління мережею, які впливають значним чином на доступ до контенту, програм або послуг. Наголошується на необхідності процедурних гарантій, з урахуванням вимог закону, для оскарження рішень мережевого управління і, при необхідності, для стягнення відшкодування.

Третя із Декларацій, ухвалених Комітетом міністрів Ради Європи 29 вересня 2010 р., присвячується питанням управління ресурсами IP-адрес¹. Знову посиляючись на застосування основних прав, а також стандартів і цінностей Ради Європи в он-лайн середовищах і, зокрема в Інтернеті, як і в реальному світі (без розрізнення он-лайн /офф-лайн), Комітет міністрів закликав держави-члени, у співпраці з відповідними зацікавленими сторонами (приватним сектором та громадянським суспільством), пропагувати суспільну цінність Інтернету. Цей поклик виходить з розуміння, що громадяни значною мірою покладаються на Інтернет, який є найважливішим інструментом у повсякденній діяльності, та, закономірно, що інтернет-послуги будуть доступними і недорогими, безпечними, надійними і безперервними. Держави-країни повинні, зокрема, заохочувати приватний сектор зробити внесок у пропагування суспільної цінності Інтернету для всіх і розробити державну політику для доповнення ринкових сил там, де їх недостатньо. Йдеться про IP-адреси, що використовуються в системі доменних імен, та є важливими для функціонування Інтернету.

---

¹ Declaration of the Committee of Ministers on the management of the Internet protocol address resources in the public interest, 29 September 2010 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678299#P10_731. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

Серед потенційних ризиків для права на повагу до приватного життя, гарантованого статтею 8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також права на справедливе поводження з персональними даними, закріпленого в Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (ETS № 108), у Декларації наводяться приклади використання ідентифікаційних ознак, які входять до IP-адреси пристроїв, що використовуються для підключення до Інтернету, і надають можливість профілювання діяльності користувачів і комунікацій. Наявна можливість зловживань або необґрунтованого стеження за даними трафіку, генерованого в результаті використання мобільних пристроїв та інших приладів, підключених через інтернет-протоколи. А отже інформація про діяльність і зв'язки користувачів, а також дані трафіку, є персональними даними, з якими слід поводитися у відповідності зі стандартами Ради Європи.

Рада Європи знову звернула увагу на специфічні проблеми, пов'язані із захистом прав людини та адмініструванням системи доменних імен у 2011 р. Декларація Комітету Міністрів про захист свободи слова та інформації і свободи зібрань та об'єднань стосовно доменних імен та доменних стрінгів в Інтернеті¹, прийнята Комітетом міністрів 21 вересня 2011 р., посилається на резолюцію про управління Інтернетом та критичними ресурсами мережі Інтернет, прийняту міністрами держав, що беруть участь у першій конференції міністрів Ради Європи, відповідальних за ЗМІ і нові комунікаційні послуги, що відбулася в Рейк'явіку 28 і 29 травня 2009 р., і запрошує компетентні органи Ради Європи до взаємодії з відповідними корпораціями, установами та іншими організаціями, які управляють або роблять внесок в управління простором доменних імен з метою належного врахування у рішеннях вимог міжнародного права, включаючи міжнародне право захисту прав людини. Комітет міністрів висловив підтримку визнання державами-членами необхідності застосування

---

¹ Declaration by the Committee of Ministers on the protection of freedom of expression and information and freedom of assembly and association with regard to Internet domain names and name strings, 21 September 2011 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2011. – 21 September. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835805&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

фундаментальних гарантій прав на управління доменними іменами; попередив про ризик надмірного регулювання простору доменних імен та строк доменних імен для реалізації свободи вираження думок і права на отримання та поширення інформації, свободи зібрань і об'єднань, як форми втручання, наголосивши, що будь-яке регулювання має відповідати умовам статей 10 і 11 Європейської конвенції про захист прав людини і відповідного прецедентного права Європейського суду з прав людини.

З огляду на те, що нова медійна екосистема заснована на приватноправових відносинах, учасниками яких виступають користувачі (споживачі) інформаційних послуг та їх постачальники, Комітет міністрів Ради Європи не міг оминати своєю увагою питання захисту свободи вираження думок і свободу зібрань у цій сфері. Декларація про захист свободи вираження думок і свободу зібрань та об'єднань у сфері приватних інтернет-платформ та інтернет-провайдерів¹, прийнята Комітетом міністрів 7 грудня 2011 р., наголошує на важливості приватних платформ, які, перебуваючи в приватному управлінні, становлять значну частину публічної сфери, оскільки сприяють дискусіям з питань, що викликають суспільний інтерес; в деяких випадках, вони можуть виконувати, аналогічно традиційним ЗМІ, роль соціального «сторожового пса», і продемонстрували свою корисність для позитивних змін у реальному житті. Представники громадянського суспільства, правдошукачі та правозахисники, все більше покладаються на соціальні мережі, блоги, веб-сайти та інші засоби масової комунікації в цілому, для отримання та обміну інформацією, публікації контенту, взаємодії, спілкування та об'єднання один з одним. Зважаючи на зазначене, Комітет міністрів застеріг держави-члени від вчинення політично мотивованого тиску на приватні інтернет-платформи та інтернет-провайдерів, атак на сайти незалежних ЗМІ, правозахисників, дисидентів, правдошукачів і нових суб'єктів ЗМІ.

---

¹ Declaration of the Committee of Ministers on the protection of freedom of expression and freedom of assembly and association with regard to privately operated Internet platforms and online service providers, 7 December 2011 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2011. – 7 Dec. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1883671>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

У квітні 2012 р. Комітет міністрів зважив на загрози правам людини, що можуть спричинитися в соціальних мережах. Рекомендація про захист прав людини у сфері соціальних мережесервісів¹ визнає, що соціальні мережі є рушійними силами прав людини та каталізаторами демократії. Однак право на приватність та повагу до людської гідності може також опинитися під загрозою в соціальних мережах, які практикують дискримінацію. Загрози виникають через відсутність правових та процедурних заходів безпеки, недостатній захист дітей та молоді від шкідливого контенту або поведінки; відсутність поваги до прав інших людей, відсутність налаштувань конфіденційності за замовчуванням для користувачів; відсутність прозорості цілей, для яких збираються і обробляються особисті дані.

Звертаючись до держав-членів, Комітет міністрів наголошує на необхідності: співробітництва з приватним сектором, вироблення підходів саморегулювання і спільного регулювання поведінки та стандартів для використання соціальних мереж; розвитку і просування послідовних стратегій стосовно захисту і заохоченню поваги прав людини в сфері соціальних мереж, відповідно до положень ЄКПЛ (зокрема, до статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), статті 10 (свобода вираження думок) і статті 11 (свобода зборів і об'єднань)) і Конвенції про захист стосовно автоматизованої обробки персональних даних (ETS № 108).

Серед завдань, до яких повинні залучатися провайдери соціальних мереж у партнерстві з урядами та громадянським суспільством, значаться такі:

- забезпечити середовище для користувачів соціальних мереж, що дозволятиме їм надалі реалізовувати свої права і свободи;
- підвищити обізнаність користувачів, за допомогою чіткої і зрозумілої мови, щодо можливих проблем стосовно прав людини і способів уникнути негативного впливу на права інших людей при використанні цих послуг;

---

¹ Recommendation CM/Rec(2012)4 of the Committee of Ministers to member States on the protection of human rights with regard to social networking services, 4 April 2012 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2012. – 4 April. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1929453&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

- захищати користувачів від шкоди, не обмежуючи свободу слова і доступ до інформації;
- підвищувати прозорість обробки даних і утримуватися від незаконної обробки персональних даних;
- впроваджувати механізми самоперевірки і спільного регулювання в разі необхідності для сприяння цілям, викладеним у додатку до цієї рекомендації;
- забезпечувати доступ до їх послуг для людей з обмеженими можливостями, підсилюючи таким чином їх інтеграцію та повноцінну участь у житті суспільства.

Підсумковим документом, прийнятим Радою Європи за результатами узагальнення накопиченого досвіду захисту прав людини он-лайн в державах-членах, тлумачення цих прав і свобод у практиці Європейського суду з прав людини і відповідних правових інструментах Ради Європи, став Посібник з прав людини для користувачів Інтернету (далі – «Посібник»), схвалений 16 квітня 2014 р. у формі Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам¹.

Рада Європи поширила всі існуючі в неї інструменти із захисту прав людини на сферу користування Інтернетом. Не обмежившись лише Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, у цій сфері діятимуть інші конвенції та інструменти Ради Європи, якими передбачається захист права на свободу слова, доступ до інформації, право на свободу зібрань, захист від кіберзлочинності, право на приватне життя та захист персональних даних.

Рекомендація пропонує державам-членам наступне:

- активно поширювати Посібник серед громадян, державних органів, суб'єктів приватного сектора та здійснювати конкретні заходи, спрямовані на їх застосування, з метою забезпечення реалізації користувачами в повному обсязі своїх прав і основоположних свобод у мережі;
- оцінювати, періодично переглядати та усувати в установленому порядку обмеження стосовно реалізації прав та свобод в Інтернеті, зокрема у тих

---

¹ Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, 16 April 2014 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2014. – 16 April. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2184807>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

випадках, коли вони не відповідають вимогам Конвенції у світлі відповідної практики Європейського суду з прав людини. Будь-яке обмеження повинне бути передбачене законом, бути необхідним у демократичному суспільстві для переслідування законної мети і пропорційним переслідуваній меті;

- забезпечувати доступ користувачів Інтернету до ефективних механізмів правового захисту у разі обмеження їхніх прав і свобод або в тому разі, коли вони вважають, що їхні права були порушені. Це вимагає поглиблення координації та співпраці між відповідними установами, структурами та спільнотами. Це також створює необхідність у залученні та ефективній співпраці з суб'єктами приватного сектора та організаціями громадянського суспільства. Залежно від національного контексту цей пункт може передбачати механізми відшкодування, подібні до тих, що забезпечуються органами, відповідальними за захист даних, національними правозахисними органами (наприклад, омбудсманами), судові процедури, гарячі лінії;

- сприяти координації з іншими державними і недержавними структурами в межах Ради Європи та поза її межами у сфері стандартів і процедур, які мають вплив на захист прав людини і основоположних свобод в Інтернеті;

- заохочувати приватний сектор до повноцінного діалогу з відповідними державними органами і громадянським суспільством з метою забезпечення їх відповідальності перед суспільством за свою діяльність і, зокрема, прозорості та підзвітності згідно з вимогами документа «Керівні принципи у сфері підприємницької діяльності та прав людини: реалізація курсу ООН на «захист, повагу, забезпечення механізмів правового захисту». Приватний сектор потрібно заохочувати до участі в поширенні Керівних принципів;

- заохочувати громадянське суспільство до підтримки поширення і застосування довідника, який має стати ефективним інструментом для користувачів Інтернету.

Посібник не запроваджує нових прав людини і свобод, натомість спрямовані на захист і забезпечення існуючих прав людини в он-лайнному

середовищі. У документі структурно виділені підрозділи, що відображають ті чи інші сфери практичного застосування прав людини в Інтернеті:

- доступ і недискримінація;
- свобода вираження думок та інформації;
- зібрання, об'єднання та участь;
- приватне життя та захист даних;
- освіта та грамотність;
- діти та молодь;
- ефективні механізми правового захисту.

Ключове місце в Посібнику відведено забезпеченню правового захисту у разі обмеження або порушення прав у сфері користування Інтернетом. Насамперед, такі засоби мають бути відомими, доступними, поміркованими з точки зору витрат і такими, що реально забезпечать відповідне відновлення обмежених або порушених прав. Ефективні механізми захисту можна отримати безпосередньо від провайдерів інтернет-послуг, державних органів та (або) національних правозахисних структур. Залежно від порушення ефективні механізми правового захисту можуть передбачати надання довідки, роз'яснення, відповіді, виправлення, вибачення, поновлення в правах, повторного підключення та компенсацію.

Отже, Україна має розробити та впровадити національні механізми реалізації прав і свобод користувачів Інтернету, зробити їх доступними для загалу, а правові інструменти захисту порушених прав – зрозумілими і ефективними. Свою роль у цьому процесі, окрім органів державної влади, мають відігравати громадянське суспільство та приватний сектор, зокрема, інтернет-індустрія.

Участь України в міжнародному співробітництві у сфері розвитку Інтернету є недостатньою. Основними причинами такої ситуації вважаємо недостатність матеріально-технічного, кадрового та наукового забезпечення цих процесів.

Виконанню цього та інших завдань сприятиме розроблена та впроваджена англомовна програма підготовки юристів-міжнародників освітньо-

кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю «Міжнародне інформаційне (кібер) право», яка пройшла апробацію упродовж 2013–2014 і 2014–2015 навчальних років в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Висновки

Інфосфера – система суспільних інформаційних відносин, які здійснюються суб'єктами права за допомогою використання існуючої на національному та глобальному рівнях інформаційної інфраструктури. Існуюча на глобальному рівні інформаційна інфраструктура не обмежена ані фізично, ані у правовому сенсі територіальними кордонами суверенних держав, бо складається із взаємопов'язаних інфраструктурних елементів на наднаціональному рівні. Розвиток міжнародно-правового регулювання інформаційної сфери зумовлений її транснаціональним характером, що впливає із взаємозв'язку внутрішньодержавної інформаційної інфраструктури із світовою (глобальною) інформаційною інфраструктурою.

Еволюція міжнародно-правового регулювання транскордонних інформаційних відносин, що слідує за революціями в технологіях, супроводжує перехід до інформаційного суспільства як сучасної історичної фази розвитку людства. Через транскордонний характер інформаційних відносин у цій глобальній інфосфері значною мірою зростає необхідність їх упорядкування шляхом обрання на глобальному рівні єдиних технічних, технологічних і нормативних підходів та застосування спільних узгоджених заходів. На універсальному рівні процес вироблення принципів інформаційного права набирає обертів і його рушієм виступає розвиток глобального інформаційного суспільства.

До основних функцій міжнародного права в інформаційній сфері слід віднести 1) *координуючу* – щодо вироблення єдиних правил поведінки в інформаційній сфері на міждержавному рівні; 2) *регуляторну* – спрямовану на впорядкування міжнародних інформаційних обмінів між невладними акторами (фізичними та юридичними особами приватного права) транснаціональних інформаційних відносин; 3) *забезпечувальну* – щодо дотримання державами (як первинними суб'єктами міжнародного права) «правил відповідальної поведінки» в інформаційній сфері в цілому та в кіберпросторі зокрема; 4)

охоронну – з підтримання міжнародного правопорядку в інформаційній сфері та покарання його порушників. Виконання міжнародним правом зазначених функцій сприяє соціальному прогресу, зумовленому розвитком інформаційної сфери.

Міжнародне регіональне (панєвропейське) право в інформаційній сфері випереджає у своєму розвитку міжнародне інформаційне право на універсальному рівні, що пов'язано із досягнутим рівнем уніфікованості підходів на національному рівні та безпосереднім впливом права Європейського Союзу, а також ефективним використанням інструментів «м'якого» права у формі рекомендацій та резолюцій. Спільною рисою розвитку міжнародного інформаційного права на універсальному та панєвропейському рівнях є детермінованість розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та викликаним ним постійним розширенням предметної сфери регулювання. Крім внутрішньогалузевого інституційного розвитку, що відображає адаптацію міжнародно-правового регулювання до змін у суспільному житті, викликаних розвитком науки і техніки, зокрема інформаційних технологій, відзначається значний вплив міжнародного права захисту прав людини на розвиток міжнародного інформаційного права. Практика застосування та захисту інформаційних прав людини на універсальному рівні (Комітетом ООН з прав людини) та регіональному рівні (Міжамериканським та Європейським судами з прав людини тощо), значною мірою впливає на розвиток міжнародного інформаційного права, його доктрини і практики.

Наукова дискусія щодо визнання за міжнародним інформаційним правом галузевого статусу в середовищі як вітчизняного, так і зарубіжного наукового співтовариства, ще перебуває на початковому рівні, що певним чином відображає історично сформоване «запізнювання» міжнародно-правового регулювання порівняно з внутрішньодержавним правом. Відсутність єдиних підходів спричиняється також неоднорідністю структури міжнародного інформаційного права, фрагментарністю правового регулювання та браком уніфікованої термінології.

Існує значний обсяг міжнародно-правових актів на універсальному та регіональному рівні, присвячених однорідним інформаційним відносинам, що дозволяє стверджувати про наявність ознак розгалуженого угруповання норм міжнародного інформаційного права. Під комплексною галуззю міжнародного права слід розуміти систему міжнародно-правових норм, що входять до неї з різних базових галузей міжнародного (публічного) права, і об'єднані єдиним предметом регулювання. У досліджених джерелах міжнародного інформаційного права визначається правовий режим, який має бути запроваджений в національному (внутрішньодержавному) праві до правових відносин, пов'язаних з транскордонною інфокомунікацією. На міжнародному рівні регулюються відносини між суб'єктами міжнародного права стосовно запровадження єдиних правил до інформаційних відносин незалежно від того, носять такі відносини внутрішньодержавний чи транснаціональний характер.

Основними *напрямами* міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері є: а) міжнародно-правове регулювання змісту поширюваної інформації (інформаційний контент), б) міжнародно-правове регулювання інформаційної і комунікаційної діяльності; в) міжнародно-правове регулювання використання таких обмежених інформаційних ресурсів, як позиція на геостаціонарній орбіті, радіочастотний спектр, телефонний номерний ресурс, номери та назви (доменні імена) в Інтернеті; г) міжнародно-правове співробітництво з питань інформаційної безпеки; д) міжнародно-правове регулювання використання інформаційно-комунікаційних технологій в інтересах людства, запобігання та подолання наслідків стихійних явищ тощо.

До міжнародно-правових інформаційних відносин можуть бути застосовані всі універсальні принципи міжнародного права. Комплексність міжнародного інформаційного права як галузі сучасного міжнародного права і пов'язана з цим насиченість його структури різноманітними правовими нормами, які входять у нього з інших галузей міжнародного права, викликає появу певного «набору» галузевих принципів.

Галузевими в міжнародному інформаційному праві є принципи: вільного (безперешкодного) поширення інформації через кордони; контролю держав над інформаційним змістом (контентом) та обмеження поширення забороненої в міжнародному праві інформації; санкціонування державами інформаційної діяльності за допомогою регулювання електрозв'язку та телерадіомовлення; раціонального, рівноправного, ефективного та економічного використання обмежених інформаційних ресурсів; економічного і соціального розвитку народів за допомогою ефективно діючого електрозв'язку; міжнародної взаємодопомоги; підтримання інформаційної безпеки тощо.

У класичний період історії розвитку міжнародного права, сформульовані в доктрині і ранніх правових джерелах принципи поваги до суверенітету держав в інформаційній сфері, невтручання у внутрішні справи інших держав шляхом поширення інформації та відповідальності за шкоду, заподіяну поширенням неправдивої або протизаконної інформації, отримують визнання і закріплення в міжнародному праві в ХХ ст.

Ліберальна доктрина свободи інформації, що ґрунтувалась на «важко завойованих» політичних і громадянських свободах, яку обстоювали капіталістичні країни, не сприймалась країнами соціалістичного табору через «безвідповідальну поведінку» преси і журналістів, які поширювали неправдиві повідомлення і ворожу пропаганду. При цьому капіталістичні країни не бачили для себе користі від прийняття конвенції про свободу інформації, що містила б послаблені стандарти свободи інформації.

Свобода інформації отримала своє міжнародне визнання завдяки розвитку міжнародного права захисту прав людини. Практика розгляду спорів, пов'язаних зі свободою інформації, міжнародними судами і квазісудовими інституціями, а також правові позиції, сформульовані в зауваженнях загального характеру і рекомендаціях договірних органів з прав людини, мали істотний вплив на розвиток інституту свободи інформації.

Проведений огляд джерел свободи інформації в міжнародному праві дозволяє стверджувати, що свобода інформації є фундаментом демократичного

суспільства і особистої свободи людини. Право на свободу інформації включає в себе як політичні, так і громадянські права, а тому не є однорідним за правовим змістом, що викликано нерівнозначністю інтересів, які лежать в його основі. Аналіз нормативного масиву інституту свободи інформації підтверджує тезу про нерозривність свободи інформації та контролю в контексті дотримання рамок, визначених міжнародним правом. Це вимагає врахування можливих або наявних наслідків від поширення того чи іншого інформаційного змісту (контенту), бо саме комунікація, у більшості випадків, є визначальною для настання чи ненастання юридичних наслідків.

Концепція права на комунікацію охоплює питання «доступу та участі», розглядаючи індивідуума не лише як споживача інформаційного продукту, одержувача повідомлень від засобів масової інформації, а як активного учасника суспільної комунікаційної діяльності, що є взаємодією і взаємовпливом у двосторонньому напрямку. Діяльність ЮНЕСКО у 70-х – 90-х роках ХХ ст. у сфері розвитку комунікаційної складової свободи інформації сприяла досягненню компромісу між прихильниками концепцій «вільного потоку інформації» та «нового світового інформаційного і комунікаційного порядку», що проявилось у розробці «Нової комунікаційної стратегії». Основними здобутками міжнародних політичних процесів в той період стало закладення міжнародно-правового фундаменту для розбудови глобального інформаційного суспільства на принципах «доступу та участі», що забезпечує також участь громадськості в прийнятті управлінських рішень публічними органами.

Доступ до Інтернету розглядається як нова парадигма права на комунікацію, як «важливий спосіб реалізації прав, свобод та участі в демократії», «рушій суспільного розвитку», що знайшло закріплення в документах Ради Європи, прийнятих на початку ХХІ століття. В законодавстві Європейського Союзу право на доступ до Інтернету зафіксоване як універсальна (загальнодоступна) послуга, що кожному гарантується якісно і за доступною ціною.

Сучасна концепція права на комунікацію включає раніше сформульовані доктринальні положення щодо подолання відставання в інформаційній сфері нерозвинутих країн та використання комунікацій в цілях розвитку, що знайшли закріплення в міжнародно-правових документах з питань розвитку інформаційного суспільства, в яких право на комунікацію розглядається як право «цифрової солідарності». Право на інфокомунікацію визнається фрагментарно у різних міжнародно-правових інструментах: договорах в галузі прав людини, в Конвенції Тампере 1998 року в контексті подолання наслідків стихійних лих, в Орхуській конвенції в аспекті забезпечення доступу громадськості до інформації про стан довкілля, в Статуті та Регламентах МСЕ – як право держав-членів на санкціонування інфокомунікацій та негативне зобов'язання утриматись від обмеження доступу до ІКТ й Інтернету, а також в актах таких міжнародних організацій, як ЮНЕСКО, ОЕСР та Рада Європи у різних соціально-економічних і політичних площинах.

У сучасному міжнародному праві питання інфокомунікаційного контролю врегульовані недостатньою мірою. В різних міжнародно-правових актах визначено п'ять видів забороненої інформації, до яких відноситься: 1) пропаганда війни, 2) виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, 3) пряме та публічне підбурювання до вчинення геноциду, 4) дитяча порнографія, 5) пропаганда тероризму. Зобов'язання щодо заборони зазначених видів інфокомунікації мають характер *erga omnes*, що виключає для держав можливість застосування застережень. У той же час міжнародному праву бракує регламентації правових рамок контролю за трьома різними формами вираження думок: а) вираження думки, яке є порушенням міжнародного права і може бути кримінально караним; б) вираження думки, яка не є кримінально карною, але може послужити підставою для обмеження і цивільного позову і; в) вираження думки, яке не може переслідуватися в кримінальному чи цивільному порядку, але, тим не менш, викликає

стурбованість з приводу терпимості, благопристойності та поваги по відношенню до інших.

За відсутності міжнародно-правових рамок демократичного контролю на національному рівні за діяльністю органів державної влади, уповноважених здійснювати заходи з перехоплення в телекомунікаційних мережах, існує значна загроза порушення прав і свобод людини системами тотального стеження в Інтернеті, що є наразі актуальним з огляду на розголошення відомостей про існування аналогічних систем в низці демократичних країн. На міжнародному рівні потребують визначення рамки та процедури здійснення державами інформаційного контролю з метою реалізації свого суверенітету.

Поняття державного суверенітету в інформаційній сфері знаходиться в процесі трансформації, викликаній розвитком інформацій та глобалізацією. На заміну концепції «інформаційного суверенітету» як функції контролю і регулювання потоків інформації, регуляторної монополії всередині держави та колективної монополії держав на участь у міжнародному процесі ззовні, приходить доктрина функціонального суверенітету як «відповідальності за захист». Норми, принципи та правила «відповідальної поведінки держав», запропоновані Групою урядових експертів у Доповіді, схваленій Генеральною Асамблеєю ООН у 2013 році, наповнюють нормативним змістом концепцію державного суверенітету в інформаційній сфері як відповідальності за підтримку миру, стабільності і створення відкритого, безпечного, мирного і доступного інформаційного середовища. Державний суверенітет в інформаційній сфері – це також й відповідальність держави перед громадянами та міжнародним співтовариством за підтримання міжнародної інформаційної безпеки в глобальному інформаційному суспільстві.

Проте інформаційна агресія Російської Федерації проти України підриває основи міжнародного правопорядку, є порушенням з боку Російської Федерації Статуту ООН та міжнародно-правових зобов'язань універсального характеру, а також розхитує мир і стабільність в інфосфері.

Застосування обмежень транскордонних потоків інформації, що поширюється з боку держави-агресора та спрямована на пропаганду війни, насильницькі дії, як форма інформаційного контролю з боку держави повинне відповідати вимогам частини 2 статті 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо наявності відповідних положень національного законодавства, якими визначаються підстави та порядок застосування обмежень свободи вираження. Ефективна протидія інформаційній агресії з метою захисту національних інтересів України в глобальному інформаційному суспільстві вимагає запровадження ефективного управління інформаційною безпекою та цілеспрямованих дій на засадах багатосторонньої участі громадянського суспільства, бізнесу та держави.

Для усвідомлення сутнісних характеристик Інтернету необхідно враховувати його дихотомію, яка полягає в подвійній природі як результаті технологічного і соціального прогресу, досягнутого людством. На міжнародно-правовому рівні відсутнє широке гуманістичне визначення терміна «Інтернет», хоч це є вкрай важливим для розкриття його соціальної цінності для всього людства. Обмеженість вузького технічного підходу до розуміння «Інтернету» як технології мережевої взаємодії на підставі «інтернет-протоколів» (IP/TCP), нівелює його соціальну цінність як двигуна загальнолюдського прогресу, змішує його з іншими ІКТ, а також іншими мережами, в яких застосовуються аналогічні програмні і технічні засоби. В міжнародному праві допустиме використання терміна «Інтернет» у значенні поєднання технічного і соціального феноменів, для позначення нерозривності носія інфокомунікації і самої інфокомунікації в глобальній мережі – інформаційній інфраструктурі і кіберпросторі як соціального інформаційного середовища, матеріальним базисом якого є зазначена інфраструктура. Цим зумовлюється важливість досягнення міжнародного консенсусу щодо нормативної фіксації таких властивостей Інтернету, як сумісність, відкритість, загальнодоступність і вільність підключення та взаємодії кінцевих користувачів, що забезпечують свободу Інтернету.

Особливість суспільної природи кіберпростору як планетарної соціальної інформаційної екосистеми, створеної використанням інформаційно-комунікаційних технологій, вимагає застосування міжнародно-правових інструментів регулювання, що діють у глобальному масштабі над національними територіями окремих держав. Загальний доступ до кіберпростору як одна з характеристик його міжнародно-правового режиму має бути доповнений нормами-приписами, що стосуються визначення меж державного втручання у кіберактивність суб'єктів транснаціональних інформаційних правовідносин (не надмірності національно-правового регулювання, уніфікації допустимих обмежень прав і свобод користувачів кіберпростору), ефективних механізмів вирішення правових конфліктів. Міжнародно-правові режими, основані на концепції загальної спадщини людства (*res communis humanitatis*), що вже є традиційними в сучасному міжнародному праві, можуть слугувати орієнтиром для визначення доктринальних рамок міжнародно-правового режиму кіберпростору.

Інтернет потребує наднаціонального автономного правового режиму регулювання. Актуальність цієї теми визначається недостатньою розробленістю теоретичних підходів до регулювання Інтернету, динамічністю цієї сфери міжнародного права, яка характеризується постійним і бурхливим розвитком, а також відсутністю досвіду комплексного правового регулювання багаторівневих транснаціональних відносин в Інтернеті. Проблема полягає не лише у відсутності консенсусу на міждержавному рівні. У процесі творення міжнародного права Інтернету слід враховувати певні фактори, що впливають на легітимність і подальшу ефективність правового регулювання. Розуміння і врахування особливостей створення та застосування міжнародно-правових звичаєвих і договірних норм у сфері Інтернету, а також їх співвідношення є важливим для формування міжнародно-правового режиму Інтернету.

Усю сукупність правовідносин, пов'язаних з Інтернетом, можна звести до кількох типів, які мають свій специфічний предмет: 1) правовідносини, що реалізуються у зв'язку з використанням Інтернету (між споживачами-

користувачами і постачальниками послуг доступу, телекомунікаційних та інформаційних сервісів, інформаційних продуктів та ін.); 2) приватні правовідносини майнового (електронні платежі) і нематеріального характеру (міжперсональна комунікація), здійснювані через Інтернет, у тому числі в соціальних мережах; 3) публічні правовідносини, пов'язані з наданням адміністративних (управлінських) послуг між державою та приватними особами (електронне управління та ін.) і виконанням державами своїх правоохоронних функцій (відповідальність за правопорушення в Інтернеті); 4) публічні правовідносини, пов'язані з управлінням Інтернетом у широкому розумінні.

Міжнародне право фрагментарно та не завжди «зважено», тобто з урахуванням інтересів усіх зацікавлених осіб, встановлює правові режими різних за контентом інформацій, що можна назвати як проблему «перехресних» міжнародно-правових режимів. Звичаєве, так зване «спонтанне» право, може виступити одним з рушіїв процесу його формування за відсутності «писаного» міжнародного права. Відбувається формування транснаціонального кіберправа (міжнародного права Інтернету), основу якого складуть правові норми, розроблені і прийняті в ході багатостороннього співробітництва між зазначеними суб'єктами за участю всіх зацікавлених сторін у форматі всесвітніх форумів. Роль звичаю у розвитку міжнародного права Інтернету є значущою як для врегулювання відносин, ще не охоплених міжнародно-правовими договорами, так і для формування основи для їх упорядкування міжнародно-правовими договірними нормами.

Проте відсутність спеціальних універсальних міжнародно-правових норм, спрямованих на упорядкування відносин в кіберпросторі, а також проблемність у визначенні дії міжнародних звичаїв для суб'єктів міжнародного права за аналогією з іншими міжнародно-правовими режимами, вимагають розробки міжнародно-правових інформаційних норм та принципів як для уніфікації відповідних положень в національних правових системах так і вироблення одноманітної загальної практики держав у цій сфері.

До сфери державної політики, яка стосується розвитку Інтернету, належать питання, що потребують державного втручання, тобто тих, які не можна або проблематично вирішувати лише засобами технічного регулювання чи саморегулювання приватного сектора (інтернет-індустрії). Саме ці питання повинні охоплюватись і міжнародно-правовим регулюванням, адже виходять за рамки державного суверенітету. Доведено, що міжнародне інформаційне право має виконувати свою рамкову роль шляхом визначення в міжнародних договорах єдиних правил, унормовуючи поведінку суб'єктів правових відносин у кіберпросторі та уніфікації національного правового регулювання у сфері Інтернету. Проте роль міжнародного права як інструменту обмеження державного суверенітету – приборкання «свавілля» держав з недемократичним устроєм та гарантування прав і свобод людини в кіберпросторі на наднаціональному рівні – і забезпечення у такий спосіб свободи Інтернету цим не обмежується. Існують та потребують вирішення проблемні питання (перелік неузгоджений на міжнародному рівні), які можна назвати «проблемами росту», з якими не можна впоратися без участі держав лише засобами саморегулювання. Роль держав та міжнародно-правового інструментарію в їх вирішенні є провідною. Міжнародні договори є головним інструментом регулювання охоронних інформаційних відносин (наприклад, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, № ETS 185), оскільки боротьба із кіберзлочинністю належить до публічних функцій, що вимагає конкретизації зобов'язань держав та запровадження механізму міждержавного співробітництва на міжнародному універсальному і регіональному рівнях.

Закріплення в багатосторонніх угодах з прав людини громадянських та політичних інформаційних свобод у кіберпросторі (перша свобода), а також свободи інформаційної діяльності для економічних суб'єктів в Інтернеті (друга свобода), забезпечення свободи загального доступу до кіберпростору (третья свобода) та свободи участі держав в управлінні розвитком Інтернету (четверта свобода) створить фундаментальну нормативну основу для концепції «парасольки» свобод в Інтернеті в цілому.

Розвиток теорії і практики захисту прав людини в «цифрову» еру спричинив появу «цифрового» покоління прав людини – прав і свобод в кіберпросторі, існування та реалізація яких здійснюється завдяки сучасним ІКТ. Практика правозастосування зокрема Європейського Суду з прав людини на прикладі статей 8, 10 та 11 ЄКПЛ засвідчила суттєве розширення змісту охоронюваних прав під впливом ІКТ. Йдеться про зміну підходів та подальший розвиток позитивного міжнародного права у сфері прав людини, що демонструє зокрема й Європейський Союз, розширюючи коло основоположних громадянських та політичних прав і свобод за рахунок прав «цифрового» покоління, що є основою концепції «цифрової свободи» в Європі, проголошеної в Стратегії цифрової свободи Європейського Союзу (2012).

Безперешкодність транскордонних інформаційних потоків, що забезпечує розвиток інтернет-економіки, передбачає відсутність регуляторних бар'єрів для міжнародних інформаційних обмінів у ході економічної діяльності та є другою свободою в Інтернеті. Забезпечення економічної свободи інфокомунікації та інформаційних послуг на міжнародному рівні відбувається в рамках системи ГАТС/СОТ, а також на підставі двосторонніх міжнародних економічних договорів у сфері торгівлі та інвестицій.

Свобода управління розвитком Інтернету (четверта свобода в Інтернеті) передбачає можливість держав спільно з громадянським суспільством та приватним сектором (бізнесом) як зацікавленими сторонами брати рівноправну участь у співробітництві з питань еволюції та розвитку Інтернету. Визначення поняття «управління Інтернетом», яке було сформульовано в Туніській програмі для інформаційного суспільства (BCIS, 2005), потребує уточнення стосовно ролі кожної із зацікавлених сторін в цьому процесі, у тому числі й ролі держав.

Стан ефективності сучасної міжнародно-правової системи для вирішення питань розвитку Інтернету в цілому можна охарактеризувати як незадовільний. Принципи управління Інтернетом, проголошені різними регіональними міжнародними організаціями (Радою Європи, ОБСЄ, ОЕСР), залишаються

декларативними. Розвиток Інтернету потребує вироблення міжнародної узгодженої політики з управління критичними ресурсами Інтернету, забезпечення захищеності і безпеки, доступності і захисту прав споживачів, рівноправ'я можливостей у користуванні Інтернетом, вирішення правових суперечок, технічних і нормативних, а також етичних питань розвитку Інтернету.

Пропонується визначити на міжнародно-правовому рівні відповідальність держав за підтримання стабільного та безпечного функціонування як критичних елементів так і глобальної інформаційної інфраструктури в цілому, а також забезпечити рівноправну та повноцінну участь усіх держав в управлінні цією інфраструктурою на глобальному рівні.

Роль та функції міжнародних організацій системи Організації Об'єднаних Націй в управлінні Інтернетом залишаються невизначеними в міжнародному праві. Потребують окреслення організаційно-правові основи взаємодії міжнародних організацій з транснаціональною корпорацією ІКАНН, участі громадянського сектора та організацій технічного спрямування в діяльності міжнародних організацій (ЕКОСОР, МСЕ, ЮНЕСКО) з питань управління розвитком Інтернету на принципах мультистейкхолдеризму.

Міжнародно-правові зобов'язання України у сфері захисту прав і свобод людини в он-лайновому середовищі, що випливають з її членства в Раді Європи, а також рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, адресовані урядам країн-членів Ради Європи, що стосуються державної політики у сфері Інтернету та захисту прав і свобод користувачів Інтернету, мають виконуватися через національний багатосторонній механізм управління Інтернетом, побудований на принципах добросовісної практики з інформування, участі та прозорості в управлінні Інтернетом, схвалених Асоціацією прогресивних комунікацій, Радою Європи та Європейською Економічною Комісією (ЄЕК) ООН.

Додаток 1

Проект

Меморандум про створення багатостороннього механізму управління розвитком Інтернету в Україні

Преамбула

Багатосторонній механізм управління розвитком Інтернету в Україні (MSH-UA¹) – це національна ініціатива громадянського суспільства, державного сектора, приватного (бізнес) сектора, академічної та технічної спільнот України (далі – «зацікавлені сторони»), спрямована на координацію спільних зусиль з метою розвитку Інтернету в Україні.

Необхідність створення MSH-UA ґрунтується на прихильності зацікавлених сторін Женевським принципам побудови глобального інформаційного суспільства, схваленим під час Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства в грудні 2003 р., а також принципам управління Інтернетом, схваленим на Глобальній зустрічі зацікавлених сторін, присвяченій майбутньому управління Інтернетом (відомої також як NETMundial), у вигляді Багатосторонньої декларації (*Multistakeholder Statement*) у Сан-Пауло в квітні 2014 р.²

Організаційна структура MSH-UA

Організаційну структуру MSH-UA складає Український Форум з управління Інтернетом (IGF-UA), який здійснює свою роботу у вигляді щорічної конференції, робочих груп і консультацій, що проводяться між зацікавленими сторонами в період між конференціями.

Мандат IGF-UA

IGF-UA є громадською трибуною для вираження позицій зацікавлених сторін і національним внеском з боку українського народу в загальну справу

---

¹ MSH-UA – аббревіатура від англ. Multistakeholder (Багатосторонній) та UA (Україна)

² NetMundial Multistakeholder Statement, Sao Paulo, April 24, 2014 [Electronic source]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://netmundial.br/netmundial-multistakeholder-statement/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р.

розвитку глобального інформаційного суспільства на принципах, визначених у підсумкових документах Всесвітнього саміту інформаційного суспільства. IGF-UA є організаційною формою MSH-UA для вироблення та узгодження спільної позиції зацікавлених сторін з метою прийняття рішень консенсусом.

Підтверджуючи свою прихильність мандату IGF, визначеному в п. 72 Туніської програми для інформаційного суспільства, а також поділяючи основоположні принципи Кодексу сумлінної практики з інформування, участі та прозорості в управлінні Інтернетом, схвалені Асоціацією прогресивних комунікацій, Радою Європи та Європейською Економічною Комісією (ЄЕК) ООН¹, IGF-UA спрямовує свою діяльність на:

а) обговорення питань державної політики України, що стосуються ключових елементів управління Інтернетом з метою сприяння забезпеченню стійкості, надійності, безпеки, безвідмовності і розвитку Інтернету;

б) полегшення і поглиблення діалогу між органами державної влади України, що займаються різними перехресними питаннями міжнародної та внутрішньодержавної політики щодо Інтернету, та обговорення питань, що не відносяться до компетенції якогось із існуючих органів;

в) взаємодію з відповідними державними і міжурядовими організаціями та іншими установами з питань, що належать до їх компетенції;

г) покращення обміну інформацією, передовим досвідом і пов'язане з цим використання повною мірою спеціальної компетенції академічних та технічних співтовариств;

д) надання консультацій усім зацікавленим сторонам з пропозицією шляхів і засобів прискорення проникнення та прийнятності в ціновому відношенні Інтернету в Україні та інших країнах світу, в тому числі тих, що розвиваються;

е) посилення та розширення залучення зацікавлених сторін в існуючі та / або майбутні механізми управління Інтернетом;

---

¹ Code of good practice on information, participation and transparency in internet governance [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://www.intgovcode.org/images/c/c1/COGP_IG_Version_1.1_June2010.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

ж) визначення питань, які з'являються, до ведення їх до уваги відповідних органів і широкої публіки, а, в потрібних випадках – підготовку рекомендацій;

з) підвищення компетентності у сфері управління Інтернетом в Україні з максимально можливим залученням локальних носіїв знань і досвіду;

і) просування та оцінку, на постійній основі, втілення принципів ВСІС в процеси управління Інтернетом;

й) обговорення, серед іншого, питань, що стосуються критичних ресурсів Інтернету;

к) допомогу у виробленні рішень з питань, що виникають через належне і неналежне використання Інтернету, особливо щодо повсякденних користувачів;

л) публікацію своїх документів і висвітлення діяльності в кіберпросторі та медіа.

Принципи діяльності IGF-UA:

Принципи діяльності IGF-UA включають в себе:

- Принципи інформування
- Принципи участі

Принципи інформування

1. Принципами підготовки, проведення та надання звітності IGF-UA повинні бути відкритість, прозорість, всеосяжність, включеність усіх зацікавлених сторін і виключення будь-яких комерційних інтересів.

2. Вся інформація, що стосується прийняття рішень і роботи IGF-UA, має бути доступною всім зацікавленим сторонам і потенційним учасникам таким чином і в такому форматі, який є зручним для них. Винятки з цього принципу повинні бути публічно обговорені та пояснені.

3. IGF-UA через свої робочі органи повинен активно сприяти поширенню інформації через Інтернет або за допомогою інших засобів інформування та комунікацій і підвищувати поінформованість суспільства про свою роботу в з питань, якими він займається, про ті рішення, які приймаються і про ті процеси, в ході яких рішення будуть прийняті, в доступній для сприйняття і розуміння широкої громадськості формі.

4. IGF-UA повинен забезпечити зв'язок із зацікавленими сторонами, в тому числі і в офф-лайновому режимі, для отримання ними додаткової інформації про роботу організацій, процеси прийняття рішень, а також про процеси, за допомогою яких ці рішення приймаються.

5. Спілкування в рамках робочих органів IGF-UA має бути прозорим і підзвітним: усі офф-лайнові зустрічі реєструються і розміщуються у вільному он-лайновому доступі, усі он-лайнові комунікації відбуваються з дотриманням норм нетикету¹.

Принципи участі

6. Процедура залучення до роботи в рамках заходів IGF-UA складається з приєднання до Меморандуму шляхом підписання, декларування власних інтересів і відсутності конфлікту інтересів. Участь у роботі IGF-UA не може служити забезпеченню власних інтересів чи інтересів пов'язаних осіб.

7. IGF-UA повинен закликати і надавати можливість усім бажаючим взяти участь у процесах прийняття рішень щодо розвитку інформаційного суспільства та Інтернету, зробити свій внесок в надії на те, що їхні пропозиції будуть враховані.

8. IGF-UA повинен активно сприяти участі у своїй роботі всіх тих, на кого впливає або може вплинути, або тих, хто вважає, що на нього вплинули рішення IGF-UA. IGF-UA повинен прагнути залучити до обговорень осіб, які недостатньо представлені й охоплені, які перебувають у меншості, в тому числі як тих, хто користується Інтернетом, так і тих, хто поки-що не має доступу до Інтернету.

9. Будь-яка особа або організація повинна мати можливість винести на обговорення питання про програму розвитку інформаційного суспільства, розробку стандартів, координації або управління Інтернетом, а також з менеджменту та структури організацій, пов'язаних з управлінням Інтернетом. Вони також повинні мати можливість брати безпосередню участь у таких

---

¹ RFC 1855 Netiquette Guidelines, 1995 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.ietf.org/rfc/rfc1855.txt>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015.

дебатах, з використанням офф-лайнних та інших механізмів, що відповідають потребам відповідних спільнот, так і через дистанційну он-лайннову участь у робочих групах і консультаціях зацікавлених сторін.

10. Робочі органи IGF-UA повинні постійно проводити аналіз своєї діяльності з метою підвищення відкритості, якості, прозорості, своєчасності та відповідальності за прийняття рішень. Для досягнення цього будуть використані методи експертних оцінок та інші подібні методи оцінки. Результати такого аналізу мають оприлюднюватися.

11. Будь-які заяви чи офіційні кроки від імені IGF-UA можливі лише за умови попереднього відкритого обговорення кожного окремого питання і з боку уповноважених на це осіб.

12. Порушення принципів роботи IGF-UA, зазначених у цьому Меморандумі, тягне за собою припинення участі представника зацікавленої сторони в його роботі, що не виключає можливості зацікавлену сторону направити нового представника замість виключеного для участі в роботі IGF-UA.

Список використаної літератури (за авторами)

1. *Алексеев С. С.* Право. Азбука. Теория. Философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 709 с.
2. *Алексеев С. С.* Теория права / С. С. Алексеев. – М. : Бек, 1993. – 223 с.
3. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / І. В. Арістова ; заг. ред. О. М. Бандурка ; Ун-т внутр. справ. – Харків : УВС, 2000. – 368 с.
4. *Баранов А.* Информационный суверенитет или информационная безопасность? / А. Баранов // Нац. безпека і оборона. – 2001. – Вип. 1. – С. 72–73.
5. *Барановский П. Д.* Международно-правовые проблемы охраны интеллектуальной собственности в сети Интернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Барановский Петр Дмитриевич. – М. , 2005. – 32 с.
6. *Бачило И. Л.* Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. Б. Н. Топорина ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. прав. ун-т. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 789 с.
7. *Бостан С. К.* Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики / С. К. Бостан. – Запоріжжя : Юрид. ін-т, 2005. – 540 с.
8. *Буткевич В. Г.* Міжнародне право. Основи теорії : підручник для студ. вищ. навч. закладів, що навчаються за спец. «Міжнародне право», «Міжнародні відносини» / В. Г. Буткевич. – К. : Либідь, 2002. – 608 с.
9. *Буткевич О. В.* Міжнародне право середніх віків : монографія / О. В. Буткевич. – Київ : Вид-во гуманіт. л-ри, 2008. – 672 с.

10. *Буткевич О. В.* Теорії історичної періодизації міжнародного права / О. В. Буткевич // Олександр Задорожньому – 50 : ст. та есе учнів і колег. – Одеса, 2010.
11. *Варакин Л. Е.* Глобальное информационное общество: Критерии развития и социально-экономические аспекты / Л. Е. Варакин. – М. : Междунар. акад. связи, 2001. – 43 с. : ил.
12. *Василенко В. А.* Основы теории международного права / В. А. Василенко. – Киев, 1988. – 219 с.
13. *Вачнадзе Р. Н.* Международный обмен информацией: Его сторонники и противники / Р. Н. Вачнадзе, Ю. Б. Кашлев. – Изд. 2-е, доп. – Тбилиси : Сабчота Сакартвело, 1980. – 390 с.
14. *Верле Г.* Принципы международного уголовного права : учебник / Герхард Верле ; пер. с англ. С. В. Саяпина. – Одесса : Феникс ; М. : Транслит, 2001. – 882 с.
15. *Вернадский В. И.* Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский ; отв. ред. А. Л. Яншин ; предисл.: А. Л. Яншина, Ф. Т. Яншиной ; Акад. наук СССР. – М. : Наука, 1991. – 270 с.
16. *Вернадский В. И.* Философские мысли натуралиста : сборник : к 125-летию со дня рожд. / В. И. Вернадский ; предисл.: А. Л. Яншина [и др.] ; примеч.: И. И. Мочалова, К. П. Флоренского ; Акад. наук СССР. – М. : Наука, 1988. – 519 с. : портр.
17. *Воздушное право* : сокр. пер. со 2 англ. изд. 1951 г. (с доп. авт. на 1 нояб. 1955 г.) / Х. Н. Шоукросс, К. М. Бьюмонт ; пер. с англ.: С. И. Волка [и др.] ; под ред. и с предисл.: С. Б. Крылова, А. К. Кислова. – М. : Изд-во иностр. лит., 1957. – 400 с.
18. *Галесник Л. С.* О проблемах систематизации права / Л. С. Галесник // Сов. государство и право. – 1957. – № 2. – С. 108–115.
19. *Городов О. А.* Основы информационного права России = Fundamentals of information law of Russia : учеб. пособие / О. А. Городов ; Акад. наук РАН, Ассоц. юрид. центр, С.-Петербур. гос. ун-т,

- Юрид. фак. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 305 с. – (Учебники и учебные пособия).
20. *Горшкова Л. В.* Правовые проблемы регулирования частноправовых отношений международного характера в сети Интернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Горшкова Людмила Вячеславовна ; Моск. гос. юрид. акад. – М. , 2005. – 30 с.
  21. *Грибанов Д. В.* Правовое регулирование кибернетического пространства как совокупности информационных отношений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Грибанов Дмитрий Владимирович ; Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2003. – 227 с.
  22. *Григорьева К. В.* Пути совершенствования правового регулирования международной торговли телекоммуникационными услугами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Григорьева Ксения Валерьевна ; Рос. гос. ин-т интеллектуал. собственности Роспатента. – М. , 2005. – 27 с.
  23. *Грохальский С.-М.* Свободное движение информации и международное право : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Грохальський Стефан-Марек ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Юрид. фак. – М., 1984. – 20 с.
  24. *Гулемин А. Н.* Интеграция информационного законодательства в условиях глобализации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Гулемин Артем Николаевич ; Урал. гос. юрид. акад. – Екатеринбург, 2008. – 25 с.
  25. *Данільян О. Р.* Національна безпека України: сутність, структура та напрями реалізації : навч. посіб. / О. Р. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. – Харків : Фоліо, 2002. – 285 с.
  26. *Даниленко Р. М.* Обычай в современном международном праве / Р. М. Даниленко ; отв. ред. А. П. Мовчан ; Акад. наук СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1988. – 192 с.

27. *Дашян М. С.* Право информационных магистралей (Law of information highways): вопросы правового регулирования в сфере Интернет / М. С. Дашян. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 248 с.
28. *Демидов О. В.* Международная безопасность в области использования ИКТ: глобальные тенденции национальные интересы России / О. В. Демидов // Кибербезопасность и управление интернетом : док. и материалы для рос. регуляторов и экспертов / отв. ред. М. Б. Касенова ; сост.: О. В. Демидов, М. Б. Касенова. – М., 2013. – С. 47–86.
29. *Дешко А. І.* Проблеми організації єдиного інформаційного простору України / А. І. Дешко, А. Є. Слівак // Наук.-техн. інформ. – 2000. – № 3. – С. 14–18.
30. *Дмитрієв А. І.* Історія міжнародного права : монографія / А. І. Дмитрієв, Ю. А. Дмитрієва, О. В. Задорожній ; гол. ред. Л. В. Губерський ; Укр. асоц. міжнар. права ; Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка ; Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі. – Київ : Вид. дім «Промені», 2008. – 384 с.
31. *Днепровский А. Г.* Правовые проблемы нового международного информационного порядка / А. Г. Днепровский. – М. : Наука, 1989. – 140 с.
32. *Дубов Д. В.* Майбутнє кіберпростору та національні інтереси України: нові міжнародні ініціативи провідних геополітичних гравців : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2012. – 31 с.
33. *Ермичева Е. В.* Международно-правовые аспекты деятельности средств массовой информации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Ермичева Елена Викторовна ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М., 2003. – 177 с.

34. *Ермишина Е. В.* Международный обмен информацией: Правовые аспекты / Е. В. Ермишина. – М. : Междунар. отношения, 1988. – 141 с.
35. *Забара І. М.* Правове регулювання міждержавного обміну інформацією у багатосторонніх договорах / І. М. Забара // Інформація і право. – 2013. – № 1. – С. 50–56.
36. *Забара І. М.* Міжнародно-правове регулювання обміну інформацією / І. М. Забара // Інформ. і право. – 2013. – № 2. – С. 56–62.
37. *Забара І. М.* Правове регулювання обміну інформацією в діяльності міжнародних організацій системи ООН / І. М. Забара // Укр. часоп. міжнар. права. – 2012. – № 1. – С. 113–120.
38. *Забара І. М.* Міжнародно-правове регулювання поширення інформації: теоретичні і практичні аспекти / І. М. Забара // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 362–366.
39. *Задорожній О. В.* Міжнародне право навколишнього середовища : підручник / О. В. Задорожній, М. О. Медведєва. – Київ : Промен, 2010. – 510 с.
40. *Зажигалкин А. В.* Международно-правовое регулирование электронной коммерции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Зажигалкин Александр Владимирович ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб., 2005. – 29 с.
41. *Закупень Т. В.* Информационное обеспечение межгосударственной интеграции Содружества Независимых Государств (правовые и организационные аспекты) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.13 / Закупень Татьяна Васильевна ; Рос. акад. гос. службы при Президенте Рос. Федерации. – М., 1999. – 50 с.
42. *Зенкин И. И.* Международно-правовое регулирование телекоммуникационных услуг в рамках ВТО / И. И. Зенкин // Международно-правовое регулирование телекоммуникационных услуг в рамках

- ВТО : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / И. И. Зенкин. – М., 2010. – 24 с.
43. *Зябкин А. И.* Несанкционированное вещание из открытого моря и международно-правовые средства его пресечения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Зябкин Алексей Иванович ; Ленинград. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Ленинград, 1985. – 24 с.
44. *Информационное общество* [Электронный ресурс] // Wikipedia : the free encyclopedia. – Электрон. дані. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Информационное_общество/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
45. *История Германии : учеб. пособие : в 3 т. / под общ. ред.:* Б. Бонвеча, Ю. В. Галактионова ; Западносибир. центр герман. исслед. – М. : КДУ, 2008. – Т. 3 : Документы и материалы / отв. ред.: С. А. Васютин, Ю. В. Галактионов, Л. Н. Корнева. – 592 с.
46. *Касенова М. Б.* Глобальное управление Интернетом в контексте современного международного права / М. Б. Касенова // Индекс Безопасности. – 2013. – № 1, т. 19. – С. 43–64.
47. *Касенова М. Б.* Управление интернетом. Международно-правовой механизм / М. Б. Касенова. – М. ; СПб. : Центр гуманитар. инициатив, 2012. – 230 с. – (Серия: «Управление интернетом»).
48. *Климчик А.* Свобода информации и право на частную жизнь в международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Климчик Анжей ; Дипломат. акад. МИД России. – М., 2003. – 26 с.
49. *Колосов Ю. М.* Международно-правовые проблемы использования космической техники для осуществления массовой информации : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 / Колосов Юрий Михайлович ; Акад. наук СССР, Ин-т государства и права. – М., 1974. – 29 с.

50. *Колосов Ю. М.* Массовая информация и международное право / Ю. М. Колосов. – М. : Междунар. отношения, 1974. – 166 с.
51. *Колосов Ю. М.* Новый международный информационный порядок и проблемы поддержания мира / Ю. М. Колосов, Б. А. Цепов. – М. : Наука, 1983. – 72 с.
52. *Колосов Ю. М.* О понятии европейского международного права / Ю. М. Колосов // Рос. ежегодник междунар. права. / Урал. гос. юрид. акад., С.-Петерб. гос. ун-т, Евразийский науч.-исследоват. центр сравнительного и междунар. фин. права. – 2006. – СПб., 2007. – С. 194–198.
53. *Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права* / О. В. Задорожній, В. Г. Буткевич, В. В. Мицик. – К. : Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – 145 с. 18.
54. *Конституционное право зарубежных стран : учебник для вузов* [по спец. «Юриспруденция»] / Г. В. Бобылев, В. П. Воробьев, Н. П. Гуреева [и др.] ; под общ. ред.: М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД Рос. Федерации. – М. : Норма, 2006. – X, 819 с.
55. *Копылов В. А.* Информационное право : учебник / В. А. Копылов ; М-во образования Рос. Федерации, Моск. гос. юрид. акад. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005. – 510 с. : ил. – (Institutiones).
56. *Корецкий В. М.* Избранные труды. В 2 кн. Кн. 1 / В. М. Корецкий ; Акад. наук Укр. ССР, Ин-т государства и права ; редкол.: В. Н. Денисов (гл. ред.) [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1989. – 340 с.
57. *Кориневич А. О.* Кібервійна як новий засіб і метод ведення війни: виклики міжнародному гуманітарному праву / А. О. Кориневич // Інтеграція України в Європейське інформаційне суспільство: виклики та завдання. – Київ, 2014. – С. 209–217.

58. *Кормич Б. А.* Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Б. А. Кормич. – Київ : Кондор, 2008. – 382 с. – (Юридична книга).
59. *Коротенков Ю. Р.* Информационные процессы и технологии как объекты информатики и обучения информатике [Электронный ресурс] / Ю. Р. Коротенков. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.ict.edu.ru/ft/004336/22.pdf>. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 06.02.2015г.
60. *Кравченко В. В.* Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – Вид. 6-е, випр. та доп. – Київ : Атіка, 2008. – 592 с.
61. *Красавчиков А. А.* Система права и система законодательства (гражданско-правовой аспект) / А. А. Красавчиков // Правоведение. – 1975. – № 2. – С. 64–65.
62. *Кубышкин А. В.* Международно-правовые проблемы обеспечения информационной безопасности государства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Кубышкин Алексей Викторович. – М., 2002. – 32 с.
63. *Кукіна З. О.* Правові стандарти і практика регулювання діяльності засобів масової інформації в міжнародному праві : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Кукіна Зінаїда Олександрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 18 с.
64. *Курбалийя Й.* Управление Интернетом / Й. Курбалийя ; Координац. центр нац. домена сети Интернет. – М., 2010. – 208 с.
65. *Левин Д. Б.* Актуальные проблемы теории международного права / Д. Б. Левин ; Акад. наук СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1974. – 264 с.
66. *Лессиг Л.* Свободная культура: как медиаконцерны используют технологии и законы для того, чтобы душировать культуру и контролировать творчество / Л. Лессиг ; пер. англ. О. Данилова ; под ред. В. Ильина. – М. : Прагматика культуры, 2007. – 269 с. : табл.

67. *Лукашук И. И.* Международное право. Общая часть : учебник для студентов юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. прав. ун-т. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 432 с. – (Библиотека студента).
68. *Лукашук И. И.* Международное право. Особенная часть : учебник для студентов юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. прав. ун-т. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 544 с. – (Библиотека студента).
69. *Малеев Ю. Н.* Международное воздушное право. В 2 кн. Кн. 1 / Ю. Н. Малеев. – М. : Наука, 1980. – 127 с.
70. *Мальцев А. С.* Коллизионно-правовое регулирование трансграничных гражданско-правовых отношений, возникающих в процессе электронного взаимодействия : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мальцев Антон Сергеевич ; Москов. гос. юрид. акад. – М., 2006. – 175 с.
71. *Марущак А. І.* Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посіб. для студ. ВНЗ / А. І. Марущак. – Київ : КНТ, 2007. – 531 с.
72. *Международное право* : учебник для студентов вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / В. И. Андрианов, Б. М. Ашавский, В. Д. Бордунов [и др.] ; отв. ред. В. И. Кузнецов ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М. : Юристъ, 2001. – 681 с. : ил. – (Institutiones).
73. *Международное право* : учебник для студентов вузов, обучающихся по спец.: «Юриспруденция», «Междунар. отношения», «Мировая экономика» / Л. Н. Анисимов, К. Г. Борисов, Д. В. Иванов [и др.] ; отв. ред.: Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД Рос. Федерации. – М. : Междунар. отношения , [2001]. – 713 с.
74. *Милль Дж.* О свободе / Джон Стюарт Милль / пер. с англ. А. Фридмана // Наука и жизнь. – 1993. – № 11. – С. 10–15.

75. *Миненкова Н. В.* Международно-правовое и национально-правовое регулирование электронной торговли : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Миненкова Наталья Владимировна ; Рос. гос. соц. ун-т. – М., 2008. – 26 с.
76. *Мовчан А. П.* Международный правопорядок / А. П. Мовчан ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. – М. : ИГПАН, 1996. – 101 с.
77. *Мозолина О. В.* Публично-правовые аспекты международного регулирования отношений в Интернете : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Мозолина Ольга Владимировна ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М., 2008. – 26 с.
78. *Мысык И. И.* Международно-правовое регулирование отношений информационного обмена СССР с зарубежными странами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Мысык Игорь Иванович ; Акад. наук Укр. ССР, Ин-т государства и права. – Киев, 1987. – 19 с.
79. *Наумов В. Б.* Право и Интернет : очерки теории и практики / В. Б. Наумов ; Рос. фонд прав. Реформ. – М. : Книж. дом «Университет», 2002. – 430 с. : ил., табл.
80. *Нижник Н. Р.* Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. для вищих навч. закл. / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус ; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України, Акад. держ. подат. служби України. – Київ : Преса України, 2000. – 304 с.
81. *Олійник О. В.* Інформаційний простір як основа соціально-економічного, політичного і культурного забезпечення інформаційної безпеки в Україні / О. В. Олійник // Бюл. М-ва юстиції України. – 2012. – № 4. – С. 98–104.
82. *Олійник О. В.* Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави / О. В. Олійник, О. В. Соснін, Л. Є. Шиманський // Держава і право. – 2001. – Вип. 13. – С. 534–541.

83. *Олійник О. В.* Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України : монографія / О. В. Олійник ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ : Укр. пріоритет, 2012. – 399 с.
84. *Опришко В. Ф.* Міжнародне економічне право : підручник / В. Ф. Опришко ; Київ. нац. екон. н-т. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Київ : КНЕУ, 2003. – 312 с.
85. *Основи інформаційного права України* : навч. посіб. / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко [та ін.] ; ред.: М. Я. Швець [та ін.]. – Київ : Знання, 2004. – 274 с.
86. Охорона державних секретів незалежної України : іст.-прав. нариси / Й. У. Мастяниця, Л. Є. Шиманський, О. В. Олійник, В. П. Ворожко ; за заг. ред.: П. О. Мисника, О. В. Зайчука. – Київ : Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2010. – 128 с.
87. *Пазюк А. В.* Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Пазюк Андрій Валерійович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2004. – 205 арк.
88. *Пазюк А. В.* Прогрессивное развитие и кодификация свободы информации в международном праве: исторический обзор и современные реалии / А. В. Пазюк // Укр. часоп. міжнар. права. – 2012. – № 4. – С. 62–69.
89. *Прокофьев К. В.* Международно-правовые проблемы обеспечения информационной безопасности в сети Интернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Прокофьев Константин Викторович ; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2009. – 22 с.
90. *Райхер В. К.* Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер ; Акад. наук СССР, Ин-т права. – М. ; Ленинград : Изд. и 1-я тип. Изд-ва Акад. наук СССР в Л., 1947. – 283 с.

91. *Рассолов М. М.* Информационное право: анализ и решение практических задач / М. М. Рассолов. – М. : [Юристъ], 1998. – 400 с.
92. *Рассолов М. М.* Информационное право : учеб. пособие / М. М. Рассолов ; М-во общ. и проф. образования Рос. Федерации. Моск. гос. юрид. акад. – М. : Юристъ, 1999. – 398 с. – (Institutiones).
93. *Рассолов И. М.* Право и Интернет: теоретические проблемы / И. М. Рассолов. – 2-е изд., доп. – М. : Норма, 2009. – 383 с. : ил.
94. *Робинов А. А.* Ограничение свободы средств массовой информации в интересах борьбы с терроризмом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Робинов Алексей Александрович ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (Ун-т) МИД России. – М., 2003. – 32 с.
95. *Савельев Д. А.* Права человека в области информации: Международно-правовые аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Савельев Денис Александрович ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб., 2002. – 22 с.
96. Свобода выражения мнения в Интернете. Исследование правовых норм и практик, связанных со свободой выражения мнения, свободным потоком информации и плюрализмом СМИ в Интернете в государствах–участниках ОБСЕ [Электронный ресурс] // ОБСЕ, Представник з питань свободи ЗМІ. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/fom/89063>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
97. *Скорикова Т. Н.* Информационное и телекоммуникационное право в современном гражданском обороте / Т. Н. Скорикова // Вестн. Том. гос. ун-та. – 2008. – № 307. – С. 94–97.
98. *Смыслова Т. М.* Международное информационное право : метод. материалы междисциплинар. спецкурса / Т. М. Смыслова ; отв. ред. А. К. Симонов. – М. : СТЭНСИ, 2002. – 192 с.
99. *Талимончик В. П.* Международно-правовое регулирование отношений в сфере информации : автореф. ... докт. юрид. наук :

- 12.00.10 / Талимончик Валентина Петровна ; С.-Петербур. гос. ун-т. – СПб., 2013. – 53 с.
100. *Талимончик В. П.* Проявление глобализации в информационной сфере и новые задачи для международного права / В. П. Талимончик // Сравнительное правоведение: наука, методология, учебная дисциплина = Comparative Law: science, methodology and academic discipline : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Красноярск, 25–26 сент. 2008 г. : в 2 ч. / Федерал. агентство по образованию, Сибир. федерал. ун-т, Юрид. ин-т. – 2008. – Ч. 1. – Красноярск, 2008. – С. 322–332.
101. *Тункин Р. И.* Вопросы теории международного права / Р. И. Тункин. – М. : Госюриздат, 1962. – 330 с.
102. *Україна 2000 і далі: геополітичні інтереси та сценарії розвитку : монографія* / авт. кол.: О. М. Гончаренко, Б. О. Парахонский, Р. Н. Жангожа [та ін.] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 1999. – 384 с.
103. *Федулов В. И.* Международно-правовые аспекты защиты компьютерной информации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Федулов Вячеслав Ильич ; Моск. ун-т МВД Рос. Федерации. – М., 2006. – 25 с.
104. *Фельдман Д. И.* Система международного права / Д. И. Фельдман. – Казань : Изд-во Казан. ун-та. – 1983. – 119 с.
105. *Харченко Л. С.* Інформаційна безпека України : глосарій / Л. С. Харченко, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов ; заг. ред. Р. А. Калюжний. – Київ : Текст, 2004. – 135 с.
106. *Цепов Б. А.* Правовые аспекты нового международного порядка в деле использования средств массовой информации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Цепов Борис Анатольевич ; Дипломат. акад. МИД СССР. – М., 1983. – 17 с.

107. *Цимбалюк В. С.* Інформаційне право: основи теорії і практики : [монографія] / В. С. Цимбалюк ; Акад. прав. наук України, Н.-д. центр прав. інформ. – Київ : Освіта України, 2010. – 388 с.
108. *Черниченко С. В.* Международное право: современные теоретические проблемы / С. В. Черниченко ; Дипломат. акад. МИД Рос. Федерации. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 294 с. : портр.
109. *Шахбазян К. С.* Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Шахбазян Карина Суренівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 219 арк.
110. *Шевцова С. О.* Использование средств массовой информации в свете принципа государственного суверенитета : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шевцова Светлана Орестовна ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений МИД СССР. – М., 1981. – 24 с.
111. *Шишлов А. А.* Международно-правовое регулирование электронной связи в Европейском Союзе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Шишлов Александр Александрович ; Всерос. акад. внешней торговли. – М., 2011. – 26 с.
112. *Шумилов В. М.* Международное экономическое право : учебник / В. М. Шумилов. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Дону : Феникс, 2003. – 508 с. – (Серия «Высшее образование»).
113. *Якубова Н. Г.* Международно-правовое регулирование телекоммуникационных услуг в рамках ВТО : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. / Якубова Наталия Григорьевна. – М., 2010. – 24 с.
114. Access Controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace [Електронний ресурс] / R. Deiber, J. Palfrey, R. Rohozinski, J. Zittrain. – Електрон. дані. – Cambridge, 2010. – Режим доступу: <http://mitpress.mit.edu/books/access-controlled>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

115. *Akdeniz, Y.* Racist Content on the Internet [Електронний ресурс] / Yaman Akdeniz // Council of Europe Publishing. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.cyber-rights.org/yamancv.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
116. *Akdeniz, Y.* Introduction [Електронний ресурс] / Yaman Akdeniz / Legal Instruments for Combating Racism on the Internet // Council of Europe Publishing, Human Rights and Democracy Series. – Електрон. дані. – 2009. – Р. 7–37. – Режим доступу: <http://www.cyber-rights.org/yamancv.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
117. *Akdeniz, Y.* Internet child pornography and the law: national and international responses / by Yaman Akdeniz. – Burlington, VT : Ashgate, 2008. – XV, 307 р.
118. *Austin, J.* The province of jurisprudence determined / J. Austin ; edited by W. E. Rumble. – Cambridge ; New York, NY : Cambridge University Press, 1995. – XXXIX, 298 р.
119. *Barlow, J. P.* A Declaration of the Independence of Cyberspace [Електронний ресурс] / John Perry Barlow. – Електрон. дані. – Davos, Switzerland. – 1996. – 8 Feb. – Режим доступу: <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
120. *Benedek, W.* Internet governance and the information society: global perspectives and European dimensions / ed. by: W. Benedek, V. Bauer, M. C. Kettmann. – Utrecht : Eleven Int. Pub., 2008. – XIV, 176 р.
121. *Benedek, W.* December 2013. Freedom of Expression on the Internet, Council of Europe, Strasbourg 2013 [in preparation] [Електронний ресурс] / W. Benedek M. C. Kettmann // Institute of international law And international relations. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <https://book.coe.int/eur/en/human-rightsand-democracy/5810-freedom-of-expression-and-the-internet.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.02.2015р.

122. *Bennett, R. W.* The Relationship Between Pornography and Extrafamilial Child Sexual Abuse / R. W. Bennett, D. F. Gates. – The Police Chief, 1991.
123. *Berlo, David K.* The Process of Communication: An Introduction to Theory and Practice / David K. Berlo // New York: Holt, Rinehart and Winston, 1960.
124. *Besson, S.* Sovereignty / S. Besson ; R. Wolfrum (ed.). – Oxford : Max Planck Encyclopedia of Public Int. Law, 2013.
125. *Black, S. K.* Telecommunications Law in the Internet Age / S. K. Black. – San Francisco : Morgan Kaufmann Publishers, 2001. – XIX, 516 p.
126. *Brown, I.* Online Freedom of Expression, Assembly, Association and the Media in Europe. Report to the Council of Europe [Електронний ресурс] / Ian Brown. – Oxford : University of Oxford, 2013. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
127. *Clarke, R. A.* Cyber war: the next threat to national security and what to do about it / R. A. Clarke, R. K. Knake. – 1st ed. – New York : Ecco, 2010. – XIV, 290 p.
128. *Clinton, R. H.* Internet Rights and Wrongs : Choices & Challenges in a Networked World [Електронний ресурс] / Rodham H. Clinton. – Електрон. дані. – Washington DC , George Washington University. – 2011. – 15 Feb. – Режим доступу: https://www.eff.org/files/filenode//clinton_internet_rights_wrongs_20110215.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
129. *Clinton, H. R.* Remarks [Conference on Internet Freedom, The Hague, Netherlands, December 8, 2011] [Електронний ресурс] / H. R. Clinton. – Електрон. дані. – 2011. – 8 Dec. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/12/178511.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.02.2015р.

130. *Cohen, J. L.* Sovereignty in the Context of Globalization: A Constitutional Pluralist Perspective / J. L. Cohen ; ed.: Besson, Tasioulas, 2010. – 262 p.
131. *Cohen, H.* Legislation to Prevent Cybersquatting/Cyberpiracy [Електронний ресурс] / Henry Cohen // Congressional Research Service Report, RS20367. – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <http://wikileaks.org/wiki/CRS-RS20367>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.02.2015р.
132. *Connors, L.* Freedom to Connect / Leila Connors // Wired Magazine. – 1997 – August. – P. 106–107.
133. *Constantinou, C. M.* Communications/excommunications: an interview with Armand Mattelart [Електронний ресурс] / C. M. Constantinou. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.fifth-estate-online.co.uk/comment/Mattelart-intervie%5B1%5D.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.02.2015р.
134. *Craig, B.* Cyberlaw: the law of the Internet and information technology / Brian Craig. – 1st ed. – Upper Saddle River, N.J. : Pearson Education / Prentice Hall, 2013. – XVII, 262 p. : ill.
135. *Crawford, J.* The Creation of States in International Law / J. Crawford. – 2nd ed. – Oxford : Clarendon Press ; New York : Oxford Univ. Press, 2006. – LXXII, 870 p.
136. *Crawford, J.* Sovereignty as a Legal Value / J. Crawford, M. Koskenniemi ; The Cambridge Companion to Int. Law. – Cambridge : Clarendon Press ; New York : Oxford Univ. Press, 2012. – 480 p.
137. *Crawford, J.* Chance, Order, Change: The Course of International Law / J. Crawford. – Hague : Hague Acad. of In. Law, 2014. – 540 p.
138. Draft Medium-Term Strategy: 2014–2021 (37 C/4). Paris, UNESCO Publishing [Електронний ресурс] // UNESDOC: док. и публикации ЮНЕСКО. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу:

- <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002200/220031e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
139. *Easterbrook, F. H.* Cyberspace and the Law of the Horse / F. H. Easterbrook // University of Chicago Legal Forum. – Chicago, 1996. – P. 207–216.
140. *Edwards, L.* Law and the Internet / Lilian Edwards. – 3-rd ed. – Oxford and Portland Publ., 2009. – 713 p.
141. *Flew, T.* New Media: An Introduction / Terry Flew. – Fourth ed. – South Melbourne, Vic. Oxford Univ. Press, 2014. – XV, 270 p.
142. Fostering Freedom Online: The Role of Internet Intermediaries. Paris, UNESCO Publishing [Електронний ресурс] // UNESDOC: док. и публикации ЮНЕСКО. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002311/231162e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
143. Freedom of Information and of the Press / Memorandum from Under-Secretary of State for External Affairs to Acting Secretary of State for External Affairs, May 6th, 1949 [Електронний ресурс] // The US National Archives : web-site. – Електрон. дані. – 1949. – Режим доступу: <http://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/059.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
144. Freedom of Connection, Freedom of Expression: The Changing Legal and Regulatory Ecology Shaping the Internet [Електронний ресурс] / W. H. Dutton A. Dorotka, M. Hills, G. Law, V. Nash. – Електрон. дані. – Paris, 2011. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001915/191594e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
145. *Fred, C. H.* The First Amendment and the «Free Flow» of Information / C. H. Fred // Int’L L. – 1990. – Vol. 30. – P. 371–374.

146. *Jones, R.* The Canon law of the Roman Catholic Church and the Church of England : a handbook / Rhidian Jones. – 2 nd ed. – London ; New York : T & T Clark, 2011. – XXV, 176 p.
147. *Johnson, D. R.* Law and Borders – The Rise of Law in Cyberspace / D. R. Johnson, D. Post // *Stanford Law Rev.* – 1996. – Vol. 48. – P. 1367–1402.
148. *Johnson, S.* Cybersecurity. ICT Applications and IP-Based Network Issues: Understanding Impacts on the Internet [Електронний ресурс] / Seth Johnson. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://internetdistinction.com/wsisimpacts/2013/11/25/cybersecurity-ict-applications-ip-based-impacts-on-the-internet/#ITUInternet>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
149. *Habermas, J.* Die postnationale Konstellation: politische Essays / Jurgen Habermas. – Erstausg., 1. Aufl. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1998. – 255 p.
150. *Hardy, I. T.* The Proper Legal Regime For Cyberspace / I. T. Hardy // *Univ. of Pittsburgh Law Rev.* – 1994. – Vol. 55. – P. 993–1054.
151. *Hart, J. A.* International Regimes for Information and Communication Technologies: Towards a New Research Agenda [Електронний ресурс] / J. A. Hart. – Електрон. дані. – Indiana Univ., Int. Studies Association, San Diego, 2006. – Режим доступу: <http://www.indiana.edu/~globalm/pdf/isa06.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
152. *Hart, H. L. A.* The concept of law / by H. L. A. Hart ; with a postscript ed. by: P. A. Bulloch, J. Raz. / H. L. A. Hart. – 2 nd ed. – Oxford : Clarendon Press ; New York : Oxford Univ. Press, 1994. – XII, 315 p.
153. *Heeneey, A. D. P.* Canada and the United Nations / A. D. P. Heeneey [Електронний ресурс] // Government of Canada, Foreign Affairs, Trade and Development : portal. – 1949. – Електрон. Дані. – Режим доступу: <http://www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details->

en.asp?intRefid=8839. – Назва з екрана. – Дата звернення:
01.02.2015р.

154. *Henkin, L.* That «S» Word: Sovereignty, and Globalization, and Human Rights, et Cetera / L. Henkin // *Fordham L. Rev.* – 1999. – № 1. – P. 1–12.
155. *Hugenholtz, P. B.* Copyright and Freedom of Expression in Europe / P. B. Hugenholtz // *Expanding the boundaries of intellectual property: innovation policy for the knowledge society* / ed. by: R. C. Dreyfuss, D. L. Zimmerman, H. First. – Oxford, 2001. – P. 343–363.
156. *Human dignity and the future of global institutions* / ed.: M. P. Lagon, A. C. Arend. – Washington, D C : Georgetown Univ. Press, [2014]. – XV, 366 p.
157. *International telecommunications law* / D. Campbell, general ed. – J. Huntington, NY : Juris, 2011. – 1982 p.
158. *International Telecommunication Union (ITU): World Communications – Going global with a networked society* / Ed. G. L. Franco Novara // Geneva : ITU, 1991.
159. *Internet governance: infrastructure and institutions* / ed. by: L. A. Bygrave, J. Bing. – Oxford ; New York : Oxford Univ. Press, 2009. – XIV, 246 p.
160. *Jackson, J. H.* Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept / J. H. Jackson // *AJIL.* – 2003. – № 97. – P. 782–802.
161. *Keller, P.* European and international media law : liberal democracy, trade, and the new media / Perry Keller. – Oxford ; New York, NY : Oxford Univ. Press, 2011. – XXXV, 495 p.
162. *Kelsen, H.* Sovereignty and International Law / H. Kelsen // *Georgetown L. J.* – 1960. – № 48.
163. *Kettemann, M. C.* The future of individuals in international law : lessons from international Internet Law / M. C. Kettemann. – The Hague, The Netherlands : Eleven Int. Pub., 2013. – XV, 201 p.

164. *Kingsbury, B.* Sovereignty and Inequality / B. Kingsbury // EJIL. – 1998. – Vol. 9, No. 4. – P. 599–625.
165. *Klabbers, J.* The constitutionalization of international law / by: J. Klabbers, A. Peters, Geir Ulfstein. – Oxford ; New York ; Oxford Univ. Press, 2011. – XX, 437 p.
166. *Koskenniemi, M.* From apology to Utopia: the structure of international legal argument: reissue with a new epilogue / Martti Koskenniemi. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2005. – XIX, 683 p.
167. *Koren, M.* Human Rights of Children: Their Right to Information / Marian Koren // Hum. Rts. Rev. – 2001. – Vol. 2. – P. 54–61.
168. *Kulesza, J.* International Internet Law / Joanna Kulesza. – New York, NY : Routledge, 2012. – 160 p.
169. *Kunz, J.* The United Nations Genocide Convention / J. Kunz // American J. of Int. Law. – 1949. – V. 43. – P. 738–746.
170. *La Rue, F.* Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (A/HRC/17/27) [Електронний ресурс] / Frank La Rue. – Електрон. дані. – 2011. – 16 May. – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
171. *La Rue, F.* Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. (United Nations General Assembly document A/66/290) [Електронний ресурс] / Frank La Rue. – Електрон. дані. – 2011. – 10 Aug. – Режим доступу: www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/A.66.290.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
172. *La Rue, F.* Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.

- (A/HRC/23/40) [Електронний ресурс] / Frank La Rue. – Електрон. дані. – 2013. – 17 Apr. – Режим доступу: www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A.HRC.23.40_EN.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
173. *Lauterpacht, H.* The Nature of International Law and General Jurisprudence / H. Lauterpacht // *Economica*. – 1932. – № 37. – P. 301–320.
174. *Lessig, L.* The Law of the Horse: What Cyberlaw Might Teach [Електронний ресурс] / Lawrence Lessig / *Communications Law and Policy: Cases and Materials* / ed. by Jerry Kang. – Електрон. дані. – New York, 2001. – Режим доступу: <https://cyber.law.harvard.edu/works/lessig/finalhls.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
175. *Lessig, L.* Code: And Other Laws of Cyberspace, Version 2.0 [Електронний ресурс] / Lawrence Lessig. – Електрон. дані. – Basic Books, 2006. – 410 p. – Режим доступу: <http://codev2.cc/download+remix/Lessig-Codev2.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
176. *Lopez, S. P.* Freedom on Information, Report submitted by Mr. Salvador P. Lopez, Rapporteur on Freedom of Information, UN, ECOSOC Official Records, sixteenth session, Supplement No. 12, New York, 1953. – 66 p.
177. *Malcolm, J.* Multi-stakeholder governance and the Internet Governance Forum // *Jeremy Malcolm*. – 1st paperback ed. – Perth : Terminus Press, 2008. – XXVIII, 641 p.
178. *Mayer, F. C.* Review Essay. The Internet and Public International Law – Worlds Apart? / F. C. Mayer // *EJIL*. – 2001. – Vol. 12, N 3. – P. 617–622.
179. *McNamee, J.* NETmundial, multistakeholderism and fair process [Електронний ресурс] / Joe McNamee // *EDRi-gram biweekly*

- newsletter about digital civil rights in Europe. – Електрон. дані. – 2014. – № 12.9 – Режим доступу: <https://edri.org/enditorial-netmundial-multistakeholderism-and-fair-process>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
180. *Mehra, A.* Free flow of information: a new paradigm / Mehra Achal. – New York : Greenwood Press, 1986. – XIII, 225 p. : ill.
181. *Mendel, T., Puddephatt A., Wagner B., Hawtin D., Torres, N.* Global Survey on Internet Privacy and Freedom of Expression / T. Mendel, A. Puddephatt, B. Wagner, D. Hawtin, N. Torres. – Paris : UNESCO Publishing [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002182/218273e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
182. *Mendel, T.* Study on International Standards Relating to Incitement to Genocide or Racial Hatred [Електронний ресурс] / T. Mendel. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: http://www.concernedhistorians.org/content_files/file/TO/239.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
183. *Merriam, C. E.* History of the theory of sovereignty since Rousseau / by C. E. Merriam, Jr. – Union, N. J. : Lawbook Exchange, 1999. – X, 232 p.
184. *Morgenthau, H.* Positivism, Functionalism and International Law / H. Morgenthau // AJIL. – 1940. – № 34. – P. 260–284.
185. *Mueller, M.* ICANN and Internet governance: sorting through the debris of «self-regulation» [Електронний ресурс] / Milton Mueller // The journal of policy, regulation and strategy for telecommunications, information and media. – Електрон. дані. – 1999. – Vol 1, N 6. – P. 10. – Режим доступу: http://www.icannwatch.org/archive/mueller_icann_and_internet_governance.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
186. *Mueller, M.* India, Brazil and South Africa call for creation of «new global body» to control the Internet [Електронний ресурс] / Milton

- Mueller. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://blog.internetgovernance.org/blog/_archives/2011/9/17/4901669.html/ – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
187. *Mueller, M.* Civil Society defects from OECD Internet Policy Principles [Електронний ресурс] / Milton Mueller. – Електрон. дані. – 2011. – 28 June. – Режим доступу: <http://www.internetgovernance.org/2011/06/28/civil-society-defects-from-oecd-internet-policy-principles>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
188. *Mueller, M., Kuerbis, B., Pagé, C.* Reinventing Media Activism: Public Interest Advocacy in the Making of U.S. Communication Information Policy, 1960–2002 / Milton Mueller, Brenden Kuerbis, Christiane Pagé // The Convergence Center School of Information Studies Syracuse University, 2004. – 91 p.
189. *Muhammad, A. I.* International Communication in the 1990 s: Implications for the Third World / A. I. Muhammad // Int’L Aff. – 1992. – Vol. 68. – P. 487–490.
190. *Murray, A.* Information technology law: the law and society / Andrew Murray. – Oxford ; New York : Oxford Univ. Press, 2010. – XXVII, 596 p.
191. *Nuechterlein, J. E.* Digital crossroads : telecommunications law and policy in the internet age / J. E. Nuechterlein, P. J. Weiser. – Second ed. – Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, [2013]. – XIX, 506 p.
192. *O'Donnell, I.* Child pornography: crime, computers and society / I. O'Donnell, C. Milner. – Cullompton, UK : Willan Publishing, 2007. – XII, 259 p. : ill.
193. *Okediji, R. L.* The International Copyright System: Limitations, Exceptions and Public Interest Considerations for Developing Countries [Електронний ресурс] / R. L. Okediji ; Int. Centre for Trade and Sustainable Development and United Nations Conference on Trade and Development // Issue Paper. – 2006. – № 15. – Режим доступу:

- <http://legalportal.am/download/library/p16v8s17eh18sguns157k16of1sku3.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
194. *Packard, A.* Digital media law / Ashley Packard. – Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2013. – XI, 404 p. : ill.
195. *Parisi, F.* Spontaneous Emergence of Law: Customary Law [Електронний ресурс] / F. Parisi, B. Bouckaert, G. de Geest // Encyclopedia of law and economics / ed. by: B. Bouckaert, G. de Geest. – Електрон. дані. – Cheltenham, UK ; Northampton, MA, 2000. – P. 603–630. – Режим доступу: <http://encyclo.findlaw.com/9500book.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
196. *Pastor M. V.* An introduction to international telecommunications law [Електронний ресурс] / С. Н. Kennedy, М. Veronica Pastor. – електрон. дані. – Boston : Artech House, 1996. – XVII, 279 p. – Режим доступу: <http://www.amazon.com/Introduction-International-Telecommunications-Artech-Library/dp/0890068356>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
197. *Paziuk, A.* Prohibited Information: Erga Omnes Obligations of Ukraine / Andrii Paziuk // Ukrainian Perspectives on International Law: Selected Articles and Essays. – Odessa, 2013. – P. 231–240.
198. *Penney, J. W.* Internet Access Rights: A Brief History and Intellectual Origins [Електронний ресурс] / J. W. Penney // W. Mitchell Law Rev. – Електрон. дані. – 2011. – Vol. 38. – P. 11–42. – Режим доступу: <http://open.wmitchell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1440&context=wmlr>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
199. *Perritt, H. H.* The Internet is Changing the Public International Legal System / Henry H. Perritt // Kentucky Law J. – 1999–2000. – N. 88. – P. 885–892.
200. *Pillay, Navi.* 30 June 2014. The right to privacy in the digital age: Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (A/HRC/27/37) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. –

2014. – 30 June. – Режим доступу: www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session27/Documents/A.HRC.27.37_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
201. *Robinson, N.* The Genocide convention; a commentary / N. Robinson. – New York : Inst. of Jewish Affairs ; World Jewish Congress, 1960. – 158 p.
202. *Ruhashyankiko, N.* Study of the Question of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide / N. Ruhashyankiko. – Geneva : United Nations Economic and Social Council, 1978.
203. *Rustad, M. L.* The Path of Internet Law: An Annotated Guide to Legal Landmarks [Електронний ресурс] / M. L. Rustad, D. D'Angelo // Social Science Research Network. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1799578. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
204. *Sakulin, W.* Trademark protection and freedom of expression: an inquiry into the conflict between trademark rights and freedom of expression under European law / W. Sakulin. – Alphen aan den Rijn, The Netherlands : Kluwer Law Int. ; Frederick, MD : Sold and distributed in North, Central, and South America by Aspen Publishers, 2011. – XVI, 403 p.
205. *Sallai, G.* Defining Infocommunications and Related Terms / G. Sallai // Acta Polytechnica Hungarica. – 2012. – Vol. 9, N 6. – P. 5–15.
206. *Sarooshi, D.* Essentially Contested Nature of the Concept of Sovereignty: Implications for the Exercise by International Organizations of Delegated Powers of Government / D. Sarooshi // Michigan JIL. – 2004. – No. 25. – P. 1107–1141.
207. *Savin, A.* Research handbook on EU Internet law / ed. by A. Savin ; associate J. Trzaskowski. – Cheltenham, UK : Edward Elgar, [2014]. – XXVI, 615 s.

208. *Seguro-Serrano, A.* Internet Regulation and the Role of International Law / Antonio Seguro-Serrano // Max Planck yearbook of United Nations law. – London ; Boston, 2006. – Vol. 10. – P. 191–272.
209. *Schabas, W. A.* Genocide in international law: the crimes of crimes / W. A. Schabas. – Cambridge, U.K. ; New York : Cambridge Univ. Press, 2000. – XVI, 624 p.
210. *Schiemann, K.* Europe and the Loss of Sovereignty / K. Schiemann // ICLQ. – 2007. – № 56. – P. 475–489.
211. *Schmitt, C.* Political theology: four chapters on the concept of sovereignty / Carl Schmitt ; transl. by G. Schwab ; foreword by T. B. Strong ; Univ. of Chicago Press ed. – Chicago : Univ. of Chicago Press, 2005. – 70 p. : ill.
212. *Servaes, J.* Communication and Development Paradigms: An Overview / Jan Servaes // Communication for social change anthology: historical and contemporary readings / ed. by: A. Gumucio-Dagron, T. Tufte. – South Orange, N. J., 2006. – P. 283–287.
213. *Strate, L.* The varieties of cyberspace: Problems in definition and delimitation / Lance Strate // Western J. of Communication. – 1999. – No. 63. – P. 382–383.
214. *Strowel, A.* Freedom of Expression and Copyright under Civil Law: Of Balance, Adaptation, and Access. Copyright and Free Speech. Comparative and international analyses / A. Strowel, F. Tulkens, J. Griffiths, U. Suthersanen (eds.). – Oxford : Oxford Univ. Press, 2005.
215. Tallinn manual on the international law applicable to cyber warfare: prepared by the international group of experts at the invitation of the NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence / general ed. M. N. Schmitt. – Cambridge ; New York : Cambridge Univ. Press, 2013. – XIX, 282 s.
216. *Taylor, P. M.* Global Communications, International Affairs and the Media since 1945 / P. M. Taylor. – London : Routledge, 1997. – 248 p.

217. *The Oxford handbook of Internet studies* / ed. by W. H. Dutton. – 1st ed. – Oxford : Oxford Univ. Press, 2013. – XX, 607 p. : ill.
218. *The United States and the United Nations conference on freedom of information, held at Geneva, Switzerland, March 23–April 21, 1948* // United States Department of State : Foreign Relations of the United States. – 1948. – P. 307–310.
219. *Tomuschat, C. The International Law Commission: An Outdated Institution?* / C. Tomuschat. // *German Yearbook of Int. Law.* – 2006. – Vol. 49. – P. 77–105.
220. *Townes, M. D. International Regimes and Information Infrastructure* [Електронний ресурс] / M. D. Townes // *Stanford J. of Int. Relations.* – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: http://www.stanford.edu/group/sjir/1.2.07_townes.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
221. *Uerpmann-Witzack, R. Principles of International Internet Law* / R. Uerpmann-Witzack // *German Law J.* – 2010. – Vol. 11. – P. 1245–1263.
222. UNESCO (2013d), *Resolution on ‘Internet Related Issues: Including Access to Information and Knowledge, Freedom of Expression, Privacy and Ethical Dimensions of the Information Society’*. Paris: UNESCO General Conference, 37-th session, 7 November 2013 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/internet_draft_study.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 06.03.2015 р.
223. *Voorhoof, D. Copyright vs Freedom of Expression Judgment* [Електронний ресурс] / D. Voorhoof, I. de Rasmussen. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://echrblog.blogspot.co.uk/2013/01/copyright-vs-freedom-of-expression.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
224. *Who Makes the Internet Work: The Internet Ecosystem* [Електронний ресурс] // *Internet Society.* – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу:

- <http://www.internetsociety.org/who-makes-internet-work-internet-ecosystem>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
225. *Woodard, C.* Estonia, where being wired is a human right [Електронний ресурс] / Colin Woodard // *Christian Science Monitor*. – Електрон. дані. – 2003. – 1 July. – Режим доступу: <http://www.csmonitor.com/2003/0701/p07s01-woeu.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
226. *Wiesen, J.* The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II and the Holocaust / Jonathan Wiesen // *Holocaust and Genocide Studies*. – 2007. – Vol. 21, N 2. – P. 303–305.
227. *Whitton, J. B.* The United Nations Conference on Freedom of Information and the Movement against International Propaganda / J. B. Whitton // *AM. J. INT'L L.* – 1949. – Vol. 43. – P. 73–74.
228. *World Trends in Freedom of Expression and Media Development*. Paris, UNESCO Publishing [Електронний ресурс] // UNESDOC: док. и публикации ЮНЕСКО. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/world-trends-in-freedom-of-expression-and-media-development. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
229. *Wortley, R. S.* Situational Prevention of Child Sexual Abuse / R. Wortley, S. Smallbone // *Criminal Justice Press: Crime prevention studies*, 2006. – Vol. 19. – P. 65–100.
230. *Zahar, A.* The ICTR's «Media» Judgment and the Reinvention of Direct and Public Incitement to Commit Genocide / A. Zahar // *Criminal Law Forum*. – 2005. – Vol. 16. – P. 33–48.
231. *Zechariah, C. J.* Legal Problems of Freedom of Information in the United States / C. J. Zechariah // *Law & Contemp. Probs.* – 1949. – Vol. 14. – P. 545–547.

232. *Zittrain, J.* Internet Filtering: The Politics and Mechanisms of Control [Електронний ресурс] / in J. Zittrain, R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski ; eds. Access Denied: The Practice and Policy of Global Internet Filtering. – Електрон. дані. – Cambridge : MIT Press, 2008. – Режим доступу: https://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/content/9780262514354_sch_0001.pdf . – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
233. *Zuckerman, E.* Intermediary Censorship. Ronald Deibert (ed.), Access Controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace. Cambridge, Mass., MIT Press, pp.71–85 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: https://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/content/9780262514354_sch_0001.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

Список використаних міжнародних правових і політичних документів, актів національного законодавства

234. Декларація про державний суверенітет України // Відом. Верхов. Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429. – С. 595–598.
235. Директива 2009/136/ЄК Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 р., яка доповнює Директиву 2002/22/ЄС про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг, Директиву 2002/58/ЄС про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій та Рішення (ЄС) № 2006/2004 про взаємодію національних органів відповідальних за забезпечення виконання законів про захист споживачів [Електронний ресурс] // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації : офіц. веб-портал. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу:

- <http://www.nkrzi.gov.ua/images/upload/58/19/be7ab73b693c9bf69a6e73db128c7805.doc>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
236. Доктрина інформаційної безпеки РФ, утв. Указом Президентом РФ от 09.09.2000 № Пр–1895 // Российская газета. – 2000. – 28 сент.
237. Женевська декларація принципів ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 9–21.
238. Женевський План дій, ВСІС, Женева, 12 грудня 2003 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 22–42.
239. Заключний акт, НБСЄ, Гельсінки, 1975 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1975. – 1 серп. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/75.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
240. Закон України від 9.01.2007 № 537-V «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» // Голос України. – 2007. – 6 лют.
241. Закон України «Про інформацію» № 2938-VI від 13.01.2011 // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313. – С. 1480–1490.
242. Закон України «Про інформацію» № 2657-XII від 2.10.1992 // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650. – С. 1447–1462 (прийнято в новій редакції)
243. Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 181. – С. 482–493.
244. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» від 12.01.2006 № 3317-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155. – С. 678–716.

245. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155. – С. 386–421.
246. Конвенція СНД про права та основні свободи людини, Мінськ, 1995 [Електронний ресурс] // Верховна Рада : офіц. веб-сайт. – Електрон. дані. – 1995. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_070. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
247. Конституція України // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Електрон. дані. – 1996. – № 30. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
248. Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері телекомунікацій та розвитку Всесвітньої інформаційної інфраструктури між Урядом України та Урядом США, підписаний у Вашингтоні 9 січня 1995 р. // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 19. – Ст. 781. – С. 74.
249. Модельный Закон об основах регулирования Интернета, принят на 36–м пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств–участников СНГ (Постановление № 36–9 от 16 мая 2011 года) [Электронный ресурс] // Верховна Рада : офіц. веб-сайт. – Електрон. дан. – 2011. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_o14. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 03.02.2015г.
250. План дій Ради Європи для України на 2011–2014 роки / Секретаріат Ради Європи, 2011 [Електронний ресурс] // Верховна Рада : офіц. веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b25. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
251. Правила поведения в области обеспечения международной информационной безопасности (Приложение к письму постоянных представителей Китая, Российской Федерации, Таджикистана и

Узбекистана при Организации Объединенных Наций от 12 сентября 2011 года на имя Генерального секретаря) [Электронный ресурс] // Организация Объединенных Наций. – Электрон. дан. – 2011. – 12 сент. – Режим доступа:

<http://rus.rusemb.org.uk/data/doc/internationalcoderus.pdf>. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 02.02.2015г.

252. Соглашение о сотрудничестве государств-участников Содружества Независимых Государств в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации от 01.06.2001 г. [Электронный ресурс] // Верховна Рада : офіц. веб-сайт. – Электрон. дан. – 2001. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_353. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 03.02.2015г.
253. Соглашение между правительствами государств–членов Шанхайской организации сотрудничества о сотрудничестве в области обеспечения международной информационной безопасности, 2009 [Электронный ресурс] // Законодательство стран СНГ : web-версия. – Электрон. дан. – 2009. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=28340. – Заглавие с экрана. – Дата обращения: 02.02.2015г.
254. Туніське зобов'язання, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 43–49.
255. Туніська програма для інформаційного суспільства, ВСІС, 18 листопада 2005 р. // Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. Женева 2003 – Туніс 2005. – Київ : МСЕ, МТЗУ, 2006. – С. 50–75.
256. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 08.07.2009 № 514/2009 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 52. – Ст. 1783.
257. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 р. «Про скасування деяких ...» від

- 06.06.2014 № 504/2014 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 47. – Ст. 1234. – С. 33.
258. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 р. «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» від 1.05.2014 № 449/2014 // Офіц. вісн. Президента України. – 2014. – № 16.– Ст. 982. – С. 7.
259. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 08.07.2009 № 514/2009 // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 52. – Ст. 1783.
260. Указ Президента України «Про Інформаційно–аналітичний центр» від 12.04.2014 № 398/2014 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 33. – Ст. 878. – С. 33.
261. Постанова ВР України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 03.07.2014 № 1565–VII // Голос України. – 2014. – 19 лип.
262. A New Communication Strategy / World Communication Report: The media and the challenge of the new technologies [Електронний ресурс] // UNESCO Електрон. дані. – Publishing, 1997. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001112/111240e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
263. A single market for 21st century Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions of 20.11.2007. – [Електронний ресурс] // EUR-LEX : web–site. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0724en01.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

264. Additional Protocol to the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, regarding supervisory authorities and transborder data flows, CETS No. 181, Strasbourg, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
265. Additional Protocol to the Convention on cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, CETS No. 189 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
266. African Charter on Human and Peoples' Rights, Organization of African Unity (OAU), 27 June 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.dfa.gov.za/foreign/Multilateral/africa/oau.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
267. Agreement for Facilitating the International Circulation of Visual and Auditory Materials of an Educational, Scientific and Cultural character with Protocol of Signature and model form of certificate provided for in Article IV of the above-mentioned Agreement, Beirut, 10 December 1948 [Електронний ресурс] // UNESCO, Legal instruments : portal. – Електрон. дані. – 1948. – 10 Dec. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12064&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
268. Agreement for the Suppression of the Circulation of Obscene Publications, Paris, 1910 [Електронний ресурс] // Wikipedia : the free encyclopedia. – Електрон. дані. – 1910. – Режим доступу:

- http://en.wikipedia.org/wiki/Agreement_for_the_Suppression_of_the_Circulation_of_Obscene_Publications. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
269. Agreement on Basic Telecommunications Services, WTO, 1997 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/telecom_e/telecom_e.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
270. Almaty Guidelines On Promoting The Application Of The Principles Of The Aarhus Convention In International Forums, ECE/MP.PP/2005/2/Add.5, Annex [Електронний ресурс] // UNECE. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://www.unecce.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/pp/ece/ece.mpr.pp.2005.2.add.5.e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
271. American Convention on Human Rights, Organization of American States (OAS), 22 November 1969 [Електронний ресурс] // Organization of American States (OAS). – Електрон. дані. – 1969. – Режим доступу: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
272. Arab League Convention on Combating IT Offences (2010) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://itlaw.wikia.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
273. Arab League Model Law on Combating Information Technology Offences, 2004 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2004. – Режим доступу: http://itlaw.wikia.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences

- n_Technology_Offences. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
274. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), Second Phase [Електронний ресурс] // International Court of justice. – Електрон. дані. – 1970. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=50>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
275. Buenos Aires Declaration on Global Telecommunication Development for the 21st Century [Електронний ресурс] // WTDC-94, International Telecommunication Union. – Електрон. дані. – Buenos Aires, 1994. – 21–29 March. – Режим доступу: <http://habitat.igc.org/ics/gii-itu/wtdc-bad.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
276. Castellón Declaration on New Prospects for the Common Heritage of Humanity [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Castellón international colloquium on New Prospects for the Common Heritage of Humanity, Castellón, 12 – 14 June 1999. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001175/117569E.pdf>. Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
277. Case concerning application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia–Herzegovina v. Yugoslavia) (Preliminary objections) [Електронний ресурс] // International Court of justice. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
278. Chairman's Summary [Електронний ресурс] // Internet Governance Forum : web-site. – Електрон. дані. – Sharm el Sheikh, 2009. – Режим доступу: http://www.intgovforum.org/cms/2009/sharm_el_Sheikh/Chairman%27s%20Summary.Completed.04.12.2009.doc. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

279. Charter of Fundamental Rights of the European Union, 18.12.2000, Official Journal of the European Communities, C 364/1 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
280. Charter of the United Nations, San Francisco, 1945, 1 UNTS XVI [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1945. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
281. Charter on the Preservation of Digital Heritage / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – Р. 74–77. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
282. Coalition of countries for free Internet [Електронний ресурс] // Government of the Netherlands : web-site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.government.nl/news/2011/12/14/coalition-of-countries-for-free-internet.html#ref-minbuza>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
283. Code of good practice on information, participation and transparency in internet governance [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://www.intgovcode.org/images/c/c1/COGP_IG_Version_1.1_June2010.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
284. Code of EU Online Rights [Електронний ресурс] // European Commission : web-site. – Електрон. дані. – Luxembourg, 2012. – 24 s. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital->

agenda/files/Code%20EU%20online%20rights%20EN%20final%202.pdf

. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

285. Communication from the European Commission to the European Parliament and to the Council: Internet Governance [Електронний ресурс] // Taxation and Customs Union. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу:
http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/key_documents/communications/index_en.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
286. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of regions: A Digital Agenda for Europe, COM(2010)245 [Електронний ресурс] // The EUR-LEX : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
287. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions: A single market for 21st century, of 20.11.2007. – [Електронний ресурс] // EUR-LEX : web-site. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0724en01.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
288. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions: A Digital Agenda for Europe, COM(2010)245 [Електронний ресурс] // The EUR-LEX : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

289. Communication for Development. Strengthening the effectiveness of the United Nations [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Oslo, 2011. – Режим доступу: http://www.c4d.undg.org/system/files/Oslo%20C4D-PDA_web_0.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
290. Comprehensive Study on Cybercrime [Електронний ресурс] // UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). – Електрон. дані. – New York, 2013. – Режим доступу: http://www.unodc.org/documents/organized-crime/UNODC_CCPCJ_EG.4_2013/CYBERCRIME_STUDY_210213.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
291. Constitution, ITU, Geneva, 1992 (rev. Kyoto, 1994; Minneapolis, 1998 and Marrakesh, 2002 / Collection of the Basic Texts of the International Telecommunication Union adopted by the Plenipotentiary Conference // ITU. – Geneva, 2011.
292. Convention, ITU, Geneva, 1992 (rev. Kyoto, 1994; Minneapolis, 1998 and Marrakesh, 2002 / Collection of the Basic Texts of the International Telecommunication Union adopted by the Plenipotentiary Conference. – ITU, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/oth/02/09/S02090000105201PDFE.PDF. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
293. Convention against Transnational Organised Crime, New York, 15 November 2000 Doc. A/55/383, 8 January 2001, A/RES/55/25 [Електронний ресурс] // UNODC. – Електрон. дані. – 2001. – 8 Jan. – Режим доступу: https://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
294. Convention concerning the International Exchange of Publications, Paris, 3 December 1958 [Електронний ресурс] // UNESCO, Legal instruments : portal. – Електрон. дані. – 1958. – 3 Dec. – Режим доступу:

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15395&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

295. Convention for Facilitating the International Circulation of Films of an Educational Character adopted by the League of Nations in Geneva 1933 / International Legislation. A collection of the texts of multipartite international instruments of general interest / Ed. Manley O. Hudson, Ruth E. Bacon. – Vol. VI (1932-1934). – Washington : Carnegie Endowment for International Peace, 1937 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.archive.org/stream/internationalleg012476mbp/internationalleg012476mbp_djvu.txt. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
296. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, CETS No. 005, Rome, 1950 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1950. – Режим доступу: [modehttp://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG](http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG). – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.
297. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, CETS No. 108, Strasbourg, 28.01.1981 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/108.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
298. Convention for the Suppression of the Circulation of and Traffic in Obscene Publications Geneva, 1923 [Електронний ресурс] // Wikipedia : the free encyclopedia. – Електрон. дані. – 1923. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_for_the_Suppression_of_the_Circulation_of_and_Traffic_in_Obscene_Publications. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

299. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters Aarhus, Denmark, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1998. – 25 June. – Режим доступу: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxvii-13&chapter=27&lang=en/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
300. Convention on Access to Documents, CETS No. 205, Tromso, 2009 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/205.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
301. Convention on Contracts for the International Sale of Goods Vienna, 11 April 1980, S.Treaty Document Number 98-9 (1984), UN Document Number A/CONF 97/19, 1489 UNTS 3 [Електронний ресурс] // UNCITRAL : веб-сайт. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
302. Convention on Cybercrime, CETS No. 185, Budapest, 2001 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/185.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
303. Convention on Information and Legal Co-operation concerning «Information Society Services», 2001, CETS № 180 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&CM=0&NT=180>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

304. Convention on Mutual Assistance in Criminal Matter, OAS, 1992 [Електронний ресурс] // Organization of American States (OAS). – Електрон. дані. – 1992. – Режим доступу: <http://www.oas.org/juridico/english/Treaties/a-55.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
305. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, United Nations, *Treaty Series*, vol. 1249, No. 20378 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1979. – Режим доступу: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
306. Convention on the International Right of Correction, 16 December 1952, A/RES/630(VII) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1952. – 16 Dec. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/7/ares7.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
307. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948, United Nations, *Treaty Series*, vol. 78, p. 277 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1948. – 9 Dec. – Режим доступу: <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
308. Convention on the Prevention of Terrorism, CETS No. 196, Warsaw, 2005 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/196.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
309. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 20 October 2005 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <http://portal.unesco.org/en/ev.php->

URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. –

Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

310. Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, CETS No. 201, Lanzarote, 2007 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=201>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
311. Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations, Tampere, 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2296, p. 5 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – Режим доступу:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXV-4&chapter=25&lang=en. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
312. Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 13 December 2006, A/RES/61/106, Annex I [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2006. – 13 Dec. – Режим доступу:
<http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=61>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
313. Convention on the Rights of the Child, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, No. 27531 [Електронний ресурс] // United Nations Human Rights : web-site. – Електрон. дані. – 1989. – Режим доступу:
<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
314. Copyright Treaty, WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 (1997) // ILM . – 1997. – No. 36. – 65. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу:
http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295166. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

315. Council of Europe Human Rights Guidelines for Online Games Providers, 2008 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/H-Inf\(2008\)008_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/H-Inf(2008)008_en.pdf). – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
316. Critical information infrastructure, Guidance Note #6, Convention Committee (T-CY), adopted by the 9th Plenary of the T-CY (4-5 June 2013). attacks [Електронний ресурс] // Council of Europe. – Електрон. дані. – Strasbourg, 2013. – 5 June – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/Source/Cybercrime/TCY/TCY%202013/T-CY%282013%2911Rev_GN6_CCIP_V7adopted.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
317. Cybersecurity Draft Model Bill, Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA), 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.comesa.int/attachments/article/26/2011Gazette%20Vol.%2016.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
318. Declaration by the Committee of Ministers on the protection of freedom of expression and information and freedom of assembly and association with regard to Internet domain names and name strings, 21 September 2011 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2011. – 21 September. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835805&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
319. Declaration by the Committee of Ministers on Internet governance principles (adopted by the Committee of Ministers on 21 September 2011 at the 1121st meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Strasbourg, 2011.

– Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835773>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

320. Declaration of Alma Ata on Promoting Independent and Pluralistic Media, 9 October 1992 endorsed by the General Conference at its twenty–eighth session in 1995 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/almaty.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
321. Declaration of Sana'a, 11 January 1996, Resolution 34 adopted by the General Conference at its twenty–ninth session in 1997 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/sanaa.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
322. Declaration of Santiago 6 May 1994, endorsed by the General Conference at its twenty–eighth session in 1995 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/santiago.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
323. Declaration of Sofia, 13 September 1997, Resolution 35 adopted by the General Conference at its twenty–ninth session in 1997 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/sofia_de.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
324. Declaration of the Committee of Ministers on freedom of communication on the Internet, adopted by the Committee of Ministers on 28 May 2003 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2003. –28 May. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=37031&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D3833>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

325. Declaration of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society CM(2005)56 final, 13 May 2005 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=849061>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
326. Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality (Adopted by the Committee of Ministers on 29 September 2010 at the 1094th meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – 29 September. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678287>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
327. Declaration of the Committee of Ministers on the Digital Agenda for Europe, 29 September 2010 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – 29 September. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678251#P21_2774. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
328. Declaration of the Committee of Ministers on the management of the Internet protocol address resources in the public interest, 29 September 2010 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678299#P10_731. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
329. Declaration of the Committee of Ministers on the protection of freedom of expression and freedom of assembly and association with regard to privately operated Internet platforms and online service providers, 7 December 2011 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2011. – 7 Dec. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1883671>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

330. Declaration of Windhoek on Promoting Independent and Pluralistic Media, Windhoek, 3 May 1991, endorsed by the General Conference at its twenty–sixth session in 1991 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.unesco.org/webworld/fed/temp/communication_democracy/windhoek.htm – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
331. Declaration on Fundamental Principles concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, apartheid and incitement to war, 28 November 1978 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 1978 – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114032e.pdf#page=99>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
332. Declaration ‘Renewed commitment for freedom and democracy’, G8 Summit of Deauville, May 26–27, 2011 [Електронний ресурс] // European Commission : web–site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commission_2010–2014/president/news/speeches–statements/pdf/deauville–g8–declaration_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
333. Directive on Fighting Cybercrime, 2009 [Електронний ресурс] // ECOWAS. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://www.ecowas.int/publications/en/actes_add_telecoms/SIGNED-Cybercrime.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
334. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society [Електронний ресурс] // EUR-LEX : web–site. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://eurollex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32001L0029>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

335. Draft Legal Framework for Cyberlaws, Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA), 2008 [Електронний ресурс] // ERA : Acad. of Europ. Law. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.era-comm.eu/Cybercrime/library.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
336. EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline / Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 12 May 2014 [Електронний ресурс] // Council of the European Union. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/documents/eu_human_rights_guidelines_on_freedom_of_expression_online_and_offline_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
337. European Agreement concerning Programme Exchanges by means of Television Films, CETS No.: 027, Paris, 1958 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1958. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
338. European Agreement for the Prevention of Broadcasts transmitted from Stations outside National Territories, CETS No. 053, Strasbourg, 1965 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1965. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
339. European Agreement on the Protection of Television Broadcasts, CETS No. 034, Strasbourg, 1960 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1960. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
340. European Convention for the Protection of the Audiovisual Heritage, CETS No. 183 Strasbourg, 2001 [Електронний ресурс] // The Council

- of Europe. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
341. European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, CETS No. 030, Strasbourg, 1959 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1959. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/030.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
342. European Convention on the Legal Protection of Services based on, or consisting of, Conditional Access, CETS No.: 178 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
343. European Convention on Transfrontier Television, CETS No. 132, Strasbourg, 1989 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1989. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
344. European Convention relating to questions on Copyright Law and Neighbouring Rights in the Framework of Transfrontier Broadcasting by Satellite, CETS No 153, Strasbourg, 1994 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1994. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/153.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
345. European Cultural Convention, CETS No. 018, Paris, 1954 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1954. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

346. Final Act: United Nations Conference on Freedom of Information, held at Geneva, Switzerland, from 23 March to 21 April, 1948 [Електронний ресурс] // Econbiz : fine Economic Literature. – Електрон. дані. – New York, 1948. – Режим доступу: <http://www.econbiz.de/Record/final-act-united-nations-conference-on-freedom-of-information-held-at-geneva-switzerland-from-23-march-to-21-april-1948/10001730719>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
347. Final Act of Helsinki, Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE), 1 August 1975 [Електронний ресурс] // RefWorld : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3dde4f9b4.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
348. Final Acts of the Plenipotentiary Conference: Decisions and resolutions, Busan, 2014, ITU [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/plenipotentiary/2014/Documents/final-acts/pp14-final-acts-en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
349. Final Acts, World Radiocommunication Conference 2012 (WRC-12), Geneva, Switzerland, 23 January-17 February 2012 [Електронний ресурс] // ITU, Radiocommunication Sector (ITU-R) : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.itu.int/pub/R-ACT-WRC.9-2012/en> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
350. Framework Decision on Racism and Xenophobia, European Commission, 28 November 2008 [Електронний ресурс] // European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2008. – 28 Nov. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/racism-xenophobia/framework-decision/index_en.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

351. GATS: General Agreement on Trade in Services, Apr. 15, 1994, Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1B, The Legal Texts: the Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations, 1869 UNTS 183 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://nyulaw.libguides.com/content.php?pid=55653&sid=420197>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
352. General Comment No. 11: Prohibition of propaganda for war and inciting national, racial or religious hatred (Art. 20), UN Human Rights Committee, 1983 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights : website. – Електрон. дані. – 1983. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/CCPRGeneralCommentNo11.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
353. General Comment No. 16 Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation, UN Human Rights Committee (HRC), 8 April 1988, UN Human Rights Committee (HRC). [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights : website. – Електрон. дані. – <http://www.refworld.org/docid/453883f922.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
354. General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion), UN Human Rights Committee (HRC), 30 July 1993, CCPR/C/21/Rev.1/Add.4 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights : website. – Електрон. дані. – 1993. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/453883fb22.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
355. General Comment No. 24. Issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols

- thereto, or in relation to declarations under article 41 of the Covenant, UN Human Rights Committee, 11 Nov 1994 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1994. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
356. General Comment No. 29 States of Emergency (article 4), UN Human Rights Committee, 31 Aug 2001 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2001. – 31 Aug. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
357. General Comment No. 31 Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, UN Human Rights Committee, 26 May 2004 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2004. – 26 May. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
358. General Comment No. 34 Freedoms of opinion and expression, UN Human Rights Committee, 102nd session, Geneva, 11–29 July 2011 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
359. Granada Ministerial Declaration on the European Digital Agenda, Spain, 19 April 2010 [Електронний ресурс] // The European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2010. – 19 April. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/pdf/press/ks7rada.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
360. Green Paper on Copyright in the Knowledge Economy, COM (2008) 466/3 [Електронний ресурс] // The EU Single Market : European Commission. – Електрон. дані. – Brussels, 2008. – Режим доступу:

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/greenpaper_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

361. Guidance Note No. 6, adopted by the 9th Plenary of the T-CY (4-5 June 2013). Critical information infrastructure attacks [Електронний ресурс] // Council of Europe Cybercrime Convention Committee (T-CY) – Електрон. дані. – Strasbourg, 2013. – 5 June – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/Source/Cybercrime/TCY/TCY%202013/T-CY%282013%2911Rev_GN6_CCIP_V7adopted.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
362. Guidelines for the Regulation of Computerized Personal Data Files, UN GA, 14 December 1990 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1990. – 14 Dec. – Режим доступу: <http://www.refworld.org/docid/3ddcafaac.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
363. Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline / Foreign Affairs, EU Council meeting Brussels, 12 May 2014 [Електронний ресурс] // Council of the European Union. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/documents/eu_human_rights_guidelines_on_freedom_of_expression_online_and_offline_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
364. Global Cybersecurity Agenda (GCA): Framework for International Cooperation in Cybersecurity, ITU, 2007 [Електронний ресурс] // Internet Governance Forum (IGF). – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: http://www.intgovforum.org/Substantive_2nd_IGF/ITU_GCA_E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

365. Guidelines for Consumer Protection (as expanded in 1999) / UNCTAD, New York and Geneva, 2001 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/docs/poditccclpm21.en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015 р.
366. Guidelines for Protecting from Fraudulent and Deceptive Commercial Practices Across Borders, 2003 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2003. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/consumer/oecdguidelinesforprotectingconsumersfromfraudulentanddeceptivecommercialpracticesacrossborders2003.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.
367. Guidelines for the Security of Information Systems and Networks: Towards a Culture of Security, 2002 [Електронний ресурс] // International organisation helping governments tackle the economic, social and governance challenges of a globalised economy (OECD). – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: <http://oe.cd/2002sg>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
368. Guiding Principles on Business and Human Rights [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – Режим доступу: www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
369. G8 Declaration ‘Renewed commitment for freedom and democracy’, (G8 Summit of Deauville, May 26–27, 2011) [Електронний ресурс] // European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/deauville-g8-declaration_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
370. Hyderabad Action Plan, World Telecommunication Development Conference, Annex C, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – Режим доступу:

<http://www.itu.int/ITU-D/pdf/op/HAR.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

371. IBSA Multistakeholder Meeting on Global Internet Governance Recommendations (September 1–2, 2011 at Rio de Janeiro, Brazil) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://www.culturalivre.org.br/artigos/IBSA_recommendations_Internet_Governance.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
372. Inter-American Strategy to Combat Threats to Cybersecurity: a Multidimensional Approach to Creating Culture of Cybersecurity, 2004 [Електронний ресурс] // Organization of American States (OAS). – Електрон. дані. – 2004. – Режим доступу: http://www.oas.org/XXXIVGA/english/docs/approved_documents/option_strategy_combat_threats_cybersecurity.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
373. Information Technology Outlook 2000: ICTs, E-commerce and the Information Economy [Електронний ресурс] // International organisation helping governments tackle the economic, social and governance challenges of a globalised economy (OECD). – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/1939833.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
374. International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace / League of Nations, Treaty Series, Vol. CLXXXVI, 1936 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1936. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=509&chapter=30&lang=en> – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
375. International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations Rome, 26 October 1961

United Nations, Treaty Series , vol. 496, p. 43 [Електронний ресурс] // WIPO: World Intellectual Property Organization. – Електрон. дані. – 1961. – 26 Oct. – Режим доступу:

http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=289757. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

376. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 21 December 1965, United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195 [Електронний ресурс] // United Nations Treaty Collection. – Електрон. дані. – 1965. – 21 Dec. – Режим доступу:

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

377. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families Adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990 United Nations, Treaty Series, vol. 2220, p. 3; Doc. A/RES/45/158 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1990. – Режим доступу:

<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r158.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

378. International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations, Treaty Series, vol. 999, No. 14668 p. 171 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1966. – 19 Dec. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.

379. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3 [Електронний ресурс] // United Nations Human Rights : web-site. – Електрон. дані. – 1966. – 16 Dec. – Режим доступу:

- <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
380. International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid New York, 30 November 1973 United Nations, Treaty Series , vol. 1015, p. 243 [Електронний ресурс] // United Nations Audiovisual Library. – Електрон. дані. – 1973. – 30 Nov. – Режим доступу: <http://legal.un.org/avl/ha/cspca/cspca.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
381. International Radiotelegraph Conference, Washington, 4 October – 25 November, 1927 [Електронний ресурс] // ITU, plenipotentiary conferences : portal. – Електрон. дані. – 1927. – 26 Nov. – Режим доступу: <http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/4.39> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
382. International Telegraph Conference, Paris, 1 March – 17 May, 1865 [Електронний ресурс] // ITU, plenipotentiary conferences : portal. – Електрон. дані. – 1865. – 17 May. – Режим доступу: <http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/4.1>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
383. International Telecommunication Convention, Madrid, 1932 [Електронний ресурс] // ITU, plenipotentiary conferences : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/oth/02/01/S02010000294003PDFE.pdf – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
384. International Telecommunication Regulations, Dubai, WCIT-12 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/wcit-12/Documents/final-acts-wcit-12.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
385. International Telecommunication Regulations, Melbourne, WATTC-88 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. –

Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/dms_pub/itu-t/oth/3F/01/T3F010000010001PDFE.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

386. Internet Freedom 2012 [The Dublin Conference on Internet Freedom, the 2012 Irish OSCE Chairmanship], (Dublin, 18–19 June 2012) [Електронний ресурс] // Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.osce.org/event/internetfreedom2012>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
387. Internet Governance / Communication from the European Commission to the European Parliament and to the Council [Електронний ресурс] // Taxation and Customs Union. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/key_documents/communications/index_en.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
388. Internet Governance – Council of Europe Strategy 2012-2015, 15 March 2012, CM(2011)175 final [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/Documents/Internet%20Governance%20Strategy/Internet%20Governance%20Strategy%202012%20-%202015.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
389. Internet governance: the next steps / Communication from the Commission to the European Parliament and the Council [Електронний ресурс] // The European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/information_society/policy/internet_gov/docs/communication/comm2009_277_fin_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

390. Internet 2013 [The OSCE Representative on Freedom of the Media conference Internet 2013 – Shaping policies to advance media freedom], (Vienna, 14–15 February 2013) [Електронний ресурс] // Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://www.osce.org/event/internet2013>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
391. ITU Global Cybersecurity Agenda (GCA). A Framework for International Cooperation in Cybersecurity, Geneva, 2007 [Електронний ресурс] // ITU GCA : portal. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: http://www.intgovforum.org/Substantive_2nd_IGF/ITU_GCA_E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
392. Joint Declaration on Defamation of Religions, and Anti-terrorism and Anti-Extremism Legislation, The UN Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the OSCE Representative on Freedom of the Media, the OAS Special Rapporteur on Freedom of Expression and the ACHPR (African Commission on Human and Peoples' Rights) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information [Електронний ресурс] // OSCE: Organization for Security and Co-operation in Europe. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.osce.org/fom/35639>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
393. Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet / The United Nations (UN) Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Representative on Freedom of the Media, the Organization of American States (OAS) Special Rapporteur on Freedom of Expression and the African Commission on Human and Peoples' Rights (ACHPR) Special Rapporteur on Freedom of Expression and Access to Information, 1 June 2011 [Електронний ресурс] // OAS (Organization

- of American States). – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу:
<http://www.oas.org/en/iachr/expression/showarticle.asp?artID=848&IID=1>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
394. Joint Statement on the Post–2015 Development Agenda, UNGIS, 2013, Geneva [Електронний ресурс] // UNGIS (United Nations Group on the Information Society). – Електрон. дані. – 2015. – Режим доступу:
<http://www.ungis.org/Portals/0/documents/JointInitiatives/UNGIS.Joint.Statement.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
395. Model Legislative Texts on Cybercrime/e-Crimes, International Telecommunication Union / Caribbean Community / Caribbean Telecommunications Union, 2010[Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/projects/ITU_EC_ACP/hipcar/reports/wg2/docs/HIPCAR_1-5-B_Model-Policy-Guidelines-and-Legislative-Text_Cybercrime.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
396. Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks of April 14, 1891, as revised at Brussels on December 14, 1900, at Washington on June 2, 1911, at The Hague on November 6, 1925, at London on June 2, 1934, at Nice on June 15, 1957 and at Stockholm on July 14, 1967 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу:
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20828/volume-828-I-11852-English.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
397. Management of internet names and addresses, Statement of Policy [Електронний ресурс] // Department of Commerce, NTIA : Federal Register. – Електрон. дані. – 1998. – Vol. 63, N 111. – Режим доступу:
<http://www.icann.org/en/general/white-paper-05jun98.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

398. Memorandum of Understanding Between the U.S. Department of Commerce and Internet Corporation for Assigned Names and Numbers, Nov. 25, 1998 [Електронний ресурс] // Council on Foreign Relations. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу: <http://www.ntia.doc.gov/page/1998/memorandumunderstandingbetweenusdepartmentcommerceandinternetcorporationassigned>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
399. Model Law on Computer Crime and Cybercrime, Southern African Development Community (SADC), 2012 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: http://www.crasa.org/tempex/doc_pub_eng93.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
400. Model Law on Cybercrime, ITU / Secretariat of the Pacific Community, 2011 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Documents/ICB4PAC%20Assessment%20Electronic%20Crime.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
401. Model Treaty on Mutual Assistance in Criminal matters: UN GA Resolution 45/117, 14 December 1990 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1990. – 14 Dec. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r117.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
402. NetMundial Multistakeholder Statement, Sao Paulo, April 24, 2014 [Electronic source]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://netmundial.br/netmundial-multistakeholder-statement/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
403. Nice Agreement Concerning the International Classification of Goods and Services for the Purposes of the Registration of Marks of June 15, 1957, as revised at Stockholm on July 14, 1967, and at Geneva on May

- 13, 1977, and amended on September 28, 1979 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=287532. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
404. Okinawa Charter on Global Information Society, Kyushu-Okinawa Summit, July 22, 2000 [Електронний ресурс] // G8 Okinawa Summit : Documents. – Електрон. дані. – Okinawa, Japan, July 21-23, 2000. – Режим доступу: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2000okinawa/gis.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
405. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography New York, 25 May 2000, United Nations, Treaty Series, vol. 2171, p. 227 [Електронний ресурс] // The UN Treaty Collection : portal. – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20I/Chapter%20IV/IV-11-c.en.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
406. Overview on Binding Corporate Rules. Data Protection, European Commission, 16 July 2013 [Електронний ресурс] // European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2013. – 16 July. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/international-transfers/bindingcorporate-rules/index_en.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
407. Paris Convention for the Protection of Industrial Property, Paris, 1979 [Електронний ресурс] // WIPO – World Intellectual Property Organization. – Електрон. дані. – 1979. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/wipo_treaties/text.jsp?file_id=287556. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
408. Performances and Phonograms Treaty (WPPT), WIPO, Geneva, 20 December 1996, S. Treaty Doc. No. 105–17 // ILM . – 1997. – No. 36. –

- Р. 76. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295578. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
409. Protection of personal data in transborder flow of information, International Law Commission, Report on the work of its fifty-eighth session (1 May to 9 June and 3 July to 11 August 2006) General Assembly Records Sixty-first Session Supplement No. 10 (A/61/10) P. 489-515 [Електронний ресурс] // United Nations. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: <http://legal.un.org/ilc/reports/2006/2006report.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
410. Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace / Records of the General Conference 32nd Session Paris, 29 September to 17 October 2003, Volume 1, Resolutions [Електронний ресурс] // UNESCO. – Електрон. дані. – Paris, 2004. – Р. 70–74. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
411. Recommendations for Freedom Online, Ministers of the Freedom Online Coalition, Tallinn, April 28, 2014 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <https://www.freedomonlinecoalition.com/wp-content/uploads/2014/04/FOC-recommendations-consensus.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
412. Recommendation on Cross-border Co-operation in the Enforcement of Laws Protecting Privacy [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/38770483.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

413. Recommendation on Principles for Internet Policy Making, OECD, 2011 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/innovation/48289796.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
414. Recommendation on the Protection of Children Online, OECD, 2012 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: http://www.oecd.org/sti/ieconomy/childrenonline_with_cover.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
415. Recommendation on the Protection of Critical Information Infrastructures, 2008 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/40825404.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
416. Recommendation of the Council concerning Guidelines Governing the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, 23 September 1980 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 1980. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/oecdguidelinesontheprotectionofprivacyandtransborderflowsofpersonaldata.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
417. Recommendation of the Council concerning Guidelines governing the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, July 2013 [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/ieconomy/2013-oecd-privacy-guidelines.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
418. Recommendation CM/Rec(81)19 of the Committee of Ministers to member States on access to information held by public authorities [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу:

- [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec\(1981\)019_EN.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm/rec(1981)019_EN.asp). – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
419. Recommendations CM/Rec(2002)2 of the Committee of Ministers to member States on access to documents, 2002 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/Inf%282003%29003_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
420. Recommendation CM/Rec(2007)16 of the Committee of Ministers to member states on measures to promote the public service value of the Internet [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2007. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1207291>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
421. Recommendation CM/Rec(2008)6 of the Committee of Ministers to member states on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec%282008%296&Language=lanEnglish&Ver=original>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
422. Recommendation 263 (2009) The digital divide and e-inclusion in the regions [The Congress of Local and Regional Authorities] [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1612618&SecMode=1&DocId=1359588&Usage=2>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.

423. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1410627&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
424. Recommendation CM/Rec(2012)4 of the Committee of Ministers to member States on the protection of human rights with regard to social networking services, 4 April 2012 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2012. – 4 April. – Режим доступу:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1929453&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
425. Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a Guide to human rights for Internet users, 16 April 2014 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 2014. – 16 April. – Режим доступу:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2184807>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
426. Recommendations for Freedom Online, Ministers of the Freedom Online Coalition, Tallinn, April 28, 2014 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу:
<https://www.freedomonlinecoalition.com/wp-content/uploads/2014/04/FOC-recommendations-consensus.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
427. Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, 2013 [Електронний ресурс] // The UN : web-site. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу:

- http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/98. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
428. Report of the Working Group on Internet Governance [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Château de Bossey. – 2005. – June. – Режим доступу: www.wgig.org/docs/WGIGREPORT.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
429. Report on the relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred, 17–18 October 2008, Doc. No. CDL-AD(2008)026 [Електронний ресурс] // European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). – Електрон. дані. – 2008. – 17–18 Oct. – Режим доступу: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282008%29026-e>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
430. Report “The right to privacy in the digital age”, (A/HRC/27/37), 30 June 2014 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/DigitalAge/A-HRC-27-37_en.doc
431. Report of the experts meeting on cyberspace law (Monte-Carlo, Principality of Monaco, 29–30 September 1998) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Monte-Carlo: UNESCO, 1999. – Access mode : <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001163/116300e.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
432. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance on the manifestations of defamation of religions, A/HRC/9/12, 2008 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу:

- http://www.humanrightsvoices.org/assets/attachments/documents/diene_report_2008.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
433. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Githu Muigai, on the manifestations of defamation of religions, and in particular on the serious implications of Islamophobia, on the enjoyment of all rights by their followers, A/HRC/12/38, 2009 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу:
http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/A-HRC-12-38_E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
434. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, UN Human Rights Council, 30 May 2014 [Електронний ресурс] // United Nations Human Rights Council : web-site. – Електрон. дані. – 2014. – 30 May. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/pages/hrcindex.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
435. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue, Human Rights Council Seventeenth session, 16 May 2011 [Електронний ресурс]. // The UN Human Rights Council : web-site of/ – Електрон. дані. – Режим доступу:
http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
436. Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir, and the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Doudou Diène, further to Human Rights Council decision 1/107 on incitement to racial and religious hatred and the promotion of tolerance, A/HRC/2/3 [Електронний ресурс] // Strasbourg Consortium. – Електрон. дані. –

2006 – 20 Sept. – Режим доступу: //

<http://www.strasbourgconsortium.org/docs/20%20Sept%202006.pdf>. –

Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р. – п. 65.

437. Report on Regulation and consumer protection in a converging environment, ITU, 2013 [Електронний ресурс] // ITU. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Regulatory-Market/Documents/Regulation%20and%20consumer%20protection.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.
438. Report on state surveillance and freedom of expression, UN Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, April 2013 [Електронний ресурс] // Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session23/A.HRC.23.40_EN.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
439. Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion [Електронний ресурс] // International Court of justice. – Електрон. дані. – 1951. – № 15. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=276&code=ppcg&p1=3&p2=4&case=12&k=90&p3=5>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
440. Resolution of The European Parliament of 19 February 2001 on the organisation and management of the Internet – international and European policy issues 1998–2000 [Електронний ресурс] // European Parliament. – Електрон. дані. – 2001. – 19 Feb. – Р. 286. – Режим доступу: [398](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-</p></div><div data-bbox=)

TA-2010-0208&language=EN. – Назва з екрана. – Дата звернення:
01.02.2015р.

441. Resolution No. 1 Internet Freedom / Political Declarations and Resolutions [Freedom of Expression and Democracy in the Digital Age: Opportunities, rights, responsibilities], (Belgrade, 7–8 November 2013) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Belgrade, 2013. – Режим доступу:
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/belgrade2013/Belgrade%20Ministerial%20Conference%20Texts%20Adopted_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
442. Resolution 110 (II). Measures to be taken against propaganda and the inciters of a new war, UN GA, 3 November 1947, A/RES/110 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1947. – 3 Nov. – Режим доступу: <http://www.un-documents.net/a2r110.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
443. Resolution 127 (II). False and distorted reports, UN GA, 15 November 1947, A/RES/127 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1947. – 15 Nov. – Режим доступу:
<http://www.un.org/documents/ga/res/2/ares2.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
444. Resolution 21/31 Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty, UN GA, 1965 [Електронний ресурс] // United Nations Audiovisual Library of International Law. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx_e.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
445. Resolution 2450 (XXIII) Human Rights and Scientific and Technological Developments, UN GA, 19 December 1968 [Електронний ресурс] // The UN : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу:

- <http://www.un.org/documents/ga/res/23/ares23.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
446. Resolution 25/2625 (XXV). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, UN GA, 1970 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/25/ares25.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
447. Resolution 26/ The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, A/HRC/26/L.24, United Nations Human Rights Council, 20 June 2014 [Електронний ресурс] // Human Rights Documents. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G14/059/67/PDF/G1405967.pdf?OpenElement> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
448. Resolution S-6/3201. Declaration on the Establishment of a New International Economic Order, UN GA, 1974 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1974. – Режим доступу: <http://www.un-documents.net/s6r3201.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
449. Resolution 3314 (XXIX) Definition of Aggression, UN GA, 1974 [Електронний ресурс] // University of Minnesota. Human Rights Library. – Електрон. дані. – 1974. – Режим доступу: <https://www1.umn.edu/humanrts/instreet/GAres3314.html/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
450. Resolution 33/115B International Relations in the Sphere of Information and Mass Communications, UN GA, 1978 [Електронний ресурс] // Dag Hammarskjöld Library Research Guides. – Електрон. дані. – 1978 – Режим доступу: <http://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/33>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

451. Resolution 36/55. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, UN GA, 1981 [Електронний ресурс] // the United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 1981. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r055.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
452. Resolution 42/22 Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations, UN GA, 1987 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/42/a42r022.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
453. Resolution 51/172. Communication for development programmes in the United Nations system, UN GA, 1996 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу: <http://www.un.org/documents/ga/res/51/ares51-172.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
454. Resolution 55/63. Combating the criminal misuse of information technologies, UN GA, 4 December 2000 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2000. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_55_63.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
455. Resolutions, UN GA : Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security No's: 53/70 (4 December 1998), 54/49 (1 December 1999), 55/28 (20 November 2000), 56/19 (29 November 2001), 57/53 (22 November 2002), 58/32 (8 December 2003), 59/61 (3 December 2004), 60/45 (8 December 2005), 61/54 (6 December 2006), 62/17 (5 December 2007), 63/37 (2 December 2008), 64/25 (2 December 2009), 65/41 (8 December 2010), 66/24 (2 December 2011), 67/27 (3 December 2012), 68/243 (27 December

- 2013), 69/28 (2 December 2014) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/UN-141202-ITIS.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
456. Resolution 56/121 Combating the criminal misuse of information technologies, UN GA, 19 December 2001 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_56_121.pdf. – Дата звернення: 04.02.2015р.
457. Resolution 57/239 Creation of a global culture of cybersecurity, UN GA, 2002 [Електронний ресурс] // ITU : portal. – Електрон. дані. – 2002. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_57_239.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
458. Resolution 58/199 Creation of a global culture of cybersecurity and the protection of critical information infrastructures, UN GA, 23 December 2003 [Електронний ресурс] // Wiley Online Library. – Електрон. дані. – 2003. – Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470087923.hhs567/abstract/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
459. Resolution 60/150 Combating defamation of religions, UN GA, 2005 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2005. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/150. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
460. Resolution 1674 Protection of civilians in armed conflict, UN GA 2006 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/331/99/PDF/N0633199.pdf?OpenElement>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

461. Resolution 60/252 World Summit on the Information Society, UNGA, 2006 [Електронний ресурс] // Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2006. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/wtisd/Pages/res60-252.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
462. Resolution 63/171. Combating defamation of religions, UN GA, 2008 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/171. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
463. Resolution 63/195 Strengthening the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme, in particular, its technical cooperation Capacity, UN GA, 18 December 2008 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/policy_and_research/un/63/A_RES_63_195_EN.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
464. Resolution 64/164 Elimination of all forms of intolerance and of discrimination based on religion or belief, UN GA, 2009 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/164/. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015 р.
465. Resolution 64/156 Combating defamation of religions, UN GA, 2009 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/156. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015 р.
466. Resolution 64/179 Strengthening the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme, in particular, its technical cooperation

- Capacity, UN GA, 18 December 2009 [Електронний ресурс]. –
Електрон. дані. – Режим доступу:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/179. –
Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
467. Resolution 64/211 Creation of a global culture of cybersecurity and taking stock of national efforts to protect critical information infrastructures, UN GA, 21 December 2009 [Електронний ресурс] // Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/action/cybersecurity/Pages/un-resolutions.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
468. Resolution 65/224 Combating defamation of religions, UN GA, 2010 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/224. –
Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
469. Resolution 65/232 Strengthening the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme, in particular, its technical cooperation Capacity, UN GA, 21 December 2011 [Електронний ресурс]. –
Електрон. дані. – Режим доступу:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/65/232. –
Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
470. Resolution 66/184. Information and communications technologies for development, UN GA, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. –
Режим доступу:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/184. –
Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
471. Resolution 67/195. Information and communications technologies for development, UN GA, 2012 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2012. – Електрон. дані. –
Режим доступу:

- http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/195. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
472. Resolution 68/243 Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security, UN GA, 27 December 2013 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/243. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
473. Resolution 20/8. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, United Nations Human Rights Council, 5 July 2012 [Електронний ресурс] // Human Rights Documents. – Електрон. дані. – Режим доступу:
http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/20/8. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
474. Resolution 20 (Rev. Hyderabad, 2010) Non-discriminatory access to modern telecommunication and information technology facilities, services and related applications, World Telecommunication Development Conference (WTDC-10), Hyderabad, India 24 May – 5 June 2010 [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.itu.int/ITU-D/conferences/wtdc/2010/pdf/WTDC10_DraftPreliminaryReport.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
475. Resolution 64 (Rev. Guadalajara, 2010) Non-discriminatory access to modern telecommunication/information and communication technology facilities, services and applications, including applied research and transfer of technology, on mutually agreed terms, The Plenipotentiary Conference of the International Telecommunication Union, Guadalajara, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу: www.itu.int/council/Basic-

- Texts/ResDecRec-PP10-e.docx. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
476. Resolution 68/167. The right to privacy in the digital age, UN GA, 18 December 2013. (UN Doc A/C.3/68/L.45/Rev.1 [Електронний ресурс] // The United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2013. – 18 Dec. – Режим доступу:
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/167 – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
477. Resolution 69 Non-discriminatory access and use of Internet resources, ITU, The World Telecommunication Standardization Assembly (WTSA-08), Johannesburg, 21–30 October 2008 [Електронний ресурс] // ITU : web-site. – Електрон. дані. – Режим доступу:
<http://www.itu.int/net/ITU-T/res69/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
478. Resolution 50 Cybersecurity, ITU, The World Telecommunication Standardization Assembly (WTSA-12), Dubai, 20–29 November 2012 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: <http://www.itu.int/en/ITU-T/wtsa12/Documents/resolutions/Resolution%2050.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
479. Resolution 1305 Role of the Dedicated Group in identifying Internet-related Public Policy Matters, Geneva: ITU, 2009 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.itu.int/md/S09-CL-C-0105>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
480. Resolution 67 Role of Telecommunication Development Sector in child online protection, Hyderabad, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу: <https://www.itu.int/en/ITU->

D/Cybersecurity/Documents/res67_E.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.

481. Resolution 133 Role of Administrations of Member States in the management of internationalized (multilingual) domain names, Guadalajara, 2010, [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу:
https://www.itu.int/osg/csd/intgov/resolutions_2010/PP-10/RESOLUTION_133.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015 р.
482. Resolution 179 ITU's role in child online protection, Guadalajara, 2010 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. – 2010. – Режим доступу:
https://www.itu.int/osg/csd/intgov/resolutions_2010/PP-10/RESOLUTION_179.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
483. Resolution WG-PL/9 ‘Connect 2020 Agenda for Global Telecommunication/ICT Development’, ITU Plenipotentiary Conference (PP-14), Busan, 6 November 2014 [Електронний ресурс] // ITU : Connect 2020 Agenda : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу:
<http://www.itu.int/en/connect2020/Pages/default.aspx>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р
484. Resolution of The European Parliament of 19 February 2001 on the organisation and management of the internet – international and European policy issues 1998–2000 [Електронний ресурс] // European Parliament. – Електрон. дані. – 2001. – 19 Feb. – Р. 286. – Режим доступу:
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0208&language=EN>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

485. RFC 1958 Architectural Principles of the Internet [Електронний ресурс] / В. Carpenter // Network Working Group. – Електрон. дані. – 1996. – June. – Режим доступу: <http://www.ietf.org/rfc/rfc1958.txt>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
486. RFC 2775 Internet Transparency [Електронний ресурс] / В. Carpenter // Network Working Group. – Електрон. дані. – 2000. – February. – Режим доступу: <http://www.ietf.org/rfc/rfc2775.txt>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
487. Rio Declaration on Environment and Development, UN Doc. A/CONF.151/26 (vol. I); 31 ILM 874, 1992 [Електронний ресурс] // United Nations Environment Programme. – Електрон. дані. – 1992. – Режим доступу: <http://www.unep.org/Documents/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
488. Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), 17 July 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2187, p. 3; depositary notifications C.N.577.1998 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
489. Seoul Ministerial Declaration on the Future of the Internet Economy, OECD, 2008 [Електронний ресурс] // International organisation helping governments tackle the economic, social and governance challenges of a globalised economy (OECD). – Електрон. дані. – 2008. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sti/40839436.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
490. Statement NetMundial Multistakeholder, Sao Paulo, April 24, 2014 [Electronic source]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://netmundial.br/netmundial-multistakeholder-statement/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

491. Statute of the Council of Europe CETS No. 001, London, 1949
[Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Електрон. дані. – 1949. – Режим доступу:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
492. The Declaration on Global Electronic Commerce, WTO, Geneva, 20 May 1998 [Електронний ресурс] // WTO. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу:
https://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/mindecl_e.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
493. The Global Information Infrastructure: Agenda for Cooperation [Електронний ресурс] // Broadband USA : Connecting America's Community. – Електрон. дані. – 1995. – Режим доступу:
<http://www.ntia.doc.gov/report/1995/global-information-infrastructure-agenda-cooperation>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
494. The Granada Ministerial Declaration on the European Digital Agenda, Spain, 19 April 2010 [Електронний ресурс] // The European Commission : web-site. – Електрон. дані. – 2010. – 19 April. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/pdf/press/ks7rada.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
495. The mapping of international Internet public policy issues / Working Group on Enhanced Cooperation, Intersessional Panel of the Commission on Science and Technology for Development, UNCTAD, 26–28 November 2014 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу:
http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/CSTD_2014_Mapping_Internet_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
496. The Radio Regulations, Geneva: ITU, WRC-12, 2012 [Електронний ресурс] // ITU : Committed to connecting the world. – Електрон. дані. –

2012. – Режим доступу: <http://www.itu.int/pub/R-REG-RR-2012>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
497. G8 Declaration ‘Renewed commitment for freedom and democracy’, (G8 Summit of Deauville, May 26–27, 2011) [Електронний ресурс] // European Commission : web–site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commission_2010–2014/president/news/speeches–statements/pdf/deauville–g8–declaration_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
498. G8 Declaration ‘Renewed commitment for freedom and democracy’, (G8 Summit of Deauville, May 26–27, 2011) [Електронний ресурс] // European Commission : web–site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commission_2010–2014/president/news/speeches–statements/pdf/deauville–g8–declaration_en.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
499. The Responsibility to Protect / International Commission on Intervention and State Sovereignty [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Ottawa, 2001. – Режим доступу: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
500. The UN Secretary General report «Combating defamation of religions» [Електронний ресурс] // The Religion and Law Consortium. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: <http://www.religlaw.org/docs/31%20July%202009.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
501. The UN Secretary General report «Implementing the responsibility to protect» [Електронний ресурс] // United Nations : web–site. – Електрон. дані. – 2009. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.

502. The UN Secretary General report on the Millennium Developments Goals and post-2015 goals «A life of dignity for all» [Електронний ресурс] // The UN (United Nations) : web-site. – Електрон. дані. – 2015. – Режим доступу: <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/A Life of Dignity for All.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
503. The UN Secretary General report «The responsibility to protect: timely and decisive response» [Електронний ресурс] // United Nations : web-site. – Електрон. дані. – 2012. – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/874. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
504. The US International Strategy for Cyberspace. Prosperity, Security, and Openness in a Networked World [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Washington : White House, 2011. – Режим доступу: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
505. The US Department of Commerce Statement of Policy on the Management of Internet Names and Addresses of June 05, 1998. [Електронний ресурс] // BroadbandUSA : Connecting America's Community. – Електрон. дані. – 1998. – Режим доступу: <http://www.ntia.doc.gov/federal-register-notice/1998/statement-policy-management-internet-names-and-addresses>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
506. The US Congress High-Performance Computing Act of 1991 [Електронний ресурс] // NITRD (The Networking and Information Technology Research and Development Program). – Режим доступу: <http://www.nitrd.gov/congressional/laws/102-194.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

507. The World in 2014: ICT Facts and Figures [Electronic source] // ITU : website. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/material/FactsFigures2014.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
508. Universal Declaration of Human Rights, UN GA, Resolution 217 A (III) [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1948. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.02.2015р.
509. Universal Declaration on Cultural Diversity, UNESCO, Paris, 2 Nov. 2001 [Електронний ресурс] // UNESCO : portal. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.02.2015р.
510. Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 1969. – 23 May. – Режим доступу: <http://www.oas.org/legal/english/docs/Vienna%20Convention%20Treaties.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 05.02.2015р.
511. World Congress on Communication for Development: Lessons, Challenges and the Way Forward and the World Bank [Електронний ресурс] // World Congress on Communication for Development. – Електрон. дані. – Washington DC, 2007. – Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/010/ai143e/ai143e00.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
512. World Economic Forum: Digital Ecosystem – Convergence between IT, Telecoms, Media and Entertainment: Scenarios to 2015 [Електронний ресурс] // WORLD ECONOMIC FORUM. – Електрон. дані. – World Scenario Series, 2010. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_DigitalEcosystem_Scenario2015_ExecutiveSummary_2010.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

Список використаних рішень судових установ

513. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва у справі № 826/3456/14 за позовом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення до товариства з обмеженою відповідальністю «Торсат» від 25 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2014. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37822378>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
514. *Ahmad Najaati Sadic v. Denmark*, Communication [Електронний ресурс] // Human Rights Library. – Електрон. дані. – 2002. – No. 25/2002. – Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/country/decisions/25-2002.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
515. *Ahmet Yildirim v. Turkey* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2012. – 18 Dec. (N 3111/10). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-115705#{\"itemid\":\[\"001-115705\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-115705#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
516. *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2007. – N 73049/01. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78981#{\"itemid\":\[\"001-78981\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78981#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
517. *Ashby Donald and Others v. France* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2013. – 10 Jan. (N 36769/08). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115979#{\"itemid\":\[\"001-115979\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115979#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
518. *Ashdown v. Telegraph Group Ltd.*, 18 July 2001, England & Wales Court of Appeal (EWCA), Civ 1142, Case No: A3/2001/0213 [Електронний ресурс] // England and Wales Court of Appeal (Civil Division) Decisions:

web-site. – Електрон. дані. – 2001. – Режим доступу:

<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2001/1142.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

519. *Autronic AG v. Switzerland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1990. – 22 May (Ser. A, No. 178). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57630#{"itemid":\["001-57630"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57630#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
520. *Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada*, Communications Nos. 359/1989 and 385/1989, U.N. Doc. CCPR/C/47/D/359/1989 and 385/1989/Rev.1, 1993 [Електронний ресурс] // Human Rights Library. – Електрон. дані. – 1993. – Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/v359385.htm>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
521. *Bosnia–Herzegovina v. Yugoslavia*, case concerning application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Preliminary objections) [Електронний ресурс] // International Court of Justice. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 02.02.2015р
522. *Casado Coca v. Spain* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1994. – 24 Feb. (Ser. A, N 285-A). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57866#{"itemid":\["001-57866"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57866#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
523. *Ceylan v. Turkey* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – N 23556/94. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{"itemid":\["001-58270"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

524. *Claude Reyes et. al. v. Chile* / Order of the Inter-American Court of Human Rights, Merits, Reparations and Costs [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2006. – 19 Nov. (Ser. C, No 151). – Режим доступу: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_151_ing.pdf. –
525. *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2011. – N 33014/05. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104685#{\"itemid\":\[\"001-104685\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104685#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
526. Compulsory membership in an association prescribed by law for the practice of journalism, Arts 13 and 29 American Convention on Human Rights, Advisory Opinion OC–5/85Б, 13 November 1985, Series A, No 5 [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 1985. – 13 Nov. – Режим доступу: http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/series_A.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
527. *Fuentes Bobo v. Spain* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2000. – 29 Feb. (N 39293/98). – Режим доступу: <http://www.article19.org/resources.php/resource/2414/en/fuentes-bobo-v.-spain>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
528. *Gaskin v. United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1989. – 7 July. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57491#{\"itemid\":\[\"001-57491\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57491#{\). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
529. *Gerger v. Turkey* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – 8 July (No. 24919/94). – Режим доступу: http://www.iidh.ed.cr/comunidades/libertadexpresion/docs/le_europeo/gerge

- r%20vs%20turkey%201999.htm. – Назва з екрана. – Дата звернення:
01.02.2015р.
530. *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1990. – 28 March (Ser. A, No. 173). – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57623#{"itemid":\["001-57623"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57623#{). – Назва з екрана. – Дата звернення:
01.02.2015р.
531. *Guerra and Ors v Italy* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1998. – 19 Feb. – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135#{"itemid":\["001-58135"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135#{). – Назва з екрана. – Дата звернення:
01.02.2015р.
532. *Ivcher Bronstein v. Peru* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2006. – 6 Feb. (Ser. C, No. 74). – Режим доступу:
www.cidh.oas.org/Relatoria/showDocument.asp?...44. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
533. *Handyside v. United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1976. – 7 Dec. – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499#{"itemid":\["001-57499"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57499#{). – Назва з екрана. – Дата звернення:
01.02.2015р.
534. *Hashman and Harrup v. the United Kingdom* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – 25 Nov. – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58365#{"itemid":\["001-58365"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58365#{). – Назва з екрана. – Дата звернення:
01.02.2015р.
535. *Herrera Ulloa v. Costa Rica / Corte Interamericana de Derechos Humanos* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2004. – 2 July (Ser. C, No. 107). – Режим доступу:

- http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_107_esp.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
536. *Hogefeld v. Germany* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2000. – 20 Jan. (No. 35402/97). – Режим доступу: <http://caselaw.echr.globe24h.com/0/0/germany/2000/01/20/hogefeld-v-germany-5103-35402-97.shtml>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
537. *Kafkaris v. Cyprus* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2008. – No. 21906/04. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85019#{"itemid":\["001-85019"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85019#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
538. *Larissis and Others v. Greece* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1998. – 24 Feb. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58139#{"itemid":\["001-58139"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58139#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
539. *Leander v. Sweden* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1987. – 26 March (Ser. A, No. 116). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519#{"itemid":\["001-57519"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
540. *Lehideux and Isorni v. France* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1998. – 23 September. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58245#{"itemid":\["001-58245"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58245#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
541. *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2007. – No. 21279/02, 36448/02. – Режим доступу:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82846#{"itemid":\["001-82846"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82846#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

542. *López Alvarez v. Honduras / Corte Interamericana de Derechos Humanos, Sentencia de 1 de febrero de 2006 (Fondo, Reparaciones y Costas)* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2006. – 1 Feb. (Ser. C, No. 141). – Режим доступу: http://fuero militar.scjn.gob.mx/Resoluciones/seriec_141_esp.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
543. *Markt intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1989. – 20 Nov. (Ser. A, No. 165). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57648#{"itemid":\["001-57648"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57648#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
544. *Melnychuk v. Ukraine (dec.)* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2005. – No. 28743/03. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70089#{"itemid":\["001-70089"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70089#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
545. *Mold, Teesside & Birmingham* [Електронний ресурс] // England and Wales Court of Appeal (Criminal Division) Decisions : web-site. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2011/1772.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
546. *Murphy v. Ireland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2003. – No. 44179/98. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61207#{"itemid":\["001-61207"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61207#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

547. *Nilsen and Johnsen v. Norway* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. – No. 23118/93. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58364#{"itemid":\["001-58364"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58364#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
548. *Oberschlick v. Austria* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1997. – 1 July. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58044#{"itemid":\["001-58044"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58044#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
549. *Olmedo-Bustos et al. v. Chile* (Case of the «Last Temptation of Christ») / IACHR [Електронний ресурс] // Article 19 : library. – Електрон. дані. – 2001. – 5 Feb. (Ser. C, No. 73). – Режим доступу: <http://www.article19.org/resources.php/resource/3277/en/iachr:-olmedo-bustos-et-al.-v.-chile->(. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
550. *Palamara Iribarne v. Chile* / Corte Interamericana de Derechos Humanos [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2005. – 22 Nov. (Ser. C, No. 135). – Режим доступу: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_135_esp.pdf – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
551. *Phil Collins v Imtrat Handelsgesellschaft GmbH; Patricia Im-und Export Verwaltungsgesellschaft GmbH v EMI Electrola GmbH*, 1993 [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1993. – 20 Okt. – Режим доступу: http://www.biicl.org/files/1932_c-92&326-92.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
552. *Rees v. the United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1986. – 17 Oct. (Series A, N 106). – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564#{"itemid":\["001-57564"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

553. *Regina v. Smith & Others*, EWCA Crim 1772 § 20, England and Wales' Court of Appeal, 2011 [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу:
<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2011/1772.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
554. *Rekvényi v. Hungary* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1999. –N 25390/94. – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58262#{"itemid":\["001-58262"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58262#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
555. *Ricardo Canese v. Paraguay / Corte Interamericana de Derechos Humanos* [Електронний ресурс] // IACHR : portal. – Електрон. дані. – 2004. – 31 Aug. (Ser. C, N 111). – Режим доступу:
http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_111_esp.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
556. *Rotaru v. Romania* [GC] [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2000. – N 28341/95. – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58586#{"itemid":\["001-58586"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58586#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
557. *Scarlet v. SABAM*, Application No. C-70/10, Judgement of 24 November 2011 [Електронний ресурс] // ECJ : portal. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-70/10>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
558. *Sürek v. Turkey* (no. 1) [GC], no. 26682/95, ECHR 1999-IV [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58279#{"itemid":\["001-58279"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58279#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

559. *The SS «Wimbledon», United Kingdom and ors v Germany*, Judgment, (1923) PCIJ Series A no 1, ICGJ 235 (PCIJ 1923), 17th August 1923, Permanent Court of International Justice (historical) [Електронний ресурс] // Oxford Publik International Law. – Електрон. дані. – 1923. – № 1. – Режим доступу:
<http://opil.oup.com/view/10.1093/law:icgj/235pcij23.case.1/law-icgj-235pcij23>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
560. *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1992. – 25 June (Ser. A, N 239). – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57795#{"itemid":\["001-57795"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57795#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
561. *U.S. West, Inc. v. Federal Communications Commission, and United States of America* [Електронний ресурс] // FCC : web-site. – 1999. – № 98–9518. – Електрон. дані. – Режим доступу:
<http://transition.fcc.gov/ogc/documents/opinions/1999/uswestcpni.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
562. *VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 2001. – No. 24699/94. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59535#{"itemid":\["001-59535"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59535#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.
563. *Wingrove v. the United Kingdom* [Електронний ресурс] // ECHR : portal. – Електрон. дані. – 1996. – Режим доступу:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58080#{"itemid":\["001-58080"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58080#{). – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.02.2015р.

Іменний покажчик

<i>Алексеев С. С.</i>	53
<i>Арістова І. В.</i>	180
<i>Баранов О. А.</i>	181
<i>Барановский П. Д.</i>	17
<i>Бачило И. Л.</i>	15, 234
<i>Бобылев Р. В.</i>	184
<i>Бостан С. К.</i>	184
<i>Буткевич В. Г.</i>	55, 56
<i>Буткевич О. В.</i>	26
<i>Бьюмонт К. М.</i>	75
<i>Василенко В. А.</i>	55
<i>Вачнадзе Р. Н.</i>	17
<i>Верле, Г.</i>	163
<i>Вернадский В. И.</i>	11
<i>Власенко Н. А.</i>	180
<i>Галесник Л. С.</i>	52
<i>Городов О. А.</i>	15, 53
<i>Горшкова Л. В.</i>	17
<i>Грибанов Д. В.</i>	233
<i>Григорьева К. В.</i>	18
<i>Грохальски С. М.</i>	17
<i>Гулемин А. Н.</i>	18
<i>Данільян О. Р.</i>	180
<i>Даниленко Р. М.</i>	240
<i>Дашян М. С.</i>	18
<i>Демидов О. В.</i>	268
<i>Дешко А. І.</i>	180
<i>Дмитрієв А. І.</i>	26

<i>Дмитрієва Ю. А.</i>	26
<i>Днепровский А. Р.</i>	17
<i>Дубов Д. В.</i>	15, 16
<i>Ермичева Е. В.</i>	18, 67
<i>Ермишина Е. В.</i>	17
<i>Забара І. М.</i>	16
<i>Задорожній О. В.</i>	26, 56, 79
<i>Зажигалкин А. В.</i>	18, 59
<i>Закупень Т. В.</i>	18
<i>Зенкина И. И.</i>	18
<i>Зябкин А. И.</i>	17
<i>Касенова М. Б.</i>	217, 234, 268, 287
<i>Кашлев Ю. Б.</i>	17
<i>Климчик А.</i>	18
<i>Колосов Ю. М.</i>	17, 20, 21, 55, 57, 60, 68, 74, 75
<i>Копылов В. А.</i>	14, 27, 58, 235
<i>Корецкий В. М.</i>	11, 26, 74, 239
<i>Кориневич А. О.</i>	233
<i>Кормич Б. А.</i>	181
<i>Коротенков Ю. Р.</i>	14
<i>Кравченко В. В.</i>	184
<i>Красавчиков А. А.</i>	53
<i>Кривчикова Э. С.</i>	57
<i>Кубышкин А. В.</i>	18
<i>Кукіна З. О.</i>	16
<i>Курбалійя, Й.</i>	217
<i>Левин Д. Б.</i>	55
<i>Лессиг Л.</i>	153
<i>Лукашук І. І.</i>	21, 55, 241
<i>Малеев Ю. Н.</i>	68, 75

<i>Мальцев А. С.</i>	18
<i>Марущак А. І.</i>	53, 180
<i>Мастяниця Й. У.</i>	180
<i>Медведева М. О.</i>	79
<i>Милль Дж.</i>	83
<i>Миненкова Н. В.</i>	19
<i>Мицик В. В.</i>	55, 56
<i>Мовчан А. П.</i>	75, 240
<i>Мозолина О. В.</i>	19
<i>Мысык И. И.</i>	17
<i>Наумов В. Б.</i>	19, 235
<i>Нижник Р. Н.</i>	180
<i>Олійник О. В.</i>	180, 181, 201, 202
<i>Опришко В. Ф.</i>	74
<i>Пазюк А. В.</i>	16, 67
<i>Прокофьев К. В.</i>	19
<i>Райхер В. К.</i>	52
<i>Рассолов М. М.</i>	15, 19, 234, 235
<i>Робинов А. А.</i>	19
<i>Савельев Д. А.</i>	19, 21
<i>Скорикова Т. Н.</i>	236
<i>Смылова Т. М.</i>	57
<i>Талимончик В. П.</i>	12, 19, 22, 58, 73, 134
<i>Тункин Г. И.</i>	55
<i>Федулов В. И.</i>	19
<i>Фельдман Д. И.</i>	55, 56
<i>Харченко Л. С.</i>	180
<i>Цепов Б. А.</i>	17
<i>Цимбалюк В. С.</i>	54, 59, 180
<i>Черниченко С. В.</i>	56

<i>Шахбазян К. С.</i>	16
<i>Шевцов С. О.</i>	17
<i>Шишилов А. А.</i>	19
<i>Шоукросс К. Н.</i>	75
<i>Шумилов В. М.</i>	75
<i>Якушев М. В.</i>	209, 217, 234

<i>Akdeniz, Y.</i>	163
<i>Austin, J.</i>	183
<i>Bauer, V.</i>	255
<i>Benedek, W.</i>	255
<i>Bennett, R. W.</i>	164
<i>Besson, S.</i>	186
<i>Bing, J.</i>	232
<i>Bygrave, L. A.</i>	232
<i>Campbell, D.</i>	57
<i>Clarke, R. A.</i>	232
<i>Clinton, H. R.</i>	247, 287
<i>Cohen, J. L.</i>	188
<i>Cohen, H.</i>	211
<i>Connors, L.</i>	133
<i>Craig, B.</i>	232
<i>Crowford, J.</i>	183, 187, 192
<i>Easterbrook, F. H.</i>	231
<i>Edwards, L.</i>	231
<i>Flew, T.</i>	34
<i>Fred, C. H.</i>	133
<i>Johnson, D. R.</i>	219, 233
<i>Jones, R.</i>	241
<i>Habermas, J.</i>	189

<i>Hardy, I. T.</i>	233
<i>Hart, H. L. A.</i>	183
<i>Henkin, L.</i>	183
<i>Hughenoltz, P. B.</i>	154
<i>Jackson, J. H.</i>	183
<i>Keller, P.</i>	57
<i>Kelsen, H.</i>	183
<i>Kettemann M. C.</i>	189, 232, 243, 255
<i>Kingsbury, B.</i>	186
<i>Klabbers J.</i>	186
<i>Koskenniemi, M.</i>	183
<i>Koren, M.</i>	133
<i>Kulesza, J.</i>	57, 232, 255
<i>Kunz, J.</i>	163
<i>Lauterpacht, H.</i>	183
<i>Lessig, L.</i>	231
<i>Malcolm, J.</i>	183
<i>Mattelart, A.</i>	28
<i>Mayer, F. C.</i>	254, 256
<i>McNamee, J.</i>	296
<i>Mendel, T.</i>	163
<i>Merriam, C. E.</i>	183
<i>Morgenthau H.</i>	183
<i>Mueller, M.</i>	103, 210, 284, 292
<i>Murray, A.</i>	57, 231
<i>Nuechterlein, J. E.</i>	232
<i>Packard, A.</i>	57, 231
<i>Parisi, F.</i>	241
<i>Penney, J. W.</i>	134
<i>Perritt, H. H.</i>	254

<i>Robinson, N.</i>	163
<i>Ruhashyankiko, N.</i>	163
<i>Sakulin, W.</i>	154
<i>Sallai, G.</i>	99
<i>Sarooshi, D.</i>	177
<i>Seguro-Serrano, A.</i>	238, 245
<i>Schabas, W.</i>	163
<i>Servaes, J.</i>	105, 133
<i>Schiemann, K.</i>	183
<i>Schmitt, K.</i>	177
<i>Taylor, P. M.</i>	133
<i>Tomuschat, C.</i>	153
<i>Townes, M. D.</i>	57
<i>Uerpmann-Witzack, R.</i>	238, 246
<i>Voorhoof, D.</i>	153
<i>Woodard, C.</i>	78
<i>Wiesen, J.</i>	163
<i>Whitton, J. B.</i>	89
<i>Wortley, R.</i>	164
<i>Zahar, A.</i>	163
<i>Zechariah, C. Jr.</i>	89

**Показчик міжнародних правових і політичних документів, актів
національного законодавства і судових рішень**

Ліга Націй

Угода про припинення обігу порнографічних видань, Париж, 1910	30
Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними, Женева, 1923	30
Конвенція про сприяння міжнародному обміну фільмами освітнього характеру, Женева, 1933	87
Конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру, 1936	192

Організація Об'єднаних Націй

Міжнародні договори

Статут ООН, 1945	59-66, 113, 184, 190, 193, 195, 196, 261, 268, 317
Конвенція ООН про попередження злочину геноциду і покарання за нього, 1948	30, 69, 165, 176
Протокол про зміну Угоди про припинення обігу порнографічних видань, Лейк Саксес, Нью-Йорк, 1947	30
Конвенція про міжнародне право спростування, Женева, 1952	62, 87
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, 1965	30, 148, 165, 170
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, 1966	66, 69, 70, 98, 99, 104, 115, 133-135, 139, 150, 164, 169, 171, 291
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, 1966	93
Конвенція про право міжнародних договорів, Відень, 1969	176, 188, 243, 244
Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду і покарання за нього, 1973	30
Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, Відень, 1980	242, 275
Конвенція про права дитини, 1989	93, 173, 271

Конвенції про надання телекомунікаційних ресурсів для пом'якшення наслідків
лих та здійснення операцій з надання допомоги, Тампере, 1998 71, 137, 237,
316

Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини стосовно
торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, 2000 70, 271

Конвенція про права інвалідів, 2006 94, 95

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 1979 98

Міжнародної конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх
сімей, 1990 98

Орхуська Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі
прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля,
Орхус, 1998 79, 118, 138, 187, 243, 316

Конвенція ООН щодо транснаціональної організованої злочинності, 2000 271

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН

Заходи, що мають вживатися проти пропаганди та розпалювачів нової
війни, 1947 60

Сфальшовані та перекручені повідомлення, 1947 60

Загальна декларація прав людини, 1948 92

Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про
захист їх незалежності і суверенітету, 1965 61

Декларація про принципи міжнародного права, 1970 61

Визначення агресії, 1974 59, 195

Декларація ГА ООН про встановлення нового міжнародного економічного
порядку, 1974 109

Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі
релігії або переконань, 1981 98, 100, 101, 168

Керівні принципи регламентації комп'ютеризованих картотек, що містять дані
особистого характеру, 1990 152

Модельна угода ООН про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1990
 271
 Прогрес у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної
 безпеки, 1996–2014 194
 Інформаційні і комунікаційні технології для розвитку, 1998– 2014 44, 130, 259
 Створення глобальної культури кібербезпеки і захист найважливіших
 інформаційних інфраструктур, 2003 72, 266
 Боротьба з дифамацією релігій, 2005, 2008-2010 167, 169
 Захист цивільного населення у збройних конфліктах, 2006 191
 Створення глобальної культури кібербезпеки і врахування національних
 заходів для захисту найважливіших інформаційних інфраструктур, 2009 72

Акти організацій і уповноважених осіб системи ООН

Зауваження загального порядку № 16, що стосується статті 17 МПГПП, Комітет
 ООН з прав людини, Женева, 1988 115
 Зауваження загального порядку № 22 «Стаття 18 МПГПП», Комітет ООН з
 прав людини, Женева, 1993 99
 Зауваження загального порядку № 24 «Щодо застережень, зроблених при
 ратифікації приєднання до Пакту або Факультативного протоколу до
 нього, або у зв'язку із заявами, відповідно до статті 41 Пакту», Комітет
 ООН з прав людини, Женева, 1994 175, 178
 Зауваження загального порядку № 29 «Щодо відступлення від зобов'язань
 у зв'язку з надзвичайним станом», Комітет Організації Об'єднаних Націй
 з прав людини, Женева, 2001 175
 Зауваження загального порядку № 31 «Характер загального юридичного
 зобов'язання, що накладається на держави-учасниці Пакту», Комітет ООН з
 прав людини, Женева, 2004 66
 Зауваження загального порядку № 34. Стаття 19 «Свобода думок та їх
 вираження», Комітет ООН з прав людини, Женева, 2011 131, 135, 139
 Керівні принципи ООН щодо захисту прав споживачів, Женева, 1999 277

«Відповідальність за захист», Міжнародна комісія з питань інтервенції та державного суверенітету, Оттава, 2001	190
Захист персональних даних при транскордонному переміщенні інформації, Доповідь Комісії міжнародного права, 2006	152
Спільна декларація з дифамації релігій, антитерористичного і антиекстремістського законодавства, 2008	171
Щодо проявів дифамації релігій, і особливо про серйозні наслідки ісламофобії, для здійснення всіх прав віруючими, Доповідь Спеціального доповідача з сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії і проявів нетерпимості, 2009	170
Доповідь Генерального Секретаря ООН «Впровадження відповідальності за захист», 2009	191
Доповідь Спеціального доповідача щодо сприяння і захисту свободи думок та їх вираження, Рада з прав людини, 2011	239
Спільна Декларація мандатаріїв ООН, ОАД, ОАС, ОБСЄ стосовно свободи вираження і Інтернету, 2011	162, 248
Доповідь Генерального Секретаря ООН «Відповідальність захищати: вчасна та рішуча відповідь», 2012	191
Резолюція щодо сприяння, захисту і реалізації прав людини в Інтернеті, Рада ООН з прав людини, 2012, 2014	135, 224, 261, 274
Доповідь Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй «Достойне життя для всіх», 2013	115, 278
Доповідь Групи урядових експертів щодо прогресу у сфері інформатизації і телекомунікації в контексті міжнародної безпеки, 2013	192, 261, 267, 285
Доповідь щодо державного стеження та свободи вираження, Спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй зі сприяння і захисту свободи думок та їх вираження, Женева, 2013	274
Розгорнуте дослідження з кіберзлочинності, ЮНОДК, 2013	274
Доповідь Спеціального доповідача ООН зі сприяння і захисту свободи думок та їх вираження, Женева, 2011–2014	79, 132, 248

Відображення міжнародних питань державної політики з питань Інтернету.
Розширена версія, Міжсесійна група Комісії з науки і техніки в цілях розвитку,
ЕКОСОР, Женева, 2014 260, 263

ВОІС

Договори ВОІС

Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, Рим, 1961 46

Договір про авторське і суміжні права, 1996 239, 243, 275

Договір про виконавців і фонограми, 1996 239, 243, 275

Мадридська Угода про міжнародну реєстрацію знаків (перегл. Брюссель 1900, Вашингтон, 1911; Гаага, 1925; Лондон, 1934; Лісабон, 1958; Стокгольм, 1967; змін. 1979) 276

Ніщцька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків, 1957 (перегл. Стокгольм, 1957; Женева, 1967, 1977; змін. 1979) 276

Паризька конвенція про охорону промислової власності, 1883 (перегл. Брюссель 1900, Вашингтон, 1911; Гаага, 1925; Лондон, 1934; Лісабон, 1958; Стокгольм, 1967; змін. 1979) 276

Угода з питань боротьби з контрафактною торгівлею, 2012 (угода не набрала чинності) 155

СОТ

Генеральна угода про торгівлю послугами, Маракеш, 1994 264

Загальні домовленості щодо телекомунікацій, Уругвай, 1997 264

МСЕ

Договори МСЕ

Статут МСЕ, 1992 (змін. Кіото, 1994; Мінніаполіс, 1998; Маракеш, 2002) 71, 136, 182, 218, 316

Конвенція МСЕ, 1992 (змін. Кіото, 1994; Мінніаполіс, 1998; Маракеш, 2002) 65, 71, 136, 182

Регламент міжнародного електрозв'язку, Мельбурн, 1998; Дубаї, 2012 32,
136, 138, 185, 188, 218, 264, 316

Інші акти МСЕ

- Модельний законопроект щодо кіберзлочинності / е-злочинності, МСЕ / Каріком / КСЕ, 2000 271
- Глобальна програма кібербезпеки, 2007 72
- Резолюція № 69: Доступ до ресурсів Інтернету та їх використання на недискримінаційній основі, МСЕ, ВАСЕ, Йоханесбург, 2008 136
- Резолюція 1305: Роль призначеної групи у виявленні питань державного значення у сфері Інтернету, МСЕ, 2009 218, 257
- Резолюція № 67: Роль Сектора розвитку телекомунікацій МСЕ в забезпеченні захисту дітей он-лайн, Гайдерабад, 2010 271
- Резолюція № 133: Роль адміністрацій держав-членів в адмініструванні інтернаціоналізованих (багатомовних) доменних імен, Гвадалахара, 2010.... 279
- Резолюція № 189: Роль МСЕ в забезпеченні захисту дітей он-лайн, Гвадалахара, 2010 271
- Гайдарабадській план дій, 2010 40
- Модельний закон про кіберзлочинність, 2011 272
- Доповідь МСЕ про регулювання та захист прав споживачів у конвергенційному середовищі, 2013 278

ЮНЕСКО

Договори ЮНЕСКО

- Угода про сприяння міжнародному обміну візуальними та аудіо матеріалами освітнього, наукового та культурного характеру, Бейрут, 1948 31
- Угода про ввезення матеріалів освітнього, наукового та культурного характеру, Флоренція, 1950 31
- Конвенція про міжнародний обмін виданнями, Париж, 1958 31

Конвенція про обмін офіційними виданнями та урядовими документами між державами, Париж, 1958 31

Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження, Париж, 2005 45

Інші акти ЮНЕСКО

Багатоголосий, але єдиний світ: комунікації і суспільство. Сьогодні і завтра, Доповідь Комісії Макбрайда, 1980 107, 113

Декларація щодо просування незалежних і плюралістичних ЗМІ, Віндгук, 1991; Алмати, 1992; Сантьяго, 1994; Сана, 1996; Софія, 1997 111

Світова комунікаційна доповідь: медіа та виклики нових технологій, 1997 110

«Нова комунікаційна стратегія» ЮНЕСКО, 1997 35

Кастельонська декларація про нові перспективи загальної спадщини людства, ЮНЕСКО, 1999 252

Рекомендація про розвиток та використання багатомовності та загальний доступ до кіберпростору, 2003 37, 215, 219, 279

Хартія про збереження цифрового надбання, 2003 37

Африканський Союз

Африканська хартія прав людини і народів, Найробі, 1981 97

Африканська конвенція щодо довіри та безпеки в кіберпросторі, 2012 279

Директива щодо боротьби з кіберзлочинністю, Економічне співтовариство західноафриканських держав (ЕКОВАС), 2009 273

Правові рамки для кіберзаконів, КОМЕСА, 2008 273

Модельний проект закону про кібербезпеку, КОМЕСА, 2011 273

Модельний закон про комп'ютерну і кіберзлочинність, САДК, 2012 273

Ліга арабських держав

Конвенція про боротьбу з правопорушеннями у сфері інформаційних технологій, 2010 272

Модельний закон про боротьбу з правопорушеннями у сфері інформаційних технологій, 2004 273

ОБСЄ

Рішення про сприяння толерантності і свободи ЗМІ в Інтернеті, 2004

Огляд щорічної доповіді щодо свободи віросповідання в країнах світу, 2010 172

Свобода вираження думок в Інтернеті. Дослідження правових норм і практик, пов'язаних зі свободою вираження, вільним потоком інформації і плюралізмом ЗМІ в Інтернеті у державах-учасницях ОБСЄ, 2011 132

Декларація «Свобода Інтернету», Дублін, 2012 250

Декларація «Свобода Інтернету», Відень, 2013 250

ОЕСР

Керівні принципи, що регулюють захист приватності і транскордонні потоки персональних даних, 1980, 2013 76, 151

Огляд інформаційних технологій 2000: ІКТ, е-комерція і інформаційна економіка, 2000 104

Керівні принципи з безпеки інформаційних систем і мереж, 2002 269

Керівні принципи для захисту від шахрайської і оманливої транскордонної комерційної діяльності, 2003 277

Рекомендація щодо транскордонного співробітництва з виконання законів про захист приватності, 2007 271

Сеульська декларація щодо майбутнього інтернет-економіки, 2008 277

Рекомендації з захисту найважливішої інформаційної інфраструктури, 2008 269

Рекомендація щодо принципів розбудови політики у сфері Інтернету, 2011 249, 276, 290

Рекомендація щодо захисту прав дітей он-лайн, 2012 271

Організація Американських Держав

Американська конвенція про права людини, Сан-Хосе, 1969	97, 118, 140
Американська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, 1992	273
Міжамериканська стратегія протидії загрозам кібербезпеці, 2004	270

Рада Європи

Договори Ради Європи

Статут Ради Європи, Лондон, 1949	44
Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Рим, 1950	69, 98, 116, 125, 126, 142, 157, 162, 199, 306, 322
Європейська культурна конвенція, Париж, 1954	45
Європейська угода про обмін програмами телевізійних фільмів, Париж, 1958	45
Конвенція про допомогу в кримінальних справах, 1959	272
Європейська угода про захист телевізійних передач, 1960	46
Європейська угода про запобігання радіомовлення зі станцій, що знаходяться за межами національних територій, 1965	46
Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, Страсбург, 1981	46, 47, 76, 151, 152, 304, 306
Конвенція про транскордонне телебачення, Страсбург, 1989	47, 63, 71, 182, 197, 198, 199, 237
Європейська конвенція з питань авторського та суміжних прав в рамках транскордонного супутникового мовлення, 1994	48
Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних, Страсбург, 2001	47
Конвенція про захист європейської культурної спадщини у формі аудіо- та відео творів, Страсбург, 2001	48
Європейська конвенція про правовий захист послуг, що базуються на, або складаються з, умовного доступу, 2001	48

Конвенція про інформаційне та правове співробітництво, стосовно «Інформаційних суспільних послуг», 2001	48
Конвенція про кіберзлочинність, Будапешт, 2001	24, 49, 65, 69, 70, 72, 270
Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, Страсбург, 2003	49, 69, 278
Конвенція про запобігання тероризму, 2005	70
Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насилля, Ланцерот, 2007	3, 70, 272
Конвенція про доступ до офіційних документів, Тромсо, 2009	50, 120, 121

Рекомендації, декларації та інші акти Ради Європи

Рекомендація (81)19 Комітету Міністрів державам-членам про доступ до інформації, що знаходиться у органів публічної влади, 1981	50, 119
Рекомендація (2002)2 Комітету Міністрів державам-членам про доступ до офіційних документів, 2002	50, 119
Декларація Комітету Міністрів про свободу комунікацій в Інтернеті, 2003	299
Декларація Комітету Міністрів про права людини і верховенство закону в інформаційному суспільстві, 2005	299
Рекомендація (2007)16 Комітету Міністрів державам-членам щодо вжиття заходів для сприяння суспільній цінності Інтернету, 2007	300
Керівні принципи з прав людини для провайдерів ігрових он-лайн послуг, 2008	277
Доповідь про баланс між свободою вираження та повагою до почуттів віруючих, Венеціанська комісія, 2008	172, 173
Рекомендація (2008)6 Комітету Міністрів державам-членам щодо заходів із забезпечення свободи вираження та інформації з огляду на фільтрацію в Інтернеті, 2008	300
Рекомендація 263(2009) «Цифровий розрив і е-інклюзивність в регіонах», Конгрес місцевих і регіональних органів влади, 2009	122

Рекомендація (2009) ¹ Комітету Міністрів державам-членам щодо електронної демократії, 2009	127
Декларація Комітету Міністрів щодо мережевої нейтральності, 2010	264, 302
Кодекс сумлінної практики стосовно інформації, участі і прозорості в управлінні Інтернетом, 2010	298, 325
Декларація Комітету Міністрів «Цифрова програма дій для Європи», 2010	300
Декларація Комітету Міністрів щодо адміністрування ресурсів IP-адрес у суспільних інтересах, 2010	303
Управління Інтернетом – Стратегія Ради Європи на період 2012–2015 років, 2011	289
Декларація Комітету Міністрів щодо захисту свободи вираження і інформації, свободи об'єднань і зібрань стосовно доменних імен і адресних стрічок в Інтернеті, 2011	304
Декларація Комітету Міністрів стосовно принципів управління Інтернетом, Страсбург, 2011	289
Декларація Комітету Міністрів щодо захисту свободи вираження і інформації, свободи об'єднань і зібрань стосовно платформ, які оперуються приватними компаніями, і постачальників он-лайнних послуг, 2011	305
Плані дій Ради Європи для України на 2011 – 2014 роки, 2011	45
Рекомендація (2012) ⁴ Комітету Міністрів державам-членам щодо захисту прав людини при користуванні соціальними мережами, 2012	306
Політичні декларації і резолюції: Резолюція № 1 «Свобода Інтернету», Белград, 2013	246, 251
Роз'яснення «Атаки на найважливішу інформаційну інфраструктуру», Комітет Конвенції про кіберзлочинність, 2013	24
Рекомендація (2014) ⁶ Комітету Міністрів державам-членам щодо Посібника з прав людини для користувачів Інтернету, 2014	123, 275, 307

СНД

- Конвенція СНД про права та основні свободи людини, Мінськ, 1995 272
- Угода СНД про співробітництво у боротьбі з правопорушеннями у сфері комп'ютерної інформації, Мінськ, 2001 272
- Модельний Закон про основи регулювання Інтернету, СНД, Мінськ, 2011 272

ШОС

- Угода ШОС про співробітництво у сфері міжнародної інформаційної безпеки, 2009 272
- Правила поведінки в сфері забезпечення міжнародної інформаційної безпеки, ШОС, 2011 272

Заключні документи міжнародних конференцій

- Заключний акт, Конференція ООН зі свободи інформації, Женева, 1948 ...88, 90
- Заключний акт, НБСЕ, Гельсінки, 1975 59, 61, 64, 96
- Декларація з глобального телекомунікаційного розвитку, 1994 22
- Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства, 2000 13, 71, 114, 128
- Всесвітній самміт інформаційного суспільства (WSIS), 2003-2005 38, 39, 71, 72, 114, 124, 136, 137, 187, 216, 219, 238, 244, 256, 258, 259, 265, 277, 281, 284, 285, 288, 322, 326
- Світовий конгрес з комунікацій для розвитку, Світовий банк, 2007 129
- Світовий економічний форум: цифрова екосистема – конвергенція ІТ, телекомунікацій, медіа і підприємництва: сценарій до 2015, СЕФ, 2010 104
- Форум з управління Інтернетом, Шарм ель Шейх, 2009 13
- Декларація «Великої вісімки» «Оновлене прагнення до свободи і демократії», 2011 248
- Рекомендації щодо глобального управління Інтернетом, ІБСА, Ріо-де-Жанейро, 2011 284
- Багатостороння заява, НетМундіаль, Сан-Паулу, 2014 226, 293, 296, 298

Акти Європейського Союзу

Послання Європейської Комісії до Європейського Парламенту і Ради «Управління Інтернетом», 1998	301
Хартія основоположних прав Європейського Союзу, Ніцца, 2000	121
Директива 2009/136/ЄК Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 р., яка доповнює Директиву 2002/22/ЄС про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг, Директиву 2002/58/ЄС про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій та Рішення (ЄС) № 2006/2004 про взаємодію національних органів відповідальних за забезпечення виконання законів про захист споживачів	124
Послання Європейської Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічного і Соціального Комітету і Комітету Регіонів «Єдиний ринок для Європи у ХХІ ст.», 2007	159
«Зелена книга» з авторського права у суспільстві знань, ЄК, 2008	159
Управління Інтернетом: подальші кроки, ЄК, 2009	283
Гранадська міністерська декларація «Європейська цифрова програма дій», ЄК, 2010	301
Послання Комісії Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічного і Соціального Комітету і Комітету Регіонів «Цифрова програма дій для Європи», 2010	301
Кодекс он-лайнних прав ЄС, Люксембург, 2012	125
Резолюція Європейського Парламенту щодо організації і адміністрування Інтернету – питання міжнародної та європейської політики, 2001	212

Національні нормативно-правові акти

Закони

Декларація про державний суверенітет України, 1990	181
--	-----

Конституція України, 1996	199, 202
Закон України «Про інформацію», 1992, 2011	181, 198
Закон України «Про Національну програму інформатизації», 1998	181
Закон України «Про телекомунікації», 2004	125, 223
Закон України «Про телебачення та радіомовлення», 2006	198, 199
Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», 2007	14

Підзаконні акти

Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України», 2009	181
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 р. «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України», 2014	181
Указ Президента України «Про Інформаційно–аналітичний центр», 2014	203
Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері телекомунікацій та розвитку Всесвітньої інформаційної інфраструктури між Урядом України та Урядом США, Вашингтон, 1995	23
Постанова ВР України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні», 2014	203

Інші політико-правові та нормативні акти

Акт Конгресу США «Про високообчислювальні комп'ютери», 1991	221
Заява Департаменту торгівлі США стосовно адміністрування назвами та адресами в Інтернеті, 1998	210, 223
Програма дій « Глобальна інформаційна інфраструктура», Департамент торгівлі США, 1995	22

Міжнародна стратегія для кіберпростору США: благополуччя, безпека, відкритість у мережевому світі, Білий Дім, 2011	254, 286
Адміністрування назв та номерів в Інтернеті, НТІА, 1998	210, 223
Меморандум про взаємопорозуміння між Міністерством торгівлі США та ІКАНН, 1998	210
Запит для коментарів (RFC) № 1855 «Посібник з нетикету», РГПІ, 1995	327
Запит для коментарів (RFC) № 1958 «Архітектурні принципи Інтернету», РГПІ, 1996	287
Запит для коментарів (RFC) № 2775 «Прозорість Інтернету», РГПІ, 2000	287

Рішення судових органів

Міжнародний Суд

Справа «СС Вімбелдон» (Велика Британія та ін. проти Німеччини), Постійна Палата Міжнародного Суду, 1923	185
Застереження до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Консультативний висновок, МСС, 1951	176
«Барселона Трекшн, Лайт Енд Павер Кампані, Лімітед» (Бельгія проти Іспанії), Друга фаза, МСС, 1970	177
«Стосовно застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» (Боснія-Герцеговина проти Югославії), МСС, 1996	177

Інші конвенційні механізми системи ООН

Справа «Баллантайн проти Канади», КПЛ, 1993	150
Справа «Ахмед проти Данії», КЛРД, 2000	148

Європейський суд з прав людини

Справа «Амет Йлдірим проти Туреччини», 2012	123, 126
Справа «Анхойзер–Буш Інк. проти Португалії», 2007	159
Справа «Аутронік Ей–Джі проти Швейцарії», 1990	201

Справа «Гергер проти Туреччини», 1999	145
Справа «Гескін проти Сполученого Королівства», 1989	117
Справа «Гроппера Радіо АГ проти Швейцарії», 1990	147
Справа «Гуерра та ін. проти Італії», 1998	117
Справа «Джейлан проти Туреччини», 1999	145, 149
Справа «Ешбі Дональд та ін. проти Франції», 2013	155
Справа «Касадо Кока проти Іспанії», 1994	149
Справа «Кафкаріса проти Кипру», 2008	147
Справа «Леандер проти Швеції», 1987	117
Справа «Лейду та Ізорні проти Франції», 1998	149
Справа «Ліндена, Отчаковського-Лоренса і Жулі проти Франції», 2007	147
Справа «Маркт ІнтернФерлаг ГМБХ і Клаус Берман проти ФРН», 1989	149
Справа «Мельничук проти України», 2005	159
Справа «Мерфі проти Ірландії», 2003	146
Справа «Нільсена і Джонсона проти Норвегії», 1999	147
Справа «Обершлік проти Австрії», 1991	144
Справа «Об'єднання «ФгТ Ферайн геген Тирфабрікен» проти Швейцарії», 2001	144, 147
Справа «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України», 2011	199
Справа «Реквений проти Угорщини», 1999	148
Справа «Рііс проти Об'єданого Королівства», 1986	150
Справа «Ротару проти Румунії», 2000	150
Справа «Уінгроу проти Сполученого Королівства», 1996	146
Справа «Фуентес Бобо проти Іспанії», 2000	147
Справа «Хендісайд» проти Сполученого Королівства», 1976	143
Справа «Хогефельд проти ФРН», 2000	145
Справа «Шурек проти Туреччини», 1999	145

Міжамериканський суд з прав людини

Справа «Еррера Ульоа проти Коста-Ріки», 2004	142
Справа «Івчер Бронштейн проти Перу», 2001	142
Справа «Лопес Альварес проти Гондураса», 2006	142
Справа «Паламара Ірибарне проти Чилі», 2005	142
Справа «Рейєс т. ін. проти Чилі», 2006	142
Справа «Рікардо Канесе проти Парагваю», 2004	142

Рішення Європейського суду справедливості (Суд ЄС)

Справа «Скарлет проти САБАМ», 2011	160
Об'єднана справа «Філ Коллінз проти Імтрат Хандельзгезельшафт ГмбХ»; «Патріція Ім-унд Експорт Фервальтунгсгезельшафт ГмбХ та ін. проти ЕМІ Електрола ГмбХ», 1993	158

Рішення національних судів

Справа за позовом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення до товариства з обмеженою відповідальністю «Торсат», Окружний адміністративний суд міста Києва, 2014	197
Справа «Регіна проти Сміта та ін.», Апеляційний суд Англії та Уельса, 2011	126
Справа «Ю. С. Вест, Інк. проти Федеральної Комунікаційної Комісії і Сполучених Штатів Америки», Апеляційний суд 10-го округу США, 1999	151
Справа «Ешдаун проти Телеграф Груп Лтд», Апеляційний суд Англії та Уельса, 2001	157

Предметний покажчик

Агресія	60, 195, 196, 317
Адміністрування адресного простору	4, 33, 207, 210
Архітектурні принципи Інтернету	287
Багатостороння участь	7, 33, 38, 73, 108, 188, 204, 219, 222, 233, 238, 244, 251, 255, 283, 298, 318, 323
Вільний потік інформації	6, 35, 44, 110, 130, 266, 267, 290
Загальна спадщина людства	28, 35, 38, 44, 48, 64, 68, 73, 128, 217, 247, 252, 255, 279, 301, 319
Втручання у внутрішні справи	29, 47, 61, 62, 67, 85, 186, 196, 242
Дигіталізація / оцифрування	34, 230, 301
Доктрина «відповідальність за захист»	84, 190, 191
Екосистема:	
- Інтернету	41, 213, 214, 218, 227, 293, 294, 297, 319
- медійна	21, 305
Екосистемний підхід	21, 186, 104
Заборонена інформація	29, 30, 61, 67, 77, 84, 163, 173, 197, 278, 314, 316
Запит для коментарів (ЗДК) / RFC	287, 327
Інтернет-економіка	277
Інтернет-протоколи (IP/TCP)	206, 207, 208, 212, 213, 217, 223, 260, 304, 318
Інфраструктура:	
- критична	23, 202, 323
- глобальна інформаційна	20, 22, 23, 38, 70, 73, 186, 227, 323
Кібербезпека	72, 192, 193, 248, 260, 265, 266, 269, 273, 286
Кібервійна	232, 233
Кіберзлочин	23, 49, 65, 69, 70, 72, 173, 174, 256, 258, 260, 262, 270, 271, 273, 289, 297, 307, 321
Кіберправо	57, 231
Кодифікація	52, 67, 91

Комерція / торгівля електронна	18, 19, 160, 231, 239, 260, 277
Конвергенція	41, 127, 230, 256, 260, 277
Конференції з інформаційних питань	
- Глобальна багатостороння конференція щодо майбутнього управління Інтернетом «НетМундіаль» (Сан-Паулу, 2014)	226, 293, 296, 298
- Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства / WSIS (Женева, 2003; Туніс, 2005)	38, 39, 71, 72, 113, 114, 124, 135, 136, 137, 187, 188, 216, 219, 238, 244, 256, 258, 259, 265, 277, 281, 284, 288, 322, 326
- Всесвітня конференція з розвитку електрозв'язку (ВКРЕ)	22, 40
- Конференція ООН з питання свободи інформації (Женева, 1948)	88
- Повноважна конференція МСЕ (Пусан, 2014)	41, 137, 218
- Форум з управління Інтернетом (2006 – 2015)	238, 262, 264, 292, 293, 295, 324
Мережева нейтральність	224-228, 251, 260, 264, 294, 295, 302
Міжнародно-правові зобов'язання:	
- негативні	123, 133, 134, 138, 278, 279, 316
- позитивні	66, 79, 117, 118, 120, 123, 133, 134, 135, 150, 163, 165, 179, 278, 279,
- <i>erga omnes</i>	66, 163, 165, 176, 177, 179, 278, 316
М'яке право	50, 51, 124, 220, 312
Прогресивний розвиток	7, 50, 85
Розрив цифровий	13, 35, 39, 40, 41, 42, 71, 121, 122, 127, 260, 262, 269, 277
Спонтанне право	240, 241, 320
Цензура	29, 87, 90, 142, 181, 250, 299
Цифрова солідарність	38, 39, 73, 316

Наукове видання

МІЖНАРОДНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Монографія

Видавець «ФОП Середняк Т. К.», 49000, Дніпропетровськ, 18, а/с 1212
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4379 від 02.08.2012.
Ідентифікатор видавця в системі ISBN 7257

Підписано до друку 06.04.2014. Формат 60 ×84 1/16. Папір офсетний
Умовн. друк. арк. 26,39. Обл.-вид. арк. 18,07. Зам. № 564.
Наклад 300 прим.

Віддруковано на базі поліграфічно-видавничого центру «Адверта»
49000, Дніпропетровськ, 18, а/с 1212
тел. +38-(068)-732-45-20

www.adverta.com.ua

